ZBORNIK

ZA

ŃARODNI ŽIVOT I OBIČAJE

JUŽNIH SLAVENA.

NA SVIJET IZDAJE

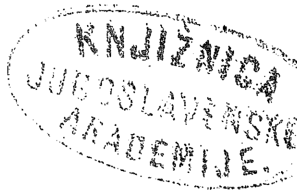
JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KŃIGA X., SVEZAK 1.

UREDNIK

Dr. D. BORANIĆ.

U ZAGREBU 1905.

KŃIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Cijena 2.50 krune.

Sadržaj.

Prvi dio.

Drugi dio.

Mańi prinosi.

ZBORNIK

ZA

NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE

JUŽNIH SLAVENA.

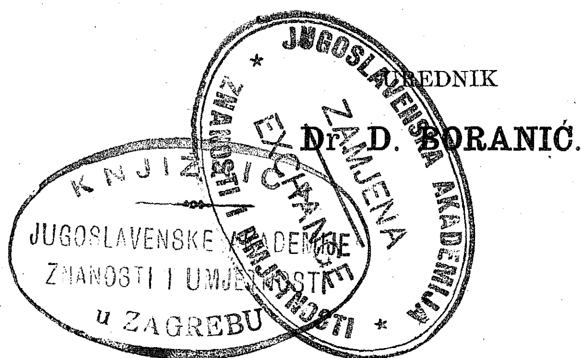
NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KŃIGA X. 10

UREDNIK

Dr. D. BORANIĆ.

U ZAGREBU 1905.

KŃIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Sadržaj.

Prvi dio.

Drugi dio.

Mańi prinosi.

PRVI DIO.

Sitni prilozi.

Napisao Dr. Fran Ilešić.

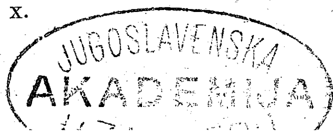
1.

Rajska ptica.

U svesci prvoj IX. kńige ovoga „Zbornika“ navodi prof. Milčetić iz stare hrvatske kńiževnosti neka mjesta, gdje se nalazi gatka o rajskoj ptici; po tom se nalazi ova gatka u glagolskom rukopisu Mihovila, popa belgradskoga u Primorju, iz god. 1558. („Kńige disipula“), u još jednom drugom glagolskom rukopisu iz 16. ili 17. vijeka, osim toga u Divkovića („Besjede svrhu evanđeļa nedjeļnijeh“) i u Kanižlića („Sv. Rožalija“). Jer su „Kńige disipula stumačene iz d'jačkog jazika“, izvodi prof. Milčetić, da je ta gatka prešla iz sredovječne crkvene latinske kńiževnosti u hrvatsku. A danas pripovijeda gatku o rajskoj ptici i narod; ńu je Milčetić čuo pred 20 godina u Primorju, a i Trnski je čuo „pripovijedati“ o ńoj.

Prof. Milčetić sudi: „Ova gatka — dašto ńena jezgra — bit će starija od kršćanstva; a ne će biti nepoznata zacijelo ni drugim kńiževnostima“.

Gatku o rajskoj ptici imamo i u slovenskoj kńiževnosti. Pokojni akademik Vaļavec, znatan i kao slovenski pjesnik, priopćio je god. 1852. u „Slov. Čbeli“ pjesmu „*Od nebeške glorije*“ („Poezije“ Matije Kračmanova Valjavca. Izdala Slov. Matica, str. 65—66.). Redovnik „leto in dan premišljal je samó leto, kakó v nebesih je lepó“; jedanput je išao šetati iz manastira u lug, „kar na drevesu pevčica zapoje rajska tičica . . . Prepevala je glorijo, ki jo v nebesih vživajo . . . In pela je takó lepó, takó lepó, takó sladkó, da se od glasov presladkih je précej zameknìl menìh.

Zbudivši spet se v kloštėr gre,
vratàr neznán mu vanj odpre.
Poznal menihov nič več ni,
in njega tudi ne oni.
„Kakó je to, kakó je to?
Pred eno uro je biló,
ko sem zapustil samostan“ . . .
Zdaj spomni višji se opàt,
da je bral v zapisniku enkràt,
da šel menih iz kloštra je,
pa da ni vrnil nič več se,
pa nigdar se ni vrnil spet —
od tistihmal je *tristo let*.
„Tedaj poslušal tristo let.
sem rajsko tico pesem pet’,
ker tak sladka je pesem b’la,
ki pela jo je tičica.
O kakšna šele glorija
veselja bo nebeškega.“

Pjesma se Vaļavčeva odlikuje tonom, dikcijom i tehnikom narodnih pjesama. Ima Vaļavec više legendarnih pjesama, koje možemo nazvati narodnim, „ker je vsem zajel vsebino po legendarnih pripovedkah naroda samega“; osobito je mnogo Vaļavcu u ńegovu djetiństvu pripovijedala ńegova babica (majčina majka) u rodnom selu, u sredńoj Beli u goreńskoj Krańskoj. U „Sanjama“ kaže Vaļavec sam o svojoj babici, da „je pripovedovála prelepe, mične vsakovrstne bajke, ali svetníka kterega legendo: od svetega Matija, ki odsékal očetu si in materi glavó je, kakor so Rojenice prisodile; od svetega Mihéla, kak je prišel pred sveto nebo duše vagovávat; od svetega Tomaža, kakó v sodec zabil je smrt in sedem let jo jéčal, da sedem lét ljudjé nič niso mrli; od svete Jédruti, kako so miši napredena vreténa ji zglodáli, in druge svètne bajeslovne priče: kakó gozdove Védomec preleta in Veles krave varuje in vole in goni jih s planin nazáj jeseni; in kake norce znal je briti Kurent, kakó se je v nebesa sveta zmuzal . . .“

Ovdje doduše Vaļavec naročito ne napomińe rajske ptice, ipak nema sumnje, da je i gatku o ńoj čuo od babice, kako sigurno drži izdavač Vaļavčevih pjesama, Levec, veleći u predgovoru: „Gotovo se ne motim, če trdim, da je vse (narodne legende) slišal iz ust svoje babice“.

U rečenim „Sanjama“ čitamo malo daļe:

„In ko sedéli smo na vrtu v senci,
okoli nas so róžice cvetéle
in te smo brali, v vence povijali,
nad nami pa so tički podnebésni
prepevali si vsak na svoje grlo,
in mati nam razkladala je pesmi:
od svetega Duhá jo kos prepeva,
kalin pa žvižga svet’ga Avguštína“,

t. j. ptice pjevaju o nebu.

Gatka se dakle o rajskoj ptici pripovijedala za Vaļavčeve mladosti u goreńskoj Krańskoj, a ja nagađam, da je ova gatka u isto doba bila poznata i u Malom Štajeru.[1] Klajžar, jedan između starijih vršńaka Stanka Vraza, piše (vaļada god. 1832.) Muršcu: „Je li Ti nič ne veš, kaj Kostanjovec začne? *Al rakom žvižga al posluša rajsko ptico?*“ Doduše izraz „rakom žvižgati“ (= perire) po svoj prilici nije štajerski; Klajžar ga je mogao poznavaţi iz Murkova, baš u ono vrijeme izdanoga rječnika („rakam žvižgati, vergebliche Dinge tun, leeres Stroh dreschen“; isp. Prešernovu pjesmu „Astrologam“, koja je izišla u Čbelici upravo god. 1832.: Vsi pojte rakam žvižgat, lažnjivi pratikarji),[2] ali ne vidim, otkuda bi imao drugi izraz („posluša rajsko ptico“), ako ne iz koje narodne pripovijetke.[3]

Ovu posļedńu misao potvrđuje, čini mi se, i Stanko Vraz. U ńegovim „Đulabijama“ I. 89 (Děla I. str. 55, u Markovića 58, str. 25) čitamo:

Ajd onamo, srdce
da se upokoji,
gdě věk povětarce
amberom se poji; —

gdě iz svetih poju
rajske ptice gaja';
i gdě šaren lepir
ružom se opaja.

Pjesnik se uzalud pokušao zanijeti u ovaj odaļeni svijet; ńega privlači tek svijet ļubavi k Ļubici:

Njezin uzor svet mi
gaj je, gdě *dušica*
pěvajući gine
kano rajska ptica.

Njena lica su mi
rajski perivoji,
gdě kô lepir slaštju
pogled mi se poji.

U tumaču kaže Vraz: „*Rajske ptice, pověstne šarenokrile živinice,* koje (*štono kažu*) u južno-iztočnih stranah živu *neizměrno ugodno pěvajući,* tako da kao grčke Sirene sve začaraju, što u okružje njihovog glasa dodje“.

---

[1] Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, I. 348—352, ima slovensku narodnu pjesmu „Menih in rajska ptičica“ u pet varijanata, tri iz Gorice (u austrijskom Primorju), jednu iz goreńske Krańske, jednu štajersku od *Brežica.* — Kako je jedan grof u doleńskoj Krańskoj slušao rajsku pticu, čitamo u „Zbranim spisima Janeza Trdine“ II. (Ljubljana 1904) str. 79—82.

[2] O izrazu „rakom fučkati“ gl. Kuhačeve Južnoslovj. narodne popievke, IV. 244, pa i Valrazora, Ehre des Herz. Krain XI.

[3] List Klajžarov je štampan u „Zborniku Mat. Slov.“ 1904. Isp. i treći list Muršćev Vrazu u „Zborniku Mat. Slov.“ 1905.

*

Što je Vraz mislio pod izrazom „južno-iztočne strane“, vidi se iz ńegovih riječi „gdě věk povětarce amberom se poji“, koje ovako tumači: „Naime iztočne azijatske strane kao Agjam, Kašmir, Indija i pobližnji izza nje otoci“. Na ove krajeve upućuje u ostalom riječ ambra („am häufigsten bei Madagaskar, Surinam, Java, Japan . . . jetzt hauptsächlich in der Parfumerie . . . Die Ambra der Alten war wahrscheinlich der wohlriechende Balsam von Liquidambar styraciflua“), a i predašńe kitice, gdje govori o Egiptu.

U „jugoistočnim stranama“ živi u istini „rajska ptica“ („Die Paradiesvögel bewohnen in 40 Arten Neuguinea und die Papuainseln und von dort werden ihre Bälge seit dem 16. Jahrhundert der prachtvollen Federn halber von den Papua in den Handel gebracht“); prve vijesti o tim rajskim pticama primila je Evropa u 16. vijeku, a potańe su poznate tek iza Lessona i Wallacea (Lesson je putovao oko svijeta 1822—1825, putopis iz god. 1829, a Wallace je boravio na malajskim ostrvima od 1854—1862). Isp. o rajčicama Gjurašinove „Ptice“ I. Na ove prave „rajske ptice“, koje „schreien wie die Stare oder krächzen wie die Raben“, Vraz nije mogao misliti niti je mislio. Ta ńegove su rajske ptice „pověstne“ te se o ńima tek „kaže“, da živu tamo na jugoistoku neizmjerno ugodno pjevajući. A moguće je, da su nejasne vijesti o indijskim rajskim pticama bile povod, te su nastale kojekakve priče, u kojima su ptice *lijepih šarenih krila* dakako dobile i *zvučan glas;* i na ove, tako promijeńene, „pověstne“ ptice, koje živu u svetim gajevima, mislio je Stanko Vraz.

Vraz u navedenom svome tumaču još dodaje: „*Rusi* imadu lèpu narodnu pričicu o kaludjeru i rajskoj tici, koju gg. štiocem priobćavam. — „Stanoviti kalugjer izide iz manastira sabirat smokavah za bratski stô. Došavši usred luga začu na jedanput pěnje nečuvene miline i vilovitosti. On sluša — sluša opajajuć srce, te se nakon sasvim u blažene misli zamisli. Osvěstivši se, ide natrag u manastir. Ali eto ti čuda golemoga! Manastir nov, — sobice druge, — bratja druga, koji ga s udivljenjem gledahu. On jih pita, kako se tolika proměmba za tako kratko vrěme sbiti mogla? Nu oni ga nepoznadoše, nerazumiše, te ga odvedoše archimandritu manastirskomu. Archimandrit ga izpitkuje: Tko je? Nu pripovědavši mu kalugjer svoju sgodu, zamisli se archimandrit, te mu za tim kaže: Sětjam se, što sam u lětopisih naših čitao o bratu, koji se izišavši iz manastira u lug povratio nije; nu ovomu imade već *tisuć* godinah. Kaludjer zablědi i izkliknuvši: „Ja sam čuo rajsku ticu!“ te htějući pripovědat

sladost toga pěnja, mrtav na tla pade. *(Heims, livre de lecture Russe. str. 22. Rajskaja ptička.)*[1]

U ostalom o Vrazovu prijevodu ruske pripovijetke isp. Markovića u uvodu Vrazovim „Izabranim pjesmama“, str. XVI. Ovu rusku pripovijetku priopćio je (po Vrazu?) i Ulaga u „Slov. Čbeli“ (Celje, 1850. 107).

* * *

Imamo dakle priču o redovniku i čudnovatoj ptici kod Hrvata, Slovenaca i Rusa, i to u pripovijedańu narodnom. Rukopis belgradskoga popa Mihovila kaže jasno, da je ona u narod prešla iz svećeničkih propovijedi.

A na postańe ove priče mogle su utjecati „rajske ptice“, o kojima govori Stanko Vraz.

Kombinacija „rajskih ptica“ i redovničke zadubļenosti u svete misli mogla je sasvim lako nastati iz načina, kako su propovjednici slikali radosti nebeske u smislu riječi svetoga pisma: nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.

Ivan Svetokriški, slovenski propovjednik u Sv. Križu u Vipavskoj dolini oko 1700., ostavio nam je „Sacrum promptuarium“, veliku zbirku svojih propovijedi u pet dijela.

Na str. 186—198. petoga dijela nalazi se za drugu nedjeļu u korizmi propovijed, kojoj za podlogu služe riječi sv. Petra: Domine, bonum est nos hic esse. U ovoj propovijedi čitamo: „Sveti Bernardus je djal, de nej Svetimu Petru nevošljiv, ampak de želi inu prossi v nebessa priti, kir *nikar eno uro*, ampak do vekoma bo obličje Božje gledal inu uržoh imel brez konca vpiti: Domine bonum est hic esse. Inu vsi počutki bodo djali: Gospud, dobru je nam letu biti. *Ušesa bodo slišale peiti vse angele* taisto lepo peissim Alleluja, Alleluja, kakor je slišal S. Joannes; inu *vsa nebeška družina poje nuč inu dan* to lepo peissim: Dignus est Dominus Deus noster accipere gloriam et honorem et virtutem; *vsi angeli inu svetniki citrajo inu godejo na njih nebeške citre inu gosle, katere je slišal na zemljo S. Joannes:* Audivi vocem de coelo quasi citharoedorum, citharizantium in citharis suis. Ušesa bodo djale: Dobru je nam letu biti, zakaj *te lepe štime teh zemeljskih muzikantov so kakor šraj teh žab, tem nebeškim perglihane:* za tiga voljo je tulikajn želeļ S.

---

[1] „Kako u pjesmi (Trnskoga) dolaze riječi *kaluđer* i *iguman*, bit će, da mu ju je kazivao neki pravoslavni“, kaže Milčetić.

Augustinus taisto *nebeško muziko* slišat inu pomagat pejti, rekoč: Felix ego et aeternum felix! si post resolutionem huius corpusculi audire meruero *illa cantica caelestis melodiae*, quae cantantur ab illis supernae patriae civibus . . .

Visio Dei tantae pulchritudinis est, ut ex ipsa pulchra sint omnia. Poterdi S. Augustinus: Oči bodo gledale obličje božje, ušesa bodo slišale *muziko teh angelov*, nos bo dišal taisti nebeški lepi duh, telu se bo svetilu koker tu rumenu sonce, z eno besedo, duša inu telu bo plavalu u morji teh nebeških troštah inu v veseljah inu *od velike božje slatkosti bodo zamaknjeni:* zakaj če ta izveličani brat Aegidius, tovarš S. Francisca, *kadar kuli je slišal imenovati nebessa, precej se je zamaknil;* kadar je po gassi šal, so otroci za njim tekli inu precej kakor so rekli: Brat Aegidius, nebessa! takoršno slatkust je počutil, da je *zamaknen postal; če on že na zemlji prebivajoč je takoršen trošt počutil, kadar li nebessa imenovati je slišal, kaj tedaj z' en trošt, vesselje inu slatkost počutio taisti, katiri v nebessih se najdejo . . .* Inu lete trošte inu vesselje nebeške taiste izveličane duše bodo vživale *nikar sto lejt ali stu tavžent ali desset milion lejt*, ampak do vekoma brez vsiga konca . . .

Ali oh žalost prevelika! inu morska pamet teh ljudi, de taku malu marajo za nebessa . . . Gdu je ta, de bi vsak dan li *en firtelz ure premislil taisto nebeško veselje?* . . . Sveti Peter nej vidil obličja božjiga kakor duše v nebessih vidijo . . ., vendar je bil taku močnu potroštan, de na vse posvetne riči je bil pozabil: melior est dies una in atriis tuis super milia . . . Zahvalim vas, moja ušesa, de ste se gluhe delale, kadar je bilu nevarnu s' poslušajnam Boga ali bližnjiga režalit, ker *zdaj do vekoma nebeško muziko bom poslušal* . . ."

Slično čitamo u Basara (1794),[1] u ńegovoj propovijedi „na četerto nedelo po Veliki noči: Od paradiža, to je, od nebeškiga veselja" (str. 204—205): „O človek, kaj za enu veselje inu dopadajenje bo en Izveličani počutil, kir bo imel za svoje tovarše use Svetnike inu Svetnice božje? S. Catarina Senensis je vidila eniga Angela inu od tiga gledanja je tok' veliko sladkust počutila, *de se ni zavedla inu se ni znala znajti, če je še na zemlji al pak u nebesih.* S. Franciśk ta Serafinski je slišal en *glas od tistih gosli, po katerih je Angel en sami krat s' lokam potegnil, inu zdajci je od perjetniga šumenja*

[1] Conciones iuxta libellum exercitiorum S. P. Ignatii in singulas anni Dominicas digestae . . . Pridige is bukviz imenvanih Exercitia S. Ozheta Ignazia Sloshene . . . Labaci 1734.

teh strun postal zamaknen. S. Franciška Xaverija serce je že u časnim živlenju s tok velikim nebeškim veseljam napolnenu bilu, de je bil permoran zdihvati inu reči: dosti je, o gospod, dosti je . . . Če je ena sama kapljica nebeškiga veselja u sercah služabnikov božjih tako sladkost zbudila, kdu bo mogel zgruntat inu zreči *obilnost tiste sladkusti, u katero koker u enu morje se bo, tok rekoč, zatopil en Izvoleni,* kadar bo njemu rečenu: Intra in gaudium Domini Tui!"

2.

Zatvorena smrt. (Vječni žid.)

Već je sprijed napomenuto, da je babica Valavcu pripovijedala među drugim i „od svetega Tomaža, kakó v sodec zabil je smrt in sedem let jo jéčal, da sedem lét ljudjé nič niso mrli".

Ovu je pripovijetku svoje babice upotrijebio Valavec za legendarnu pjesmu „Zaprta smrt" (Novice 1854, 52; „Poezije" str. 82.):

K svetemu Tomažu
pride dekla božja,
zlo užéjala jo
je človeška košnja.

Svetega Tomaža
krčma ti je dobra,
vina ga poprosi,
ne diši ji voda.

Sveti Tomo povede „rebrnu strahotu" u pivnicu; smrt mu odmah ispije tri bačve:

„Čaki, zavolj tebe,
se mi ne izprazni mošnja!"

Havt! Po njej z rokama
v sod zmaši jo Toma.

Poradi toga

„sedem let kopali
niso enga groba."

A Bog je poslao Tomi anđela s nalogom:

„Smrt izpusti! Strašna
vpije k meni tožba.
Kakšen je nasledek
tvojega zapora?
Bolj ko pred potopom
zemlja je hudobna;
kdo je, da bi mu bila
mar zapoved božja?
Tolovaji vsi so,
rod ves — ena zloba.
Hà je ura solnčna,
doba zlà ponočna:
Kaj se nam je bati,
saj strahú ni groba!

Le poglej okoli,
kaka reva grozna!
*Starci žitja trudni
prosijo umora,
slabi zavolj silnih
si želijo konca,*
da nihče ne pride,
žal'je družba božja;
le poglej okoli,
kaka reva grozna!"
In Tomaž spregleda,
reši smrt zapora;
mro življenja siti,
pojenjuje zloba

Tako dakle slovenska pripovijetka.

U dvanaestom svesku Kosijeve „Zabavne knjižnice“[1] čitam pripovijetku o „*Kmetu in smrti*“.

Seļak je prijevarom spravio smrt u utlinu visoka, krupna hrasta, tako da nije mogla više napoļe. „Od onega časa, kar je smrt tičala ujeta v hrastovem deblu, ni na svetu nihče več umrl. Naš kmetič je učakal 300 let ter videl vnuke svojih vnukov. Toda od dne do dne je postajal bolj slaboten in bolehen; videl je, da je na svetu ljudem le v nadlogo in pristudilo se mu je življenje. Začne se kesati svojega čina in sklene smrt izpustiti.“ Ispustiv smrt iz utline, „pade na kolena in lepo prosi, naj ga reši življenja, katerega se je že naveličal. Sedaj pa je smrt gluha za njegove prošnje . . . Ljudje so umirali, le starček, ki si je smrti najbolje želel, ni umrl“. Napokon je ipak smrt i ńega požalila; umr'o je govoreći: „Vem, da je vse prav, kar ti Bog ukaže in da nisem prav ravnal, ker sem se drznil tebe ujeti. Kar Bog stori, vse prav stori.“

U „Zab. knjižnici“ istaknuto je izrijekom, da je to „poljska pravljica“, dakle pripovijetka prevedena iz p o ļ s k o g a jezika.

Motiv onoj prvoj, slovenskoj, i ovoj drugoj, poļskoj pripovijetki motiv je o vječnome židu.

3.

O nošńi štajerskih Slovenaca u prošlo doba.

Poznati vršńak i prijateļ Stanka Vraza, dr. Josip Muršec (1807. do 1895.), ostavio je avtobiografiju, pisanu u osamdesetim godinama prošloga vijeka, koja je sada vlasništvo Muršćeva nećaka, prof. Gomilšaka u Trstu.

U ovoj avtobiografiji sjeća se Muršec i narodne nošńe, što je za ńegove mladosti bila u običaju u ńegovu zavičaju.

Govoreći o svojim studijama u Mariboru (svršio je gimnaziju god. 1825.) kaže: „(V Mariboru smo že l. 1824. občudovali tako zvano kolesnico, ki se je ko novo čudo l. 1870. spet iz šare pritepla pod imenom velociped in se v bicikl razvila. Neki ranocelnik B. in neki gizdav kovač s priimkom: svilnati sta jo že takrat jahala po ulicah. Pa kmalu je izginila, kakor je tudi sedanji velociped ko novo čudo le nekaj čez 10 let, t. j. od 1870—1880. trapil golobradce. Sedaj jih muči bicikl.)

L. 1823. je začela izginjati doma narodna nošnja (pa tudi tiste

[1] Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaja Anton Kosi, učitelj v Središču. XII. zvezek. V Ljubljani 1904. Natisnila Katoliška tiskarna. V zalogi izdajateljevi.

čižme opetnišice, čijih presilne opetnice so po 1870. l. spet v šego prišle ko nova lepota in 1880. l. spet zlo rtasta obutev), pri možkih brguše, srajca prek nje do pol stegna, rdeč ali plav pas, tak prslek, plav koler; pri ženskah raš s stoterimi gubami, dolg le čez koleno, rdeč ali plav mojdrlec, vse vokrog prešit z naprotnobarvnimi traki, na lanček obešeni medeni nožek sklepec, kite z vpletenimi traki do ledovjá, prek čela pa 6—8 židanih trakov, vsak gornji nekaj više, zadi s kito vred zvezanih. Površni trak se je lesketal vtkanih srebrnih ali zlatih niti. Mesto srajc so imele rokavce s širokimi zobci. V šegi je bila tudi lepa navada, da so si pri vsaki hiši mlajši in starši v soboto po večerji toplo izmivali glave in noge, pred prazniki pa še skrbneje."

Kako dokazuje izraz „doma", takva je narodna nošńa do Muršćevih vremena bila običajna u užem ńegovu zavičaju, Sv. Bolfanku u Slovenskim goricama. „Slovenske gorice" zove se humļe, što se prostire od Maribora do Ļutomera (Međumurja). Sv. Bolfank leži u gorńem ńihovu dijelu (prema Mariboru), kojega stanovnici zovu se u narodu „Gorčani" (Goričani) ili „Pešnčari" (Pesničari, od rječice Pesnica).

God. 1831. postao je Muršec kapelan u Sv. Nikolaju, u najužoj blizini Vrazova zavičaja, dakle u dońem dijelu Slovenskih gorica, te je tamo služio do decembra 1833. Opisujući svoj život i rad u Sv. Nikolaju piše Muršec:

„V svoje veliko veselje sem tam (sc. u Sv. Nikolaju) videl še gospoda v lepi narodni nošji, za ktero je večna škoda. Humski[1] g. školnik je prišel k nam v brgušah in srakci, prepasan z modrim pasom na dolgo zanjko, v rdečo pisanem prsleku, v svitlih čižmah, špansko palico v roki, brhek ko jelen."

Ovi Muršćevi podaci mogu služiti kao prilozi za povijest slovenske narodne nošńe te objašńavaju članke, kakvi su na pr.: „Noša štajerskih Slovencev" od J. P. u mariborskoj „Zori" (1876.) i „Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev"[2] od dr. Josipa Pajeka. U prvom članku (Zora 1876. str. 93.) čitamo napose o pojasu: „Okoli ledij so nekdaj slovenski kmetje široke kožnate pâse (pojáse) nosili; ali odkar so „cvancigarice" izginole, šli so tudi pâsi za njimi." — Dr. Pajek govori u napomenutoj kńizi o narodnoj nošńi štajerskih Slovenaca na str. 119—125. i str. 142—145.

---

[1] Hum je brežuļak nad Ormožem.

[2] Izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1884. Isp. i Krempl, Dogodivšine 235, i Puff, Marburger Taschenbuch I. 18.

Župnoj kńižnici svoje rodne župe, Sv. Bolfanka u Slov. goricama, poklonio je Muršec mnogo kńiga, među ńima i Pajekove „Črtice“. U ovaj svoj primjerak Pajekove kńige pripisao je Muršec na rubu nekoliko primjedbi. Pajek na označenom već mjestu (str. 143—144.) opisuje narodnu nošńu Pesničara po Cafu,[1] koji je u „Novicama“ (1848. str. 173.) kazao: „Ženske so narodno nošnjo že preje opustile, ker se jaz le nekaj spomnim, da so imele starke tudi modre janke iz suknja, z rudečimi debelimi robi in visoke škornjice, z visokimi, lesenimi podpetki; v šivéh so tudi rudeči, debeli sukneni robi všiti bili.“ Muršec je nad riječi „janke iz suknja“ napisao: „raše [iz] raša“, a napose za riječima „z rudečimi debelimi robi“ dodao: „s tako zvanim mojderlcem (t. j. nedercem), kteri je bil na ručah, pri plavi jenki rudeč in ves prešit s plavimi traki, pri rudečem raši je bil plav, prešit z rudečimi traki“. Ovom je primjedbom protumačen izraz u Muršćevoj avtobiografiji „mojdrlec, prešit z naprotrobarvnimi traki.“ Kod riječi „podpetki“ zabiļežio je Muršec: „z usjem prevlečenimi podkovcami.“ [2]

---

[1] Caf je bio nekoliko godina mlađi od Muršca.

[2] Evo i drugih primjedbi Muršćevih:

Uz članak „Bčele“ (u Pajekovoj kńizi) zabiļežio je Muršec:

„Narodna:

Bčelice letijo,
kam da do letele?
Minki v krilo sele,
kdo de jih ogrebal?
Lepi mladi . . .“

Uz članak „Metla“: „Metle se ciganke bojijo“.

Uz članak „Smrt in pokop“ (str. 218. k riječima: Pri Sv. Tomažu je navada, da prinese žena možu, ko umira, če še živi, šentjanževca in ga pijeta še enkrat, kakor se je to po poroki zgodilo): „so storili tudi moji stariši.“

Na str. 219. pripisao je Muršec ovu pripovijetku: „Nek kmet je slutil, da mu hodi negdo vina pit. Zaklene se v klet, zleze v prazen sod, obrne pilko k dveram, da si kroz njo lehko videl, kdo bo prišel. Blizo polnoči pri svitli mesečini prišine smrčjak ino smrt. On reče: Krst dišim, moram ga usmrtiti. Ona zavrne: Po gospodarji še diši, ki je na večer v kletu bil. Se pi[j]va hitro. In jako sta ga srkala, odreveni kmet pa nju ni več hodil zašutavat.“

Uz članak „Zakon“ (str. 254.):

Ko sem mlad fantič še bil,
sem si deklince v krčmo lovil,
celi den sem zapajal,
celi (!) noč sem prevajal,
še vselej je dobro mi blo. —

Enkrat sem pač šelen jaz bil,
staro babo za ženo sem vzel,
s burklami tere
nad meno se dere,
še seli suro mi zelje gorda!

(Peli oče.)

DRUGI DIO.

Poļica.

Narodni život i običaji.

Složio Frano Ivanišević.

(Svršetak.)

Običaji.

Svagdašńi običaji.

Običaji kod poslova i rada.

[J. Simunić i F. Ivanišević.] **Običaji kod domaćih poslova.** Glas zvona glas Boga, zvoni u crikvi zdravamarija, nije daleko do rasvanuća, doba je za *ustajat*. Diže se najpri stapańica, starija ćer, ako je velika, ili sluškińa, ko je drži, muškići malo kašńe, a dica i starci najzadńi, jer ovi nisu za poļe. To muško to žensko, i mlado i staro neton se ustane, prije nego se počme obučivat, stavļa na se zlamen sv. križa. Ko se u redu ujutro ne zlamenuje, ne iđu mu ni posli priko dneva u redu. Kad koga zadesi koja nezgoda ujutro ili posa' ne izlazi u redu, reče mu se: naopako si se jutros zlamenova', naopako ti i posa' iđe. Umije se svak iz pejara, zdilice, maštelca ili kamenice, a niki užaju jedan drugomu polivat na ruke. Kad iđe kiša, ne vaļa umivat ruke s vodon, šta pada sa strije, jer kažu, da će narest po rukan bradavice. Ne smiju se ni nokti (izgovaraju niki i: notki) rizat u nediļu, narest će zanotice, a grijota je i poradi blagdana. Kaže se: ko u nediļu nokte riže, slavu božju ne dostiže. Nije dobro umivat obraz iz kamenice, 'di su pila goveda ili ovce: izać će lišaj. Od težaške ruke malo se ko češļa od rabotni' dana, a od nediļe i blagdana 'oće se svak, ako se nije sasvin zapušća'. Mlađarija i ženskadija pođu k ogledalu, da vidu, je li jin roba na tilu okupita i je li obraz uredan. Ne vaļa se ogledat pri svići, grijota je, kažu, da more sotona paklena privarit čeļade.

Jide se (u doń. Poļicin kažu: jî se) u ogńenoj kući ili ogńenici (kuhińa) zimi, a liti u dvoru, na sinici, balaturi ili na podu, kad je veća sprema ili tuđi čovik prijateļ na gozbi. Obišno jide se tri puta na dàn, ujutro za ručak, u podne obid ili užina, a kad je svit u rađi na dugin danin, i marenda se (jide se) prid večer okolo 5 uri popodne. Na stol od pića ili siniju ne meće se prostirača, nego da je pop ili gospodin iz grada za stolon, a nike boļe kuće užaju držat na stolu inceradu. Stavi se zdila nasrid stola, ako je puno čeļadi, i dvi zdile na dva kraja, kako more svak rukon dosegnit, prid svako čeļade stavi se žlica (u Docu govoru: kašika) ili perun (u Docu: pińur), kako je koje jiće, a nož se ne stavļa nikad na stol, jer sve se nosi izrizano. Kruv se izriže na komade, odlama se i dili po stolu, meso ili slaninu izriže domaćin ili najstariji iza ńega u kući. Nije ludstvo (u primorju kažu: kreanca), da se mlađi prvi mašaju jića, red je, da se stariji prvi služu, stariji se i u paklu poznaje. Nije lipo vidit za stolon, da se pribire jiće, ovi komad 'oću, ovi ne ću, nego vaļa uzimat bokune (komade) isprid sebe, kako se koji namiri. Sidi se obišno na bancin ili stocin, koji su za to učińeni i prisloúeni o zid, a mala dica jidu napose, ponajviše na tlevu, jer brļaju i razbacivaju jiće.[1] U dońin Poļicin drži se sinija samo za zeleńak (soparnik), a svaka kuća ima stol za blagovańe, a 'di je tisnoća kuće i veliko uboštvo, jide se zimi na kominu uz ogań, a liti u dvoru na pragu od kuće. Ne će se niko od pameti mašiti golin prstin u zdilu, to bi bilo neredno, nepošteno dilo, svak jide žlicon i perunon, samo ako je meso na kosti ili cili krunpir, mašit će se rukon, a tako nike ribe ka' pečene srdele, vrigane platuše, a spuži morski ili poļski nabadaju se iglan i vadu iz lupine. 'Di je puno čeļadi, jide se i na dva i na tri stola, na jednomu većemu otac i dica muška oveća, na drugomu ženskadija i služinčad, a na trećen dičajina, ali to je sve jedno uz drugo. Staron domaćinu, ako je oslabija rukon, izvadi mu se napose najsredniji dija, izriže mu se na sitne komade, jer slabi zubi. On sidi uvr' stola ka' starešina, a drugi redon kako se 'di sede, ali ženske i dica uvik u kraju.

Ujutro se zimi pije rakije, ko je ima, ako ne, ništa, komad kruva ili ako je šta ostalo od večere; ručak je, kada sunce poskoči nad

[1] U dońin Poļicina ženska ne će nikad sist za stol, jide stojeć na nogan. Kori se mlada žena, kad se vidi, da je sela: nu šta si plenula kâ stara baba! — 'Dikod kad dođu ženske umorne iz posla, nukaju ji' da sednu za stol, one u šali odgovoru: ne ćemo, borme, više ćemo izist stojeć na nogan.

planinu okolo devete ure, komad kruva, grc (mali komadić) sira u boļin kućan ili česań luka, kapule, iz pļoske vina; tako i u podne pa sve tamo do prid večer, a kad se dođe doma, stopańica vaļa na svaki način da pripravi štagod vruća: vrtla (zeļa), sočiva, kupusa i zeru slanine ili kaštradine, u primorju ribe.[1]

To je za obišni' rabotni' dana. Nediļa sveti dan, vaļa pokripit dušu i tilo: ruča se prije mise, a za mison na obidu skuva se mrsna, mesa vriškoga ili suvoga, za večeru opet kuvanoga. Malo koja kuća da se ne će omrsit u nediļu i blagdane, nego da je baš pripuklo uboštvo. Nosi se jilo na stol po redu, najpri manistra ili zeļe, pa smok. 'Di su boļe kuće i boļi obidi, iza manistre nosi se vrigana pluća inćera (pluća i slizena), pa lešo (vareno) meso pomišano sa suvin, pa vrigana pulastra i u teći s krunpirin, ako je baš veliki obid, a zadńe pečeno meso, sir, pršut i voća.

S istog pjata ne jide se meso i manistra, tasi ili zdile za manistru dignu se sa stola a donesu pjati drveni dva tri ili jedan sami prama broju čeļadi. Kad se blaguje, ne vaļa puno govorit ni čantrat, grijota je, ne će Bog dat blagoslova, a opet stara je besida, da ovca, koja bleji, gubi kusa. Nije podobno, da se za stolon reče koja gadna rič, moglo bi se komu stužit i izbļuvat. Kruv se ne smi naopako okrenit, grijota je, a učitaju, da će se srića u kući izvrnit, ako se kruv izvrne. Nije lipo, da se oguli gorńa kora na brašenici a dońa ostavļa; ne vaļa mrvit ga ni gazit mrvice po tlevu, jer to je pića božja, to ne čini ļuska čeljad nego prasad.[2]

Pije se u gorńin Poļicin bukaron ili bocon, u sridńin i dońin Poļicin vrčon ili dižvicon, a u boļin kućan, kad su za stolon gosti, žmulon lijuć iz bocuna. Dici maloj dobro se razvodni, a ulije se u pejarčić, dâ se ditetu kolača da usupa u cilo, to se kaže u *bučicu*. Staroj čeļadi daje se oživo piće, da oživi stare žunte (zglobove). Priko jića pije se, kad je koga voļa, ali mlađi ne će nikad isprid starijega dignit ruku na vrč, bila bi sramota. Prije nego stavi piće na usta, otare usnice i brkove maramon ili dlanon a niki i rukavon kanparama. Kad se pije vino ili rakija, bilo čašan (žmulom) ili bu-

[1] U dońin Poļicin čeļad puno podana piću vina i rakije, nike pijandorice ne čekaju jutra nego odma' u zoru neton se probudu, nakrļaju se vina. Zimi užaju niki i na ponoća dignit se iz posteļe i nagnit dobro rakije, da ji' ugrije.

[2] Čobanice na paši jidu na torbi, pokupu mrvice i popivaju:

Ko pokupi mrvice,
I dotrat će ovčice
I ubrati šumice.

karon, nazdravi se družini: u zdravļe sviju! Odgovaraju svi: Bog ti da' zdravļe![1]

Kod kućnih poslova. Kad se meću drva na ogań, puši, puši ustiman, a ne će da se užgu, ne vaļa se ļutit ni pļuvat u ńe, kako niki činu u jidu, ni dilit roge, grijota je, vaļa se od toga ispovidit, nego najboļe je zlamenovat se i reć: u ime Isusovo, pomoglo nas! Vaļa pritaknit reb (pań), ako li iz ńega duva plamen, jer to zove na buru.[2] I lug vaļa rasprpat, da se ne usiri na gļizdene, jer će zamest snig. Kaže domaćica na kominu: lug se je usirija, čut će se za snig. Kad se mete prašina i zemļurina po kući i ogńenici, vaļa pazit, da smeće ne pane komu baš na noge, jer, učitaju, da će to čeļade ostat udovac. Za pralo robe gleda se, da bude lip vedar dan, lipļa će i bilija roba izać. Gataju, da nije dobro po divojku, kad u pralu okrene ružno vrime; reče joj se: ah, ah, ne će ti tvoj mladi dobra, kad je 'vako ružno vrime.

Kod gospodarskih poslova. U svakoj rađi poļa i okolo blaga oni, koji počimļe posa', stavi na se najpri zlamen svetoga križa, niki poškropu kršćenon vodon i reknu očenaš. U gorńin Poļicin, a to u nikin selin običaj je, kad se sije kukuruz, pri kraju poļa u zamejku kad se svrši rađa, sijač uzme u ruku nož i priko ńega sipļe sirak u zemļu, a to da ne bi pristupilo živinče i potrlo. Čobani imaju od toga mista veliki uspred (strah) i boju se, uđe li živinče na tu sijanicu, da će se nadut i krepat. Kad se gradi kuća, blagoslovi se temeļ, a kad se pokrije i dovrši, nakiti se barjacin i grančican, čini se gozba i veseļe.

Običaji kod zajedničkih poslova. Težak težaku pripomože u žetvi, jamatvi pobrat, oturńat, prignat na końu, a to najviše brez plaće, za ļubav, u zajam, danas ti meni, a ja sutra tebi. Kod poveće rađe za 5—6 dana plaća se nadnica. U dońin Poļicin ne ima

[1] Niki nazdravļaju i ovako držeć vrč u ruci:
— Ja pim.
— Ti pij, — odgovara mu drugi rič za rič. — A kada je popija, opet će oni prvi:
— Ja pi'.
— Kako bi? — upita ga drugi.
— Vidite vi, — odgovara mu oni i pruža vrč, da kuša i on. Niki će za šalu i ovako nazdravit: Zdrav strukane, zdrav Vukane, po četiri bukare, zdrav Osmane, šta tebi ostane!

[2] Kad se razgoru pańi na kominu, uzmu dica ožeg u ruke, tucnu po vrju pańa, vrcne iz one žerave na 'iļade varnica u ariju, a oni će divojkan i moncin: „Ovoliko će ti svaće bit na piru".

zajma između veći' i mańi' kuća, radi se za plaću, toliko i toliko na dan; ako ne će da uzme u novcu, naplati se u vinu, brašnu i strvnu. Za svaku rađu zove se u pomoć tuđa čeļad, ako ne može domaća (kaže se: pomoga' mi je ti i ti), ka' za nosit gńoj, kopat, polivat, sadit loze, brat masline, višńe, grožđe.[1] Za prignat u mlin mliva, na more vina ili koju mańu struku posla jedan drugomu uvik je pri ruci za pomoć, ne triba molit nego se samo javit. U ribaršćini kad je potriba od druga, priskoči prvi, koji se trevi; ako se ulovi ribe, da mu se za ručak.

Pravni običaji.

Pogađańe. Pogađa li ko kakvu životińu, gleda jon najpri u zube, koliko jon ima godińa, pipa je po sapin, nogan i grivi, da vidi, je li mirna. Pozatin pita gospodara, koliko jon godina, zna li za koju manu i napokon koliko cini. Gospodar zapne uvik malo na više, a onaj, koji kupuje, na niže, gonu se pogađańen, jedan primiče, drugi odmiče od prve cine sve na mańe, doklen dođu do jedne mire i ciļa, u'vati jedan drugoga za ruku, prisiku i ostanu pogođeni. Daje se i kapara prid dva svidoka, da bude tvrđe. Dogodi se u prodavańu goveda i końa, da dođu do ričî sporad uzice ili ulara na živinčetu. Evo kako: oni, šta prodaje, kaže: „ja ne dam uzice“, jer se boji, da će mu s uzicon otić srića iz kuće na drugoj živini; tako oni, šta je kupija, 'otija bi u ruke uzicu, boji se, da će mu u uzici ostat sva srića ili da mu se živina ne će pripitomit. Nađe se i zli' jezika, kad se prodaje živina na kući, pa će izmislit toliko manâ, samo da slabije proda, a s druge strane nađe se ko će i po'valit više neg je istina, kupac se povede za tuđin besidan, polebedi se (poželi) i dâ više novaca nego vaļa.[2]

---

[1] U maslinan, višńan ili jamatvi dođe u dońa Poļica gorńi' Poļičana na rađu, muško i žensko, a pristupi i iz drugi' sela s Cetine: Blata, Novi' sela, Biorina, Ugļana. Ove tri zadńe godine i s Brača dolazili muškići na jamatvu.

[2] Na pazaru u Omišu pripovida se o nikon Trgi Markovcu ocu i sinu, kada pogađaju blago (brave i ovne) gorńacin, da se prikaže otac i počme se pogađati s gospodaron životińe, 'oće li mu dat po to i to. Ne mogu da se pogodu, a eto ti mlađeg Markovca sina, ali koji se taji, ne prikazuje se ka' sin, jer ga niko ne zna, uplete se u razgovor i nagađańe, pa će ti otresito reć: „Ej ti stari Markovče, ne cigani priko izma (mjere), pribaci još koju banicu, a ti, kume — onon gorńaku — ne bud' careve beside, daj popusti“. Pozatin u'vati ji' za ruke i pogodi, a stari se Markovac na ń odire i čini vintu (fintu, prečińa se)

Zamjene. Ritko se dogodi, da se radi uzajmenice danas jedno mu sutra drugomu, nego samo kad se vrše, jer malo ko ima od jednog paripčeta. Kad ne ima kogod nego jednoga vola za orat, anda se dogovori sa susidon, koji isto ne ima nego jednoga, i ore se na *suvez*, to će reć izminice, jedan dan jednomu a drugi drugomu.

Pozajmļivańe. Kad se zajme (u dońin Poļicin kažu: zgodi) u selu brašno ili sol, obično ne miri se na balancu ili kantar (tezuļa, vaga), nego se naspe sud, zdila ili tas za brašno, kutlić ili pe'arčić za sol. Ne će niko uškrnit (mańu miru dat) ni zrna jednoga na miru, nego ako ćeš (u primorju kažu: šuprešto = sopra di questo) odvraćaju više, a miri se onin istin sudon, kojin se zajalo (uzajmilo), samo šta se naspe ili nastiva uz vr'. Tako se isto promińuje brašno za brašno ili za žito. Zajme li novaca čovik u čovika, nosi mu ništo veću čast, nego da mu nije dužan, pozdravit će ga srčanije u putu, ponudit jićen, pićen, kad mu bane na prag, poslušat će ga dragovoļnije u svakoj kućnoj potribi, ubije li krmka, poslat će mu na dar pečenicu, od mladog voća u poļu razdilit će š ńin svaku rukovet, šta ubere. Eh, reče se, vaļa nosit ļubav, koga je molit, nije srdit! Rok za plaćańe odredi se tamo na jesen, kad se litina unese u kuću Najdugļi je rok do Božića ili mladog lita, a ugovara se obišno do Petrova, Mi'ovila ili Svi' sveti'. Ne dođe li dužnik na rok, pozivļe ga oni, šta mu je uzajmija novca, neka mu plati baren dobitak, pa produžu opet za malo kraći rok, a ne plati li kroz to vrime, čini mu „peticijun“ (tražbu) puten suda, ili kako kažu, zovne ga na zakon.

Mlinar. U mlinu se meļe žito po redu, kako ko dogne, onako i zaspe. Svak priporuča mlinaru, da mu lipo sameļe; ako li je navala, onda ga molu, da sameļe priko reda. Nosi mu se za to ļubavi, sira, jaja, uļa, ribe.[1] Svaki pomlioc želi bit u prijateļstvu s mlinaron,

ka' da nije ńegov sin, da ga nikad ni vidija nije. Smišna je pogodba i nikog Vulete na pazaru u Sińu. Pogodija osam bravi po 20 kruna s glave na glavu, dakle u sve 160 kruna. Uza se ne ima' više od 60 kruna, te će Bošńaku, kada pogodija i od ńega prizeja brave: „Evo ti, prijateļu, 60 kruna u ime kapare, ono ostalo 100 kruna dat ću ti u današńi dan, kad se opet vidimo na pazaru. Ja ću s bravin kući, ako ti u današńi dan ne donesem 100 kruna, neka propane moja kapara. Je li pošteno ovo govoreńe, ļudi, koji me slušate?“ Bošńak se malo zamisli, a oni šićari po pjaci u jedan glas: Kud ćeš poštenije! I ostala pogodba na tomu.

[1] Još se vuče običaj po nikin selin, da samo kovaču more se samlit priko reda, jer polomi li se ili pukne štakod u mlinu, kovaču je red to najpri napravit. To je bilo dopušćeno i u staron zakonu poļiškon

da mu ļudskije uredi mlivo. Kad se iđe u mlin, nosi se torba i ne borme prazna, za ručak ili večeru zeru smoka, od svega to ga mlinaru je dija. I on se anda pokaže čovik, ne će uzest priko mire ujam.

Kovač se plaća, kako 'di običaj, u dońin Poļicin plaća se novcen, neton se zgotovi rađa, ili na poček, dok težaku dođe u ruke. Niki mu ne platu u novcu nego mu odradu u nadnican. U mlogim selin plaća se „kovačina“: toliko masta, vina ili žita na godinu isto ka' i popu redovina. To je kako se š ńin ugovori. Kad je ugovor za svu godinu, vaļa da kovač kuje, kolikogod puti mu potkovac donese. Vaļa ispunit točno svoju dužnost, jer ne zna niko, koja ga potriba more zaletit.[1] Kad kovač zgoto vi rađu i donese u kuću — a on zna', kad će doć, o ručku ili prid večer — vaļa ga ponudit i pićen varklije (izvrsnije) nego i jedno kućno čeļade, jer on je „meštar“ (majstor). U Docu običaju dati kovaču po rižań slanine o pokladin zato, da boļe uradi oruđe, a ne od kakve dužnosti ili pogodbe; ako mu se ne da, zna se on i osvetit.[2]

Dogovori. Kad je koji dogovor ili zbor svega sela, arambaša ili glavar sela pošaļe čauša od kuće do kuće, da svaki starešina kućni dođe na tu i tu uru u glavarovu ili popovu kuću, 'di crkva ima svoju crkovnu kuću. Ako nije u kući muške glave na upravi nego žensko, dođe na zbor sin ili sinovac ili zet, ako stoji u ton kući, ženska glava ne pristupa na seoski zbor. U nikin selin običaj je, da pop javi s otara tu skupšćinu, koja se i čini ponajviše prid crkvon, kad svrši misa, ili popodne po večerńu. U Srińinu a u odlomku Čvrčići zazvonu u zvono, neka se bratimi ili kućne starešine skupu. U Postrani ne dolazi svaki kućni starešina, nego je razdiļeno po plemenin, koji su viđeniji, pametniji i pristaliji među ļudiman, te ńi' izaberu. Zovu ji' desetińaci. Na zboru prva je besida za progovorit popa, pa glavara, ili ńegova pristava i arambašu od ronde. To su tri oblasnika od sela. Šta selo na svon zboru odluči, to ostaje ka' zakon, vaļa svak da se tomu podloži. Nađe se jogunica, koji se uspro-

(Štatut 81[a], 229) „more se kovaču samliti nikoliko priko reda, zač i u kovačnici mlinskomu gvozdju red je, neto dojde“.

[1] Pripovida se u narodu, da popu, remeti, tkaļi i kovaču najprišnije platit, ne će odnit gr̀ād ni suša litinu.

[2] Znam, da je kovač jednomu načinija maļ, pa kad je otiša' iz vigńa, reka' je: „Odnese Petar slaninu u maļu“. Šta se je dogodilo? Neton je nikoliko puta udarija maļen, otpala je mazija. Kovač je to učinija naumice, jer mu o pokladin nije 'tija dat klip slanine. Pozatizin došla ga je voļa, dava' je uvik o pokladin, pa nije mazija više otpadala s maļa, jer slanina zamazala. (J. Simunić.)

tivi, a onda selo za pokoru ne da mu dila u nikakvoj stvari seoskoj: ne da mu past životińu u seoskon gaju, ne da mu mlit u seoskoj mlinici, ni kovat u kovačnici, ne da mu pokopišća, ako je u bratimin, u komunskin (zajednički) grebin, nego neka se kopa po sebi — u jednu besidu ne da mu se nikakva pristupa u seoske stvari, doklen ne pristane sa selon.

Kune se svit na puno načini u puno prigoda. Ženske kažu: „'nako ja u raj" (u primorju izgovaraju skraćeno *nakuraj*) ili „'nako mi duša raja vidila", „prokleta bila, ako san", „oslipila ili oči mi iskapale, ako san vidila", „oglunila, ako san čula", „zdravļa poželila", „Božića ne dočekala", „sriće ne imala", „poroda ne odgojila", „zemļa mi oči zasula". Mladići i divojke kunu se ovako: „mladosti se moje ne nauživa'", „starosti ne dočeka'", „prokleto mi materino mliko". Muškići stariji na ovi način: „zemļa me iz sebe izbacala", „grom me iz vedra neba ubija", „kolera me prikinula", „ova mi zadńa bila" (kada se jide), „zakleja bi se na Isukrstu i svin svetin, da nisan". Mornari se kunu: „u moru mi posteļa bila", „sińe me more proždrlo", „more me na kraj izbacilo". Mala dičina kune se: „na moje zdravļe", „je zdravļa mi", „na dušu", „vire mi", „pošteńa mi", „doma ne doša', ako nije tako".

Običaj je u nikin selin, kad se 'oće ko oblagat ili dokazat pravu istinu, da klekne prid crkvu u nediļu, kad se svit skupi, skine kapu, pogleda na nebo, crkvu i puk naokolo pa kaže, kako je; ako je kriv, pita prošćeńe; ako je prav, kune se i prikline na Boga i svetoga (koji se štuje u toj crkvi), da nije skrivija. Svit mu viruje i prašća.

Pripovidaju starci, da je podavno bija običaj, kad bi na koga potvorili, da je šta skrivija, vadit *maziju*, a to na ovi način: Prid crkvon pop bi blagosovija kota' vrile vode i vruću maziju, koju bi bacili u vodu. Koji je ozloglašen, oni bi zagrnija rukave uz ruke pa jednon ili obin rukan iznija bi maziju. Ako se ne bi oparija, to mu je najboļe posvidočje, da je pravedan (jer Bog ne dopušća da trpi čovik pravedni), a bi li se oparija, kriv je. Sada ne ima više toga običaja, ali se vuče i danas rič u puku, kada se o komu šta sumńa: ne bi ja za te maziju izvadija.

Običaji u druženu s ļudima.

Drugovańe. Malo se more naći momčadi i divojaka, a da nemaju svog osobitog prijateļa ili prijateļicu. Iđe li momče u nediļu crkvi na misu, pođe li od sveca puškon priko poļa, izađe li u selo da

prođe vrime, nije ga lipo sama vidit, dičniji je u društvu, kada rame o rame ńegovo korača ponosito momče ńegov tvrdi prijateļ. Tako i divojka ne će se uputit na pašu, na vodu, ne će izać na ulicu da se razgovori, ako jon nije pod pazu' ruka ńezine drugarice, koja je prati. A pa, majčin sine, komu će se mladost izjadat, iskazat svoje puste žeļe i zabave, kada ne imaš pouzdana prijateļa ili virne prijateļice od srca! Dva prava prijateļa ļubu se boļe nego rođena braća, tako i prijateļice boļe nego da su sestre od jedne matere rođene. Potraje li to prijateļstvo kroz svu mladost, muškići se i do starosti dobro gledaju, ali među divojke uđe brzo mrsoba, kad se počmu udavat. Prokleta nenavidost, onon jednon potekla srića, namirila se na vrsna mladića, a ona druga još čeka, da jon bane u dvor prosac, i ne more ga dočekat. Jesu prijateļice šta 'oćeš, ali viđaju se i pozdravļaju, ali je teško i krivo onoj usidilici, srce nadušno ne more da podnese, pa se dođe i do zavade. Brzo se zavadu i prijateļi, momci, kada se otimļu o jednu divojku.

Pobratimstvo i posestrimstvo. U prva vrimena bilo je puno pobratimstva i posestrimstva, sada dolazi na mańe. Kad se pobratimu ili posestre, pođu u crkvu lipo obučeni u svečano odilo pop jin reče misu na ńi'ovu odluku, blaglosovi sviće, koje oni goru u crkvi, na svr'i mise dođu prid otar, pop proštije vanđeļe, poškropi vodon i udili jin blagosov. Kada izađu iz crkve, poļubu se, ispalu po dvi puške i pođu na ručak u jednog, a drugi zove ńega — svoga pobratima u prvu nediļu, koja zatin dođe. Tako i posetrime dolazu na misu u crkvu, kleču na jednon banku, pop ji' blagosovi, poļube se na pragu od crkve, ali se iz pušaka ne puca niti činu gozbe. Pobratin pobratimu dobar ka' da su opočivali na jednon srcu, u svakoj potribi priskočit i da je do nevoļe glavu izgubit.

Spomińe se u nikoj pismici:

Pobratin se pobratimu 'vali,
Da mu puška brez kremena pali.

I posestrime ļubu se i pazu ka' da su rođene sestre, ako su u susidstvu, više će puta zajedno najist se i napit. Kad dođu ńi'ova dica na kršćeńe ili na krizmu, zovne se za kuma i kumu obišno pobratin i posestrima. To je bilo tako u početku, ali danas svak gleda za se, iščezla je stara ļubav, kad su se bratimili, veseļu ni kraja ni konca, reka' bi da je u selu pir, kakvo bi se čulo pivańe i puškarańe, a do kojeg vrimena, je li do kojeg interesa (korist) ili šćete, sve se razvrgne, jedva kad se susritaju na putu, da se upitaju za zdravļe.

*

Kumovi su kršćeni, krizmani i vinčani, kako je ko kumova' na kršćeńu, krizmi ili vinčańu. I kumstvo je sveta stvar, tvrdo prijateļstvo, prid Bogon nosi odgovornost, kaže se, da se kumovi do smrti poznaju, niti se smiju zavadit. Više se časti krizmani i vinčani kum, jer on daje kumčetu po koji dar, kupi postole ili opanke, kapu ili cilo odilo, kako ko more, a ženskican darivaju kume po šudar na glavu, pregļaču ili košuļu, a koje su u mogućstvu, zlatne rećine (naušnice) ili kolajnu oko vrata.[1] Kum na vinčańu plati samo popu misu malo obilatije nego je u običaju (4—5 kruna), a ńemu kuma (nevista) daruje košuļu. Svak želi, da mu dite ima kuma, koji je stiman (čašćen) među ļudiman i koji ima štagod, boļe će dite darovat, a ne daj Bože, zaleti li koja potriba, koji će priskočit i pomoć. Na kršćeńu kum ništa ne dariva dite, nego kad podraste tamo 5—6 godina, tad roditeļi pozovnu kuma na užinu, a tako i oni dan, kad se dite nosi na kršćeńe, ili u prvu nediļu. U nikin selin uzvraća se uzdarjen, mater diteta daruje kumu bičve, terluke ili košuļu. Kroz vrime živļeńa kuma i kumčeta uvik se spoznaju, čini se, da je kum kumčetu drugi otac i glavni prijatel. I krizmani kum isto se gleda da je da glasu, ali ništo je na mańoj cini. Na dan krizmańa pozovnu roditeļi kumove i kume na ručak i vraćaju uzdarje, a u nikin selin kumovi zovu svoju kumčad na užinu i ton prigodon za stolon darivaju ji'. I dica pokumļena i roditeļi dice zovu kuma ili kumu uvik tin imenon „kume i kuma", pa i svi ukućani iz jedne i druge vamiļe kumaju se za puno godina, osobito ako je kum čovik dobre kuće i lipa glasa, prođe ako'š cilo jedno pokoleńe a uvik se kumuju i mlađi i stariji. Starija čeļad namisto reć „kume" kažu „kumpare", osobito ako su kumovi odavna.

Susid ili konšija zove jedan drugoga po imenu: Ivane, Pere, a kad se s drugin razgovara o bližńen konšiji ili rođaku, kaže: naš Ivan, naš Pere, ili ńi'ov Ivan, ńi'ov Pere. Dica zovu suside od bliže rodbine: stric i strina, i ako baš ne spadaju toliko u bližńe rodstvo. To se kaže starijoj čeļadi za čast ńi'ove starosti, a dica, momčad i divojke zovu se po imenu. Popu, učiteļu i kojemu većen posidniku

---

[1] U Jesenican a tako i u drugin selin darivaju se i muškići rećinan, koje zadiju u uši. Nije mi to bilo ugodno vidit, zabranija san dici u školi a roditeļin i kumovin priporučija namisto šta trošu 6—10 kruna za zlatne rećine, neka upišu dicu u društvo sv. Jerolima kao doživotne članove. Ja san dosad u ovoj župi šestorici kumova' na kršćeńu i krizmańu i svi' šest upisa' u to društvo, svake godine dolazu jin kńige, sve do svoje smrti spomińat će se svoga kuma.

kaže se „vi“, a u razgovoru težaškon jedan drugomu uvik govori „ti“ bilo staru bilo mladu. Starijemu čeļadetu iskazuje se počast lipin ričiman i poslu'on. Kad susid susida susritne, javi mu se: „dobro jutro“, „dobra večer“, „dobro ti pridpodne“, a on odgovara: „Bog ti da' dobro“. Anda ga pita: „Jesi li se umorija, daleko si 'odija?“ a oni mu pri'vaća: „nisan daleko“ ili mu kaže, 'di je bija. Ako se nisu dva susida ili znanca odavna vidila, recimo, da je koji od ńi' bija u svitu, pa se susrili na putu ili vidili kod kuće, anda se pitaju za zdravļe, a oni, koji je bija doma, pita: „Jesi li zdravo putova'?“ Vidu li se potle nikoliko godina, na jednu priliku da je koji bija u soldatin ili u Amerikan, onda se grlu i ļubu i pitaju za zdravļe.

Nije običaj u težaškin kućan, da se tuče ili kuca na vratin, to se čini samo u popa ili učiteļa, 'di su oviciji (uredi), nego se javi malo jačin glason: e e eh, ko je, naprid, more li se, šta radite? „Vaļen Isus“ ulazi i otvara vrata. Odgovaraju mu iznutra: „More se, naprid, vazda Isus i Marija!“ — „Šta se grijete, jeste li večerali?“ — Odgovaraju: „Evo nas uz vatru, a taman Bogu 'vala, dovršili večeru; sidi, napij se.“ — Ne ću, vala van, evo sad san i ja diga' se s trpeze.“ — Ako se uznećka, ponudu ga i dva i tri puta bukaron: „Pij, bolan, ne ćeš se otrovat; kako je u tebe?“ — pri'vati domaćin, ako ima kesu ili turu duvana, iskriža, ponudi prijateļu i napuni mu lulu. U konšije kad se dođe, malo se kad pita, je li sve zdravo u kući, jer svaki je čas jedan drugomu na oku. Drugi je razgovor, ako je ko bija bolestan ili još boluje, anda se veli: Je li mu život na boļe? Je li se pridiga'? ili: Kako je sad?

Susidi zalazu s poslom jedan u drugoga; kad se imaju dogovorit poradi kakove rađe komunske (zajedničke), a više puti osobito zimi na rđavu vrimenu dođe jedan drugomu na razgovor, griju se uz ogań, neka jin prođe prija dan, a tako uvečer do kasne dobe noći. Za svaku naruč iđe se u susida, ka' uzajat kakva oruđa za rađu, rešeto za utrest žita, branu pobranat ńivu, kacu (vedro) ili vinotoku za salit vino u konobi, i svaka druga ustriba, koja nije pri ruci u kući: uļa, soli, brašna, vode, donese se od konšije, kad triba. Uzme se i vatre za naložit, ali voda i vatra nije u zajam, ne vraća se. Više puti viđa se, kako stopańica jedna u druge pita kvasa za kru', sirišća za usirit mliko, jer ńezino ne će da se 'vata, promińuje brašno kvasno za kukuruzovo ili kukuruzovo za kvasno, i takizi' promina ima u sto prigoda. Dvi su ńive napored jedna uz drugu, pa jedan ima vole a drugi ne ima, e pa nu čuj, vaļa da

jedan drugomu zgôdi; oni, šta ne ima volova, iđe u večer u konšije govorit mu, da mu ono uza svoje zaore (u Docu kažu: ȍrne, u Sitnomu: zaorne, u Tugarin: pripara, u Gatin: prikine), jer zna bome, da će sutra orat; a oni drugi brez da mu i rič reče, uzore mu, niti od ńega traži koju plaću, nego, brate moj, ako ima, neka baci prid vole košaru slame za ručak ili večeru. Ritko će se kad dogodit, da će konšija uskratit konšiji koji zgođaj, nego kad su u zavadi, niti će se za malu stvar naļutit, ako ne učini na ruku jedan drugomu; čovik je sigur, ako ga saleti koja potriba, kad ima u konšije kolik i u ńega. Intra li (desi li se) koja nezgoda, ka' bolest na živini ili čeļadetu, a triba li šta za jist, pit ili likariju, konšija kad vidi, da tî čovik ne ima a on ima, sam mu ponudi i donese. Vaļa se promislit, da niko ne zna, koja će ga stignit, danas meni sutra tebi.

Prijateļstvo i poznanstvo. Prijateļ ti je oni, koji ti želi dobra ka' i sebi. Jesi li u tugi, doći će tebi na žalovańe, da te utiši i razabere; je li ti veseļa u kući, on se s tobom smije, šali, veseli, koliko da je na ńegovu pragu, a u svakon poslu i potribi ne će prid tobon ništa sakrit, ne će ništa uskratit. Ne zna čovik, kako će prijateļa steć, i kad se ne nada, eto mu jedna zgoda bane i nađe od srca prijateļa, ka' da mu ga je majka rodila. 'Dikod čovika natira potriba, da iđe pitat u drugoga koji zgođaj, recimo u zajam novaca ili udužit se žita. On mu dade na tvrdu viru ili na besidu ńegova jamca. Dužnik povrati svoj dug i prije roka uglavļena donese uz glavnicu točno i dobitak, suviše štakod i ļubavi, a ti čovik videći ga poštena i od beside, za'vali mu i odvrati mu na dar uzdarjen. Drugi put kad ga stegne potriba, dođe opet u onog čovika, dâ mu odma' neton zapita, ne triba da vodi jamca ka' prvi put. On opet točan ka' zlato u računu, sve povrati i ļubav svoju pristojnim darom iskaže, mal a malo oni se dobro poznadu i sprijateļu, pomru stari, dođu mladi, između te dvi kuće uvik se spomińe ļubav i prijateļstvo. A nu ti evo more biti i ova prigoda: čovik diga' se na put, zaokupilo ga ružno vrime, a iznija ga put tamo u drugo ili treće selo, ne zna nikoga živa pod nebon, a red mu je 'digod zaklonit glavu da prinoći, dođe na vrata, tuče, zove i pita konak. Gospodar i ostala kućna čeļad primu ga dragokrvno (dragovoļno), ogriju ga, ako je pozeba', dadu mu večerat — šta Bog da i kuća — namistu ga spavat, a ujutro kad je ruča', isprati ga momče od te kuće do na put. Ta mu je kuća iskazala ļubav, a on ne će sakrit svoga obraza, šaļe odma' drugi dan, kad se na zdravļu povrati kući, buraću vina, sir sira, bocu rakije ili dva tovara drva, jer u

ńega slaba drvarina, i o Božiću i o drugin velikin blagdanin uvik mu je na srcu i pameti. Eto to su pravi prijateļi a sve do jedne prigode.[1] I kada dva trguju, promeću se po svitu zajedno, uvik su u skladu i poštenu računu, brzo se sprijateļu oni i ńi'ove kuće.

Lako se raspoznat, ko je s kin prijateļ: neton se vidu na putu ili stupi jedan drugomu u kuću, odma' se pozdravļaju, muškići 'vataju se za ruke i ramena, a ženske ļubu u obraz. Pitaju se za zdravļe: „Oh okle nam ti banija? Dobro doša'! Kako je doma, jesu li svi na broju, jesu li kako u zdravļu?" — „Je 'vala Bogu", on odgovara, „a vi svi kako ste, odavna se nismo vidili!" — Za prijateļa se sprema sve, šta je boļega u kući, osobito ako je u konobi vina, utoči se iz najboļega suda, a na polasku meće mu se štakod u torbu, komad sira, nalije mu se burać́a vina, neka znadu i ńegovi domaći, kad se je 'odilo u prijatelja. Kad je prijateļ za trpezon i blaguje, pribere se boļi kus (komad) i ńemu ponudi. Nuka se uvik da slađe jede: „Uzmi, bolan, maši se, jij šta se stidiš, tà nisi dite ili divojka". On odgovara: „Jesan, 'vala Bogu, sit san do grla, ne mogu više, izija san, dok san moga', a ja nisan kriv, da si čudo spremija i da ti je u kuću priobilni blagoslov". — Opet ga domaćica nucka: „Uzmi, bolan ne bija, od puta si, ogladnit ćeš, dok stigneš kući." — „Ne triba mene nudit, 'vala van, ka' imam komu ka' mojin prijateļima, navratite se i vi u nas, kad vas iznese put." — U Poļicin puno se štuje prijateļstvo. Kaže se, da više vaļa prijateļ nego otac i majka. Kad si u'vatija prijateļa, ne vaļa ga izgubit. Čuje se besida: ako prijateļa izgubiš na dobroj godini, na rđavoj ne ćeš ga naći.[2] I ova se čuje: u starom prijateļu nigda dušmanina, a u starom dušmaninu nigda prijateļa. Osobito se gleda u'vatit prijateļa, koji je na pocesu (posjedu) i dobru glasu.

Kako ļudi imaju prijateļa, tako *znanaca*, niko više a niko mańe. Oni ļudi, šta su na glasu radi svoga imańa ili 'odaju više po svitu, na prigodi su, da steku više prijateļa i znanaca. Poznanstva s ļudin nastaju ka' i prijateļstva, pa će niki nać znanca ćak tamo u deveton

[1] Ana Zelovļeva iz primorja išla u mlin u Sitno, a snašlo je vrime rođeńa nasrid puta u Srińinu. Priskočile žene iz prve kuće Mušine, odvele rodiļu u kuću, dite povili, sredili i za dva tri dana pripazili ka' da je ńi'ovo kućno čeļade. Sklopili kumstvo, kašńe eto ļubavi i prijateļstva.

[2] Pripovida se, da je niki starac priporuča' sinu ovako: „Moj sinko, radi kuću u svakon selu!" — Kako, ćaća, šta govoriš? začudi se sin. — „Evo kako, otac će, 'dikod dojdeš, steci prijateļa, i odma' si sagradija kuću."

i deseton selu, u varošu ili u gradu. Nađu se na putu, nikad prije ne viđeni i ne čuveni, pozdrave se, zavrgnu razgovor, da jin prije mine tegoba puta, svratu se u krčmu, popiju litru vina zajedno, spoznadu se i u svitu jedan drugomu uvik se javi. Zgodno je čoviku, kad dojde u koje tuđe misto, pa mu ne triba tražit, 'di će noćit ili skitat se po mistu, rad čega je doša', nego pojde u znanca, koji mu sve opremi i namakne, rad čega je doša'. Kada znancu šta ustribuje, čini mu se na ruku, ono što se more, pa to bilo kod ńi-'ove ili svoje kuće, jer ļudi pamtu onu starinsku besidu: ruka ruku pere, a obraz obadvi, i onu: čovika uzdrži Bog i prijateļi. Čuje se dosta puti i ova: teško onomu, za koga niko ne zna.[1] Nađe se u Poļicin ļudi dobrostojeći', pošteni su i selu stimani, ali puno svoji, ne bi dali putniku prolazniku čašu vina, kapac rakije, da 'oće crknit prid ńi'ovi'n očima, u svit pak ne iđu, ni u svon selu ni u tuđen mistu ne ima prijateļa ni znanca od srca, mogli bi umrit nasrid puta, a niko ne bi pogleda' na ńe.[2]

Stranci i gosti. Ļudi stranci prođu selon za kojin poslon prodaje ili kupovańa, ili su zanatlije, za popravit lumbrele (kišobrane), pjate u kužini, zdile. Ovi tražu konak najpri u kojoj krčmi, ako li nije krčme u selu, namiru se na kuću kojeg težaka, koji jin dâ za večeru šta se prigodi za stolon: kupusa, slanine, dva jaja, sira i napit se, a stavi ga spavat obaška na drugi kraj kuće, ako je prostrana, ili u drugu kuću, a nikako nablizu kućne čeļadi. Ako su skitalice stranci tuđeg jezika, zovu ji' ćići, to je sumļiva čeļad, svak se škrba (ima opreza) primit ji' u kuću, vaļa sve stavit pod kļuč, jer su obično dugi' prstiju. Naš domaći čovik, to je naše gore list, nije sumļivo čeļade, je li zapita' konaka, svak će mu ga dat, pogostit i počastit radi ļubavi božje, a opet i radi dobra glasa one kuće.[3]

---

[1] Na lipon su glasu u Poļicin dvi dične kuće: Vojnovića u Dućan i Novakovića u Tugarin, malo je ko proša' kroz ona dva sela, a da se nije u ńi' svratija i oćutija ńi'ovo prijateļstvo, svak je u tin kućan pogošćen i počašćen, ka' da je glavni prijateļ.

[2] Čuja san u dvoru, 'di se kara Maras Jerko sa stricen, koji dosta bogat i dobar čovik, ali ne bija nigdi u svitu. — „Šta si ti, ko zna za te", reći će mu sinovac, „šta će ti novci, kada ne znaš ni 'di je Zadar, na koju stranu od svita ostaje". — Meni je Zadar moja kuća, — odvrati stric. — „Eh znam ja — oni će drugi — zabija se miš u tikvu pa misli, da nije svita."

[3] Ove zime za vrime najžešće bure trevija se u Tugarin i naša' na kominu u Jurišića tri Imoćanina putnika. Žestok ponos od bure, svu

Susretańe. Kad se čeļade skobi (susretne) na putu jedno s drugin, javi se, koji dolazi, i reče: „Vaļen Isus i Marija!" Oni drugi odgovaraju: „Vazda Isus i Marija! — Daleko ćeš, kume?" (nije mu kum, nego mu se tako javi za ļudstvo). — „Evo ne ću daleko", on odgovara. Ako su u kojoj rađi: „Jeste li se umorili?" — „Pomalo; a vi s daleka puta?" — „Nisan bome ni iz daleka." Sada mlađarija okrenila u novu modu (način) pozdravļańa: „Dobro jutro, dobra večer." — Odgovara se: „Bog da' dobro". Vuče se još i stari običaj od niki', koji pozdravļaju na ovi način: „Dobra srića, vaļen Isus i Marija!" a odvraća se: „Bog da' dobro, vazda Isus i Marija". — Taki se pozdrav daje obično svakomu, bija poznat ili nepoznat, a je li čeļade poznato, anda se pita za zdravļe, kud je 'odija, je li se umorija. U Sitnomu pozdravļaju na putu: „Jeste li se pomorili?" a u sva tri sela dońi' Poļica: „Jeste li dobre voļe?" — U dońin Poļicin pozdravļaju se ujutru: „Dobro jutro, jeste li se naspali?" o ručno doba: „Jeste li ručali? jeste li se napili? jesi li čagod?" prid večer: „Dobar van prid mrak, jeste li marendali?" a iza večere: „Dobra van noć, spavajte slatko!"[1] — Gospodičić (to će reć gradsko čeļade) pozdravi se kratkin pozdravon: „Dobro jutro, dobra večer", ili: „Vaļen Isus", ili ako je u kojoj vlasti: „Sluga san Van". — Susritne li se svećenik u putu, skine se kapa ili se samo krene u kapu pa se reče: „Vaļen Isus i Marija, dobro prošli, gospodine!" Kad se š ńin zaustaviš govorit, poļubi mu se desna ruka i reče: „Dajte mi sveto prošćeńe". — Dođe li pop u kuću ili čovik od časti, reku: „Dobro došli!" a na polasku u putu: „Dobro prošli!" — Kad se sprema kućno čeļade na put ili šaļe dite u selo po koji posa', reče mu se: „Potegni se", to će reć: makni se, a ditetu: „Brže boļe, da si prî amo (u Primorju: simo) nego tamo!"[2]

---

trojicu oborilo na put, a jedan zadimija glavon o kamen, ružno se okrvavija i rastuka' navr' čela. Čistili mu, prali ranu, grijali svu trojicu uz vatru, držali i gostili za tri dana, niko jin ne reče: tamo te se. Ti će Imoćani uvik nosit 'arnost i ļubav kući Jurišića.

[1] Doša' novi župnik u Duće a bija malo boležļiv. Narod dobar i ļubezan prama svomu popu sta' ga po običaju pozdravļat: jeste li se pope naspali? jeste li popili kavu? jeste li dobre voļe? Ńemu bilo začudno to pitańe i pozdravļańe, dodijalo mu, okosi se na jednoga starca: „Pa tebi ću kazat, jesam li dobre voļe?" — On se ļutija, a drugi se smijali, jer ne poznava običaja sela.

[2] Čuje se u puku besida: „Šaļi straļiva prid noć a gladna prid podne", — to će reć, da će prije doć, oni od stra'a a ovi od glada.

Svađe, psovke, kletve. Pomirba. Ne će se mlogo, a da ženske osobito brzo dođu do riči i zavade. Po nikin kućan i konšilucin čuju se svake psovke i gadarije: lupež, ašašin (asassino = razbojnik), prasac, izilica, berekin, jarac, pogrda. Opsuje jedan drugomu oca, dida, vas temeļ na kući i mrtve u grobu, a ponajviše u svađi ori se strašna erežija beštima: Bog, Krst, Gospe, sakramenat, raj, vira, zakon, nebo, crkva, papa. Čuja san 'di niki reče, da mu gradi pečat Adamov. Ženske kad se žestoko pokaraju, pribadaju jedna drugu ovin ričiman: Irudice, striļavice, višćice jedna, lacapuro (brza jezika), lajko (koja laje), mačko, ždrobulo (koja puno ždere), muse, pijandorice, smrdećiće! — Omira jedna drugoj od lakta, pruža roge, a ona joj druga odgovara: to si donila mužu u dotu. Ako zna koja za koje dilo nepodobno još iz mladosti, sve se istrese i iznese vanka: eno ti pošteńe u potoku, kad si s tin i tin ašikovala, eno ti obraz na guvnu, kad si u kolu bila. Koje su ženske baš brez srama u velikoj žestini karańa, okrenu se straga tilon, zagali život i tuče rukan po debelon mesu: evo ti nà, nà! Ponajviše zavadu se poradi dice i poradi ćera, kad jin prispiju na udaju, 'oće jedna drugoj da razvali srićn. Čuje se u karańu: ah, ah, mislila si onu tvoju smuguricu (malog tila) o'olicu udat, upekļat tuđen monku, pa si je namazala i zalizala, mitila si toga i toga, zaludu ti je, zaludu sve, podlila san ti ja čorbu pod opanke, ili podbila san ti ja brokve pod postole![1] — To ona tako govori, a more bit da nije ni zere naudila, samo 'oće da iskaže svoj jid.

U zavadi budu nika čeļad po više vrimena, kadikad i po koju godinu, niki ne će ni jedan dan stat u srǵbi, to je kako koja narav. Onoj čeļadi, koja za puno vrimena nosi srǵbu, kaže se, da je teška srca. Reče se, da se je puno *nadušija.* Za ženske zavade lako je, ubrzo se zavadu, ubrzo pomiru. Nađe se kogod u plemenu, da uloži svoju besidu i na jednu i na drugu stranu, a osobito o vazmenoj ispovidi svećenici u crkvi, pa se pomiru: šta je bilo da je bilo, zaboravimo, a Bog neka prosti sviman. Ako li je nastala zavada poradi kakva imańa i pravdańa, sve doklen ne pukne pravda, ne će da se smiru ni priblížu, a čin zakon rasudi, pane više sve, opet prijateļi ka' i prije bili. Dvi kuće u zavadi brzo se pomiru, ako li iz jedne kuće momak zagleda u divojku iz one druge kuće. U po-

[1] Kad jedna drugu takne u pošteńe, čuje se ponajviše ova besida ukorna: poštena si ka' gradska vrata. Morebit stoga je ta rič, jer kroz gradska vrata prolazi svako zlo, ili se u stara vrimena kupile zle žene slaba glasa na vratin od grada, da primamu svit.

četku strašne protivšćine od oca ili majke: ne ću, da se iz one lupeške, kurbańske kuće ženiš, ali poslin malo po malo sve slegne se, pomiru se i sprijateļu. Događa se kadikad, da se poļubu, kad se pomiru, spremu užinu i prati jedan drugoga do kuće, veći prijateļi nego prije bili. Najgrđa je uvrida po čovika, kad mu rečeš, da je lupež i jarac, a ženi da je kurba, tad mislu, da jin se uzimļe pošteńe. Za take riči dođu više puti do zakona i suda, izapsuju se prid sucen, pa se opet pomiru i iđu u krčmu zajedno na užinu.

Družeńe muških sa ženskińem. Žensku, koje se bavi muškin poslon, a nije joj za nevoļu, svit se ruga i zove je muškaron. Nije baš po duši govoreć ni lipo vidit nike posle muške, da ženska radi, ka' na priliku kupovat, prodavat, gospodarit u kući ili skitat se po gradu, po pravdan, po tuđin kućan u selu. Koja se ženska tako baci u svit, nije u dobru glasu, zovu je, da je skitaličina, raspuštenica, ne čuva kuću, svoje pošteńe i svoj obraz. Svak od ńe odvraća oči, ne mari je druga poštena žena ni sritit u putu. Osobito se zamira onin divojkan, koje su puno slobodne u govoreńu, smijańu s muškićin. Žensko nije mušku u ničemu ravno, da more podnit i tegobu truda i da ima velike pameti i razabrańa za razumit i upravit. Kaže se: ženska duge kose a kratke pameti. To i ženske same govoru i priznaju: nije nan Bog ostavija ka' i muškićin. Nađu se nike brezobrazne, koje će izać prid muške glave i spored ńiman nadmećat se, ali to su one, koje ńe imaju ni velika stra'a božjega ni srama ļudskoga.

Stid je najveći urešaj ženskoga kipa, pa stoga ženske u Poļicin puno pazu i čuvaju se, da jin sve tilo bude pokriveno, nigdi gola da se ne vidi. Divojci stidnoj i uļudnoj mučno je, da se i bosonoga opazi, pa se zaklańa, da je muška glava ne vidi, makar da je on i oželen. Prsi i sve tilo do kolina čuva se pokriveno i uredno, da se ništa ne vidi. Kad susritneš na ulici ili u putu ženu gologlavu ili raspasanu, odma' se sakrije, stid je od svita, da je ne vidi onako neurednu. Osobito mlada divojka čuva se ka' jedan cvit u bostanu, da joj se ne bi zamirilo, reći će momci: nu ti, nu ti one raspuštenice, kad je 'naka divojkon, a kakva ne će bit ženon, jo' ti ga onomu, koga dopane. Nađu se nike žene udane, koje se pustu bestidnosti, nikakva reda na ńi'ovu životu, pa povr' pregļače na rasporin vidi jin se košuļa ili gô drob, jer nisu pripele robu onako, kako triba, ili nije zapela pucin košuļu pod vraton, ili zavrnila je rukave na laktin, pa se razbašuje životon, nije spodobno vidit. Ona druga doji dite, pa izvalila traļavo sise vanka brez ikakva obzira, a kada dovrši

dojeńe, neuredna kakva je, zaboravi zasponit krožet na prsiman, nego onako razmuļana oprema posle, da se gadi gledat, kakva je. U sridńin i dońin Poļicin ženska se nigda ne kupa ni u vodi ni u moru, nego ako joj likar naredi cića zdravļa. U gorńin Poļicin uz riku Cetinu čobanice na lito kupaju se u rici, a događa se, da doleti čobanče muško pa jin sakrije robu. Eto žalosti ńi'ove, čiču, plaču, da ostavi robu na kraju i da pođe ća od vode, jer ji' stid izać gole iz rike. Vaļa da mu obećaju jaja ili terluke, dok ji' ostavi na miru. I žene udane i starice pazu na stid, ali ne koliko cure. Mańe se stidi ženskadija prid ženskin nego prid muškićin, koliko poradi gola tila, toliko poradi sramotni' besida. Stavit ruku na žensko tilo velika sramota, kaže pošten mladić, da je sramota „ticat nepošteno“ divojku. Osobito velika je sramota to činiti na očigled drugoga svita. Nije velika sramota, da mladić stavi ruku na rame, ili pogladi obraz ili u'vati ruku divojke, koju misli rukovat, ali ticati prsi ili koji drugi sramni dija tila to poštena divojka ne dopušća nikomu, jer je stid oblije. Kad se prostre ružan glas o kojoj divojci, da to i to čini s monkon, kori je rodbina, da ne ima stida ni pošteńa, da će poružit kuću i sve pleme. Stare bake na te glasine uzgragoru se (žurno razgovaraju) po ulican: eh, dica moja, ova mlađarija okrenila po zlu putu, izgubila stid; ko ne ima stida, ne ima ni pošteńa, a pošteńe i duša zajedno stoju. — Stara je besida: vatra i slama brzo se upali, vaļa stat daleko od rđave prigode; divojka je ka' i caklena boca, ne će se vele, da se dogodi nesrića. U gorńin krajevin Poļica, 'di su noćna sila, to će reć šaļivi razgovori i vragometne igre, događa se nepošteni' ticańa, a u primorju na paši u poļu. Ritko se dogodi, da se je oženen čovik dotaka' druge ženske, bila ona cura ili žena; ako je to ko od ńezini' vidija, sve da bi ona i mučala, ne bi se trpilo, došlo bi se sasvin do riči a i do šaka. — Kako pazi ženskadija na stid, tako i muškići, bilo prid muškin ili ženskin. Stidan čovik ne će da izađe iz kuće, ako su mu 'di gaće prokinute, pa mu se vidi koji dija tila, sve da i nije baš sramni, a tako ako mu je pod vraton opalo puce ili se prikinila spona, da ne more zasponit košuļu, jer mu se vidi gorńi dija prsiju. Čeļad kad iđe vanka za svoje tilesne potribe, sakrije se pod obalu, za zid ili stablo, da ga niko ne vidi, pa makar daļe išli koliko mu drago, a u kući kraj posteļe malo ko drži sudić ili vrčinu, nego ako je bolesnik, koji ne more izać na dvor. Naš svit misli, da je sramotno i neredno dilo dat reda tilesnin potriban u kući, 'di se spava i jide; zato su gnojići.

Razgovarańa muškića sa ženskin velikin i udatin jednaka su ka'

s ļudin brez kakvi' nepodobni' i isprazni' besida, ali momak kad se sastane na osami s divojkon, izmini se između ńi' puno nepodobni', porugļivi' i sramotni' riči, da ji' prid drugin ne bi imali očiju izgovorit. Na veselin zgodan ka' na piru, na derneku slobodno je bacit koju ujidļivu i malo više zasoļenu šalu, a da se ne zamira puno. Niki monci take su naravi, da ne će ma jedne jedincate riči nepodobne reći prid nikin.[1] Dica se prama ženskin vlada različito, ako su stare žene, imaju obzira, ne će u ńe taknit ni besidon ni rukon, a za curicon 'oće se potegnit kamenon, grudon sniga, narugat će se, pivat pismice porugušice za ńon i uvik nađu kakvi pridivak. Nike se na to ļutu i odvraćaju stinan, a nike nasmiju se i ne abadaju (ne obziru se). U Docu nika je pušila lulu, pa dica za ńon vikala „mišja lovica“, a ona bi znala zapundarat stinan za ńiman. Ļudi mladi sve oženeni znadu s divojkan proć šalu, a tako i monci s mladin ženan, ali sve pošteno i pristojno, a i to ako su u dobru poznanstvu.

Godišńi običaji.

Domaći običaji.

Svetkovine pojedinih kuća. Svako selo ima svoju svetkovinu, a u selu opet niki konšiluci ili malice imaju svoju *brguļu* (mańi blagdan, kad se sprema užina). Svit se u tomu vlada po kalendaru, kako u godini spane koji svetac, kojemu je na čast sagrađena crkva ili kapela u onon mistu. Glavna ili velika crkva svetkuje svog pokroviteļa, to je glavar od crkve: Sv. Martin u Docu, Sv. Kliment u Sitnomu, Sv. Roko u Jesenican i tako daļe, svako selo svoga. Ako je selo rastrkano u više odlomaka ili varoša, a u svakon varošu sagrađena crkvica ili kapela na čast Gospe ili kojeg sveca, anda svaki odlomak svetkuje napose svoga sveca. Eno na priliku u Tugarin jedna je župa, jedan pop, jedan glavar i jedna glavna parokijanska crkva Gospe Porođeńa, a eno svaki odlomak ima svoju kapelu i sveca, koga napose štuje: Ume Sv. Roka, Čažin dolac Sv. Franu, Truša Gospu Začeća, Naklice Sv. Antu, Račnik Gospu od Karmela, Osič Sv. Katu, Zastińe Sv. Maru. Podstrana je selo na okupu, pa ima svetaca priko godine, koje ne štuje nego polovica sela, na priliku kad je Sv. Ante, svetkuje samo gorńi dija sela od istoka, a Sv. Vabļana samo polo-

[1] Roko Čandara iz Dućа dolazi u svoje cure Mande Jerine, koju će po Uskrsu vinčat, ponaša se dično i pošteno. Čujen od žena po ulici, 'di se razgovaraju: pravi je ono mladić, dvi godine da dolazi u divojke, nikad da je se taka' ili poļubija ili koju rič nepodobnu izustija.

vica sela od doňe zapadne strane. Na jedan i drugi dan ne će zaradit u poļu niko iz sela bilo s gorňeg ili doňeg kraja, ali na Sv. Antu spravļaju užinu i brguļu samo oni od istoka, a na Sv. Vabļana oni od zapada. U Jesenican ne svetkuje selo blagdan Sv. Vabļana, ali pleme Rakuļića ne bi za živu glavu zaradilo, svetkuje za čast svecu, koji ji' oslobodija od kuge.[1]

Kad je brguļa ili blagdan u jednon selu ili kraju sela, sprema se ručak, užina, marenda, večera, vaļa pogostit prijateļe, znance, rodbinu, koja dođe iz tog sela ili iz drugog u po'ode. Neton se vidu u crkvi ujutro na prvoj ili drugoj misi, odma' se javļaju i pozivļu na ručak iza mise, pa poslin ostanu cili dan. Niki boļi znanci i 'di je bliža krvina (rodbina), još koji dan prî brguļe poruču po komu, da jin se nadaju na ručku. Koliko sela, toliko adeta, pa i u Poļicin ne svetkuju jednako blagdane niti se više častu na brguļan ka' u stara vrimena; mlado novo pokoleňe ne čezne za tin zabavan. Još najboļe podrži se običaj u gorňin Poļicin, pa evo ćemo prikazati brguļu o Martiňdanu u Docu doňen (po opisu Joze Simunića). Blagdan Sv. Martina ili Mratiňdan spada na 11. novenbra. Već nikoliko dana prije ļudi pripravu za brguļu ono, šta nemadu u kući, dakle vino, rakiju, i sameļu šenice za kruv u peć i zeļanike; 'oće se bakalara i obilatije uļa nego obišno. To se kupi u gradu, tako pirniča i koje manistre. U post sv. Martina već se nada dosta kuća, da će doć koji prijateļ na konak, pa ako i ne će, svejedno, triba za domaću čeļad spremit dobru večeru. Bude obišno sočivo od različitog graja i šenice, zeļanik i bakalar s kunpirin ili brez ňi', kako ko voli; dica već se pitaju, kad vide, da se zeļanik peče: „Je li doša' Mratiňdan?" jer još od Si' sveti' pivala su svaki dan:

Od Si' sveti' dan deveti
Dolazi nam Martin sveti.

Uvečer prije večere poškropi se blagoslovļenon vodon kuća. čeļad i blago, a za večeron pije se vino bukaron i nazdravļa, sidi se uz vatru do kasna, jer su „duge mratiňske noći". Ujutru pije se rakija, stopaňica i koji muškić iđu na prvu misu, a čobanin metne se u torbu smoka i vina. Kad svrši prva misa, kućna čeļad i prijateļi ručaju, pa se i ostali opremaju u crkvu, a oni šta ujutru bili na misi, ostaju doma za spremat užinu. Mlađarija, osobito ženskadija,

---

[1] Pripovida se, da je na ti dan došla kuga do ňi'ova plemena — a prije puno po'arala u selu —, obola se na drağu kraj Petrinove gomile i povratila se natrag.

kada iđe k velikoj misi u podne, stavi na se najļipšu odiću i obuću. Kod crkve pucaju maškule, slavu zvona a na crkvi vije se barjak, svit vrvi sa svi' strana sela k crkvi, pa teško bi bilo gledajuć sve te pripreme, da bi koja divojka ili momak ostali doma spremat užinu. Iza mise čeļad izađe iz crkve, momci i divojke u'vatu se igrat kolo, stariji svit pita se za zdravļe s prijateļin, koji su došli iz bližńi' sela, ka' iz Srijana, Gorńeg Doca, Biska, Dubrave, Sitnoga, Gata i Kotlenica, ter ji' pozivļe sobon na brguļu. Ima ji' koji nisu u zajmu s nikin za doć na brguļu, oni iđu u krčmu ili ako je koja prodaja kraj crkve, užinaju, popodne se opet napiju, pa kad vidu svoje vrime, odu doma, jedino dođu vidit, kako je. Prijateļi dariju dicu, 'di dođu, voćen, kolačin, a žene uštipkan i jajin. Iza užine mlađarija skupi se i namisti na jednu dalečinu pivca ka' nišan, pa u ń puca, za svaki 'itac plaća po nikoliko novčića, a ko ga pogodi, ńegov je. Ko ne puca, oni gleda ili uz bukaru piva kod komina. Navrvi čudo svita popodne, reka' bi, da u selu ima pet puta više čeļadi nego drugi' dana. Piva se, skače u kolu, puškara; smij, šala, veseļe na sve strane. Niki brguļari odu doma iza užine, a oni drugi ostanu za večeru i sutradan. Na Mratińdan obnoć nepristano čuje se glas po selu, sakupļaju se na sila, pa tamo piju rakiju, igraju na kakvu zabavnu igru, pivaju i guslaju koliko domaća momčad toliko iz drugi' sela, a katkad viđa se i ožeńeni' ļudi. Bude ji' na derneku i pijani' a i razbiveni' glava, pije se na veliko vino, svit malo zalize, zabudali, dođe se do riči, šaka i bovanica, a 'dikod vadu se i noži. — Drugi dan po sv. Martinu sprema se i veseli ka' i prvi dan sve do marende, za marendon najzadńa jizbina iznese se pirnič, što je znak, da imaju prijateļi opremat se kući, stoga i zovu pirnič „kanģija, koja goni ća“. Kako bude više puti o Martińdanu ružno vrime, ostanu prijateļi i za treći dan, pa čuja san, 'di se niki gospodari tužu, da više potrošu koji put za brguļu negoli o Božiću.

Kakva je svečanost i brguļa na Martińdan, isto tako na Posvećeńe crkve, samo šta ti dan budu kod crkve dućani i krčme, pa se svit zadržaje više, a sutradan po posvećeńu ne ima svetkovańa nit spreme za prijateļe, jer svak ode svojoj kući već prvi dan.

Kako je selo naseļeno na više seoca, pa ona, šta su podaļe od župske crkve, imadu kapelicu, ter kad dođe ńezina svetkovina, oni je svetkuju sami, ako nije svetac zapovidni u kalendaru, i spremaju ti dan brguļu, a kad je posvećeńe ili Martińdan, iđu na brguļu u svoji' zajmenika, ka' da i nisu iz te župe.

Na ovu priliku ka' u Docu svetkuju i po drugin selin Poļičani

svoje blagdane. U sridńin i dońin Poļicin puno se troši mesa i vina. Kad nastupu blagdani i brguļe po Uskrsu pa priko lita sve do jamatve peku se mladi jańci i kozlići na ražńu, pije se rusika vino opol, ne štedi se, osobito kad je na dobroj godini. Kad je u jednoj župi u kojen odlomku brguļa, odličnija kuća tog seoca pozovne popa i učiteļa na obid, to je velika čast toj kući. More se reć, da svako selo ima svoj blagdan i brguļu.[1] Kad je brguļa, vaļa da se poštuje (dobro blaguje) i kućna čeļad onoga prijateļa pozvanika, pa zato se viđa u dońin Poļicin, da mlade žene i divojke, kad se vraćaju s brguļe, nosu ništo na glavi u zastoru zamotano ili u pregļači pripeto, ako nije ženska, anda muškić u torbi o ramenu. To je dar onoj starijoj čeļadi, koja ne mogla doć na brguļu, neka znadu i oni za ti dan: to je peča mesa kuvanoga, zadńi čerek pečenoga, komad šenišne brašenice, lipa pula (topla) kruva i u ploski ili burać rusa opola ka' crkavice.

Ni krsni dan iliti rođendan a ni imendan ne svetkuje se u Poļicin.[2]

Svetkovine čitavoga kraja. *Božić.* Svi sveci i blagdani priko godine na stranu, a Božiću čast i slava najveća! Božić je najveseliji dan u godini, veseļe u crkvi, veseļe u kući, na kominu, na stolu, u dvoru, Božiću se veseli malo i veliko, kako narod kaže „i tica u gori i riba u vodi i travka u poļu", svak. U crkvi je veliko veseļe, slavi se porođeńe Gospodinovo, a u kući veseļe, jer velika gozba, jist, pit ne mańka u nijednoj kući. Priko cile godine Božić se uvik spomińe u govoreńu. Kaže se: „Svega je bilo, brate, ka' na Božić". 'Oće li se po'valit kogod, da se dobro 'rani, reku: „Boļe se 'rani u petak nego drugi na Božić", ili: „Šta mi je gore neg na Božić, to

[1] Ove su brguļe: *Podstrana:* Sv. Vabļan, Sv. Martin, Ružarica; *Jesenice:* Gospe od Karmena, Sveti Ante, Sveti Roko, Gospa Začeća, Velika Gospe; *Duće:* Gospe od sniga; *Zakučac:* Mala Gospe; *Tugari:* Sv. Vrane, Gospe Začeća, Gospe Karmena, Sveta Kate, Sv. Mare, Sv. Ante, Sv. Rok; *Srińine:* Svi Sveti, Sv. Mijovija; *Sitno:* Sv. Klimento, Gospe od zdravļa, Sv. Rok i Sv. Ivan; *Dubrava:* Sv. Arnir; *Gata:* Sv. Luka i Sv. Jure; *Ostrvica:* Sv. Nikola i Sv. Ante; *Zvečańe:* Sv. Mijovija, Gospe Začeća i Sv. Vid; *Kostańe:* Sv. Mijovija i Sv. Ante; *Podgrađe:* Velika Gospe; *Trnbusi:* Sv. Luka; *Srijani:* Velika Gospe i Sv. Rok; *Dolac:* Sv. Martin.

[2] Rođendan i krsni dan more se reć, da je jedno, jer u Poļicin, neton se dite rodi, nosi se na kršćeńe, ne će nikad proć dva dana, ritko kad nediļa dana. Nadiju obišno ime sveca onoga dana ili koji se svetkuje oni' dana. Kad donesu dite na kršćeńe, pita pop: koje ćete ime stavit. Kuma odgovara: bome, pope, ono, koje ga donilo — to će reć, ime sveca, koji se onog dana ili bližńi' dana naša' u kalendaru.

sve patin". Kad je što slabo, reče se: „Sve je bija pir i Božić kako je sad". Žive li ko u nevoļi i siromaštvu, reče mu se: „Gladno i nevoļno, nije se ni na Božić omrsija ili ostrvnija",[1] ili ako je ko upa' u veliki dug a provodi šalu, reče mu se: „Jadno mu veseļe; ko je dužan, i na Božić je tužan". Da je ko u svitu, brodon po moru ili trgovinon ili kojin drugin poslon, gleda svak da se nađe doma na Božić. Reče se skitalici: „Ne ima ti ńemu traga, nije ga ni na Božić doma". O skladnoj ili neskladnoj braći kaže se: „Skladna braća i u petak mesa, a neskladna ni na Božić". Ako ti je koji nered u kući, ili si s kin u zavadi, vaļa se gledat do Božića pomirit. Smutļivcu se reče: „Baš nije mu suđeno da žive u miru, kad se ni na Božić nije smirija". Naļuti li žena muža na Božić, reče joj: „Nemoj me činit ļutit i Boga vriđat na ovi veliki dan, Božić je".

Ko će veselo dočekat Božić, vaļa da se na vrime spremi. Još na Si svete počimļe se svetkovat Božić: to je kažu, prvi Božić (u Docu kažu, to je *prvo čelo* Božića, a niki drugi: prva *noga* Božića). Kad miti Sv. Kliment, pripravļaju se drva i badńaci, a ko ne ima vina i rakije kod kuće, iđe u druga sela, da nađe. Kućni je starešina davno zabiližija u toru, šta će za zaoblicu, čin okoti ono jańe, odluči se od drugi' ovaca, 'rani boļe i tovi za pečivo. Po tomu i zovu ga *pečilo* ili *bôško* (za Božić određen). Vaļa da je debelo, pa čoban daje onoj živini kruva i nosi iz doma sobon svaki dan žita i soli, da ga boļe nàpita.[2] Prije Božića tuku se prašci, nadiju divenice i kobasice, koļu se ovce i druge živine, ka' koze, bravi, ovni, a ko je moguć, ubije i goveče. I stopańican pune ruke posla, tri, četiri dana prid Božić misi se kruv i peče u peći. Svak vaļa da ima za Božić pećnoga kruva, koji se peče na više načini; zovu se *kolači, turte.* Za dicu mušku načinu *lukove,* a za divojčice *guske.* Ta guska umisi se od tista, učinu se sise, napravi vinac, pregļača i drugi niki nakit, koji odgovara divojci, pa se ta guska dariva od jedne prijateļice do druge. Sv. Toma početak je Božića, počimļu se bit prašci, zato dica pivaju:

---

[1] Baš ove prošle godine prid Božić doša' vanat (fante = rubač) porobit niku siromašicu za dug. Zabula (zapečati) joj kamenicu uļa, sudić vina, a zapiše prašca; sve to ona bidna 'ranila za Božić. Ža' joj bilo sve to izgubit, jer za drugoga plaćala, ali joj najžalije, da pristupa Božić, a ne će se imat čin ni ouļenit ni omrsit ili ostrvnit na ti dan. Piakala je i navijala po dvoru: „Čim ću jadna Božić dočekati?!"

[2] Kažu, da i životińa raspoznaje božićni dan od drugoga. Pripovidaju, da zec, 'di ugleda najbolje žito, ostavi ga za Božić.

Sv. Toma, ubij prašca doma,
Ne skitaj se po selu —
Udrit će te baton po čelu.

O sv. Tomi svit se ispovidi i pričesti u crkvi, za dočekat ovi veliki dan Božića, vaļa se najpri pomirit s Bogon.

Badńi dan eto pristupija, svak je u vrtńi, neka je sve u redu za večeras i sutra. U sridńin i dońin Poļicin puno je toga dana naroda u gradu u Splitu i Omišu, da se kupi još koja stvarčica, šta mańka u kući. Na Badńi dan posti se i to suvi post, da je moguće ni kapi vodė u usta. Stopańica se briga za večeru: tribi zeļe za zeļanik ili soparnik, čisti sočivo, potucije i rastapa bakalar, križa kunpire i kapulu, ako je prigoda uz more i pogodito vrime te je ribe, strže se i pere riba, stavļa u tećicu (lončić), da se skuva na bruet. Mlađe curice mîsu tisto za ušćipke ili pršurate, brez ńi' slabo bi proša' Badńi dan; šta se 'oće, 'oće, nije ti druge, štedi i davi se cilu godinu, ali ovi dan vaļa da je svega toga u kući. Muškići cipaju drva u dvoru, neka se svi' ovi' dana nije potriba mučit, dok sveci ne mite. Prid kućon tri su velika suka ili pańa, šta će se noćas naložit, — to su badńaci. I dica imaju posla, vaļa svu kuću iznutra nakitit i nazadivat grančica kaduļe, tako isto i meso i slaninu, šta se suši iznad ogńa, pa još triba donit u kuću slame, razastrit je, neka se zna, da je doša' Božić. Po toj slami dica skaču i vaļaju se svi' ovi' božićni' dana, a stopro na Mladince nosi se *gobin* (slama) vanka.[1] U zapad sunca po nikin selin čini se u crkvi blagoslov od *kića*, to je rukovet javora, rute, bršćana, rujevine a maslinovine zanajviše, svak nosi pod pazu', u šudaru soli a u vrču vodė, sve to svećenik blagosovi i u svaki vrč zamoči ruku, učini križ i uspe do dva zrna soli. To se zadije u kolače na stol. Kad zazvoni Zdrava Marija i mrak se počme 'vatat, svak je u kući, eto gospodara kućnog starešine, skida kapu, izlazi vanka u dvor, uzme jedan badńak, nosi ga prid sobon i kaže: „Vaļen Isus i Marija, na dobro van došla badńa večer i porođeńe Gospodinovo!“ — Nabraja pozatin i druge blagdane, Stipań dan, Ivań dan, Mlado lito, Vodokršće i sve lito i godišće, a kućna mu čeļad odgovara: „I van!“ I tako sva tri badńaka, koja pristavi ogńu na kominu. Pozatizin oškropi kršćenon vodon najpri badńake, pa družinu, blago

[1] U dońin Poļicin ne unašaju slamu, ali napravu kolače, rutu, kaduļu, maslinovinu na stolu i to zovu *gobin*.

malo i veliko, čele, kuće, posteļe, konobu, pojate. Kada pristavija i uredija badńake na kominu, namišća velike kolače na stol. Obišno su tri kolača i zovu se *nastojna*, stoju jedan povr' drugoga, a u sridu se stavi gobin (kiće). Uz kolače postavi se na stol varićak šenice, a u šenicu zadije svića. U nikin selin namistu nastojne kolače na varićak, ne meću gobina od kića, nego samo sviću ili trs kupusa uz dva struka maslinovine i ružmarina. U Gatin ne ima u običaju ni varićaka ni žita, nego samo tri kolača, trojica (tri sviće) i sir *križevńak*, koji se na križe usirija, pa se sve to prikriži blagoslovļenon maslinon. U Dubravi opet je evo ništo malo drukčiji adet: stavu se na sto tri kolača i okrenu se tri puta na oposum, naspe se varićak šenice i u ń stavu tri glavice luka i jedan sir, koji vaļa da je blagoslovļen na Uskrs. Kućni starešina nosi varićak, iđe najpri badńacin i gobinu (slama po kući), maši se rukon šenice iz varićaka i govori: „Obilato, gobinato!“ pa je anda sije po kući i nadostavļa govoreńe: „Rodila plodila po drvetu i kamenu.“ Moli zatin Boga, a drži tri sviće užežene u rukan. To u Dubravi čini kućni starešina, a kada dovrši molitvu i utrne sviće, svi ukućani i muško i žensko pristupaju k ńemu, ļubu se u obraze govoreć: „Sada i do godine, do sto lita i godina bili zdravi i ļubili se na ovi dan.“ — U gorńin Poļicin kad se pristane molit Boga uvečer, gospodar namisti tri kolača nastojna jedan na drugi, a na ńe u zdilici usuto žito, u koje se zadiju od voska tri sviće sastavļene doli jednako a gori razmaknute, neka mogu gorit, a da jedna drugu ne tiče. Kad se počme večeravat, užegu se one tri sviće, i to najpri jedna, pak onon jednon dvi druge i tako goru, doklen se večera, a anda se trnu s kruvon umočenin u cilo vino, kapi se u sviće i tako se ugasnu. Oni kruv se drži uz sviće, svaki put kad se jide, užgu se sviće a s onin kruvon trnu.

Posli večere mončad iđe od konšije do konšije, kada bane na vrata, pozdravi: „Na dobro van došla Badńa večer!“ a domaći odgovaraju: „I tebi tako“, ili ako ji' je više: „I van isto tako!“ Ne da se te večeri ni dici otić spavat, trļaju se i skaču po gobinu do kasne dobe noći, pa tu i zaspu. Popivaju ovu pismicu:

Eto Božić bâta
Na svačija vrata,
Otvorte mu vrata,
Nek po kući bâta;

Prostrite mu slame vriću,
Nek ostavi dobru sriću.
Kada bude treći dan,
Istrajte ga metlon van.

*

Noć je odmakla, badńaci počeli se trnit, san naklopija na oči, vaļa poć čason trenut a poza ponoći na noge, misa je prva prî zore.[1] Prvi se pivci čuju, maškule zagrmile kraj župske crkve, prva zvona slavu na misu. Svit se bûdi, diže iz posteļe, oprema se u crkvu. Gospodar donese smokava, vina i rakije, gucnu kapac. Kad je mračna noć, zasvitle glavńe (komad raspaļene biļe) po ulican, a po konšilucin male puške cik! cak! odjekuju na sve strane. Nu ti, nu ti žamora isprid crkve! Noć ujida poledicon ka' usrid mrzle zime, a svak veseja ka' da je o Jurjevdanu. — „Na dobro ti došlo porođeńe Gospodinovo!" jedan drugoga 'vata za ruke, grli, ļubi i pozdravļa. — „I tebi, brate, i svin tvojin u kući!" odgovara drugi. Cik! cak! ǵeparice cakaju, mladost se razgovorila, dala u šalu i popivańe, jedan drugomu napuńa lulu, kad eto prispije i misa, treći je zvonija i pristup će sad. Božić je velik dan, sva se crkva sjaje u plamenu od svića ka' sjajna danica na nebu. Baš nije ostalo nijedne sviće po malin i veliki otarin, a da je remeta nije užga'. Vanka mrak, da ne vidiš prsta prid očiman, a unutra svitlost ka' da je svital dan. I na popu roba najlipļa šta je u crkvi, remete su očešļani, obrijeni, a i pivači iza otara danas boļe otresaju glason, dobro nakvasili grlo rakijon, a nadaju se opet dobru ručku. U mlogim selin gori na Božić svak svoju sviću, sve plamsa u crkvi, jedna lipota ka' u raju. Iza pištule kad pop započme božićnu pismu „U se vrime godišća", propiva sva crkva, staro, mlado, muško, žensko prati od veseļa pivače i rastapa se od milińa:

Slava Bogu višńemu,
Gospodinu našemu,
I čoviku smirnomu,
Sveton Divon Marijon.

Na Božić vaļa da pop izvede malo na dugļe prediku (propovijed), a na svršetku nazdravi sviman: „Na dobro van došlo porođeńe Gospodinovo", a vas puk odgovara u jedan glas: „I van!" Iza mise rođaci, prijateļi, znanci dočikaju se isprid crkve, čestitaju, nazdrav-

[1] Badńaci se ne smiju sasvin istrnit do na Mladince navečer, vaļa da uvik tińa u ńiman vatra; iz badńaka nažiga se ogań na kominu, sviće u kući na stolu. 'Di je puno rastvorena kuća, bojat se je na velikon vitru da se šta ne upali, pa je običaj u nikin kućan, da po svu noć za ona tri dana božićna stoji jedno čeļade uz badńake i čuva, da se ne dogodi nesrića.

ļaju, ļubu se i darivaju i pitaju se za zdravļe.[1] U rasvanuće je druga misa, a u ručno doba treća.[2]

Iza druge je mise odma' ručak. Kad su svi išli u crkvu, osta' je domaćin doma, da nadije na ražań *zaoblicu* i pristavi ogńu, neka je gotova do ručka. Zaoblica je mali praščić, gudica, bravčić ili kozle dobro uzgojno, stavi se pèć poza ponoći, kad se svit uputi u crkvu, zadije se u ńu ružmarina, neka boļe miriše, peče se i vrti, da je gotovo za ručno doba, kad sunce poskoči. U primorju ostavu zaoblicu, obišno je gudica, za obid na podne, a za ručak okolo osme ure izidu pečicu kuvanog mesa ili urižań mlade slanine, pa se slako napiju. U boļin kućan ne će ništa ručat kuvanoga, nego piju rakiju, kavu, rožulin, jidu mandulata, smokava, a kad svrši treća misa, ne čekaju podneva, nego odma' oko desete ure ručaju i obidvaju. Na stolu je svake milosti božje jist, pit do grla, pa usupat malo i prošeka. Prî jića kućni štarešina pomoli se Bogu, užge glavńu, iđe na stol, 'di su kolači i sviće, užiga i govori: „Užigan ovu sviću na pošteńe Gospodina Boga i slavnoga svetoga porođeńa Gospodinova, da bude za žive, za mrtve i za uboge.“ Svaki put šta to izreče, utrne i to za dva puta, pa treću užeže. Kad svrši obid, trne se svića cilin vinon, kȁne kap iz drška od žlice ili kruvon ili strukon od javora, vaļa da kapnu tri kapļe, a tako za obid i večeru za tri dana. Poza ručkon i obidon izađe se na ulice po selu, ili pojde se u rodbinu vidit strice, ujce, zete i nazvat jin Božić. Neka ti je najveća rodbina i najveći prijateļ, na Božić se ne iđe u drugoga na obid, Božić je za svakoga doma. I čobanče je dojedno kod kuće. Ko ima pismar, zapiva iz ńega, drugi se maši gusala, kad je ružno vrime, da se ne more vanka. Je li lipi dan, mlađi dočepaju se puške pa pucaju u nišan, niki se ubacuju kameńen, a niki skaču na ledini, ko će koga priskočit. Malo postariji zapalu lulu, zamotaju se u kaput, izađu na ulicu, da se malo prosunčaju, razgovaraju se i gataju o vrimenu i litini. — „Ala lipa dana, ka' da smo ga u Boga isprosili“, jedan će — „Bog da' ka' za svoj dan“, pri'vatit će drugi. — „Gleda' san jutros po otarin, puno su sviće suzile, nije mi ža' bilo ono vidit, kažu, da će bit dobra litina, kad sviće puno

[1] U zadńe vrime uvela se je nova besida „čestitańa“, pa kaže mlađi svit: „Čestito ti doša' Božić.“ — U primorju daruje prijateļ prijateļa slatkin kolačen i jabukan, a dici se daje smokava, omindula i oraja.

[2] Običaj je u nikin selin, da kućne starešine iza mise iđu u sakreštiju (riznicu) popu, po redu pristupaju, ļubu ruku i nazdravļaju. Svi vaļa da se izminu.

suzu na Božić.“ — „Ali nije mi draga ona tišina u zoru“, pri’vati drugi, „kazivali su stari ļudi, da je uvik boļa litina, kada na Božić puše vitar“.[1] Treći će: „Ļudi moji, ne znan, šta će bit, ali nan je ove godine doša’ Božić u mraku, a stara je besida: kad je Božić u mraku, teško ti ga i malon mravku“. — „Sve šta Bog ’tide, Bog, Bog“, opet će oni prvi. — „Dobra ti je!“ svi će u jedan glas. — Dica mala u’vatila se za ruke, uščantrala se i uskoprcala po guvnu popivajuć:

U našega Božića
Tri srebrena nožića;
Jedan riže pečicu,
Drugi vrti bačvicu,
Treći riže pogačicu.

Božić kratak dan, sunce brzo umakne, svak odmiče kući na večeru. Ne triba ništa kuvat, priteklo od podneva pečenoga, kuvanoga, malo se popije, Bog se moli, užgu sviće na trojici i blaguje. Za večeron svake šale i inglende, ali ne mili stat na nogu, jer se malo spavalo prošle noći, pa svak iđe na vrime ligat.

Po Božiću je *Stipańdan;* ujutru pije se rakije ka’ i jučer; kad dođe doba, čeļad ruča, svića se gori za mrtve, ali se u ńu ne ulije više uļa nego šta izgori u jedan put. Pozdravļaju se prijateļi i tog dana: „Na dobro van doša’ Stipańdan“, u crkvi se piva božićna pisma: „U se vrime godišća“, a na svršetku mise pop nazivļe puku Stipańdan. U gorńin Poļicin poza ručkon iđu *mesari* kupit župniku po selu običajno meso, škropu blagosovļenon vodon kuću i čeļad, a kad stupu na vrata, nazovu Stipańdan. U dońin Poļicin na Stipańdan počmu ubijat prašce, kako vidu, da vlada vrime, je li u buru ili u jugo.

Ivańdan zove se „mrdav dan“, nije više veseļa ni spreme ka’ na Božić, pije se rakija, iđe se u crkvu na podne, ruča se ponajviše od onoga, šta je ostalo od Božića, a za užinu i večeru spremi se štagod, ali sve natanko, izmiče Božić, nije više ńegov dan. Zato se čuje ova popivka o Božiću:

O Božiću, mili brate,
Dobro li mi biše na te,
I dva dneva još po za te,
I sve danke oko tebe;
Al nî, brate, ka’ na tebe
Ni po podne ka’ do podne.

[1] U Docu Božić zovu *Litnica,* jer od Božića broji se početak novog lita. Kad se sklapaju ugovori i zajmi, uvik se stavļa rok: od Božića do Božića.

Mladinci su treći blagdan po Božiću; svetkuje se ka' i jučer, ali ne ima velike spreme u kući. To je zadńi božićni dan, iznosi se slama iz kuće i govori se, da je pobiga' Božić. Mala dica rano se ustaju oni dan iz posteļe, jer će ji' mater ošinit šibon maslinovon, i to se kaže: „mladinčati". Kažu, da će dica bit zdrava, kad se na Mladince mladinčaju. Običaj je u nikin selin, da i muž mladinča mladu ženu stopro dovedenu u kuću. Na Mladince skupļa se lug, šta se je učinija božićni' dana, pa ga saspu u kakav lončić, posipļu š ńin jańce, kad navalu na ńe ušenke, a tako i rasade, kad pane buvač na ńe. Jedan badńak 'rani se za Mlado lito, a oni se drugi pustu da izgoru, pa tu večer zapreće se vatra, koja bi se svi' božića ostavila onako, bilo je ne bilo ujutru.

Na Staru godinu svak iđe u crkvu, da za'vali Bogu, šta je dočeka' svršetak te godine. Ujutru je misa a uvečer blagosov i precesijun okolo crkve. I onu večer vaļa se gostit dobro na čast Stare godine i u sriću i počelo Nove godine, koja sutra osviće. Ako se ko slabo ponaša' u kući ili je počinija koje rđavo dilo, reče mu se: pristani više, neka ti je to zadńa sa staron godinon, koja se više ne vraća, neka i tvoja zloća ne vrati se nikad više.

Mlado lito zovu niki i „mali Božić". Neton osvane dan, prijateļ prijateļu nazivļe: „Na dobro ti došlo počelo nove godine!" — Odgovara drugi: „I tebi tako i svin tvojin na domu zdravo i veselo!" Odma' ujutru sprema se dobar ručak i užigaju se na stolu tri sviće. Velik je dan početak nove godine, vaļa se poštovat, dobro najist i napit, ali ne pripit, jer kažu, ko se opije na prvi dan nove godine, bit će pijan svu godinu. Na misu u crkvu iđe svak tog dana, pop daje puku blagosov s otara, vaļa ga primit, ko će dobra sebi. U blagosovu vaļa nabrojit svaku ruku, težaka, ribara, mornara, trgovca, starce, dicu malu, udovice, bolesnike, vojnike, putnike, vaļa blagosovit ovce i životińe, vino, uļe, šenicu i svaku 'ranu u poļu, da Bog očuva od suše, krupe i svake nesriće, pa blagosovi velikin križen. U nikin selin župnik s otara dili za novu godinu darove, a prije toga pita prošćeńe u puka, ako je šta zanemarija u prošloj staroj godini, a na te beside glavar mu odgovori u ime svega puka i pita od ńega oprošćeńe.[1] Oni badńak, šta je ostavļen za novu godinu,

[1] U Jesenican ovi je običaj: pop izvede dugo govoreńe o staroj i novoj godini, pozivļe svakoga, da promisli na svoje živļeńe minule godine, s Bogon da se pomiri i pita blagosov za u novu godinu. On ka' župnik ima' je u svojoj službi puno odgovornosti za svoje stado pa ne zna, je li sve izvršija. Veli: „Morebit ja nisan vaše bolesnike po'ađa',

priloži se i gori, doklen ga nestane. Užina i večera malo su različitiji od Božića, ma malo mańe, ali isto dobro, mlado je lito; ko se oni dan najide, pripovidaju, da će bit sit preko cile godine. Ne vaļa beštimat, karat se ni zločest bit na mlado lito, jer ko zlo započme, ne će ga se zlo ostavit do svršetka one godine. Žito, u čen su stale sviće, nike žene daju kokošan, da jin ne iđu nît jaja na tuđe gńizdo. Od onoga kruva, čin su se trnile sviće, svak 'oće da odgrizne makar mrvu, jer kažu, da je sritno. U mlogin kućan ostavu makar jedan nastojni kolač za Vodokršće, jer zovu, da je ti dan rišćanski Božić. — Uvečer na mlado lito iđe mlađarija *kolendat.*

Sveta tri kraļa ili *Vodokršće* (niki izgovaraju: Dovokršće) veliki je blagdan ka' i na Božić, baš tin danon završuju se božićni blagdani. U post Vodokršća blagosivļe se voda, štiju se prid crkvin dugi lecijuni (šteńa) i zaklińańa. Voda se nosi u maštelin (vidro), u svako vaļa da pop stavi malo blagoslovļene soli, prikriži i jopet mali križić pusti u vodu. Voda, koja se blagosivļe taj dan, puno je

nisan mrce sprovodija, nisan dicu izučija u nauku kršćanskon, nisan potpuno blagosove činija, oblinija se na vrime u crkvu doći, u ļutini 'dikod vas uvridija. Stupajuć jutros u novo lito želin, da u ļubavi započmemo ovu novu godinu, pa ja pitan prošćeńe najpri u Gospodina Boga, u Blažene Divice Marije, u pokroviteļa sv. Roka i svega puka, da mi poradi ļubavi božje prosti, ako sam šta pomańka' ili ga uvridija prošle godine“. Sva crkva ka' jedan glas odgovora: „Bog ti prostija!“ Diže se zatin glavar ili ńegov zaminik pristav, s banka posrid crkve u ime puka odgovara: „Gospodine kurate, to su vaše skužancije (izlika), vi ste vaš dever (dovere = dužnost) učinili, naše bolesnike po'ađali, mrce sprovodili, dicu našu izučili, mise, blagosove ispunili, ali mi smo bili ne'arni prama vamin pa vas prošle godine nismo slušali, ļutili vas i naredbe vaše ne ispuńavali, ja vas u ime svega ovoga puka molin, da nan prostite, šta smo vas uvridili.“ — Pop odgovara s otara: „Bog nan, braćo, svima prostija!“ — Sad pop počimļe davat opomene za novu godinu, dili ove darove: a.) mladićin „końa obuzdana“: kako ńega uzda usteže, da ne krene s pravog puta, tako i mladost neka ima stra' božji i opaz, da ne krene s pravoga života; b.) divojkan „kitu ļiļana“: kako on čist i bil miriše, tako i čistoća ńi'ove duše, ńi'ova tila da bude mirisna, ugodna prid Bogon i sviton; c.) dici „šibicu tankovitu“, koja se uvije i ispravļa: tako i ńi'ov tankoviti nejaki život da se uspravno uzgaja; d.) starcin „riku potoka“, koja odmiče niz grebene i ponore, izlije se u more i više ne vraća, tako ni ńi'ova odmakla doba ne će se više povratit; e.) udovican „lozu obrizanu“: kako ona suze prolije, tako i udovica za svojin umrlin drugon; f.) poglavarin od sela „ure vrimena“: kako one iđu redovito i svakomu jednako kazuju vrime, tako i glavari sela neka redovito postupaju i svakomu najednako kroju pravicu.

sritna, nosi se po poļu, škropu loze, vinogradi, sijanice, oškropi se blago u stajan, kuće, konobe, dvori, da milost božja očuva od svake 'udobe i nenadńe. Pop nazove s otara: „Na dobro van došla Sv. tri kraļa!" a prijateļi za šalu jedan drugomu: „Na dobro ti doša' Božić, ti si od drugog zakona, ti se krstiš su tri prsta, ti si rišćanin!"[1] Na Vodokršće pop blagosivļe kuće; šta ne more doprit ti dan, ostavi za dojduću nediļu, a ukućani darivaju kobasica, kolača, jabuka, naranača.

Sv. Ante opat (17. I.), blagdan od bogoļustva, niki ne bi zaradili, da ji' 'oćeš zaklat: kažu, da ne će zenit nijedna loza, koja se obriže na ti dan. Niki drugi radu, jer prispije vrime od rizi kopańa. Stara je besida: „Sv. Ante opat, uzmi motiku i 'ajde kopat." Uža bit veliki led. Čuje se i ova: „Sv. Ante opat, od leda koža otpast."

Sv. Pava' obraćenik (25. I.) priobraća vrime. Ti svetac zna priobratit drvo neplodno, da bude plodno. U Docu na ti dan tuku ušican od sikire u mušku voćku, koja ne će da daje ploda, neka je Sv. Pava' priobrati i učini plodnon. U Gatin to činu na Božić na prvoj misi, odma' kako treći zvon zazvoni; učitaju, da će anda rodit. Učitaju, da nije dobro rizat lozu ni na ti dan, i to baš dopodne, jer Sv. Pava' dopodne progańa kršćane; popodne je berićetno, jer se obratija u kršćanina i druge obraća. Provedri li ovi dan pa 'di ispod oblaka zasja sunce i ogrije vinograd, urodit će dobro.

Sv. Vabļan i Sabašćan ili *Vabļanica* (20. I.). Zovu se ovi sveci *sridozimčići*, jer o ńiman najžešći pupak zime. Čuje se besida: „Sabašćanci tisni klanci" ili „zameteni (od sniga) klanci." U koga se tad nađe pô kruva, pô piće (slame), pô vina, sigur je za svu godinu za se i za svoje blago. Drugi računaju baš o Kandalori, ko ima polak litine, da more dokrušit.[2]

Na *Gospu Kandaloru* (niki izgovaraju Kalandora) (2. II.) blagosivļu se sviće, koje se užigaju na puntu (času) od smrti. Svića

[1] Govori se, da će bit u stara vrimena koja porodica od rišćanskog zakona pribigla u Poļica, pa još čuva na Vodokršće svog adeta, i ako je prošla na našu katoličku viru.

[2] Pripovida se, da je u davno vrime strašna kuga morila Poļica cilu godinu, taman započela i dovršila na Vabļance. Kad je pomorila sela s gorńe strane, okrenila na zapad, da će u Podstranu. Došla pod jednu krušku, tu bija trń, òbola se na ti trń, povratila se natrag i rekla: „Šukadar bukadar, u Poļica nikadar". To se dogodilo godine 1491., i na ton mistu sagradili Podstrańci crkvu na čast sv. Vabļana i Sabašćana, koje i danas štuju. (*Perišić.*)

kandalorska sritna je svud u kući i poļu. O Kandalori zaduvaju velike bure. Piva se:

Kandalora, zimi 'ora,[1]
Koja muti do dna mora;
Za ńon iđe Blaž,
Koji govori, da je laž,
A glistina
Kaže, da je istina.

Pripovidaju, kad Kandalora osvane vedra i studna, da će do Jurjeve dvanest puti past snig i jedan drugoga da će zateć.

Sveti Blaž (3. II.), svetkuje se i posti se rad bolesti grla. U crkvi je „grličańe", to će reć blagoslov grla. U gorńen Docu na Blaža blagosivļu bili kruv, obišno kolače iz grada, to daju jist dici, kad ji' stisne u grlu.

Sveta Agata (5. II.), zna kadikad zadimit pušavica sniga. Zato se i govori: „Sveta Agata snigon bogata."

Sveta Apolonija (9. II.), čini se bogoļustvo radi bolesti od zubi. Pripovidaje, ko moli između podizańa, to će reć posvećeńa, na misi jedan očenaš na čast Sv. Apolonije, da će mu proć bol zubi.

Sveti Valentin (14. I.). Ko ima padavicu ili bolest Sv. Valentina, ńemu posti i zavićuje se. Kad se riže loza na Valentina, kažu, da ne ima u zrnu nego jedan paćac.

Sveti Matij (24. I.) zove se „slaninar", spada obišno u poklade. Sustiže se dan i noć. Reče se: „Od Sv. Matija svaka tica zapiva; od Sv. Grgura traži tica gńizdura," ili „svaka tica samodruga."

Vrime od Očića do Poklada zove se *mesoija;* svake nediļe i četvrtka kuva se meso i slanina, kaštradina, ko je usolija. Dva četvrtka prî poklada gozba je masnija nego drugi' dana, prvi se četvrtak zove *zadušni* ili *vlastovski* (vlastela se gostu na ti dan), a drugi je *tusti* ili *zaklopiti.*

Poklade su ludo pijano vrime. Na zadńi dan, a to je utorak prid čistu sridu, svit radi do podne u poļu, u podne dođe doma, skuva za obid dosta mrsna, najide se za obidon i večeron baš do grla, grijota je da iđe u šćetu, sutra je korizma, više se ne jide.

Pokladna nediļa zove se „u nediļu na poklade"; tako je prvi dan i utornik pokladni. To su prave Poklade ili *Krńeval* (Carnevale). Govori se: ajmo tirat krńu. Ti' se dana ļudi dobro zalažu, ako je strvna u kući, troši se, šta se više more. Reče jedan: do Uskrsa ko živ ko mrtav, boļe da ja danas na pokladni dan iziden, nego do Uskrsa da izgrizu crvi. O pokladin vrigaju se ušćipci, a u utornik na večer

[1] Niki kažu: zima *vora* = fuora = vanka.

potla svakog mrsnog pića najposli izidu niki jaje, zato da već opet do jaja na Uskrs ne će ništa mrsna.

O pokladin mlogo se potroši smoka u svakoj kući, a osobito u onin, iz koji' ima mlogo odiva, pa one dolazu na „pritpoklađe“ u rod, ter jin vaļa davat jist, pit i u torbu nametnit smoka i ušćipaka. Taki je običaj u gorńin Poļicin. Siromašak, koji se šćućurija na svomu ubоštvu pa ne ima čin ni omrsit se ni okvasit grlo, veseli se isto pokladin pa popiva:

Danas su karńevali,
Svaki svoju koku 'vali,
A ja bidan neman ništa,
Nego jedan pirun zeļa,
I tako ću pivat od veseļa. *(Matko.)*

Čista srida početak korizme, vaļa očistit criva. Iđe se u crkvu na misu i pepelańe. Ti dan započimļe korizmeni post. U prijašńa doba ne bi za živu glavu niko primrsija korizmu za svi' 40 dana, nego baš da bi svrnila nemoć. Danas crkva otpušća, pa se u nediļe korizmene puno svita mrsi, drugi' dana malo ko. Postarija čeļad a osobito ženske ne će ni u svetac ni u rabotni dan u usta stavit mrsna kroz korizmu, koliko sičana. Kada pop navišćuje po biskupovoj naredbi korizmeni otpust i tumači, u koje dane može se jist mesa, čuje se žamor po crkvi, ļutu se stariji: „Proklet bija, ko ga se okusija“, „nestalo više vire i zakona“, „ne virujemo više ni u papu, ni u biskupe ni u pope, otkad su poste pobacili.“ Koji su pametniji, ne će tomu prigovarati, nego se čuje 'di reku: biskup je otpustija, na ńegovu dušu. O korizmi pivaju dica:

Korizma
Kupus pogrizla,
Uļe polokala,
Muku (brašno) pozobala.

Sveti Grgur (12. III.) papa i *Sveti Bene* (21. III.). To su zlogodńaci, jer između ńi' malo kad je lipo vrime. Veli se: „Grgurina, derikozina, zlogodina“. O Grguru procvatu bajame ili omendule, u'vati se li ji' led u cvitu, ne ostane ti nijedna. Kaže se: pozoba' ji' je Grgur. Ovi svetac uvik spada u korizmu, iz ńe nikad ne izlazi. Kad se čovik zaplete u veliki dug i ne može iz ńega da izađe, reče mu se: nikad ti iz duga ka' ni Grgur iz korizme. Na Grgura učitaju, da je sritno sijat rasad, ne će prorest kupus.

Sveti Josip (19. III.), veliki blagdan. Neka je utekla zima, ali se zna kadikad i povratit o Josipu snig, i zato se veli:

Sveti Josip snigon posip,
Sveti Bene snigon krene.

ili:

Sveti Bene omendule bere.

Sveti Bene (Benedikt) kažu da je sritan za mloge stvari. Zabiliži jaja, šta ti snese kokoš na ti dan, i nasadi ji', a kad se istiće i narestu kokoše, u svakon jaju, šta snesu, učitaju, bit će dva žumanca, a pivci će na svaku batudu (kucaj) od ure pivat redovito. U bolesti od punte (protiska) popij jaje, šta ga crna kokoš snila na Sv. Benu, dobra likarija, ne boj se zla.

Gospe Blagovist (25. III.) veliki je blagdan, ne radi se ni u poļu ni u kući. Čobani se počimļu veselit, mogu istirat blago na pašu, nije više velike zime. Piva se u čobanstvu:

Gospe Blagovist,
Udri gora u obist,
A čobani u nesvist.

ili:

Kada dođe Blagovist,
Čobani će u obist,
Ovce tražu zelen list.

Ti dan kažu, da pada glavńa u zemļu 40 lakata, drugi gataju 9 lakata na Gospu a 40 na Jurjevdan, i tad sva iskra upada u zemļu. Pripovidaju, da dite, koje se začme na Blagovist, rodi se taman na Božić.

Glušna nediļa javļa žalosne dane; otari su u crkvi pokriveni, primiče se dan muke Gospodinove. Stara pobožna čeļad neton se pokriju otari, ne će više zamrsit, a nije jin drago da ko piva. Počinļu duvat i „pašijunska juga“ u ovi zeman; ako se ne ispušu kroz ovu nediļu ili koja iđe za ńon, a to je velika nediļa, dok se govori muka Gospodinova, 'oće usrid lita.

Cvitnica ili cvitna nediļa nastupa odma' za glušnicon. Ti dan se blagosivļaju u crkvi kite palme i maslinovine. Na cvitnu subotu beru dica cviće pa u ń načinu od ječmeni' i šenični' pera križiće, ostavu ga u vodi do ujutru, pa se iz ńega umiju. Prî velike mise svaki starešina kućni ili kogod od mlađi' nosi naručak kića maslinovine, jelića i drugog zelenog grańa, unaša u crkvu, 'di pop blagosovi. Napose blagoslovi se naramak maslinova pruća s lišćen, drži se na otaru, a kad se dovrši blagoslov, pristupaju stariji, poļubu misniku ruku i primaju na dar po jednu grančicu. Pozatizin iđe se s grančicon u procesijun okolo crkve, a poslin mise nosu se te grančice

po poļu, pozadiju se u žita, vinograde, u pojate i kuće, nad pragove od vrati, svud je sritno, da se blagosov dotakne. Na Cvitnicu niki momci darivaju svoje cure cvićeń.

Na *Veliki četvrtak* zavežu se zvona, učini se „grob Gospodinov" i čuva se priko dana, svake ure dva bratima napored. Zvona su zavezana od „glorie" ili „Slava Višńi" u četvrtak do na Bilu subotu, kad se proslavi uskrsnuće Gospodinovo. Nađe se pobožne čeļadi, da će postit u suvo ili „žežinat" od jedne do druge „glorie", to će reć 48 uri ne okusit se ni kapi vode. To se zove „postit gloriju" na čast muke Spasiteļeve, a dobije se veliko prošćeńe. Kroz to vrime moli se na „grobu Gospodinovu", koji je namišćen na jednon otaru s bande (strane), kleči se pobožno ili stoji na nogan, a ne smi se sidit. Na Veliki četvrtak mlogo čeļadi moli sto očenaša, sto Zdravi Marija i 10 Slava Ocu na čast muke Isusove za oprošćeńe grija. Svaki put, kad se izmoli jedan Očenaš, Zdrava Marija i Slava Ocu, nadoda se ova molitvica sklońena u pismi:

Oj dušice virna,
Bud u viri kripna.
Kada budeš putovati
Tisnin klancin, dugin putin,
Skobit će te du' nečisti,
Du' nečisti, du' nemili
Pa će tebi govoriti:
Dušo moja, 'odi k meni!
A ti ńemu odgovori:
Tvoja nisan, nit ću tebi,
Božja jesan, iđen Bogu
Na blagi dan, na Veliki četvrtak.
Ja san rekla i izmolila
Sto Očenaša, sto Zdravi Marija
I sto puta Slava Ocu.

Na Veliki četvrtak gleda svak imat za večeru malo zeleni, jer kažu, da je na večeri Gospodinovoj bija kostrič za jizbinu.

Veliki petak dan je koruta, žalovańa, niko ne piva. nit se čuje smijatańe, arlekańe. Sve zamrlo, a svak posti suvo. Veći dija dana stoji se u crkvi, piva se muka Gospodinova, ļubi se križ, propelo i kupi lemozina za sveti grob u Jerozolinu.[1] Na večer tuče se „baraban". Istriska se toliko šibica po bancin, pop vaļa da učini veliku prediku o muki Isusovoj i sedan žalosti blažene Divice Marije. Šibice od barabana kažu da su sritne, a najsritnija opet gonetaju ona šibica, šta ima na sebi tri blagoslova: na Cvitnicu, na otkrivańe križa i na barabana. Kada dovrši baraban, mornari se jagmu zadńon svićon, remeta otkida svakomu po komadić, zadiju u jarbole proti višćican i neveran. Na Veliki petak dobro se

[1] Najprijatnija je, kažu, prid Bogon lemozina groba Gospodinova, zato svit daje obilato. Ove godine sakupļeno je u Jesenican na Veliki petak 84 K 82 pare lemozine.

vaļa napit vina, kažu, kolikogod na ti dan piješ vina, onoliko će krvi uć u žile. Ne vaļa da tî dan ženska pere kudiļu, jer će skorovaža na vinograde; kako se savije žica vune ili preje, onako će na lozi list. U gorńin Poļicin običaj je na Veliki petak, dok se štije muka, stavit na otar korena od tikvine, pop blagoslovi i okadi, pa se daje blagu za likariju, kad ga zaboli. I koga glava boli, neka se ne češļe ni drpa po glavi nikad u petak, nego samo na Veliki, kad se štije muka u crkvi, pa ga ne će, kažu, nikad više bolit glava.

Na Veliki petak moli se, ko more, sto i pedeset Zdravi' Marija i sto i pedeset Slava Ocu, a poza svakoj govori se:

Danas petak narečeni
Isusov je dan mučeni.
O Isuse, muka tvoja,
Spasila se duša moja!

Ni na Veliki petak ni četvrtak, dok su zvona zavezana, ne moli ni u podne kućna čeļad zajedno, nego svak o sebi. Čuje se i ova molitvica u pismi:

Takma tuknu, zvona muknu,
Svi svićari potamniše,
A stupci se podlomiše.
Tude Jezus kraļ pribiva,
U spokoju on počiva,
Pokoj ńemu, pokoj budi.
Lešto (brzo) li se kraļ probudi,
Mi smo čuli i vidili,
Sinoć su ga s križa snili,
Sveton Petru poručili,
Da on dođe sutra rano
Navr' gore Kalvarije,
Da će reći svetu misu
I prikazat sveto tilo
Od bilice šenice
I krv od vinove mladice.

(Matko.)

Bila subota početak vazmenog veseļa. Kažu: „Eno jutros odma' počele tice pivat, a jučer ji' nije niko čuja.“ Ujutru je o ručku blagosov ogńa, svaka kuća nosi glavńu i čuva se ti ogań priko sve godine, da ne otide blagosov iz kuće.[1] Na ti dan blagosivļa se pra', balote, puške, mišaju se suze od trojice s pravon proti neveri i višćican. Blagosivļaju se ti dan puške proti stravinan, koje se prikažu, i anda ne će puška da upali. Dobro je, kažu, na Bilu subotu blagoslovit komad grane od krivice divļe smokve, pa kad zagrmi u oblaku, užgat i križat s raspaļenon biļon, ne će zlo pristupit. U gorńin Poļicin operušaju na Bilu subotu jaja, koja su za blagoslov, a samo tri ostavu s lupinon. Na Uskrs kad se blagoslovu, operušaju

[1] 'Di su raštrkani konšiluci, ne iđe od svake kuće čeļade, nego pošaļe se momče ili dite su dvi tri glavńe, koje se raspalu, a kad se blagoslovu, svaka stopańica uzme po jedan ugļen, toliko, da ima blagoslova u kući, a onomu, šta nosi glavńe, daje svaka po jedno jaje.

se i te lupine, bacu se u vodu i prvo sunca istoka potopu se živinan čuńke u tu vodu, ne će ji' klati zmija za čupicu, a lupine bacu se u vatru. Lupine od jaja, šta su u Bilu subotu operušana, bacu se daleko od kuće, ne će zmija blizu kuće, a tako isto gujina biži u zapad, ako se bacu lupine u istok. Kad zazvonu zvona prid podne na „gloriju“, svak potrče do vode, ako je blagoslovļene u kući, ako ne, na vidro, bunar, potok, 'di se trevi, tare oči i obraz: ne će bolest na oči ni na tilo, 'di ona voda pane u oni sveti čas. I u kući je na Bilu subotu odma' ništo veselije. Stopańica kuva pogaču i vari jaja za blagoslov, bere zeļe ili blitvu, pripravļa večeru, zvona su proslavila uskrnuće Gospodinovo, vaļa se pokripit malo boļe. Niki odma' iza „glorije“ jidu jaja, sir; mislu, da više nije suvog posta, ali mrsno ne će. Kad se čuje slavļeńe zvona, pivaju čobani ovu molitvicu:

Ode diva s božjeg greba
Uzdišući i plačući:
„Ko ukrade Sina moga?“
Ko bi ovu molitvicu molija
U petak pet puti,
U subotu devet puti,
Gospe će mu u raju misto dati,
'Di će vikon počivati.

Uskrs je poza Božićen najveći blagdan. Za mladost ugodniji je Uskrs nego Božić, jer je zeman, da se lipo nakiti, kako se i poļe lipo nakiti svakin zelenilon i cviton. Kaže stara besida: „Božić je rutavac a Uskrs je gizdavac.“ U dońin Poļicin malo se ko slatko naspava na Uskrs obnoć: jesu li mitila ponoća, od svake kuće po jedno, dvoje i troje iđe po poļu od zemļe do zemļe, nosi kršćene vode, poškropi svaki komad vinograda grančicon maslinovine blagoslovļene na Cvitnicu, zadije palmu i govori: „Kud ja ovon vodon, tu Gospodin Bog svojin blagoslovon.“ Razdilu se u dvoje: jedan u zapad, drugi u istok, da je moguće prije nego sunce izađe, da blagoslovi sve vinograde. Iđe se i na pokopišće, oškropu se grebi i izmoli nikoliko očenaši za mrtve. Mornari peńu se na jarbole i na vr' vrja zadiju palme, maslinovinu, ribari u svoje levute (brodovi bez jarbola) u provu. Na ti dan svi brodovi išaju (izvjese) bandire (zastave): dan je velikog veseļa. U kućan mala dica nemirna, 'oće svako dite, muško, žensko, da mu se izvadi i obuče najlipļa i novija roba. Na Uskrs ujutro prî sunca istoka moli se:

Daj mi, Gospe, dobar dan,
Ja ću tebi dobar glas.
Sinak ti je uskrsnija na današńi dan,
Prikaži mi ga, Gospe, na umrli dan.

Zvoni u crkvi prvi, drugi, treći sve jedan za drugin, osukale se ženske niz ulice, nosu na glavi pune konistre: jaja, sirnice, buktenice, soli, mlade ļutike, mlada sira, a muškići u vrču vina — sve to na blagoslov. Pop blagoslovi i prikriži, primi svoju redovinu, nike kuće daju po dva jaja, a nike četiri ili šest, pô duzine. U prijašńa vrimena donašali bi na blagoslov i jańe vazmeno, na kojemu nije nijednog biļega, to će reć sve od jedne dlake i kolura, ali ponestalo tog običaja. — Doba je ručka, kad se donese iz crkve, vaļa svak da se okusi blagoslova.[1] Za ručak su ujutro blagoslovļena jaja, kruva, ļutike, ko ima mlada sira, i napije se, 'di je vina. Kad se operuša jaje, ne vaļa da ona kora pane po tlevu, i da se potare, a tako ni mrvice od blagoslovļenog kruva, grijota je, i ako panu, vaļa dignit, poļubit i bacit u ogań, ne smi se dat ni životińan. — Velika je misa prid podne, ļudi se sastaju prid crkvon lipo obučeni i nazivļu jedan drugomu: „Na dobro ti došlo slavno uskrsnuće Gospodinovo!" I pop s otara isto tako nazove na svršetku mise, a vas puk iz crkve u jedan glas odgovori: „I van."[2] Poza obidon mladost daje se u igru. na balote, pucańe u nišan, ubacivańe kamenon, u skakańe, a dičurlija u igru na „šalicu": postavu upored nikoliko jaja, zavrtu šalicu (malu daščicu) s konopcen na kraju, kad se zaustavi, koliko jaja pokrije konopčić, onoliko ji' dobije. I na *mali Uskrs*, koji pada u drugu nediļu, jidu se jaja, komu je priteklo, ali tog dana nikakva slavļa u crkvi, nikakve gozbe ni velike spreme u kući.

Po Uskrsu dolazu *precesijuni* i *blagoslovi poļa*, koji započimļu na Markovo. Ne bi narod propustija za živu glavu blagoslove svoga poļa, jer koja mi vajda, kaže, da trudin i radin priko sve crne godine, ako mi Bog uskrati svoj blagoslov, najpri vaļa se ńemu priporučit. Precesijune (obašašće) čini obišno svako selo do svoje granice, to je prid zakonon i jedno posvidočje ńi'ova pocesa (posjeda), a opet kud prođu križi i moleńa, neka i božji blagoslov dođe.[3] U nikin

[1] U svin selin Poļicâ pri su Uskrsa vazmene ispovidi i pričesti, malo će ko izostat, da se s Bogon ne pomiri, a da se nađe koji, ne da mu se na Uskrs okusit blagosłova, koru ga, da nije dostojan toga.

[2] U Jesenican običaj je, iza kako misnik poškropi crkvu, upali na velikon kandeli dva biča kančelice (pređa), koja u čas plane i izgori, a on prid pukon izusti na glas ove riči: „Ovako prolazi tašća slava ovoga svita".

[3] Selo Duće graniči na istoku s gradon Omišen. Prije nego je sagrađen most, iša' bi precesijun s barjacin sve do rike Cetine i križar bi, koji nosi barjak, zasega' štandarcen (kopļe, na čen se nosi barjak)

selin iđe se po 2—3 ure priko poļa. Ko ne more doć u precesijun zbog bolesti ili starosti, izmoli doma krunicu Gospodinovu, a dan prije svak posti za zdravļe poļa. Puno svit gleda, i kako pop moli, zaklińe, navlastito ako je mladi pop stopro doša'; puno svit panti i zamira, jesu li izrečene sve molitve iz kojega libra, ako se šta izostavi, mrmļe, boji se, da će otuć krupa. Ovi' zadńi' godina bilo je puno vike na biskupa, šta je zabranija stare molitvenike Banovca i Terzića: otad, kažu, nestalo nan i blagoslova iz poļa, tuče krupa, mete pâlac, peronospera, a eto i ļući bič *vilošera.*[1]

Sveta Bibijana (4. IV.). Kažu, da koje je vrime oni dan, tako ti za 40 dana potegne uvik jednako.

Sveti Juraj (23. IV.) veliki blagdan u Poļicin. On je pokroviteļ stare knežije poļiške, ńegova prilika na poļiškon barjaku, ńemu na čast podignuta od starine crkva na Gracu. Jurjev danak poļiški sastanak, okupļali se u stara vrimena i birali kneza. Pod biskupon Kalođeri u Splitu opet se bili probudili i okupili poļiški svećenici i puk na ti dan na Gracu, veliko se je slavļe tute činilo nazad dvaest godina, a sada se zanemarilo. O Jurjevon proliće je, pup rastvara, gora se zeleni. Kaže se, da Juraj (niki izgovaraju i Jura') dolazi obišno na zelenu końu ili u zelenoj kabanici, ali uža 'dikod i na crnu. Je li doša' na zelenu końu i je li kļen (acer) zarusija, nada

---

do dna rike, da se to more posvidočit, da onon selu pripada i ona strana rike. Otkad se je sagradija most, iđu Dućani s barjacin i križin do polovice mosta, tu stanu i učinu blagoslov. Ńi'ova je dakle granica do polovice mosta, to će reć i polovica rike.

[1] Strašna su bila u prvašńa vrimena zaklińańa, zemļa bi se tresla, kada bi ji' stari popi izgovarali. Držali u ruci križ, pa iz libra zaklińali: „Zaklińen vas sve duve nečiste, sve zle skote sa svin vašin čarovnicin i čarovnican i čarima i vragolijan, svaku živinu škodeću, da se ne nađe od ńe ni ostatka ni simena u ovoj kuratiji, Bogon živin, Bogon pravin, Bogon istinin, da odstupite od ovog mista. Zaklińen vas prisveton krvju Gospodina našega Isukrsta, zaklińen vas trnovon krunon, zaklińen vas svetin misan i ovicijin i svin svetin molitvan, koje se molu u crkvi božjoj; zaklińen svin kolicin kripostima jakoga, visokoga, strašnoga, čudnovatoga, neumrloga i velikoga Boga sa svin ńegovin strašnin imenon Agios, Oteos, Atanatos, Sabaot, Jeova, Tetragramaton; zaklińen vas sve sotone i zle du'ove istiniton kripošću božjon i ńegovin imenin: Agla, Sadaj, Adonai, da udiļ imate otići iz ovi' misti, da nimate mista ni stana u ovoj parokiji, ni u zemļi ni u kamenu, ni na stablu, ni u travan, ni u nijednoj stvari, koju je Gospodin Bog stvorija za potribu i piću narodu ļudskom.“ Ova bi zaklińańa durala (trajala) na nikin mistin po debelu uru, puku bila puno ugodna. Sada biskupi zabranili, pa se na ńe ļutu i viču.

se svit, da će urodit proso. Bàne li Jura' na mrku końicu i proliće zamlati li ledon — jer zima bila brez sniga —, ne uvaj se dobroj litini: na lozi pup vrbeć (tankoćutļiv), cvit na voćkan ne otribija se, sve usprene, zakržļavi, nije berićeta u rodu. Dobro je, da na Jurjev dan samo porosi, toliko da stopi volu rog, bit će rodna godina. E bome, stara je besida, da su ove tri kiše berićetne: jurjevska, križevska i du'ovska. Oko Jurjeva počme i kukavica pivat, pa kažu, ako je zakukala u crnoj gori, slaba je godina, a buduć da kļen najranije ozeleni, kad se začuje kukavica, zagleda se čeļad u kļene, da vidi, jesu li počeli zarusivat.[1] Na Jurjevo, a u nikin selin na Markovo, iđe seoska ronda „mećat granice" (u Srińinu kažu: graenice), to će reć, pođu na sva četiri vitra od ńi'ova poļa i zadiju na granicu po jednu 'vojku ili nastivaju stina malu gomilu, nek se zna, doklen je ńi'ovo. To se kaže „zagajivati". Prođe li živinče iz drugog sela tu graenicu, odma' ga istiraje i multaje (globi).

Sv. Marko (25. IV.). Ujutru je precesijun, blagoslov poļa, po podne sije se rasad kupusa; ko ga nije posija' na Grgura, sritno je na Markovo. Učitaju, da nije berićetna kiša, koja pane na ti dan, i jedna kap je li ovlažila oskorušu, nije ti više ploda od ńe.

Sveti Pilip i Jakov (1. V.) veseja dan, početak lita. I na ti dan u mlogin selin činu se precesijuni i blagoslovi poļa. Popiva se:

Pilip i Jakov prvi dan lita,
U Levantu kita.

Ko ima vole, oni dan ne ore doma sebi nego drugomu, a to za zdravļe svoji' volova, a tako i na staru Jurjevu 3. maja. Na današńi dan čini se počast seoskin glavarin. Rondari iđu u poļe i 'di nađu najlipļi tankoviti jablan, posiku ga i pucajuć iz pušaka donesu glavaru prid kuću, zasadu prid sinicu, na vr' privežu barjak i tute mu stoji za puno vrimena. To zovu *maj*. Jablan vaļa da je visok, da svojin kitan nadađe učelak kuće. Glavar ji' dobro počasti i napoji. To se čini samo prve godine, iza kako je odabran na tu čast. Čini se to

---

[1] O kukavici se piva:

Kukaj, kukaj, crna kukavice,
Kukaj, kukaj, ma ti ne virujen,
Dok ne vidin rêsu na jasenu
I čobanu torbu o ramenu.

ili na drugi način:

Kukala je crna kukavica
Usrid zime, kad joj nije vrime,
Usrid lita, kad joj nije vitra. *(Matko.)*

i seoskon ađuntu (pristavu).[1] Mladić, koji ima curu, nosi joj jablan na sinicu na ti dan. Kaže se, da joj je dárova' maj.

Stara Jurjeva (3. V.). I na ti dan činu se precesijuni priko poļa. O staron Jurjevon usprdecaju se tovari po poļu, čuje se revatańe ka' da je ńi'ov pir. Stoga se i reče za porugu onin, koji se kasno pod starost ženu: „Kad se ženu . . . (kućno ime) starci — o Jurjevon staroj kano i magarci". Još se pripovida o tovaru, da je sit samo na staru Jurjevu, a priko godine uvik gladan, jer da ga je proklela Divica Marija.[2]

Sveti Duje (6. V.), veliki blagdan i sajam u Splitu, 'di Poļičani prilazu. Zove se ti dan Sudamńa. To su gladni zemani, kada u svita malo novca u kesi, u poļu još nikakva ploda, ne ima se za što u'vatit. Kaže se: „Sveti Duje po trbuvu ruje". „Sudamńa prozvana gladna". Piva se u nikoj pismi:

Podigla se bala[3] iz Mostara
Splitu gradu na Sudamńu gladnu.

U maju dolazu i *Križi* ili Spasovdan. Čini se i ti dan veliki precesijun za zdravļe poļa. Veli se o blagu: Križi, koze striži. Pripovidaju, ako samo na Križe pane kiša, da je udešļiva, nesritna: zastrmi, ne pada za puno vrimena, sušno lito, triba je opet križin i precesijunin molit i tražit. U nikin selin iđu ti dan *križari*. To su gaštalci iliti župani bratovšćina, oni nosu križe i barjake u precesijunin, iđu po nikin selin od konšiluka do konšiluka križen u ruci, pitaju zadužbinu: „Darujte nan Spasiteļa!" To je ńiman napojnica. Poza Križin dolazu *Du'ovi*, veliki blagdan, činu se dugi precesi-

---

[1] Kad je god. 1899. bija izabran Jure Novaković iz Tugara za načelnika u Omišu, Čažińani iz bližńeg konšiluka i drugi prijateļi iz sela ubrali su jablan, koji bija visok 15 metara, a 20 ļudi donilo ga iz poļa i zasadili prid kuću. Navr' ńega vijala trobojnica. On iznija ļudiman jist, pit do grla. Ti jablan sta' je prid kućon tri godine.

[2] Evo zašto: Kada je Gospe s ditićen stala u Betlemu u jaslican, bili su u štali vô i tovar. Vô se je najija, lega' i prižimajuć svojin da'on teplija ditića Isusa, ka' bila ļuta zima, a tovar uvik ispod ńega isteza' slamu i griza'. Tad mu reče Divica Marija:

Ti tovare, proklet bija,
Nikada se ne najija,
Neg na staru Jurjevu,
I andá te glava bolila.
A ti vôko, blažen bija,
Ubrzo se ti najija,
Doklen težak počinija. *(Matko.)*

[3] Bala = društvo, skup kirigija, koji gonu na końma trgovačku robu.

*

juni i blagoslovi posla. Dan je dobro ugrija, lito na vratin, počele muve i buve. Zato se i govori:

Doša' sveti Duv,
Nosi jednu vriću muv,
Drugu vriću buv.

Običaj je u nikin selin, da o Du'ovin daje parok (župnik) puku pit prid crkvon po bocu ili dvi vina na svaku kuću. Tu se čini gozba, peče se meso i jide, a bude i razbijeni' glava, pa se zbog taki' nereda i ukidaju ovi stari običaji.[1]

Sveti Ante od Padove ili *trišńar,* jer pada u vrime trišańa (13. VI.) ima prid Bogon trinest „gracij" (milosti). Činu se velika bogoļustva i zaviti. Mloge žene činu zavite, užigaju sviće, plaćaju mise, da jin dâ Bog i sveti Ante obilne 'rane u dojeńu, to će reć mlika u sisan.

Sveti Vid (15. VI.) taman nasrid miseca. Oni dan kažu, da ulazi vino u grožđe. Malo je više posla u vinogradu, i zato se govori: „Vidovdan, iz vinograda van". Jeziv je to dan, svak se boji Vida. Natopi li na ti dan dobra kiša, dobro je, ali zlo i naopako, poprsne li samo malo: oprne grožđe, iščezne, orasi pocrnu, opanu. Govori se, da je mańe zla i šćete, da careva vojska prođe na Vidovdan kroz poļe, nego slaba kiša da pane. Veli se: „Vidovdan, kupusńi sâd, najveći glad", a kad se sije: „Sveti Vide, čuvaj sime".

Uoči *svetoga Ivana Svićńaka* (24. VI.) svaka kuća ili u plemenu dvi tri kuće nabacu veliku 'rpu slame, lozovine, a tako po glavican i okolo kuća, kud će blago sutradan proć. Dok vatra planca, priskače mlađarija ogań i govori: „Od Ivana do Ivana dne, da me noge ne bole". Kažu, da je to zdravo, ne će zlo na noge. Drugi iđu bosonogi po lugu od svićńaka, kažu, da ne će naboj na nogu, priđe li se priko onog luga. Čeļad se kupa u post sv. Ivana i ujutru rano prije nego cikne sunce na goru, to je zdravo. I nike ženske cića zdravļa svoga tila kupaju se te noći u moru ili u rici. I jańci, ovce, ako ćeš, da ji' bolest ne zaleti, dobro ji' je okupat ujutru rano

[1] U nikin selin o Du'ovin skida se travarina za pašńak. Jedno selo pusti drugomu past blago, ovce, vole, mazge, jer mu prid kućon, a kad dođe zeman o Du'ovin, plaćalo za to „dańak" ili „akteriju". Jesenice od davni' vrimena pustile Umļanin na Tugarin da pâsu ovce po pašńaku Obliku, a zato davali jeseničkoj rondi, koja dolazila kupit o Du'ovin, dańak svaka kuća: lùka, kapule, sira, jaja i ručak. Niki davali i novca. Nazad 30 godina uskratili Umļani to davat Jeseničanin, a ovi jin zavrgli pravdu, koja još nije dovršila.

na ti dan. U post Ivana Svićńaka divojke, koje su za udaju, puno su zaposlene i zamišļene. Nike su sriće, pa više očiju pogleda na ńe, ali nisu sigurne, koji momak baš ji' u srcu ļubi. Evo kako će znat: te noći spali tri četiri glavice ošebļada pa stavi u vodu, neka pristoju cilu noć, a zabiliži na svaku glavicu ime mladića. Ujutru rano pogleda, koji je vr' od glavice procva' ili se rastvorija, ti je ļubi, drži se ńega a druge odbaci. I za likarije sritan je ovi dan: pođi na bršćan, ali prî nego sunce izađe, skupi ono uļe iz ča'urica i priviji na rane, kolko da si rukon odnija, odma' ozdravi.

Sv. Ivan i Pava' (26. VI.), zadńi precesijuni poļa. Blagoslovu se na ti dan dvi sviće, koje se užigaju na otaru, kada se vidi, da će nevera, puno su sriće.

Poza Ivanon i Pavlon tri dneva blagdan je *Svetog Petra.* Udre strašna vrućina, prispije i dozrije novi kruv (žito). Veli se o Petrovu dne: „Oli zòri, oli gòri!“ Popivaju dica:

Sveti Petar jaje peka',
Ako peka', ne isteka'.

ili:

Sveti Petar jaje peče,
Ako peče, nek ne isteče. —

U post svetog Petra strigu se jańci, drugi dan nije srićno, a u nikin selin strigu o sv. Anti.

Sveti Ilija (20. VII.), najveći kris, najžešća pučina lita, gromovi i oluje najstrašnije. Kaže se, da je začvrļija Ilija glavńon s neba. U gorńin Poļicin iznašaju ujutru rano prî sunca na ariju robu, da je tarmica ne izgrize.

Gospe od Anđela (2. VIII.) ili Stipańdan. Veliko prošćeńe u Omišu, 'di iđe puno naroda iz Poļica na bogoļustvo i pazar. Kaže se: „Dva kolovoza odriši se svaki uza“.

Sv. Lovrinac (10. VIII.), koji bija mučen i pečen na gradelin. Reče se: peče se ka' Lovrinac na gradelin. Posti ovomu svecu suvo, to će reć, o kruvu i vodi, koga bolu kosti.

Velika Gospe ili *Uznešeńe Gospino na nebo* (15. VIII.) veliki blagdan, bogoļustvo u crkvan, brguļe po selin. Iđe puno svita iz Poļica bosonoga na zavit Gospi u Sińu.

Sutradan *Sveti Roko* (16. VIII.), mogući svetac kraj Boga za obranit od kužni' bolesti. Kad se nosi kip svetoga Roka priko sela, iđu ženske bosonoge za zavit, a niki i muškići.

Sv. Ivan Usikovac (29. VIII.). Teško onomu, ko se ti dan poriže ili posiče, mušno će mu rana zarest.

Od Velike (15. agusta) do Male Gospe (8. šetenbra) zove se *„između Gospojina“* ili *„Gospojina“*. Ovo je najsrićnije vrime od sve godine za mloge stvari. Drvļe, koje se siče za japiju između Gospojina, dureće je (traje), zato se i siče najviše kroz ovo vrime. Gospojišna jaja ne će se išćetit, da stoju koliko mu drago, zato svaka domaćica odma' zabiliži i stavi na bandu (stranu) ta jaja, 'rani ji', neka se u kući nađu za likariju. Između Gospojina saspi brašno u ambar, ne će se išćetit za puno vrimena. Je li ti se raskotila prokleta čimavica, koja će prolist kroz sedan zidova, opari posteļe između Gospojina, pocrknit će dojedna. U dońin Poļicin iznašaju iz skrińa ili kanaveta robu vanka na sunce poradi tarmice. I za likarije skupi trave, spužića, stuci i umisi u ovo gospojinsko vrime, poći će svaka za dobro.

Mala Gospe ili *Porođeńe Marijino* (8. IX.), veliko bogoļustvo i veliki pazar na Solinu. Skupļa se puno naroda iz Poļica ko za bogoļustvo a ko za posle opremit, jamatva je na vratin, red je kupit vidricu, vinotoku, kacu za u konobu. „Mala Gospa, kaca u vinograd“.

Jelina Gorčica ili Uznešeńe Svetog Križa, kako se piše u kolendaru, spada usrid jamatve (14. IX.). Ne će niki da beru na ti dan grožđe; boju se, da će bit gorko.

Sveti Mijovija (29. IX.) *i Jerolim* (30. IX.) pratu se, kanata (završetak) jamatve. Piva se:

Maška miša ulovila
Do Svetoga Mijovila;
Da ne bude Jerolima,
Još bi kojeg ulovila.

Od Mijovila do Božića nastaju *potrice*, jer ima od Mijovila do Lučińa dneva tri nediļe, od Lučińa do Mratińa tri, od Mratińa do Varine (Sv. Barbara) tri, a od Varine do Božića tri, dakle sve po tri, stoga: potrice. Ženske uvađaju kroz ovo vrime ovne u ovce, neka se kotu ženski jańci.

Sveti Vrane (4. X.), poļe golo, sve se pobralo. Kaže se: „Sveti Vrane, nesta u poļu 'rane“.

Sveti Luka (18. X.), počme bura a ma baš muški duvat. Govori se: „Sveti Luka u jambore lupa“. Počimļu i prsti od leda zebst, zato se govori:

Od Svetoga Luke
Stav' u nidra ruke,
Ne vadi ji' vanka
Do Jurjeva danka.

Pripovidaju, da ovca, koja iđe pod ovna na Lučin dan, ojańit će se na Grgura, a koja na Si svete, osvane jańe taman na Blagovist.

Gospe od Zdravļa ili Prikazańe blažene Divice Marije (21. XI.), veliko bogoļustvo po svin selin, zdravļe je svakomu drago, a Gospe moguća na nebu.

Sveti Kliment (23. XI.), u Sitnomu veliko bogoļustvo za zdravļe životińe, końa, mazaka. Kupi se svita sa svi' strana, vodu se životińe okolo crkve u ularu po tri puta, moli se Bog toliko i toliko očenaša na čast Sv. Klimenta za zdravļe životińe; nosi se na zavit uļa, voska, lemozine.

Sveta Kate (25. XI.). Kaže se:

Sveta Kate, lip dan,
Do Božića misec dan.

Čobanice nosu na zavit sviću jednu ili dvi od voska za zdravļe ovaca, jer je Katarina devuta (pobožna) prid Bogon. I zima počme ļuto ožigat. Veli se: „Sveta Kate, pripni k ogńu gńate“.

O *Sv. Andriji* (30. XI.) govori se stopro o zimi: „Sveti Jadre bile brade“, ili: „Sveti Andrija kroji kabanice“ (red je zagrnit se kabanicon, jer striže za ušima bura i led).

Varina (Sveta Barbara) (4. XII.). Kaže se:

Varina vari,
Savina 'ladi,
Nikola kusa,
Ambrozij plaća.

Gospe Začeća (8. XII.), veliki blagdan. Po nikin selin mali pazari, prodaje se krmad za napridak.

Sveta Lucija (13. XII.), od ńe do Božića taman 12 dana, pa biližu, kakav će bit koji dan, onaki će naslidovat cili misec dojduće godine, a po tizin dnevin vladaju se, kako će rodit godina. Dan Svete Lucije sritan je za sadit veliki bili bob, a nesritan za nike druge stvari. Bog te učuva' na ti dan u'vatit vole i orat ni u sebe ni u drugoga, oslipit će na oba oka. Od Svete Lucije ko počme načińat stočić od brštrana (bršćanova drveta) pa radi o ńemu dojedan dan do Božića, a na Božić ga ponese u crkvu i sedne na ńemu, vidit će dojednu višćicu. Od Svete Lucije do Božića slažu se kalendari „lažice“ ili „kažamije“.[1]

[1] Trevija' se ja nikud prid Božić u Splitu u nikon dućanu kńižare. Dođe Poļičanin iz Sitnoga, pita trgovca, da mu proda kalendar. Pruži mu „Zvonimir“ — a on će: „Ne ću, puno je velik za me.“ — „Evo ti „Danica“. — „Ne ću, ne pogađa u svako vrime.“ — „A kojega ćeš?“

Na *Svetoga Lazara* (17. XII.) najboļe sadit bob; kažu, da će imat pet memuńa.

Materice spadaju u pridzadńu nediļu prid Božić. 'Di su momci za ženidbu i 'di je cura isprošena, spremaju se dari. Na ti dan ženske se otkupļivaju muškićin, daju smokava, orija.

Očići su u nediļu prid Božić. Muškići vaļa da se otkupu ženskin, nosi se dar i lemozina. Na ti dan čuje se stara čeļad, 'di nazivļe jedan drugomu: „Na dobro ti došli sveti oci!"

Javni običaji.

Kolende. Uvečer na mlado lito u nikin selin skupi se mlađarija pa iđe *kolendat* popu, glavaru i kojen viđenijen čeļadetu, 'di znadu, da će ji' Bog pomoć, obliznit štakod i napit se dobro. Stupu prid vrata ili dvor, skladno zapivaju koju pismicu, a gospodar jin otvora vrata, nosi slaki' kolača, sira, kruva, ispeče kobasicâ, iznese vina i prošeka pune bocune, jide se, pije, piva, nazdravļa do kasne ure noći. I mala dica na Mlado lito ili na Vodokršće okupu se u jato, pođu po ulican u strica, ujca, tetke i kolendaju, a iz kuće baci jin se po dvoru pregršt oraja, omindula, smokava. Oni se kotrļaju, pogunbaju, čemušaju i otimļu, ko će više ugrabit. Ako domaćin ili domaćica ne će ništa da bacu zato, šta su jin ispivali kolendu prid kućon, znadu se ta opaka dica i osvetit, zapundaraju kamenican u kuću i viču: „Eto mi ćemo vas obdarit stinan, kad vi nas ne ćete smokvan i bajaman". U glavara obišno dođu rondari kolendat a u popa pivači ili kanturi u crkvi. U dońin Poļicin piva se ova kolenda:

O naš (. . . Petre . .) poštovani,
Od sveg sela odabrani,
Nam su rekli ļudi stari,
Da ti jesi čovik pravi;
Došli smo se devertiti[1]
I s tobon se veseliti;
Došli smo se radovati,
Spravi se nas darovati:
Ili libru ili grošić.

Na dobro ti doša' Božić,
Po Božiću Stipan dan,
Po Stipanu Ivan dan,
Po Ivanu Mladinci,
Mlado lito, Vodokršće
I sve lito i godišće!
Darujte nas, ne drž'te nas ovde,
Na dobro vam slavni Božić dođe![2]

— „Kažamiju, kažamiju, 'dino je naštampan oni čovik pod oćalin, štano se na Sv. Luciju diže u nebo pod oblake, stoji do Božića i svaku zabiliži, on najboļe indivina (pogodi)". — „A je li to baš zasiguro, da se diže u nebo? Jesi li vidija?" upita' ga ja. — „Jesan, gospodine", on će mi, „na moje oči gleda', ka' i vas sada na zdravļu, kako se u balunu lani diga' ovde u Splitu sa kraļeve ńive." (To bija zrakoplov.)

[1] = zabaviti.

[2] „Na dobro vam slavni Božić dođe" ponavļa se iza svakoga stiha do „A momci se raženili ovde".

Tri potoka isticala ovde:
Prvi mlika isticao ovde,
Drugi uļa isticao ovde,
Treći vina isticao ovde,
Darujte nas, ne drž'te nas ovde!
Suncu čele zastupile dvore,
Bile ovce prikrilile dvore,
Divojke se razudale ovde,
A momci se raženili ovde!
A nas bura mlati,
A na vaši' vrati,
A po naši' goli' gńati.
Cure će se smilovati,
Terluke će darovati;
Dat će baka — šta je jaka,
Dat će tetka — šta je rekla,
Dat će ujna — šta je dužna,
Dat će strina — šta je vridna,
Ili smokav ili orijov
Za pokoru svoji' grijov.
Darujte nas, ne drž'te nas ovde,
Na dobro vam slavni Božić dođe!
Za kućon vam gusto dračje,
U kući vam pune bačve,
Za kućon vam gusto smričje,
U kući vam žene smlične.
Prid kućon vam zelen bor,
Za ńeg vezan vranac koń,
Na ńen sidi gospodar,
U ruci mu bojno kopļe,
Bojno kopļe, Turke bode
I na dvoje i na troje;
Neka bode i pravo je.
Darujte nas, ne drž'te nas ovde,
Na dobro vam slavni Božić dođe!

Didi. Zadńi' dvaestak dana prid Poklade 'odaju po selin maškare ili, kako ji' u nikin selin zovu, didi. Obišno počmu 'odat u ponediļak pa sve do sride. Iz jednoga sela sakupi se po nikoliko ļudi i momaka, bude ji' 'dikod više od dvadeset, priobuku se na različite čudnovate načine, stavu obrazinu na se, iđu u bližńa sela od kuće do kuće pivajuć i arlečuć. Kad dođu prid koju kuću, „did", koji je vođa od maškara, viče: „Ima li ko na poštenon ońaku?" Iz kuće odgovaraju: „Ima". On anda pita: „'Oće li moje kade zaigrat i zapivat?" Kad reku, neka igraju i pivaju, dobar je znak, da će se dat štakod maškaran. Dok igraju, popivaju ovako:

Evo kuće i ońaka
I našega prijateļa,
Koji će nas darovati:
Kolač kruva, pleće mesa,
Bocu vina napojiti
I turicu u lulicu.

Ovako pivaju *balije* (to su obučeni na mušku), a *mandune* (to su maškare obučene na žensku divojašku) pri'vatu:

Darujte nas, ne drž'te nas,
Nismo seke mi za stańe,
Već za dugo putovańe;
Karat će nas naša mati:
Nije kuća pometena,
Niti voda donešena.
Darujte nas, ne drž'te nas ovde!

Iznašaju stopańice kolača, jabuka, bajama, smokava. Ako ništa ne dadu, anda se ļutu:

Ova kuća kućetina
Do godine miretina!

pa proklińu:

Do godine sve van se zamelo!

Kad donesu komad mesa ili klip slanine, dadu ga didu, da ga natakne na sabļu, pa poigraje, a oni ostali pucaju iz pušaka, igraju i pivaju. Jedan nosi torbu ili vriću; sve, šta skupu, stavļaju u ńu. Ko more, daje maškaran pit vina, rakije ili komad strvna; a ko ne će ništa jin dati, zatvori vrata, naredi mlađemu, neka jin reče: nema doma gospodara. U kući, okle je did, spremaju večeru, kru' ponesu iz doma, a za vino pokesaju se po glavan. Zadńi dan utornik na večer ili u sridu ujutru podilu na jednake dile između sebe ono, šta su skupili. Did uzme najboļi dija slanine, pa anda torbonoša.

Divojke ili „mandune" obučene su u litńe odilo baš onako, ka' da su na derneku, a sprid po prsiman šta je moguće više puca i drugi' srebreni' i zlatni' nakita; na glavi nosu po običaju šudar i cvit na ńemu. Divojaka bude desetak. Između ńi' je „nevista", koja obuče nevistaško litńe odilo najlipļe, a ne bude više od jedne. — „Bandura" ima ka' i divojaka, obučeni su u najlipļu robu, ka' da iđu na dernek, imaju nože i pušku za pason ili saktijanon, kako u Docu nosu, a priko ramena zavrgnu se štucin. — „Soldat" u vojniškoj odići s oružjen, pa bija od lanvera ili obišne vojske, kakvu robu ima. — „Turčin" s bilin širokin gaćan, u zelenon kanparamu, opeškirija glavu bilon maramon, iz veza mu visi crna kita, za pripašńaču zadija pušku i crni nož, pod pazu'on čibuk i lula. — Kad stane koja divojka ili bandur, povadi nož pa jin zapriti: „Valaj ću ti odrubit glavu, mačji zakone!"

Zadńi su „did" i „baba", vrludaju ka' sugranuto sad naprid sad nazad, nosu po torbetinu luga, pa jedno sipļe po drugomu, koga sriti okolo kuća ili na putu. Odvraćaju i ńiman šilo za ogńilo, ne mańka ni ńima luga, kad dođu među kuće, svak ji' posipļe. Ovo je dvoje nakazno obučeno. Did je navuka' na se ništo drpavi' gaća i kanparan; vidi mu se svud košuļa i mudante, lice zaklonija obrazinon od kože, na glavi mu stara klobučina, a iz ńeg vija goveđi rep; ispod kanparama viru mu dva zvonca i klapaju, a torba za lug visi o livon ramenu. U ruci nosi starinsku sabļu, što se poteže još iz turski' zemana u Poļicin. Za didon iđe „torbonoša" u obišnoj staraškoj robi; zavrga' se vrićon priko ramena. — „Baba" ńavukla staru sukńetinu, ima na ńoj sto zakrpa i sto buža (otvora), opasala se pregļačon sprida i ne ima krožeta ni jačerme, nek joj se vidi gadna sukńa, glava zamotana u šudar, odrpani i omeļani ka' da je u gnoju bija, kroza ń se vidu kosmušine raščupani' vlasi; za struke od pregļače zadila kudiļu, na kojoj privezano malo vune, ne zna se, od kojeg živinčeta, i u ńe o ramenu torba, u čen nosi lug.

„Kaluđer“ ima crnu dugu 'aļu, po prsiman zastra' se crnin, na glavi mu klobuk poderan i zamazan, nosi u ruci kakvu staru librusinu, pa 'di dođe, pita: „Ima li ko bolestan, da mu pomolin od uroka?“ Priveza' je za pas rožinu, u ńoj nosi vode, škropi i uvik čantra kroz usta i nos nike molitve.

U nikin selin učinu *krńu*, nagńetu vriću slame, učinu ka' čovika, pa ga spalu.

Ovako se ukupi u četu dvaestak ji', pođu od sela do sela u boļe kuće, za koje znadu da jin ne će zatvorit vrata. Samo muškići iđu u maškare, a ženskin se to ne pristoji. Kažu: ajmo se „udidit“. — U pokladńin zabavan propane više od jedne kokoši po pojatan i dvorišćin, a nestane komu s čerina i pašica slanine i pršutić ili pleće.

Porod.

Gataňa o porodu. Zbabnoj ženi ne smi se ništa uskratit; kad ti šta zapita, daj joj, a ne daš li, izaći će ti jašnik pod očiman.[1] Napne li se jašnik na dońoj obrvi, kažu, da će rodit žensko, ako na gorńoj, bit će muško dite. Poželi li zbabna žena štakod ka' vina, voća, pa se u to počeše rukon po tilu, unde, 'di se dotakla tila, izać će na ditetu madež. Kad se na dici vidi madež ka' zrno grožđa, reče se: ah, ah zaželila grožđa; kada crveni bilig: zaželila se napit vina. Je li ženi zbabnoj drob viši na desnu stranu nego na livu, rodit će sina, ako li je na livu, tad ćer. Kad se čovik združi ženon, ne vaļa da se smije, začet će žensko; kad se rodi žensko, reče im se: puno ste se smijali. Ako žena zbabna ubije zmiju, bit će dite ļuto i šarovito. Baca li se na zeca ili protrče li zec isprid ńe, a ona ga pogleda, imat će i dite rasičenu gubicu, glava će mu smiļat (somigliare = naličiti) na glavu zeca. Ako se sakrije isprid zbabne žene vino, ono dite ne pije vina. — Žena zbabna ne smi ić na grobišće: izbacit će dite; ne smi gledat krv prolivenu, jer će izać perućci po glavi diteta; ne smi gledat spuža, jer će dite bit balavo ka' i spuž; ne mest kuću i smeće mećat u skut, rodit će žensko; kad pije vodu, ne pustit da curi voda: bit će dite slinavo; ne krećat u tuđe, jer će i dite bit dugoprsno. Ako u zbabne žene sprídńa strana prsiju i trbu' jednako izbočeno, rodit će muško dite; ako ima jednako mliko,

[1] Kad zbabna žena zapita: „Daj, ili će ti izać rog pod okon“, niki se počešu odma' straga po debelon mesu i odgovaraju: „A, ah, zaludu ti je, neman te stra', ne će mi bit ništa“. — Ne vaļa prid zbabnon ženon ništa sakrit; ako se sakrije, dite ne će jist toga jića, dokle je to čeļade živo.

porodit će jednako ka' i prije; ako na glavu zadńeg ženskog diteta stavi kapicu, rodit će muško.[1]

Porod. Babi se žena u kamari kraj posteļe ili u ogńenici kraj vatre, u teplu, ne smi bit na ariji, da ne zazebe. Uza ńu su žene iz kuće ili iz konšiluka, koje znadu pomagat. Vaļa svak da pripomože, stara je besida: ostavi kuću da gori a priskoči ženi da rodi. Snađu rodiļu boli i grči, mota se na svaki način, ustaje na noge, liga, spušća se na kolina, pridiže se i vrti okolo posteļe, žene je druge pridržu i okreću amo tamo, kako ne će naškodit ditetu. Ako žena rađa teško te ne more da se rastavi svojin porodon, donesu joj Gospin pasac iz crkve i opašu š ńin, ona čini zavit, da će postit, molit ili dat lemozinu (milostińa), da će platit mise prigatorske (purgatorij), da će darovat kolajne, rećine ili prsten Gospi i stavit na ńezinu priliku.[2] Žena doklen rađa, obučena je, ali raspasana.

Novorođenče. Kad se dite rodi, primi ga jedna žena na ruke, reče se odma': u ime Isusa! Okupaju ga, odrižu pupak, zavežu i metnu na ń krpicu potopļenu u uļe, pa ga lipo omotaju u pelene i obaviju povojen.[3] Vaļa da je višća (vješta) ona žena, koja će mu glavu umisit, da bude uredna, jer bi se više puta u rađańu splosnila ili se iskrivila na jednu stranu, pa da se odma' ne uredi, ostala bi plosnata i kriva priko svega života. Daje se ditetu posisat, ali prija nego mu se dâ sisa, zalije se malo vinon, da ne bude pijanac. Niki 'oće da reku, da vaļa zalit najpri vinon, jer bi se moglo umetnit na onu ženu, koja mu prva dala sisu, a nije svačija 'rana jednaka, a po žici od mlika, kažu, da iđe i narav one žene. Ne vaļa ga zadojit livon sison, jer će bit livoruk ili livaja. Ako li je na di-

---

[1] Niki gataju u muško i žensko dite, da će se rodit, kako čovik leži sa ženon, u koje dane se združuje, a koji su malo pametniji, u to ne viruju nego govoru: „Nije to po ļudskon smradu nego po Božjen daru."

[2] Ton prigodon moli se 9 očenaši, 9 Zdravi' Marija i 9 Slava Ocu na čast i pošteńe Blažene Divice Marije za oni' 9 miseci, šta je ona nosila u utrobi svog pridragog sinka, pa se nadodaje svakon očenašu:

Lako nosila, lako porodila,
Lako se i ova oprostila.

[3] Žena, koja babi, vaļa da gleda, je li se dite rodilo u odilu, to će reć košuļici, pa kad ugleda, odma' potrče vanka i javļa, nek je svak čuje:

Rodila se divičica
U odilu bilon;
Nit je vila nit višćica,
Nego prava divičica.

Ako to ne javi, ostat će dite morina, dok je divojka, a posli višćica.

tetu madež, bit će sritno; jesu li mu dva cvita navr' glave, bit će dvovirac; rodi li se u veļači, ne će nikad moć obaveznut se (stati na jednoj besjedi) nego će vrtit ka' i vrime u veļači. Okolo malog diteta vaļa se puno bavit i čuvat, da ne nagranda na zlo. Kad mu šije mater robicu, ako se uza' zavezije, bit će sritno, izderat će, živit će. Ne smi se priko diteta prikoračit, ne će više rest, opet vaļa se natrag priko ńega povratit. Ne vaļa ga pustit uz ogań, da se puno igra ogńen: mokrit će posteļu. Zaletu nejako ditešce svakakve stravine i udesi, pa vaļa znat ličit. Ako se ditetu ne da spavat, nađe se u meji (zid u poļu) mazđeče jaje i stavi se pod glavu, zaspat će odma' ka' zaklan. Zaboli li ga trbušćić, uzmi struk kupusa, dońu bandu (strana) stavi na ogań, malo potepli, namaži uļen iz sviće i privij. Dobra je i trava mišakińa, stuć je, zgrijat na kominu i privrnit tri puta od sebe pa privit. Izađe li divļe meso, satare se aluma, pospe i sapali. Rodi li se pridorno dite, vaļa ić na riku pa se baci tršćica u vodu i reče: kada se ova tršćica povratila, anda se i ovi klinčići povratili. Ako dite davu gujine, naniže mu se konac luka na kolajnu i stavi oko vrata. Kad morina počme dušit dite, dobar je luk kreceļ (samotvorac, samo jedan češań u glavici), stavi se pod ubrus na otar, pop blagoslovi i postavi se ditetu pod glavu. Navratu li se na dite višćice ili koje stravine, dobro je u kitu božićnu stavit brštanov križ, blagoslovit ga i stavit ditetu pod glavu. Kad dite malo podreste, tamo okolo pete šeste godine, ono, šta se je osušilo od pupka, vaļa dat ditetu, da svojon rukon odriši i digne, kaže se, da će muško bit pametno i radišno, a žensko rukotvorno (znat će rukan radit, šit, prest).

Porodiļa. Kad žena rodi, potpašu je pason, neka joj se skupļa drob, da ne ostane poslin poroda kuļava; namisti se, ako je zima, uz vatru slamnica i ńezina posteļa, na kojon leži; daje jon se dobra pokripa: jaja, mesa, zdrave juve, masla i vina. Obišno vrigaju se jaja na maslu i u to se topi kruv.[1] Dok se žena muči rađajuć, muškići ne stoju u kući; jedino ńezin čovik kadikad dođe za štakod donit, ako triba ili dat ruku, da se pridigne, ili je pridržat. Kad se dite sredi, čeļad dolazi u kuću; ako je zima, griju se, iznese štakod i prida ńe napit se. Žena, koja rodila, pokrije dobro glavu, čuva se od vitra, od dima, začipa usta i nos, da je ne davi oni dât i para

[1] U dońin Poļicin to zovu *matala*. Stoga se rugaju malon dici, kad jin mater rodi: „Mańa (jidi) matale, mańa matale!“ — U Docu reku rodiļi, da se je omajila i zovu je *mâja*.

Kumovi. Muškon ditetu kum je i kuma, a tako i ženskon u nikin selin sama kuma. Obišno je kuma ona, šta ga nosi. Ime nadiju od sveca, koji ga zateka' ili u didovo ime, ako je muško, babino, kad je žensko. Ne vaļa nadit ime oca ili matere, kažu, da više ne bi imali poroda, a drugi gataju, da će umrit otac ili mater, kad se ńi'ovo ime stavi, jer dva imena u kući nije sritno da se nađu. Reče se: doša' Ivan mladi, oni stari Ivan vaļa da se oprema. Nije lipo, da se dite krsti posli podne: bit će pijanac, boļe je ujutru ili prid podne. Kum i kuma vaļa da budu pomļivi u izgovarańu virovańa; ako li se pometu ili sve ne izgovoru, bit će dite muško ukodlak a žensko višćica. I kad se dite nosi s kršćeńa iz crkve kući, vaļa mu pokrit glavicu, da ga ne bi svak pogleda', jer imade i zli' udesni' očiju. Dite, koje nije primilo oružje božje, to će reć kršćeńe, a primine, iđe u Limb; to je pedipsa božja. Govori se: Boļe da kuća izgori, nego da se Limba dogodi. Pripovidaju, da Limba kune do devetog kolina.

Pohodi. U gorńin Poļicin rodice, prijateļice i konšinke dolazu na babine, donosu pogaču (kruv u nekvas kuvan), jaja, masla, ušćipaka, vina, vriškog mesa. Muškići ne iđu na babine, a ne će ni cure, nego baš da ne ima druge ženske u kući. Ono, šta donesu, ostavu, niko vrime postoju u kući, daju jin jist, pit, a kad iđu ća, metne se u torbu nikoj pogača, nikoj ušćipaka, nikoj bocun vina, a jednin i toga i toga, kako je prijateļstvo i donosak. U nikin selin sridńi' i dońi' Poļica babine se činu u prvu nediļu ili svetac iza rađańa. Ti dan obišno i krstu dite. Nosi se puna konistrica kolača baškotani', šta se kupu u gradu, ili turte, domaćeg kruva i jaja, obiduje se zajedno s ukućanin, koji pripravu dobar obid.

Uvod. Žene se čuvaju ne izać na ariju (zrak) za nikoliko dana, pa sve da se i ćuti dobro, jer „greb je otvoren ženi četrdeset dana prvo i poslin poroda". Mloge se ne čuvaju, odma' drugi treći dan izlazu vańka, u'vatu bolest u utrobu, zalegnu i teško se odļiļaju. Kaže se, da je „žena vriška" (fresco = svjež od rađańa). Nakon četrdeset dana iđe u crkvu, klekne na velika vrata, drži sviću i kruńicu u ruci, župnik je blagoslovi i uvede u crkvu k otaru Gospinu, 'di se pomoli. Poslin nije se bojat za ńezino zdravļe, jide, pije, radi spored drugin ukućanin. Dok je žena vriška od rađańa i doklen nije uvedena u crkvu, ne spava š ńon muž nego napose, a potla četrdeset dana leži redovito.

Ženidba.

Prije ženidbe. Je li mladić u'vatija dvadesetu godinu a divojka sedamnaestu, pada jin na pamet ženidba. Za jedinca sina misli se kuća i prî te dobe na ženidbu, na ńemu je potonstvo, da mu Bog dâ poroda, neka se na onon topragu ne ugasi svića. Kada počme momku crnit nausnica i počme se gizdat i pogledat divojke, počmu mu se ukućani rugat: nu ti našeg ženila, vaļa mu brzo skupļat svate. Divojci kad počmu rest prsi, kad počme mećat na se zlato i srebro, resit glavu i tilo, zaustavļat se na putu i razgovarat s momcin, reku joj: eno ti naše udadbenice, po nediļi eto prosci u dvor. U težaškin kućan zarana se ženu, kažu: buden li imat dice, ne triba mi pod starost radit, dica će me moja 'ranit. Govori se u puku: ko se rano ženi i rano ruča, ne kaje se. Prođe puno vrimena, a da niko ni u kući ni u konšiluku ne zna, zgleda li se oni mladić s onon divojkon. To oni sami poslin očituju ili se malo pomalo doznade. Dosad su roditeļi uvik ugovarali i namirali sina na tu i tu divojku, brez da bi ńemu bilo još i na kraj pameti, ali toga običaja danas ponestaje: ako nije ńegove voļe, ne ima ništa od toga. I mloge divojke išle bi dosada priko srca u tuđu kuću, jer tako 'otili otac i mater, a kašńe bilo proklińańa i nezadovoļstva.

Kad mladić „zamiri“ ili „zgleda“ divojku, on više puta traži prigodu, da se š ńon sastane na paši, u poļu, na vodi, do crkve i tute oni iskažu jedno drugomu srce i ļubav. Kad su se oni razumili, dođe brzo glas i do ušiju ńi'ovi' stariji'. Mater se o tomu najviše bavi, prikaže najpri mužu od toga mladića, pa se oni dogovoru, bi li ga primili u kuću ili odbili. Puno se gleda na krv, na kuću i stańe. Stara je besida: sadi lozu iz temeļa, ženi sina iz plemena; a i ona se čuje: ženi se od kuće (dobre), pa makar od kučke. Momak želi išćukat, kako se misli u kući, jesu li kaeli, pa zamoli kojeg virna prijateļa, plaća mu vino, rakiju, da priporuči kod oca i matere te ga obavisti, 'oće li ta stvar bit. Kad momak vidi, da nije protivšćine, da su u kući svi kaeli, on isti govori ocu ili materi i ugovaraju, kad bi dali dare. Dok je momak pridobija jednu stranu pa priklonija oca i mater divojke, evo ti žalosti s druge strane, ne će da zna za tu ženidbu ńegov otac i mater. Prospe se glas po selu, da je ti mladić zamirija tu i tu curu i da su ukućani kaeli divojci, neka primi mladića, a evo ti šuškavaca bukavaca okolo kuće oca i majke onoga mladića, nađe se zli' jezika, pa će nalajat svakog belaja do one divojke, do ńezine kuće: oh kuma Mare, ja ti se radujen, eto ti se sin ženi, borme naša' divojku, primili su ga u kuću; grijota je,

kuma moja, pačat se u tuđe posle, ali 'naki mladić pa koju smuguricu uzest, nit staňa nit imaňa, nit imena nit plemena, 'di se je jadan utopija! To je prva iskra, šta vrcne, pa evo ti sutradan druge suside, umetne i ona svoju do one divojke: od česa vriće, od toga i pekļe, dušo moja, gledaj mater pa 'ajde po ćer, slaba majka, gora ćerka; grijota, da se je zaveza' s onon divojkon, moga' je on i u boļu kuću pristupit. Eto ti majke, plane ka' živi ogaň: ne će u moju kuću, dok san ja živa i moj muž, od one pasje krvi niko pristupit, šupļe je pod nebon, neka je vodi po svitu a daļe od moga praga. Žena upali muža pa i on nabrekne na sina: 'di ti je pamet, sinko moj, poć tražit curu brez našeg pitaňa i svitovaňa, pa iša' si u ono pogrdno pleme, nakupit na se sramotu; primamila te je, začarala ona buzdekuļa, a ne će se, vira i Bog, nikad ona zvat mojon neviston, dok je meni na ramenu glava, a kad umren, čini šta 'oš; šta ne vidin, nisan ni žalostan. Malo je koja udaja ili ženidba prošla, a da se nije našla koja protivšćina, koja malo pomalo iščezne. Ne će otac, da mu sin nikad beside o tomu govori, ali po nagovoru sinovu nađe se ujac, tetak, stric ili koji bližňi prijateļ, okolo oca danas sutra govori i nagovaraj, doklen ga umekša. Dogodi se, da sin uteče od oca za koje vrime poradi ženidbe, iđe služit i radit u drugoga. To je ocu nika sramota, da mu se sin skita po tuđin kućan, a opet u starosti ako mu se izmakne ti šćap, kud će on? Nije druge šta je, da je, eto mu, reče, napokon ja mu ne ću bit protivan, ja san isto zamalo na ovon svitu, dovede li dobro ili zlo, za se će. Prođe 'dikod po koja godina, da niki roditeļi ne će da pristanu na žeļu sina ili ćere, zbog nevaļala podnašaňa ili mlađi' ili stariji' ňi'ovi'. Puno se puti dogodi, da roditeļi 'oće na silu, neka divojka pođe za onog mladića, koji na dobru glasu, na veliku staňu, a zaludu ňoj nije u srcu, pa ne zna, kud će glavon, teško roditeļe naļutit, a teško opet sebe za uvik ucvilit. Stisne srce ili jedna ili druga strana.

Ženu se momci i iz daleki' sela iz drugog i trećeg sela, a tako i divojke udavaju. Zgledaju se ponajviše na dernecin, pazarin, ili po kojoj znanici napućuju se, ali ponajviše ženu su iz svoga sela. Govorili su stari ļudi: beri zeļe u svon vrtlu, najslađe je, znaš baren, kako je. Uzimļu niki i svojtu, ali vaļa da pričе treće kolino, to iđe 'dikod po srcu, kako koga steže, a najviše po ajtoru, interesu, je li kuća moguća, da je koja potriba, da ti more priskočit svojta u pomoć. Pitaju oprošćeňe od zaprika svojbine na biskupa a 'dikod ća do Rima. Dogodi se više puti, da udovac, koji osta' uz sitnu dicu, vinča svoju

svast (to je sestra pokojne mu žene) jedino zato, da ona dragokrvnije pripazi ono siročadi pokojne joj sestre.

Prošńa. Odluči se jedan dan, obišno blagdanski, kad će mladić doć s ocen ili ujcen na prošńu. Dosad je bija običaj, kad bi se mladić 'tija ženit, a tako i divojka udavat, prî negoli bi se dali i primili dari, red je bilo mladiću i divojci osin oca, matere i drugi' svi' ukućana upitat svu rodbinu u plemenu i selu do devete kapi krvi, jesu li kaeli. Danas toga ponestaje, pa se starija čeļad ka' ujci, stričevići tužu: nu ti oženija se, a nikoga od rodbine ne upitat. Ako mladić čuje koji rđav glas o zdravļu ili ćudi divojke, koju misli isprosit, on potajno sve to ispita, nađe koju staru ženu, dobro je napoji, te ona od žene do žene sve ispipa i dokaže.

Kad mladić iđe na prošńu, iđe š ńin otac, a nije li ńega živa, prati ga ujac ili stariji brat; nađe li se u kući brat pop, vaļa da on iđe za čast kuće. Kad dođu na vrata divojke, javi se najstariji: „Vaļen Isus, dobro van pridpodne". — Vazda Isus i Marija! Dobro nan došli, pristupite naprid. — „Jeste li se nami nadali?" pristupaju i govoru. — Jesmo uvik prijateļin, odgovaraju oni iz kuće i vode ji' na banak uza stol, da posidaju. Započme se razgovor o vrimenu, poļu, zapaše se nadaleko govoreńe, dok se očituje žeļa. Otac zovne ćer, koja stidna pristupa i sluša, šta oni govoru. Ńoj mušno izustit besidu, otac je i majka nukaju: „Promisli, odluči, ćerce, ļudi su došli danas u našu kuću za čast i pošteńe, ne vaļa se š ńiman rugat, mi smo kaeli, reci ti, je li ti u voļi i srcu ovi mladić?" — Ona oboreni' očiju stoji iza vrata, sva porumeni u obrazin pa progovori: „Kad su kaeli moji roditeļi, i ja san kaela". Pruži tad ruku desnu onon mladiću, a otac ńegov ili ujac izvadi iz šudara (marama) dare: prsten, pribodaču, kolajnu, toliko novca u zlatu i dâ u ruke divojci kao *obiližje*, da je isprošena; daje komad po komad isti mladić ili ńegov stariji, koji ga prati, a divojka vaļa da primi u svoje ruke. Pozatizin obid je, svi su veseli, divojka nosi na stol, ako je mater stara, ako li je drugi' sestara, ona sidi za stolon a druge nosu. Kad se dignu sa stola, da pođu kući, stavi jin se štakod u torbu, da ponesu ńi-'ovin ukućanin, divojka isprošena otprati ji' komad puta i nosi torbu. Za stolon ti dan odma' ugovaraju i za pir, a niki ostavu oto i za kasnije.

Od tog dana mladiću je slobodno pristupit u tu kuću isto ka' i u svoju, ne će mu niko zamirit, nego mu se zamira, ako ne dođe osobito od blagdana, 'di se do kasne noći otegnu razgovori, šale, pivańa i svake zabave. Mladić more svojon curon na putu do crkve,

na derneku razgovarat se š ńomen, on vaļa da je prati, u gradu da joj kupi jabuka, kolača, plati ručak, ali ona ne smi se š ńin nigdi sama nać, prati je obišno koja sestra, ili rodica ili prijateļica iz konšiluka.

Pripreme za svadbu. Sve je ugovoreno više, cura isprošena, darovana, vaļa odredit i dobu za pirovańe. Mladić bi želija šta prije, ali roditeļi divojke malo zatežu, osobito ako nije u velikin godinan: koja ti, bolan, priša, još je divojka i nejaka, moreš reć, stopro zenila na svit, još jednu dvi godine, da podjača, da pripravi sebi ruvo. Obaziru se puno i na godinu; kakva će bit litina, more li se čin divojka opremit, teško je zalist u dug. Pirovańe je obišno na jesen prid Sv. Katu ili po Vodokršću prid Poklade, a ritko po Uskrsu na pramaliće. Kad se je odredilo, ne vaļa više odmicat. Sad ti je kućnon starešini palo slime na time, daj ti, kume moj, sve napripravi: 'oće se odiće, obuće nakupovat u gradu, 'oće se mesa vriška i suva, 'oće se kruva, šenice najboļe vrsti, pa kupusa, manistre, masla, sira, pršuta, pulastara, vina, rakije. Odma' po jamatvi izabere se bačvica najboļeg vina i ostavi se za pir, u ńu se ne kreće, dok ne dođe svaća prid kuću, a da se ti dan i sva do kapi popije, niko ne žali, zato je borme ostavļena. Iđe se u grad, kupi se robe, postava, kambrika i sukna, ko ga ne ima doma. Kroju se sukńe, oplečine, brńice (u gorń. Poļicin jačerme), daju se tkaļi pregļače, tkanice, pletu se bičve, čarape, rikamaju mirlići i traversa, kako 'di običaj. Mlada nevista radi najviše, ali kad bi ona sama odolila! Pripomažu joj ńezine drugarice i prijateļice za svu nevistačku opremu, šiju dańu, večeron, u'vatu i kasne ure noći, pa i od sveca i u nediļu, jer kažu, da nije ni u nediļu grijota radit za nevistu. Divojci 'oće se dvi skrińe kupit gotove ili naručit da se učinu, u ńiman će zajat robu; kako je u kojen selu običaj, 'oće se u gorńin Poļicin kabanica i biļac čobanski za zamotavat se, nikoliko uža, toraba, vrića za kućnu službu; srp, kudiļa, sikira, čin će se radit, a sad su običajne i po koji komad robe za na posteļu. U sridńin i dońin Poļicin dalo se sada u gospoštiju, 'oće svilene traverse, kušine (jastuke) i intimele (navlaka) napirlitane cvitovin i imenin, 'oće na glavu skupe marame od svile, na ruku vere i prsteńe, okolo vrata kolajne i madreperle, — živi prosutak siromašnoj kući opremit divojku na pir. Sad koliko vaļa promislit na svate, košuļe, bičve, pâse, torbice darovat; kad dođu po skrińu, vaļa dat na paripa ular, zobnicu. Sve to kuća daje i troši, oklen će bidna divojka? Sve, šta je u ńezinoj mladosti na žurnatan

(nadnican) dobila, tin se je odivala i obuvala, uplela koju bičvu, kupila koji šudar, to joj sva stečevina.

Dok divojka s jedne strane stara se i troši za svoju opremu, nije ni mladiću spavat, i ńemu će banit svati prid kuću, vaļa da se vidi i ńegovo pošteńe, ako ikad, oni dan. Nego i prî tog pirnog dana vaļa da se mladić priko godine spómene svoje cure i ńezine domaće čeļadi. Na Materice prid Božić mladić vaļa da „ucini" svoju buduću babu, to će reć mater divojke. donese joj rakije i lemozinu u novcu, a ona iznese smokava, orija. U dońin Poļicin nosi mladić na ti dan divojci obuću (postole ili nestve), a ona ńemu u dojduću nediļu na Očiće košuļu, u Tugarin bičve, košuļu i terluke ili ńavlakuše. Na Očiće gona se otac. Nosi momak brava od triest kila nakićena s jabukon, vincin i ružmarinon, nosi ga on isti na ramenu ili koja ženska iz kuće u konistri. To je dar ocu divojke, a ńoj daje lemozinu za na Božić. U Sitnomu ne na Očiće nego na Badńi dan mladić daruje curi postole, sviću i lemozinu (2 krune), a tako i punici (majci divojke) isto lemozinu. U nikin selin rodbina mladića, majka, sestra ili rodica daje curi lemozinu (2—3—5 kruna) javno u crkvi prid sviton, da svak vidi.

Ugovor. Kad je momkov ćaća bija u kući divojke, on se dogovorija, kad će doć na ugovor, u koju će nediļu započet napovidi u crkvi i kad će bit vinčańe, sve se to vaļa da prije znade. Obišno od nediļe iđe se u divojke na *ugovor* ili *na jabuku*. Evo koji je običaj u gorńin Poļicin: U nediļu poslin podne dva, koja će iz kuće ili more bit iz rodbine poć „na jabuku", lipo se obuku, ponesu sobon ńikoliko višeka pra'a i puške male, u torbu metnu pogaču kvasanu (uskisli kruv), pršut, varen cija (čitav), ne vaļa da je prisičen, deset do dvaest litara vina i jednu bocu (3 litre) rakije i jabuku. U jabuku se nazadivaju jaspre, krune ili vijorini, kako ko more 5—10 vijorina.[1] To je dar divojci. Ženskin ostalin u kući daje se po koji kolač, jabuka ili naranča. Sve se to smetne u torbe, pa je li u drugo selo ići ili i u svomu, ako je podaļe, obisi se to na paripče. Suton se u'vatija zemļe, Zdrava Marija zvoni, bane se prid kuću, 'di je divojka. Izađe kogod iz kuće, skine torbe, povede końa na jasla, a prijateļi dolazu u kuću i pozdravļaju: „Dobra večer, ko je, naprid!" — Bog da dobro, od-

[1] Prije su običavali nazadivat same cvańcike (33 novčića = 66 fil.), doklen su one vaļale. Spominjen se god. 1886., kad san reka' prvu misu, u Jesenican darivali mene mladog svećenika na otaru, a Ivka Staševa (Kapićeva), majka Jure Kapića — umrla je, Bog jon da' duši pokoj — darovala mi jabuku i u ńoj zadiveno 12 cvańcika.

*

govaraju iznutra. Javi se obišno najpri gospodar kuće: „Oklen vi, ļudi, tako kasno?“ — Evo iznija nas je put, došli smo ovde, ne bi li kod vas mogli prinoćit? odgovaraju. Gospodar će nato: „Ļudi moji, ja san i dosad prima’ putnike na konak, pa nisan ni van zlosrdan; ostanite, pa šta Bog dade i kuća, večerat ćemo i noćit, a ujutru šta Bog dâ i srića“. — Bude ’dikod još kakvi’ zavađańa i šala, kako ko ’oće. Torbe dadu gospodaru, koji obisi ji’ tute u kući, sidnu, napiju se, zapalu i bacu se u razgovor. Kažu, rašta su došli, kad se misli, da bude vinčańe, šta triba da se dade divojci priko obišne ńezine robe. Tu se malo pognu, niki ugovaraju, da joj dadu bili biļac, a ńezin ćaća unda pita postole od momka; brat divojke pita jačermu, a on vaļa da sestri kupi biļac. Na ton ugovoru kažu, koliko će bit svata, za da se znadu vladat u kući divojke, za koliko će ji’ pripravit užinu, a ona opet dar za svate i druge, koji će u momka bit na piru. Vaļa dobro držat u pameti, šta se je ugovorilo, jer poslin sto puta da je potriba, ne ima se niko prikorit ni pitat, kad se nije ugovorilo. Ćaća divojkin uvik stiska, ’tija bi sa mańin troškon, zato se nećka dat sve, šta pitaju ńegovi prijateļi. — To ugovarańe traje nadugo, a kad su se već složili u govoreńu, anda stariji od one dvojice, šta došli, pita torbu, vadi iz ńe i daje šta je komu određeno: gospodaru pršut, vino, rakiju i pogaču, a divojci jabuku s novcin. Ńoj se mušno mašit, zato reče bratu ili komu drugomu, da uzme misto ńe. Sve je gotovo i ugovoreno, pomolu se Bogu, iđu za večeru, a poza večeron sidu, pušu, piju i razgovaraju se do kasne ure noći, kad pođu na spalo. Sutradan stoji se do užine, pozatin gospodar metne jin u torbu cilu pogaču ili jedan dija, komad pršuta ili mesa, nikoliko kolača za dar ukućnoj ženskadiji i dici, divojkà daje jin po košuļu ili bičve i terluke, a oni ńoj po koji novac prama daru i svon položaju. Kad se uputu doma, iznesu za ńima bukaru vina ter ji’ š ńon ispratu daļe kuće nuđajuć pit, jer je to čast i ļubav. S jabuke iđu kući puškarajuć, neka se zna, da je divojka isprošena i zapačana.

Taki je običaj u gorńin Poļicin za ugovarańe, a tako nije, nego malo drukčije po drugin selin sridńi’ i dońi’ Poļica; koliko sela, toliko adeta. Ne iđe se *na jabuku*, nego *na zaruk* ili *prošńu*. To se čini u subotu na večer prije napovidańa, koje će započet sutra u nediļu priko mise. Koji dan prije obznani se kućni domaćin, da se nada u subotu na večer prijateļin. U sumrak eto oca, brata, a obišno ujca đuveglije (mladožeńa) i donese jabuku, u jabuci novac i prsten,

daruje divojku i isprosi je. Divojka primi jabuku, ispali se puška, znak, da je isprosija.

U nikin selin povlači se još stari običaj *prstenovańa.* Stol je nasrid kuće, a na ńemu prsten, britva, ogledalo, očenaši. Pristupi divojka, do stola otac mladožeńe uzme je za ruku, okrene tri puta naoposun, stavļa prsten, čini zlamenovańe i govori: U ime Oca (tiče prst palac), Sina (mali prst), Duva (kazalo), Svetoga (iza maloga), Amin (takne sridńi prst). Nadoda i ove riči: Bilo ti srićno i berićetno, Bog te, ćerce, blagoslovija! Pozatizin uzme lipu britvu srebreni' korica s dugin pancirin, daje joj u ruke i govori: „Evo ti britvu, da rižeš za me i za se; evo ti očenaše, da moliš za se i za me; a evo ti ogledalo, da budeš i svin nan u kući ogledalo vaļanosti i pošteńa.“ U početku đuveglija ne pristupa odma' u kuću s ocen, čeka prid oboron, dok se isprosi divojka. Cak! čuje se puška iz kuće kroz ponistru, đuvegliji veselo srce, on se brže maša svoje ǵeparice pa drugu iz dvora cak! i uliza u kuću, divojka mu je isprošena. Večera je, jide se, pije do kasna, a na polasku divojka dariva svekra ili divera: košuļu, bičve, terluke, a đuvegliji ništa.

Sada više nije odmicańa; *napovidańa* su prve nediļe, koja iđe. Dođe u popa mladić i divojka, a prati je koja žena ili divojka od kuće ili rodbine. Pop ispita, znadu li nauk kršćanski (u primorju kažu: duntrina = dottrina = nauk), zapiše na libar, gleda, da nisu u krvi, pa započme napovidi prvog blagdana. Za sve tri nediļe ili blagdana, dok su napovidi u crkvi, ne će ni momak ni divojka da iđu u crkvu, sram ji' je od svita. Koru ji' za šalu po selu, da su pokrali tuđi kupus, pa da ji' pop spomińe u crkvi, neka svak zna. Odma' iza prve napovidi momkov ćaća iđe u rodbinu i prijateļe pozvat ji' na pir i kaže jin, kad jin se on nada. Divojka iđe u grad, je li triba još šta kupit, zlata, srebra, robe i druge opreme. Šije, kroji, rubi, po vas dan vrti se po selu od prijateļice do prijateļice, da jon pomognu opremit, a je li u mogućstvu, zovne u kuću krojačicu pod plaću, pa jon radi na ruke, ili kako je sad izašla moda, na makinu.

Svatovi. Treće napovidańe dovrši u treću nediļu a sutradan u ponediļnik obišno je vinčańe i pirovańe. U nikin selin vinčaju se niki odma' u nediļu popodne u crkvi ili poza mison (ali kad vas svit izađe iz crkve, da ne bi začara' ili šta nabacija), a veseļe, pirovańe i misu pivanu s blagoslovon činu sutradan u ponediļnik. Zna se već, ko će doć na pir: stričevići, tetići, plemeńaci i prijateļi zajmenici. U sridu a niki u nediļu osan dana prije pozivļu koga će na pir. U

četvrtak se meće kruv u peć i ispali se puška, nek se zna, da je to za pir. Svatovi se okupļaju u nediļu prid večer, čuje se po selu 'di pucaju male puške, svatovi su se uputili. Prvi iđe barjaktar i kada dođe prid kuću đuveglije, zadije barjak na sinicu ili priveže uz stablo u oboru, pa iđu na marendu, koju vaļa da kućni gospodar dobru pripravi. Prije neg se u'vati mrak, diže se *diver*, *đuveglija* i *enga* (u primorju: jenga), da iđu u divojke po robu. Enga je sestra, zava ili prva rodica đuveglije, koja prati na piru mladu nevistu.

U gorńin Poļicin ovi je običaj: U nediļu popodne u momkovoj kući opremaju se po skrińe i robu diver, enga i još jedan momak, koji će gonit końa. Prilično se obuku, metnu u torbu kolač kruva, komad pršuta ili drugog mesa i buraću vina. Puten puca diver iz male puške, a ono momče, šta ji' prati, piva. Dođu prid divojkinu kuću, pozdravu se, daju torbu gospodaru, a on ńi' odma' zove za stô na marendu. Divojka uz to slaže komad po komad robu u skrińe, a mater gleda i broji, da se zna, koliko je odnila. Još više pazu druge sestre u kući, da kad dođe ńi'ovo vrime, ne bude ni ńiman mańe. Divojka smetne i zbije sve u skrińe, samo ostavi pirnu priobuku za sutra. Marenda zajedno, napiju se i počmu da će tovarit. Ajà, ne dadu skrińu, vaļa je iskupit, sestra ili rodica divojke sela na ńu i ne da skrińe brez otkupa. Vaļa joj bacit po dvi tri krune ili petaču, kako komu zapovida kesa, a tad se ona ženska digne, pušća skrińu i odvraća jin drugi dar, daje na końa ular i zobnicu, sve iskićeno. Dvi skrińe natovaru se na końa, uvežu se užon ili motuzon, a povr' skrińa pribaci se ono, šta je suviše: mutap, sikira, metla, biļac, kudiļa navezana puna vune. Ono sitneža, ka' uža, torba, i nikoliko darova, enga smetne u vriću pa uprti i nosi. Engi je na dar samo šudar. — Dok se tamo ženske bavu oko robe, kućni gospodar nalije buraću vina za put, u torbu stavi komad kruva, sira, jedan kolač; sramota je vratit praznu torbu. Uputu se puškarajuć a jedan od divojkini' ukućana isprati donikle prijateļe i skrińe pa se vrati kući. Kud prođu skrińan i robon, izlazu ženske po ulican, gledaju, promiraju, kakve skrińe, kolika roba. Skrińe se metnu unde, 'di je momkova posteļa, a uža, torbe, vriće, mutap i sve ono, šta je za kućnu službu, obisi se ispod gredu, naniže na primet, nek se vidi, šta je nevista donila, a neka se zna i to, da ono, šta je vanka skrińe, da je slobodno svakomu uzest, a šta je u skrińi pod kļučen, u to ne smi niko zavirit.

U dońin Poļicin kad se iđe u nediļu večer *po robu* (niki zovu to i *na zaruk*), nosu se i darovi kućnoj čeļadi divojke: svakon muškiću

po postolè, ženskin nestve, svakomu u kući po kolač i jabuku, a mladoj nevisti postole, britvu i pancire. Diver uzme nevistu za ruke, vodi je domaćinu kućnon, ocu ili starijen bratu, pa govori: „Evo ti jabuka mrtva (daje mu u ruku jabuku) a uz ovu mrtvu i ovu živu, do'ranit ćeš mi ovu živu jabuku (divojku) do sutra, kada dođen po ńu s mojon družinon.“ Napiju se, pozdravu i uputu robon. Sluga nosi skrińu praznu, priko skrińe pribaci tkanicu, terluke i šudar, to je ńezin dar. Diveru se daruju bičve, terluke, pâs i košuļa, a tako i đuvegliji, koji sve to pribacu po plećin. Sva ostala roba zbije se u dva arara ili vriće pa uprti na mazgu.

Roba je prispila u kuću, domaća čeļad u velikoj vrtńi, red je pripravit večeru, Zdrava Marija zvoni, svatovi se eto okupļaju. Čuje se puška za puškon cik, cak, čuju se pozdravi na kućnon pragu: „Dobra večer!“ — Bog da' dobro, naprid prijateļi i kićeni svatovi! odvraća kućna čeļad. Vrč je na stolu, odma' se nudi pit, posidaju uz vatru, palu lule, razgovaraju, inglendu provađaju, a kad je već večera na stolu, najstariji skine kapu, svi za ńin, pomolu se Bogu i prikrižu: „Koji stvorija, da blagoslovija ove godine, do godine i uvike na ovon časnon domu!“ — Svati posidaju uvr' stola, a ostala čeļad i bliža rodbina, koja na pir došla, osuče se niza sto jedno do drugoga. Na stolu je nikoliko kolača kruva neizrizani', pa se nosi manistra ili kupus.

Prije pića najstariji čovik iz kuće uzme bukaru i nazdravi onomu, koji je određen da bude *prvinac:* „Zdrav prvinče!“ On odgovara: „Bog te pozdravija!“ — „A komu ću ja nazdravit?“ pita opet. Domaćin kaže, ko je barjaktar, nek nazdravi ńemu, a barjaktar pita, komu će on, domaćin upire u kuma, pa u starog svata, divera, čauša, a najposli u engu. Za barjaktara je obišno najmlađi zet đuveglije. Tako se ispoređaju, nadiju svakomu ime i daju mu čast ili službu, koju će imat na piru. Svi svati vaļa da su poslušni naredbi starog svata, on je vođa, a on ńe zove „moja dica“ ili „moja četa“, „moja vojska“, „moja družina“. Stari svat je najčasniji u družini, za ńin kum, pa prvinac i barjaktar. — Kad se nadiju imena svatiu, ispali svak po jednu pušku i počmu večerat. Ne smi se više niko zvat ni po kući ni po krsnon imenu, nego kako ga dopalo do časti, koju mu domaćin večeras da', a da se ko privari u govoreńu, vaļa da dade čaušu dva višeka pra' ka' munta (globa), i odma' se ispalu dva 'ica iz puške. Gospodara kuće zovu svati „domaćin“, a onoga, šta sprema u kužini, „lončina“ ili „taritava“, a mladožeńu ka' za šalu „napališa“ i „ogorija“. Između svaće jednoga zovu „začina“: ńemu

je slobodno uć u kužinu prigledat, je li slano ili nije; drugi svatovi ne smiju ić u kužinu, za porugu obisu jin rep, rožinu straga.

Za stolon se jide, pije, nazdravļa: zdrav, prvinče, zdrav stari svate, u zdravļe, kume! Počme se pivat u dva tri grla, a kako je pir obišno zimi, iđe se vatri grijat se. Raspalu lule, a bukara od ruke do ruke, pa se prođe u inglendi do kasne dobe. Čauš vikne kadikad: „Veselo, veselo, gospodo svatovi, veselo!“

U dońin Poļicin onu večer pošļe đuveglija divojci na kuću za večeru *stâlo,* to je stegno ili but do vitnog rebra, pečeno i kolač kruva, a domaćin šaļe domaćinu divojke jabuku i kolač, to je kažu „za pašuš“, prolazak neviste. Ako nije podaleko cura, iđu svati i u ńe na silo te večeri puškarajuć, a čauš ji' prati s buraćon vina (zato ga zovu u Gatin i Tugarin *buraćin,* u Ostrvici *čarapńak,* u Kostańu *buklijaš).* I u divojke se okupila onu večer rodbina, došle joj pirnice i pirńaci na veseļe, donili kruva, mesa, vina kući, a divojki na dar šudar. Jide se, pije ka' na piru. Svati sidu po dušak, ali taju svoja imena, a oni ukućani divojke ispićuju i pogađaju na svaki način, neka znadu, kako će ji' sutra zvat, jer je sramota, kad zovne ko svata onin imenon, koje ńemu nije dano, a da ga ko zovne krsnin imenon, ne će ni da krene glavon nego se smije i ruga se: kako ne znaš ńegovo ime! Kad se uputu svati sa sila kući natrag, domaćin nalije buraću vina i pozdravu se: „Dobra van noć!“ — Bog na pomoć! — „Da se sutra opet vidimo i sastanemo“. — U zdravļu i veseļu ako Bog da'! — te popivajuć i puškarajuć pođu ća.

Osvanuja pirni dan ponediļak. Podranili svati, kitu se i opremaju u najlipļu robu. More bit da svaki i ne ima svoje robe, ali se uzajme, za ti dan vaļa da se stvori, ko bi od ruga izaša' prid svit u poderanoj ili zakrpļenoj robi. Svakomu je za kapon cvit ili crklet, šta se uzme u crkve ili kupi u gradu. Kad je velika zima, zakabanu se svati u napravļene kapute, a kad je vrime lipo i teplo, metnu priko vrata i ramena svilene šudare od različiti' kolura (boja). Baš kad je pravi pir, vaļa da je sedam svaće, isprid ńi' je barjaktar: trobojnica uzajme se iz crkve, a navr' kopļa jabuka i svilena marama. Kad se uputu po divojku, najprvi je prvinac, za ńin barjaktar, pa stari svat, kum, đuveglija, diver, enga, a najzadńi čauš ili buklijaš. Ako li ji' je više, tad se stavu po dva od istog imena, a šta je opet priko toga, zovu se „staćeli“ ili „staćenbaši“ (to su svatovi bez časti). U Docu su svati ovako obučeni: Prvinac ima kapu (i peškir) sa kiton ili cviton na glavi, napravļeni kanparan, s brusom i čojom gaće, postole na nogan, soćanu košuļu, svileni krožet sa srebrenin pucin

i relojen priko prsiju, jačermu sa srebrenin galunon i pucin sa jedne ili obe strane opasa' saktijan i crļeni pas, priko ramena pripeta dva svilena šudara, za saktijanon veliki bilosapac nož, dvi puške i arbija, nad oružje nanio se priko saktijana bili šudar sa puntiļon (čipkama), pod pazu'on kamiš i lula, a tako i lumbrela. Barjaktar je isto taki, osim što ima u ruci barjak. Ostali svati svi su blizu jednako obučeni ka' i prvinac, samo što čauš ima priko ramena ćulum, o kojemu nosi torbu i buraću. (Stari svat u našoj slici vidi se obučen u crļenu kabanicu, zelen kanparan i crļenu jačermu s pucin, na glavi mu kapa i peškir, za kojin je srebreno krilo, na ńemu starinski obiteļski grb izrezan). Nevista je u modrini i jačermi sa špigetom, štamanoj pregļači, postolin, svilenon krožetu sa pucin, na glavi obluk i tulana krpa, u obluku srebrene špijode, niz prsi sińgir i križ, po rukama vere i prsteni. O livoj ruci rušnica (torbica) i lumbrela. Enga u biļači i crnoj jačermi sa špigeton, na glavi kapa i svileni šudar, križ niz prsi, a rušnica na ruci.

Na stolu je smokava, rakije, ako je odma' ujutru rano; ako li je u ručno doba, mesa, kruva, vina, sira, pršuta. Svi se lipo pokripu i napoju, pa, aj, kume, da ga zapivamo. Cik! cak! odapele ǵeparice, osukali se svati niz dvore i ulice, a pirnice (ženske, koje su na piru) zapivale kroz dvore dvi po dvi u dva grla glasno:

O'te s bogom, kićeni svatovi,
Za rana nam nevu dovedite,
Na čelu joj sunca donesite
I suviše tri vinca rumena:
Prvi vinac časti i pošteńa,
Drugi vinac uma i razuma,
Treći vinac divojaškog stida.
Nek se neva sića svoga pira,
Među braćon nek postavi mira.

Čauš nosi torbu, u ńoj buraću vina, a drugu buraću vina nosi golu, to oboje natakne na „ćulum“ i nosi priko ramena. Ćulum je na jedan kraj zaoštren ka' mašklin a na drugi ima pâlu ka' čekić, nasađen je na jedan metar dugačko držalo. To je čaušu ratilo, koje mu služi, doklen čini svoju službu u svatin. Iđu svati pivajuć i puškarajuć, a čauš kadikad podvikne: „Buklije, buklije, starog svata i debelog kuma!“ pa opet 'dikod: „U red, u red, gospodo svatovi, u red!“ a koju botu (put): „Veselo, veselo, kićeni svatovi, veselo!“ Kad dođu na pogled kuće divojčine, izađe vanka, da vidi svaću, staro i mlado, a čauš će na vas glas: „U koš, babe, u koš!“ ka' tobože od strava, da ne bi babe urekle svate. Puten, kud svaća prolazi, svak iznaša vina ili prošeka, ako je ujutru rano, rakije. I to se zove „buklija“. Svak uzme po jedan kapac, ako ništa, nanese na usta i poļubi čašu, toliko za čast onomu, koji iznija, a enga, ako je na bo-

cunu jabuka ili naranča, onu uzme a drugu metne. U doñin Poļicin daruju kolačin slakin, jabukan i narančan onoga, koji iznese na put bukliju. Čauš nudi iz svoje buraće onoga, šta iznija bukliju, a tako svakoga, koga sritne puten, doklen mu teče vina, pa ko bija da bija, svak vaļa da se napije. Isprid svakog stajališća, 'di se svati zaustavu na bukliju, ispalu po jednu dvi puške na čast onoga, koji ji' počastija, i pođu daļe pivajuć.

Dok je to veseļe, puškarańe i popivańe amo u svaće mladožeńe, a nu, majčin sine, pogledaj na kuću mlade neviste, pusta veseļa tamo! Puna kuća, tarabe nakupilo se ženskadije, uzvrtila se okolo mlade neviste, koja se u kamari priobukla u pirno odilo, umila se, iščešļala, splela i uvila kose, nakitila se zlaton oko vrata, prsteńin po rukan, napirlitana traversa resi sprida lipo nasoćanu sukńu, utegla se štamanon tkanicon u pasu, vijora se na glavi svioni šudar, ogleda se i dva i tri puta na zrcalo, da joj nije kosa raščemušana, da nije po obrazu omrčena, a drugarice natežu zobun, krožete, da šesno pristane, zavraćaju rukave, otežu pòle od sukńe, da bude uredno, namišćaju na glavu krunu ili vinac nevistaški, splet od kupovnog cvića, gladu je, napravļaju, ļubu i miluju, a ona ne zna više, 'di je, na nebu ili na zemļi, na mukan je, vesela, ńezin je dan, udaje se, a opet joj se nikako smililo dilit se od kuće i svoji' drugarica. Muškići u kužini gledaju, da ručak bude gotov; dugi puti a kratak je zimni dan, da ne bude kasno. I stara čeļad izlizla o šćapu na ulicu, da vidi svaću, veseļe, a mala dica prolizla i sjatila se na buļuke po dvoru, skače, skriči, veseli se, sad će nevista bacit pregršć omendula, oraja, smokava, pa ćemo se čemušat, ko će više ugrabit.

Ispod podvornice kroz dubove evo povirija barjak, a tanko zanosito grlo prvinca odjekuje ispod stina:

Veseli se, divojačka majko,
Eto tebi lipa kita svata.
Ti se misli za ńi'ove dare,
Lipa dara mlađanu divojku.

„Iđu svati, iđu svati“ prolazi glas od ulice do ulice i dođe do dvora divojčina. I remeta (crkovni poslužnik) kada vidi, da se primiču, zvoni drugo a brzo i treće zvono na misu. Svate dočekaju prid kućon domaći i pirnice. Prvinac se prvi najavi: „Dobro jutro, ļudi!“ — Bog da' dobro, odgovaraju i pitaju: „Oklen vi to, šta tražite?“ Prvinac ili stari svat počme govorit: „Rečeno nam je, da je ovde ništo našega blaga, pa došli smo tražit.“ — A bi li ti, prijateļu, pozna' to tvoje blago? — „Bi“, on odgovara. — E pa dobro, nu ako ne bude tvoje, a ti se u tuđe utvoriš, pazi dobro!

— Dok se oni tako prigovaraju, jedan od ukućana nosi bocun rakije ili vina, kako je koja doba, pa nude svate da piju. Aja! oni ne će, sramota je rakiju pit, a divojka još nije izvedena. Počmu izvađat iz kuće druge ženske pa pitaju: „Je li ovo čeļade, šta vi tražite?“ — Nije, odgovaraju. — „Je li ovo?“ izvede se druga. — Nije. — Izvedu tako tri četiri. — „A bit će ova?“ najposli izvede brat sestru i prida diveru, a on ńemu na dar kapu ili šudar. — Ta je ta! svi u jedan glas a puške zagrmu. Našla se je divojka, ala sada na rakiju ili vino. „Veseli, braćo, pijmo ga!“ ne štedi se na grlu.

U nikin selin i kućan navlastito, 'di nije kuća divojke nadaleko, svati ručaju u đuveglije okolo devete ure ujutro mesa, manistre, bilog kupusa, vina, uputu se kući divojke, tute se samo napiju, odvedu nevistu u crkvu na misu i vinčańe, pa se više ne vraćaju u ńezinu kuću, nego s mise iđu kući đuveglije, 'di se dođe prid podne, sprema se obid i čini veseļe. Otac mlade neviste, neka je ona povedena, isto čini gozbu veliku u kući, pozove rodbinu i prijateļe samo na obid, a prid večer iđe svak svojoj kući. Ako je divojki poć podaļe ili u drugo selo, čini se obid u ńezinoj kući, a popodne odvedu je svati, kako će za vidila doć u kuću svoga virenika.

Čim svati dojdu u dvor, engi je prosto uć u kuću, 'di nevista čeka, da je izvedu, a to da se more š ńon razumit, je li šta potriba. Kad je nevista izvedena i svati nakvasili grlo rakijon, započmu puškarat, čauš daje torbu i praznu buraću domaćinu (ako je nestalo vina), pa kad se uputu nu vinčańe, nalije jin onu praznu buraću vina za put do crkve. Prolazeć ispod sela ili kroz ulice svak iznaša bukliju, žmule i bocun vina, da se svati napiju. Do crkve dođu pivajuć i puškarajuć. U crkvi je župnik ili koji drugi pop, koji se obuka' u misnišku robu i čeka na otaru za vinčańe. Ako nisu vinčani dan prije u nediļu, sad prî mise kleknu nu banak (klupa) prid otar, držu u rukan sviće, a do ńi' dva kuma. (U dońin Poļicin obišno je jedan kum i diver.) Nevista je malo postidna, na upit svećenika: uzimļe li onog mladića za zakonita muža? nećka se odma' odgovorit, da joj ne reku: nu ti je, jedva se je želila udat, — podvije glavu i potijano izusti: 'oću. — Na vinčańu gataju, da vaļa podmetnit robu nevisti među kolinin, sukńu ili pregļaču, da ne bude uroka ili nesritna združeńa. Niki užaju porad stra'a od toga obuć ti dan naopako jedan komad robe na tilu, guću ili mudante (podgaće): anda ne će bit zla. Nevista uzme soli kršćene u krpici i drži u nidrin proti uroku. Kažu, da nije dobro vratit se istin

puten: nesritno bi bilo vinčańe. — Misa je pivana za zaručnike, pop s otara učini prediku, dâ blagoslov, a svati izlazu na vanđele, podizańe i pričešćeńe tri puta vanka i pucaju. Dogodi se 'dikod, da se mladoj smuči u stumiću od jića ili od tuge za svojin ukućanin, pa u crkvi pane u nesvist. Gataju, da je to rđav sińal (znak), ako pańe priko posvećeńa, 'oće reć, da je prvo s mladin sagrišila, zato on, kad pop posvećuje, očepi svojin kolinon ńezinu robu, pa ne će past. Kad svrši misa, jagmu se virenici, ko će komu prî utrnit sviću, jer kažu, komu se na vinčańu prî utrne svića, da će prî umrit. Pođu odma' pozatin u sakrištiju (riznica iza otara), daruju popa: kolač, jabuku i modri šudar, u nikin selin samo šudar ili bičve. Kum plati misu obišno talir (2 fiorina). Niki pozovu ton zgodon i popa da dođe s ńiman popit žmul vina na obid ili večeru, kako mu u voļi. Velika je čast za kuću, u kojoj pop i učiteļ dođu na obid, ali oni ne iđu u svaku kuću, nego se navratu navečer, iznese li ji' put, da popiju čašu vina, a više puta i marendaju: pečena mesa, pulastra, sira, pršuta.

Sad se svati vraćaju natrag puškarajuć i popivajuć, a mlada nevista daruje prid crkvon rodbinu kolačin, jabukan, enga baca prid dicu oraja, bajama, smokava. Čauš ne viče više: „buklija starog svata i debeloga kuma“, nego „buklija mladog đuveglije!“ Sad prid kućon čuda neviđena! Prvinac izguli bilosapac pa prikriži vrata od ogńenice, ne da nikomu unutra, a barjaktar zapriči barjakon vrata od poda, ne da ni on naprid. Poričma se stari svat i domaćin ļuto i ne ima ti mira, dok se ne otkupi jedan i drugi: prvincu vaļa darovat terluke, a barjaktaru šudar na barjak, a i diver ništo zvirka po dvoru i kući, ńemu vaļa da je gotova živa kokoš, a nije li, slobodno mu poć u dvor ili vrtal, opalit iz puške i ubit. Dica se užuborila po dvoru, tuku se glavon o glavu, drpaju se za smokve i oraje, šta je razasula enga. Otvaraju vrata, svati grnu oko stola, tu je rakija, smokve, vino, kolači, prošeka, svrši li rano misa, u nikin selin ručaju i sira, pršuta, vrigane žigerice na maslu. Od svega je po malo načeto, jer da je cilo nenačeto, čaušu je srbezno (slobodno) odnit pršut, kruv, pa makar bila i zaoblica na stolu. Nije daleko do podneva, pa svi zasidaju naokolo stola: svati, pirnice po časti i i starešinstvu, muškići uvr' a ženske u dno stola. Pomolu se Bogu, puškari izbacu po dva 'ica, pa svak za sto uz zdilu. Nosi se najpri manistra, meso vriško i slano, s kiselin kapuson, meso na bokune ili vrigana ģigerica, vrigani pulastri, pa pečeno ili zaoblica, i to

kako ko more. Siromašniji, koji ne čiuu pira, skuvaju za obid mesa i manistre, dobro zaliju vinon, pa Bog te veselija.

Svako novo jiće, šta se donese prid svate na stô, stari svat naredi, neka ispali svaki svat pušku. Da se svati ne dižu s mista, jer nezgodno za stolon drugomu svitu, na nikin pirovin svaki svat dâ čaušu po višek pra'a, da ispali. Meso se nosi prid svaću na velike peče u komadu; običaj je bija, da stari svat riže, ali on more naredit i drugomu, pa obišno reku domaćinu ili ńegovin pomagačin, da oni rižu, jer od mesa i slanine rižuć poštrapa se i omasti roba. Jizbine se nosu polagano na stol, svakomu je drago, da svati zastanu malo više. Ne smi nikad pomańkat vina na stolu. Kad se isprazni bocun, viču sa stola: „Utrnit će se veral (feńer), nalijte ga". Prije bi običavali pomišat s vinon rakije, baš neka se opiju, a da jin se poslin rugaju, kako pijani nisu znali doć doma i dovest nevistu. U ton pijanstvu došlo bi se 'digod do gusti' i ružni' riči, sad toga ponestaje.

U prvašńa vrimena ne bi dali nijednon svatu zavirit u kužinu, jer bi se činila šćeta; usuja bi luga ili punu šaku soli, da bude prislano, polija bi vodon vatru, da se ne skuva; probija koji sud, da iskapi juva ili mast. Sve je to bila šala, ali na velikin mukan bija je „kogo" ili „lončina", jer ne prispilo jiće na vrime i u redu, pa bi on drža' za branit se na poruči tavu (pršuru) i dižvu spirina, dođe li ko brez dopusta, zamaže ga i polije. I te inglende dolazu danas sve to na mańe. U Docu za vrime užine čauš iđe od kuće do kuće pirjana, nosi ćulum, uspne se na krov i priti, da će raskopat, ako se ne će iskupit. Dade mu svaka kuća kobasicu, pleće mesa, kolača, ali i on vaļa da donese s pira komad mesa i kruva. Tako iđe u svakog pirnice, 'di mu nije kuća daleko, a i u druge kuće gospodara, 'di je pir, ako ji' ima, samo ne u ogńenu kuću i pod peńat se, jer tamo u jednoj se jide a iz druge donosi i sprema.

Diver vaļa da čuva dobro nevistu, mogli bi mu je ukrast ńezini ukućani, pa eto ruga i sramote, a dali bi mu je u zadńe doba, i to kad je iskupi. Zadńa najčasnija jizbina jest zaoblica (pečenka) bravče ili gudica. Nosi se cila na stô prid starog svata, a ovi zamoli domaćina, da je isiče na komade. Glava se donese staron svatu, kako je u nikin selin običaj, razvalu se kosiri i stavi u usta jabuka. To mu se daje ka' za čast ka' najstarijemu i reče mu se: glava glavu pristoji. Pečeno meso najslađi zalogaj, pa se nukaju svati, da još uzmu, pribiru se boļi komadi i turaju prid kuma, starog svata, a diver izabire boļi zalogaj za nevistu, on joj vadi manistre iz zdile, ulije vino

u čašu, riže meso, kruv. Ona je stidna, ne da joj se čudo jist, uzme na silu po kus od svake jizbine. Za đuvegliju niko se ne stara, ali on sebe ne zaboravļa, drugi šale provađaju, a on obišno malo govori i jide. U Docu je običaj, da poza zaoblicon baš kad dođe red da se polazi, donesu na stô pirnič. koji se zove „kanģija“, on goni ća iz kuće, vrime je za polazak. Pirnič je skuvan na juvi od mesa ili na vodi, pa je u ń uliveno maslo, da sve popliva. Nađe se koji od svaće, da bi zdilon nagnija (u Docu kažu: nageja) i popija sve maslo, anda bi se svati rugali, da domaćin ne ima začine, i korili stopańicu:

'Di si, sna'o, litovala,
Nisi smoka pripravila.

Niki se mašu punon šakon soli, udrobe kruva, naliju vina, zamišaju i rugaju se, da oni najvolu jist „poparu“, ali toga uprav niko ne jide, nego baci se pod prasad. Dok se svati zabavļaju s pirničen, domaćin nalije čaušu vino u buraće, na ćulum natakne mu pogaću i pečenu glavu i napokon živu kokoš svezani' nogu. Običaj je u gorńin Poļicin, da diveru dadu kašiku i pińur, čin će nevista jist, kad dođe u svoj novi dom. Kokoše oni dan pozatvaraju, jer čauš zna ji' poubijat, dok se svati opremu na polazak.

Sve je gotovo, nevista se opremila, diže se barjak, puške zapuškaraju, nagrnula ženskadija iz konšiluka, da se pozdravi i poļubi s mladon neviston, Bog zna, 'oće li š ńon ikad više i vidit, polazi li u daleko tuđe selo. Ali je nevisti prva dužnost, prî neg se odili od svog rodnog doma, oprostit se svojin ukućanin. Kad svati izađu iz kuće, donesu i prostru na prag zastor, pa ona lipo klekne na oba kolina, okrene se prema kući i pita oprošćeńe u svoji' ukućana. Srce joj se uzjecalo, glas se uzigra', a suze je oblile ka' rika niz obraze, oči oborila u prag pa progovara: „Ja pitan prošćeńe najpri u Gospodina Boga, u Blažene Divice Marije, pa u vas, oca, matere, i svi' ukućana od najstarijega do najmlađega, da mi prostite, ako san vas u čemu uvridila“. — Bog ti, ćerce, prostija! svi će u jedan glas, a svakomu poleti suza od milińa. Pristupi otac pa joj daje blagoslov: „Nisi nas, ćerce, nikad smutila, bila si nan dobra amo, budi i tamo; ako je šta zloće pri tebi, ostavi sve pod očevin pragon, ne budi nan tamo za rugo i sramotu nego za diku i po'valu. 'Odi s Bogon, ćerce moja, Bog ti da' svaku sriću, ja ti dajen svoj blagoslov i Bog ti ga da', od rose nebeske i tustine zemaļske, budi rodna i porodna, budi časna i poštena! S Bogon! Bog ti bija na pomoći i u dnevu i u noći, svaka ti stopa cvićen cvala! S Bogon!“

U gorńin Poļicin prostre se mutap na prag ogńene kuće, nevista baci jabuku priko kuće, klekne i pita prošćeńe. U nikin selin ne pita nevista prošćeńe, nego misto ńe klekne na prag od kuće jedan između svaće i on pita za ńu, a ukućani isto odgovaraju: Bog ti prostija! — Izļubi se nevista s ocon, majkon, braćon, sestran, do najmańe dite u kući izļubi, drugi se po dvoru smiju, cirlikaju a ukućani suze proliju od milińa i tuge za ńon. Pristupi susida materi, koja roni suze ka' bobice, pa je tiši: „Šta, bona, plačeš za ńon, tà ne iđe na kraj svita, ali je ne ćeš nikad više vidit?" — Milo mi je je, odgovara mater, bila mi je dobra ka' duša božja, bila nan je razgovoron i veseļen u kući, eto nek je Bog blagoslovi! — pa se opet zavrati i poļubi je na rastanku.

Barjak se diga' i uputija, a prvinac se prokašļa, napija pa tanko i glasovito zapiva' kroz dvor:

Ostaj zbogon, divojaška majko,
'Vala tebi na daru tvojemu
I na daru i mladoj divojci.

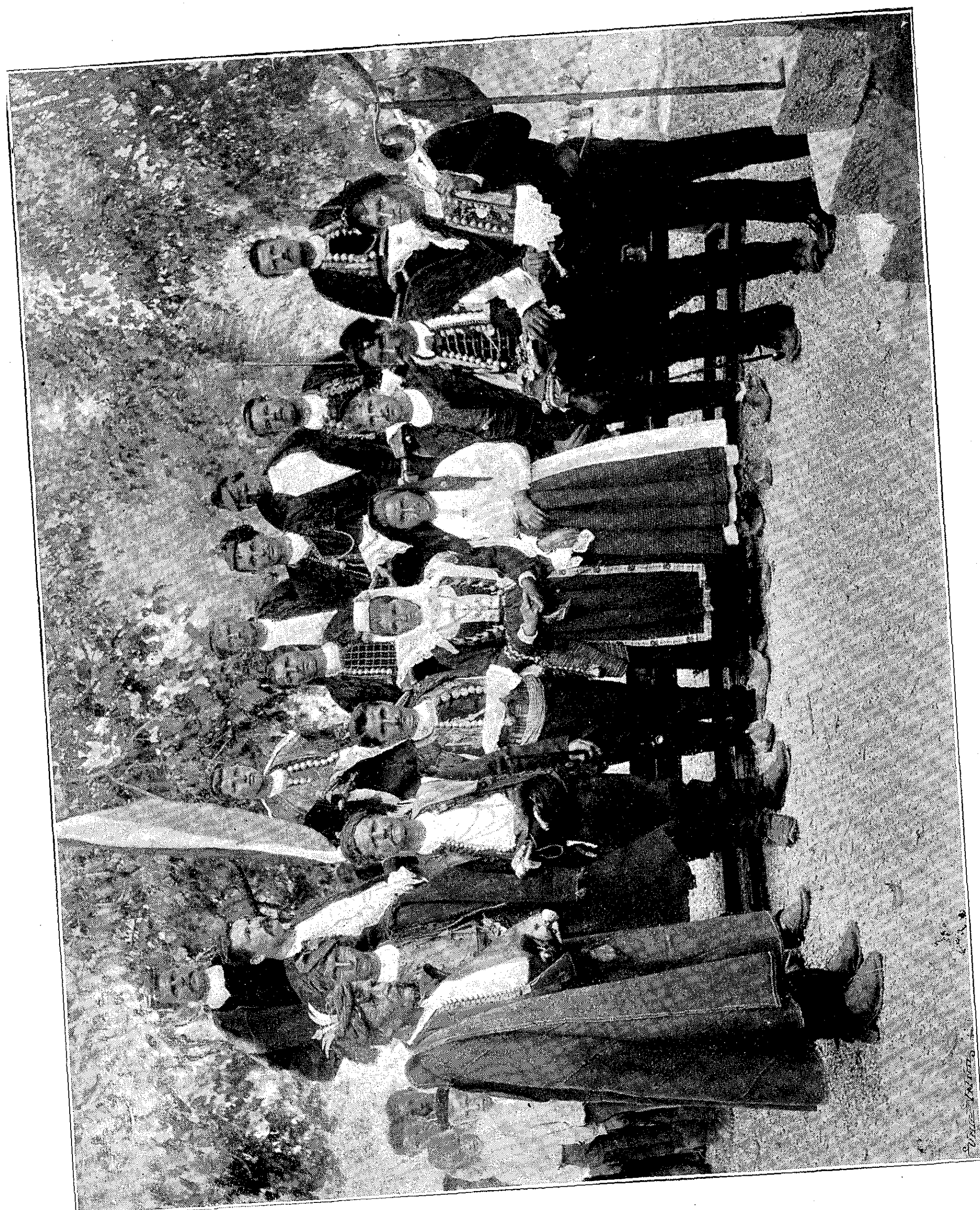
Svati se osukali niz ulicu, puške pucaju sve jedna za drugon, nevista sipļe iz torbe rušnice orija, rogača, izlomļeni' kolača dici, koja se jagmi i trče za ńon, čašćenije suside darije kolačin, jabukan, narančan, a sa svakin se pozdravļa i ļubi. I cura nosi u torbici ili šudaru darova taki', pa sipļe i daje u ime neviste. Prijateļi, znanci na putu, kud svati prolazu, iznašaju bukliju, to će reć vina prošeka pit, koliko se 'oće. „S Bogon, s Bogon, nevisto mlada!" svak je puten pozdravlja. „S Bogon, diko naša!" a ona opet svakomu veselo i ļubezno odvraća. Kad izađu iz kuće, diver vodi nevistu, pridrži je za ruku, ili ona se pridrži divera za pas, i poslin puten iđe uvik diver uza ńu, ali se ne pridrži ńega. Đuveglija iđe zadńi sam ili s kojin svaton. U Docu ostanu mladožeńa i kum zadńi i ugovaraju s domaćinon, kad će bit „po'ođani". Na polasku baba daruje zetu košuļu, koju on primetne priko ramena, a on ńoj dar u novcu, koliko 'oće; kad dostigne kum i đuveglija curu i nevistu, daje đuveglija košuļu curi, neka je stavi u rušnicu (torba, koja se nosi u ruci), a oni iđu na svoje misto. — Kad su svati odmakli nikoliko od dvora puškarajuć i pivajuć, pirnice i nevistina rodbina izađu oko kuće na zgodno misto, oklen se mogu vidit svati, puškaraju za ńiman za čast neviste, neka se vidi, da je želu ispratit s veseļen. Svati odgovaraju na svaku ńi'ovu pušku, ne će da jin ostanu dužni. Tako sve pucaju, doklen jedni druge izgubu s očiju. I u putu znadu se puškari svati pozivat i pozdravļat: „Stari svate, evo ti ja-

buka, ako upali!“ vikne jedan i zagrmi iz puške: bum! Drugi mu odgovara: „A ja tebi za jednu dvi!“: bum! jedan put, pa drugi brzo: bum! Puten buklija uvik susrita, pa makar prošli kroz tri sela, a nevista vidi li koju prijateļicu, daruje joj kolač, jabuku, š ńon se pozdravi i poļubi.

Na pogled smo đuveglijina doma, pa će se prvinac prvi dojavit domaćinu:

Veseli se, kućni domaćine,
Lipo san ti robļe zarobija,
Porobija u majke divojku.

Sve izletilo iz ulica, konšiluka staro, mlado, muško žensko, da vidi mladu nevistu, kako je obučena, da vidi, koliko je kićeni' svatova. Čauš nuđa vinon iz burače, daje svakomu pit i govori: „Buklija je dopodne mladog đuveglije, a popodne mlade nevistice; pij, brate, pij!“ — Kad se dođe prid kuću, zagrmu puške, da se oru planine nad ńima, popiva prvinac, trese mu se grlo, a čauš baca šalu, ne da starin baban, da pogledaju nevistu u lice, jer su one zli' očiju, pa se je bojati zla. Na pragu kuće čeka domaćin i domaćica, stupi najprije đuveglija, poļubi oca i mater, pa nevista, koja pozdravi svekra i svekrvu i pita ji': „Došla i ja k vama, jeste li mi kuntenti (zadovoļni)?“ Oni odgovaraju: „Jesmo, ćerće, dobro nan došla, bila nan dobra i poslušna!“ Izļubi se i izgrli sa svekron i svekrvon i ulazi u kuću. U nikin selin ne ļubi svekra, nego joj donesu malo dite iz kuće ili iz susidstva, ńega uzme odma' na pragu u ruke, zagrli i poļubi, a tomu ditetu dade na dar bičvice ili terluke. U Docu kad svati dođu prid kuću, prvinac viče s vrata: „Dobra večer, domaćine!“ — Bog da' dobro! on odgovara: — „Evo smo se vratili, jeste li kuntenti primit nas?“ — Jesmo, ali da vidimo robļe, što ste doveli. Prvinac prikriži vrata nožen, a barjaktar druga barjakon, ne dadu unutra, ako jin ne da za otkup ka' i jutros u nevistinoj kući, jednomu terluke, drugomu šudar. Običaj je tamo, da nevista pribaci priko kuće jabuku, a prvinac je uvede ili stari svat u ogńenu kuću i govori: „Evo, domaćine, naš pridobitak u tvoje ruke“. — On ļubi svekra, svekrvu i ostalu čeļad, a kum ili stari svat klekne na kolina i pita u domaćina za nevistu prošćeńe, nu čim počme on govorit, ne da mu domaćin progovorit —, a u čemu ga je bome i uvridila —, nego ga diže i govori: „Bog van sviman prostija, moja dica, a ńoj da' svoj sveti blagoslov, neka bude dobra i poslušna“. I u gorńin je Poļicin običaj, da poļubi malo dite muško i okrene tri

puta naoposun u naručaju, da i ńoj Bog dâ muška poroda. Dica se uščantrala po dvoru popivajuć:

Dobro došla, nevo naša,
Dobro došla, dar donila.

Enga je ispraznila rušnicu, baca i sipļe do zadńeg krtića slakog kolača, oraja, bajama dici, neka se spomińu tog veselog dana, pa odvede nevistu, 'di su joj škrińe, da se priobuče u potišńu robu, grijota je, da se izmrči za stolon. Čauš daje torbu, buraće i kokoš domaćinu, pogaču, komu je voļa, a pečenu glavu daje onomu, koji je prvi iznija bukliju, kako su otišli od kuće nevistini' roditeļa. Diver daje tako pińur i kašiku domaćinu, jer kad bude za večeron, moga' bi domaćin reć diveru: „Kad nisi za tvoju nêku (nevistu) donija čin ćeš jist, nema ni tebi ni ńoj kašike ni pińura“. Puške uvik pucaju, a kad je već u'vatila kasna noć i vrime za ligat, izbacu još po dvi puške, napiju se, nazivļu „dobru noć“ i iđu spavat. U prijašńa vrimena bivalo poza večeron svakaki' pekļanija i šalakurija: diver i enga sligali bi mladince; onu kokoš, šta je čauš donija, skuvali bi i donosili jin na posteļu da jidu, kobilicu (kost) vaļalo je da raščereku, pri kojen ode veći kraj, oni će od ńi' dvojice odnit srićú; divera tražili bi svati, kad bi sakrija nevistu, da će ga peć, a komin dilili bi među se, pa niki bi svoj dija uskopali nožen. To se danas sve povrglo, samo enga odvede nevistu i kaže joj, 'di je posteļa za ńu i mladožeńu, pa oni se sami sligaju, kako ji' voļa.[1]

U dońin i sridńin Poļicin, ako su pirani iz istog sela, svak iđe svojoj kući spavat, a samo vański gosti ostaju noćit u kući mladožeńe. Obišno u dońin Poļicin pir svrši odma' one večeri. Svati iđu kući u mrklu noć, kad svrši večera, pivaju i pucaju, a nosu mesa kuvanoga, pečenoga svojin doma na dar, da se i oni okusu pira. U gorńin Poļicin još se uzdrži stari običaj, da se piruje za tri dana, a pripovidaju starci, da je veliki pir dura' (trajao) u staro vrime i osan dana.

[1] Puno se još gata o urocin, čarin i zlin očiman prvog dana vinčańa. Kažu, da dušmanin more ti bacit čari: ako zakļuča sponu i kļunak ti dan, baci u more ili zakopa u zemļu, ne će se dvoje mladi' moć združit, doklen se god to ne otkļuča. Zato i ne dadu nevisti prvi dan ni zatvorit vrata ni uza' zavezat na ničen. Pripovidaju o nikon, na koga bačene čari, da prve večeri kad iša' leć svojon virenicon, nije moga' svuć gaće, jednu nogavicu svuci, da će drugu svuć, a ona se sama obuci, pa sve tako veliko vrime. O drugon pripovidaju: on doša' do posteļe, a žena pod posteļu.

Kad se piruje tri dana, svi svati poligaju u kući mladožeńe. Po noći svak tvrdo čuva svoju robu, jer čauš iđe po kućan, 'di svati spavaju, pa dočepa li se, pokrade po koji komad robe i sutradan vaļa da se iskupļuju, a drugi svati, koje nije orobija, podrugivaju jin se. Ujutru zoron nevista, enga, diver i čauš iđu na vodu, enga sama nosi vučiju ili maštelo, u čen će se donit voda, da se svati umiju, a tako i druga čeļad kućna i koga je voļa iz sela. Ponesu sobon komad kruva, mesa, smokava i koju šoldu, pa kad naliju vučiju, sve to ostavi se kraj vode, nek nađe dar, ko prvi tut dođe. Dičina za to znade, pa ujutru rano jagmi se, ko će prvi ustat, poletit na vodu i odnit nevistin dar. Kad se povrati s vode, ispali pušku ona ili diver, tad se zna: eno je nevista donila vodu. Dok nevista pomete kuću, dok se umije, iščešļa, dignu se ukućani i svati, koji su tute noćili. One svate, šta su noćili u selu u svojin kućan, neton objutri, nevista vaļa da iđe po'odit, ali ne sama, nego s onin društvon, šta išla na vodu. Nosi svatin rakije i smokava, napoji ńi' ńi'ove ukućane, pođe obišno i u bližńi' konšija, ako i nisu bili na piru, pa i ńi' počasti.

Kad se svi svati sastanu, piju rakiju a stari svat počme govorit: „Dica moja, ja vidin, da od noćašńog spavańa svak je nečist i zakrmeļija, vaļa da se umijete, nije mi drago vidit nečistu družinu. — Divere, pozove anda, je li nevista pripravila vodu, da se ovo društvo opere?" — Diver odgovori: Je. — „Dobro je, on pri'vaća, eto mene prvoga da se umijen, a drugi će svi za mnon". Prid kućon je sinija a na ńoj bocun rakije, pijat smokava i jedan prazan pijat; kod sinije vučija vode, na ńoj bukara. Nevista drži u jednoj ruci maramu i sapun, a u drugoj bukaru, kad dođe stari svat, polije mu ona po rukan vodu, dodaje sapun, pruži mu maramu, da se otare. Kad se on opremija, izvadi iz kese vijorin ili krunu, baci na oni prazni pijat i kaže: „Vaļa bome, dica, jutros platit vodu za umivańe". Srkne zatim dva tri gucaja rakije. Tako po redu činu jutros svi svati, a čauš viče: „Ko 'oće doć jutros umit se i napit rakije u mlade neviste, voda mu je za plaću a rakija mukte". — I prijateļi ili rodbina iz konšiluka dođu, umiju se i napiju rakije, a novaca baci na pijat, kako ko more. Ne će ni nevista sakrit svoga obraza, pa će svakomu, koji se umije i baci na pijat, dat na dar po jedan šudarić (vridi obišno 10 šoldi = 20 fil.). Kad se svak umije, čauš i ostali svati nagonu lončinu i mladožeńu, neka se i oni umiju, a za oprat lončinu iznesu tavu iz kuće misto sapuna. Đuveglija kad 'oće da se umije, svati oko ńega, da ne bi on učinija koju

šalu, jer dogodi se, kad se otare, da izvadi iz žepa rog, papak ili šta drugo, pa na pijat baci k novcin i kaže: „Kako ste me umili, onako vas i plaćan“ a anda šmagne kudgod, da ga ne bi u'vatili i na rugo ga uzeli. Diver skupi novce, uruči nevisti, i tako se dovrši umivańe prvog jutra.

Iza umivańa ručaju i piju; je li lipo vrime, izađu na guvno, igraju kolo, pivaju i puškaraju, a uza ńe je uvik bukara vina. Ako li je ružno vrime, posidaju oko stola ili se igraju uz vatru, pušu lule i razgovaraju se. Na užinu pozovnu k svatin župnika i učiteļa, koji 'dikod dođu a više puta ne će. U utorak bude užina obilata sa više promina i jizbina ka' u ponediļak, samo šta se ti dan ne peče zaoblica nego u boļin kućan. Posli podne do kasna svati stoju za stolon, sidu, razgovaraju se, smiju se inglendan, a već u nika doba izađu opet na guvno, 'di se šalaju i zabavļaju do kasna. Za večeru malo se šta sprema, jer od užine ostane, a svit nije mlogo ni gladan, kad često jide, ništa ne radi, a pije često cilo vino. Utorak večer iđu ranije spavat, a u sridu jutron iđe nevista i enga opet zajedno na vodu ka' i u utorak brez divera i čauša, ali ne nosu nikakva dara. Ujutru nosi nevista samo za svate vodu za umivańe, oni bacu po koji novac na pjat, a ona jin ne uzvraća nikakvin daron. Nosi ona i rakiju, ali samo svatin u kući, nikomu vanka kuće ni u susidstvu. Kad ručaju, domaćin triba da pozatvori kokoše, a lončina da ima opaz u kužini, da mu čauš, ili kako ga zovu „čavo“, kvar ne učini.

Danas se svati rastaju, pa je nevista s engon još prije užine razredila dar, šta će komu darovat, metnila je sve na jedan kolac, nanizala jedno do drugoga, neka je pripravno, kad dođe vrime skidat. Svati i ostalo društvo, kad je dovršila užinu, sidu niko vrime kod stola, dok se donese zaoblica. Eto je nosu u komadu prid starog svata, on naredi, da se isiče, a prida ń donesu glavu. Jide se slatko i veselo pečeno meso, to je zadńi pirni zalogaj. Očupalo se pečeno, otribija se stol, eto enge i neviste nosu kolac nanizan svakakve robe, to su dari svatin na polasku. Nevista skida i daje svakomu svatu u stolu košuļu i terluke ili crne bičve, sašivene jedne za druge, ženskin tuđin po šudar, a ukućanin šudar i pregļaču; muškićin iz kuće daje bičve, terluke i pâs od struka, a tuđin, koji nisu svati, samo bičve ili košuļu. Dar je podiļen, na stolu je pijat, vaļa uzvratit uzdarjen. Stari svat kaže družini: „Braćo i družino, nas je nevista evo na rastanku lipo darovala, ali ona je puno truda vidila, ni noći se naspavala ni dana se naužīvala, dok je ona sve ovo naplela i sašila, pa je pravedno, da ńezine trude pošteno platimo.“ Maša se

svak kese i baca na pjat po koji novac. Još ńisu novci sa stola dignuti, eto pirnič, „kanģija“, znak je, da se ide ća. Više ne ima pirna imena, svak se zove svojim krsnin imenon. Na pirnič se svati u šali ka' naļutu, naspu ga papron i soli, pa kažu: „Ovo je naš neprijateļ, goni nas ća, ne ćemo ga vidit na stolu.“ — U sridu ka' iz šale slomu svati koji pińur, kašiku, razbiju žmul ili pjat, ukradu koje pleće ili praseće uvo, ubiju kokoš. Za svu tu šćetu niko se ne naļuti, uzme se za šalu, pa kažu: „Kakvi bi to bija pir, kad se ne bi koja šćeta dogodila ili se koja šala učinila!“ Svati se rastaju: koji su iz daļega, ranije, a oni iz bližega kasnije. Svakog svata isprati nevista nikoliko koraka od kuće, daruje mu terluke ili bičve od bumbaka. To se zove dar „na ispratku“, a on ńoj koji novac. Svati se pratu od kuće puškarajuć, sve dokle mitu s očiju.

Tako se piruje u gorńin Poļicin do sride večer, po drugin selin najdaļe do utorka večer, a obišno samo prvi dan. U primorju u utornik iđe nevista svojin mužen u svoje majke, nosi ocu, materi i braći po kolač i jabuku, u ńi' ruča, pokupi stare robe, što još ostalo ńezina i vraća se doma. Puten ispali ńezin muž po koju pušku.

Poslije svadbe. U gorńin je Poļicin običaj, da se svati sastanu u kuću mladožeńe i u nediļu, koja nastaje odma' za piron, da ispratu nevistu k misi do crkve. Pozovne ji' domaćin, kad se u sridu dignu od ńega s pira, da dođu u nediļu na ručak. U drugi zvon svati su na okupu, obučeni u pirnom ru'u, ručak je gotov, mesa, kruva, vina, a prije su se na dolasku napili rakije, izili dvi smokve. Mlada nevista oblači se ka' i na dan vinčańa, pripravi u rušnicu jabuku nakićenu s orasin i smokvan, naspe nikoliko orija, smokava, omendula, rogača, bili' kolača i jedne terluke. Treći zvon zove na misu, svati su ručali, iđu s neviston u crkvu pivajuć i puškarajuć. U crkvi svati kleknu na svoje misto, a nevista s engon, 'di kleču i druge ženske iz one kuće, u koju se ona udala. Đuveglija ne iđe ti dan u crkvu. Poslin nego svećenik posveti, nevista dili lemozinu rodican, kuman i svim prijateļican, koje joj pomogle radit za ńezinu opremu bilo za dar ili ńezinu odiću. Ženska, koja primi lemozinu, vesela je, to je velika čast onde prid sviton, i ako nije velika vridnost, možebit 5 do 10 šoldi. Diver nosi lemozinu za „duše mrtvi' očišćeńa“ i „Prisveton Sakramentu“, metne na otar, a pop, kad svrši misu, pogleda, pribroji i javi puku, koliko je mlada nevista dala lemozine. Kad se misa dospije, iđe nevista s engon i svekrvon za otar, poļubi popa u ruku. on joj priporuči nekoliko riči, da bude prava kršćanka, da žive u stra'u božjemu, da ispuńa šta je Bog naredija. Ona mu da-

ruje terluke pa izađe vanka prid crkvu, vadi kolače i daruje prijateļice. Rušnicu daje diveru, on baci jabuku priko crkve, a ono voća (smokava, orija) razbaca između svita, nek se dičurlija drpa. Svati iđu doma. Nevista skida sa sebe vinčanu odiću, oblači malo priprostiju, obid je gotov, jide se i pije blizu ka' i na piru. Za užinon nazdravļa jedan drugomu svatovskin imenon. U vrime marende donese se zaoblica isičena, a ko ne more ńu pripravit, vaļa da je na stolu sira, pršuta ili kuvana mesa. U najzadńu nosi se pirnič na juvi od mesa. Svati se razalazu puškarajuć, nevista ji' isprati i daruje na isti način ka' i u sridu, a tako i oni ńu; ne će izostat ni domaćin sa drugin ukućanin i oni otpratu svate vinon niki komad puta od kuće, pa se pozdravu i alalu. Tako je i svršija pir momka i divojke.

U primorju ne čini se u nediļu ta pratńa neviste do crkve, ali obuče se isto u pirnu odiću, prati je enga, nosi u crkvu punu maramu slaki' kolača, jabuka i naranača, pa kad pop na misi svrši „pričešćeńe“, pođe do otara, stavi dar popu kolač i jabuku pa se uputi niz crkvu, daruje glavara od sela pa oca, mater, rodbinu isto kolačin i jabukan, š ńiman se ļubi i pozdravļa. Mloge se neviste sramu izać prid puk nasrid crkve pa dočikaju vanka crkve, da daruju samo rodbinu, a popu i glavaru ništa, nego da ji' susritne vanka na putu[1].

U dońin a tako i u sridńin Poļicin iđu braća i mater u subotu večer poza piron mladoj nevisti u po'ode puškarajuć. To su *po'ođani*. Obučeni su u sredno novo odilo, ali ne kićeno ka' na piru. U nikin selin mater nosi na dar ćeri — sada eto mladoj nevisti — kudiļu, vreteno, kančelice i povuz. Večeraju svi ukućani zajedno, ispali se uritko po koja puška, tolko da se zna za po'ođane. Običaj je bija stari a sad se povrga', da te noći nevista ne bi ležala svojin mužen nego s materon. Sutradan ručaju, obidvaju, marendaju i prid noć se puškarajuć rastaju. Nevista daruje materi i braći košuļu, bičve, terluke, u torbi štakod za izist mesa ili pršuta, i ona ji' prati do očeve kuće.

U Docu je drukčiji običaj, ne u subotu nego onu istu večer, kad se nevista prati k crkvi, dolazi ńezin brat ili bratučed i mater u po'o-

[1] U moji' devet godina, što san župnikon u Jesenican, bit će bilo 70—80 pirova, samo znan Ana Trgo, kad se vinčala za Duju Brnićevića i Lozić Luce za Marka Kadića donile su mi dar na otar; a je ubiļa (u istinu), ne bi rad lagati, lani Antica Grubišina udana za Jakova Jerića.

đane. — Još svati nisu otišli iz kuće, a eto po'ođani na vrata i nazivļu: „Dobra večer!“ Nevista se ļubi s materon i braton, pita za zdravļe, tako oni s ostalin ukućanin. Torbu dadu kućnon gospodaru, u ńoj je pogača ili kolač iz peći, mesa i buraća vina. Spremi se večera za nove prijateļe; tut prinoću i stoju sutradan doprid mrak. Nevista i diver otprate mater i brata nevistina do kuće ńi'ove, a prvo neg otiđu, gospodar opremi torbu, kako je i ńemu donesena, nevista daruje bratu bičve ili terluke, ponese sa sobom kolača, jabuka, orija i smokava, tizin dariva svoju rodbinu, prijateļice, dicu domaću i onu iz sela, koja dođu vidit je. Nevista i diver obuku se prilišno u sridńe odilo. Kad pođu, pratu ji' s bukaron vina, a jesu li se već uputili, brat nevistin puškarajuć prati sestru kući, a prijateļi mu na svaku pušku odvraćaju, dika je otpratit prijateļa pucańen. Došli su po'ođani u rodnu kuću, nevista se ļubi s ćaćon i ostalin ukućanin, rodican, kuman i prijateļican, dariva veliku čeļad kolačin i jabukan a dicu orijin, smokvan i omendulan.

Mlada nevista, kad dođe u po'ode svojin ukućanin, zove se *odiva*. Drago je ocu i svin ukućanin vidit odivu, koja se osan dana pri toga od ńi' odilila, pitaju je muškići, kako joj se vikne u novon domu, a u'vatu se opet ženske iz kuće, iz susidstva, 'oće da znadu svaku dlaku od čeļadi u ńezinoj kući, kakvi su u kući, jesu li dužni, kako stari, stara, jesu li grintavi (dosadni), kakva su dica, jesu li poslušna, dobre naravi, od dobre krvi. Sve se to ispita i protrese na sito i rešeto, ženskon jeziku ne ima uzla. Da je mladoj nevisti poštokod i krivo, ne bi se potužila za vas bili svit, nego se prid drugin iskazuje vesela, kuntenta (zadovoļna), a samo materi na osami, da niko ne čuje osin Boga na nebu, izjada se, isplače, ako jon je što teško uz muža ili svekra. „Ajme, majko moja, boļe da san nogu slomila ili se u more utopila, nego u onu kuću stupila“ — ovako se jadikuje, a mater je tiši, da ustrpļivo podnese, a da prid sviton o tomu ne govori, bila bi smutńa u kući, svak bi se ńoj naruga: eno došla za skandal (smutńu) u kuću! — Večera bude dobra ka' da je pir, tako i ostale pute kad jidu, jer stoju do sutra po podne. — Kad prispije vrime za polazak, diver javi se nevisti, da se spravļa. Roditeļi dadu joj u torbu kolača, ušćipaka ili šta drugo, čin će darovat svekra, kad se vrati kući. Mater je uči na odlasku, kako vaļa da se podnaša lipo i pošteno sa svakin, osobito neka sluša svekra i svekrvu, svoga muža, upeli joj osobito, da ne iznaša vanka šta se u kući govori. Otac je isprati s bukaron vina, a sestra mlađa ili brat ponesu joj torbu dobar dija puta, dok drugi puškaraju za ńiman

i odgovaraju diveru na ńegovo pucańe. I ovi put nevisti vrcaju suze niz obraze, plače, kad se dili od očina doma. „Koja ti vajda, seko — reći će joj stara baba ispod zida — prodano i udano ne vraća se.“

Dodatak. Kad se udaje divojka zbabna ili je već rodila dite, šta ga je imala s monkon, za koga se udaje, ne čini se veliki pir, ne kupu se svati, učini se obid i večera, kako ugovoru. Divojka ne dolazi u crkvu ni pod barjakon ni pod vincen (krunom) na glavi. Prigovaraju ženske udane: nije dostojna stavit na glavu krunu od cvića, kad je izgubila cvit i krunu svoga divičanstva. — Rodbina i ukućani svi su mrdavi, neveseli, a mlogi pozvani ne će ni da dođu na pir; kažu: komu ću doć? ni divojki ni ženi, od divojke otpala a žene ne dopala. Momku, koji dovede zbabnu divojku u kuću, reku za šalu: pogodija si, brate, ti ideš na siguro.[1]

Kad uzimļe momak udovicu, ńezini ukućani, ako su povoļiti, da se uda, dadu svatin užinu, a robe, šta ima, to i nosi, oblači se svejedno ka' i prvi put, kad se udala; pir čini se u momka, koliko ga je dana voļa, ali nije ni tu velika veseļa. Jabuke ne ima, ńi' dvoje obišno dogovoru se, šta će i kako će; ona ne ima od koga tražit šta za opremu, a i ne triba joj, kad ima ono, što je donila prvi put. Pod starost se malo koja udaje, nego ako je na veliku stańu, pa pride ko š ńon stat, a u nikin selin ne će ni mlade. U Jesenican ne panti ni jedan živući čovik, da se je ikad ijedna udovica, bila mlada ili stara, udala. Divojka iđe li za udovca, čini se sve ka' da iđe za momka, jer mańe je rugo, da udovac uzimļe curu, nego kad se udovica udaje za momka. — Udovica kad se udaje za udovca, ne čini se ni jabuka ni nikakvo veseļe. Najviše da se učini obid i večera, pa svak sebi.

I udovicu, koja se udaje, i udovca, koji se ženi, i divojku, koja iđe na pir zbabna, svit ne gleda veselo ni dragokrvno. U dońin Poļicin činu se velike poruge, „kakono je obraz ocrnila i pod noge pošteńe bacila“, trubi se za toliko dana prî i poslin vinčańa, uzmu ramine od petroļa, bunbaraju okolo kuće, pivaju porugļive pisme, trubu u rožine, u civi od kotla, bacu krepano pašče prid kuću, ubiju starog tovara pa obisu glavu o vrata udovice. Bude svake vike i poruge, pa se obišno ne vinčaju u selu nego potajno u gradu, al se isto dozna i čini se obnoć trubļatańe.

---

[1] Niki Guja u Jesenican, kojemu žena na dan vinčani popodne rodila, govorija u šali: „Evo, ļudi moji, jučer bija momak, jutros čovik, a popodne otac.“

Smrt.

Pripreme za smrt. Rođeni smo za umrit, kaže naš svit. Svak zna, da vaļa jedan dan uputit se s ovoga svita, ali dok je čovik mlad, zdrav, malo na to promišļa, a starija čeļad više se na to obazire, pa se čuje od staraca i starica: „E, mi smo naš kruv izili; kruška je dozrijala, vaļa da pane sa stabla; ko se prî rodija, vaļa da prî i umre.“ 'Dikod se mlađarija naruga starijin, da je ńi' red po godinan prija poć s ovoga svita, a starac će mu odgovorit: „E, moj sinko, more se i priskočit; govorija je niki, da je na pazaru vidija najviše mladi' bekina“ (kožica). Malo će se od koga čut, da govori: „Ovo ću 'ranit za moju smrt, ovo ću ostavit za ukop, da se ukopa na meni.“ Kad oboli staro čeļade, odma' se poboju smrti. Kažu: staru nije virovat. Zovnu popa, neka ga najpri naredi s Bogon, ispovidi se, pričesti, a u nikin selin pita pop na ime bolesnika u nediļu s otara prošćeńe u svega puka, da mu prosti poradi ļubavi božje, ako je koga u čemu uvridija.

Ko je pametan, čini na vrime tastamenat (oporuku) ili naredbu od ńegova stańa i imańa. Naredba se čini pismeno, zovne se pop, i učiteļ ili koji pismeni iz sela su dva svidoka, ili se čini nausnice prid tri svidoka. Puno se svita otimļe, nećka i odgađa sve do zadńeg časa, ne će da učinu tastamenat, boju se, da će ji' odma' zatin zaletit smrt.

Kad ti je bolesnik u kući, nemoj da ti kukavica povr' kuće kuka, ni pas u dvoru zavije, ni gavran priko kuće priliće: mrtac ti je u kući prî vrimena. I kada se kokoš zakrivi, zapiva, nesritno je, gospodarica se ļuti i proklińe i viče: sebi o glav, krepala — i odma' je ubije. Roditeļi se najviše brinu za dicu, kad jin je bolesna. Zovnu ba'orice, da priviju trave, nosu robu u popa, neka blagoslovi, a kad vidu, da nije vajde, pripravu robu za ukopat i čekaju, kad će izda'nit. Kad čovik vidi, da nije daleko do smrti, učini svoju naredbu, uvik spomene ženu, gleda ńu utvrdit, da ne bude progońena od dice, koje će pravo imat, ako se ne udade, a koje, da bi se, recimo, udala. Žena vaļa da se briga zajedno s dicon, kako će opremit sprovod, ona pripravi robu, koja će se obuć na mrca, ona odredi, koliko mu se ima izreći misa za dušu, koliko će se potrošit za vosak i sviće na sprovodu. Ako je sin velik i na upravi kuće, naređuje i on, ali žena uvik kaže i svoju žeļu, neka svit vidi, kako žali svoga muža. Tako isto muž nastoji učinit počast svojoj mrtvoj drugarici.

Umirańe. Kad čeļade teško oboli, ne ostavļa se sam ni obdan ni obnoć, uvik je kogod uza ń. Eto su zadńi dani i časi izbrojeni,

primiče se smrt, bolesnik je sasvim iznemoga', spopala mrtva rosa po čelu, oči mu mrtvačke upale pod čelo, usne zakorile, prsi priklopila teška disavica, okupļa rukan oko sebe robu, nos mu otanča' i problidija, suza se oborila s desnog oka: eno sad će izda'nit. — Brzo, brzo, trč'te po popa, neka mu se redovnik nađe na puntu (čas) smrti, da zakune sotonu napasnika — viču ženske po kući, a jedan muškić odleti do popa, koji brzo dotrče, bilo obdan ili obnoć.[1] — 'Di van je svića kandalora — viče druga — križ donesite, vode, kršćene! — U ime Isusa i Marije! škropi se vodon bolesnik i moli Bog, svi kleču na kolinin, a pop zaklińe i križa: „Pođi, dušo kršćanska, s ovoga svita u ime Oca, Sina, Duva Svetoga". Meću ruke na prsi, na srce, da se vidi, tuče li još, 'vataju za pulac (bìlo) od ruke, kuca li, pa kad mrtac zine i izda'ne, pristavu ogledalo k ustin i nozdrvan, 'oće li zapunit, sviću goruću, 'oće li disańen plamenon krenut, pa kad vidu, da je priminuja, svi reku s popon: Bog mu da' pokoj vičńi! Ukućani, rodbina plaču, naviju; ako je mlado čeļade i bilo drago svakomu, grlu ga, ļubu, ne mogu se od ńegove glave da rastanu.

Niki su bolesnici teške smrti, ne more se nikako rastat duša od tila, puno se muču. Pripovidaju, ako je kogod priuzeja tuđi mejaš ili krivo odnija na miri, ne more se s dušon rastat, ako mu pod glavu ne donesu onu stinu od mejaša i onu balancu, na kojoj odnija na

[1] U dońin Poļicin puno muču pope na bolesnika, koji na umoru, do tri puta obnoć dižu iz posteļe i na svu prišu neka doleti, da se nađe na puntu od smrti. Stari su popi spavali blizu bolesnika za tri noći, svaki čas se budili, kad bi vidili ili mislili, da će ovi izda'nit. — „Blago onoj duši, reku, kojoj se nađe redovnik na smrti, ona nije izgubļena". — Kad umre kogod naglo brez ispovidi i pričesti, kuća je puno žalosna, najžalije nan, reku, što je iša' s ovoga svita brez naredbe (nije se s Bogon naredio, izmirio). Pop vaļa da škropi često vodon bolesnika i svu kuću, da drži propeće u ruci i prikriži više puti, da odstupu od one kuće i od glave bolesnika sotone paklene, koje bi 'otile odnit Bogu onu dušu na ńezinu polasku s ovog svita. — Brže, pope, priskočite malo boļe, otac mi izdiše — dođe po me u zoru niki Vidov. „Evo, sinko, iđen", ja ću mu, „ne boj se za ń, on se je lipo opremija, naredija s Bogon, ispovidija, pričestija, primija sveto uļe, papinski blagoslov, da bi meni 'nako Bog da' milost poć s ovog svita". — Je, pope, ali da dođete prikrižit i uklet, jer sve nan se pričinilo ka' nika 'uka po kući, — on će mi vas drćuć. „A šta bi to moglo bit?" upita' ga. — A šta nego đavli pakleni, — on će mi, 'oće da zavedu čovika u zadńi čas. — Pripovidaju stari ļudi, da je niki pop Jeran naša' se nikon na smrti, sletili đavli po kući, sva se kuća stresla, a on da ji' je libron (brevir) sve tuka' po roziman.

miri. Niki lakomci za novcen uvik pitaju kļuče od skrińe, boju se, da će jin ko odnit novce, i vaļa jin stavit kļuče pod glavu. I ko se rodi u odilu, ne more duša iz ńega, ako jin se ne stavi odilo u nidra.[1]

Mrtvac u kući. Čeļade kad umre, zabrecne mrtaško zvono, skupi se iz sela svit, iznese se roba za obuć ga, umije se, obrije mrtac, muškića obukuju muškići, a žensko ženske i položu na stol. Nejaku ditetu do 7 godina ne breče mrtaško zvono, nego se slavi u oba zvona. Ne reče se, da je umr'a ili priminija, nego „iša' u raj". To dite i poslin uvik zovu „moj rajni mali". Na mrca se obuče nova roba, kapa nova na glavi, u nikin selin ne obukuju kanparan ni krožete nego u košuļu, a gaće, postole, pâs, kapa nova, sve ka' da je na živu, pa se okroji tri lakta postave i s otin pokrije od podanka nogu do više glave. To se zove *pokrov*. U Docu sašiju pokrov za robu naokolo tako, da se mrtac i ne vidi. Ako nije ožeńen, na pokrov priko čela metne mu se cvit od čoje, kruna ili cvit od karte, piršćanova lista i kupovnog cvita. Kad se mrtac položi na stol, prikrižu mu se ruke na prsima, metnu se očenaši učińeni na križ, dok se iz crkve donese križ, a povr' glave i naokolo užgu se sviće uļene i goru sve vrime, dok je mrtac u kući. Dici maloj, koja ne nosi gaća, obuku košuļicu, bičvice a na glavu metnu kapu pa anda pokrov ka' i velikon. Svakon mrcu zavežu šudaren ispod brade pa na glavu, neka se ne odvaļuju kosirice. Na žensko obuče se košuļa, čarape, šudar na glavu a ozgor pokrov, a je li dite i neudato, meće mu se cvit ka' i muškiću. — Mrtvo čeļade zove se *mrtac*.

Kad se mrtac sredija na stolu, kad je zvono oglasilo smrt, počme svit, bližńa rodbina i prijateļi dolazit na *žalovańe*. Klekne se na prag od kuće, u kojoj mrtac, izmolu se tri očenaša za pokoj ńegove duše, poļubi se križ, koji mu na prsiman, pa mrca u obraz i iđe se kućnon starišini, da mu se žaluje: „Ja ti se žalujen za tvojin ocen (ili sinon), koga si izgubija!" — 'vata ga za ruke i ļubu se, ako su u većen prijateļstvu ili bližńoj krvi. Oni mu odgovara: „Bog se da' vami radovat". — Ako je anđeja na stolu, anda se iđe na *radovańe*. Pristupaju isto u kuću, molu Boga na pragu za mrtve one kuće i govoru ocu: „Ja ti se radujen, da si se nazva' otac anđeoski", a materi: „majka anđeoska". Oni odgovaraju: „Bog se da' i vami radovat".

[1] Lani je umrla Ana Petrinova u dobi od 82 godine. Pop je ispovidija, na vrime pričestija i ulija (pomaza' svetin uļen), ali ona uvik vapila: „Dajte mi moje, kad san se udala, odnila san sobon odilo, u kon san se rodila; dajte mi moje oružje, da pođen š ńin s ovog svita". I vaļalo je u krpici zamotano stavit joj u nidra.

— Pozatin otpočinu u kući ili ako je zima, iđu uz ogań pa se razgovaraju, a domacin iznese vina i nudi svakoga pit. Okolo velikog mrca plače i navije rodbina, koga srce boli. Okolo anđela malo ko plače, kažu, da je grijota, kad je on zadobija raj. ali se nađe narikuša, koje ton prigodon naviju za svojin drugin umrlin, kojin šaļu pozdrav po onon anđelu: „Pozdravi mi Petra moga, Petra moga druga moga!“[1] Rođaci i najbliža krv donaša one večeri jića, pića: mesa, manistre i vina, jer ona kuća, 'di je mrtac, ništa ne sprema.

Po cilu noć čuva se mrtac u kući, goru se sviće i moli Bog uskupno s početka navečer. U nikin selin dođe svaki kućni starešina ili koji drugi muškić od kuće na žalovańe, pa kad se svi skupu, izmolu krunicu Gospodinovu ili Ruzarje za dušu pokojnoga. Obnoć se svit razgovara, ali sve potijano, ne viče se, ne smije se niko, a prid zoru nosi se rakija i daje pit. Uz mrca uvik gori svića dan i noć, uvik koje čeļade stoji i čuva.

Ukop. Kad se objutrilo, donesu se kapsila, dođe pop s križen i s bratimin, oškropi mrca, dignu ga sa stola, metnu u kapsila i ponesu četiri jača čovika na ramenin. Obišno nosu sinovi i bližńa rodbina. Kad se mrtac diže iz kuće, rasplače se malo i veliko u onon kući i dvoru, muškići cvilu i ječu, a ženske lamaju rukan i naviju na vas glas. Sestra plače za mladin braton:

A moj brate, diko moja,
'Di je lipa mladost tvoja?
A moj bore povaļeni,
A moj grade razoreni!
Evo iđu blagi danci,
Gizdaju se mladi momci,
Mladi momci i divojke,
Skupļaju se u sastanke, —
Tebe, brate, vidit nema
Ni u crkvi, ni u kolu,
Ni u tvome bilon dvoru.
A moj brate, tugo moja,
Jadna ti je sestra tvoja!

Majka za ćeron divojkon navije:

Ala ćerce, zlato moje,
Poblidilo lišce tvoje.
Sunce uz poļe, ti niz poļe,
Mladi svati na dvorove.[2]

---

[1] Pripovida se o Pavlu Rakuļiću, koji bija šalčina čovik, kad mu dite od godine dana išlo u raj, došla nika Pagaruša navijat za pokojnin mužen onde kraj stola uz anđela i pripivala ovako:

Pozdravi mi muža moga,
Muža moga, Petra moga,
Kad ga vidiš, moj anđele!

Sluša Pava' pa se digne, u'vati za ruku onu ženu i reče joj: „Ženo božja, 'di ti je pamet, šta si luda, 'di će ti se vidit, kako će moj anđeja poć po paklu tražit tvoga muža?“ — Svi se uokolo od srca nasmijali, a ona se malo pokuńila i zastidila.

[2] t. j. bratimi.

Ala moja ćerce mila,
Čin ćeš svate darovati?
Ala, moja ružo lipa,
Ala, moja jelo vita,
Ala, moja golubice,
Ala, moja pametnice,
Ala, moja diko mila,
Uvik si mi dobra bila.
Dvori su mi potamnili
Sunce mi je pomrčalo,
Kad mi nije ćerce tebe,
Moj oglede, moj poglede,
Moj veseli razgovore,
Kuda si mi odletila,
Moja bila golubice,
Majku tužnu ucvilila!

Divojka za materon:

Ala, moja mila majko,
Ala, moje sunce žarko,
Kud ću jadna ja brez tebe?
Ko će meni nauk dati,
Ko će mene svitovati,
Kad mi nije tebe, majko,
Kud ću tužna sirotica,
Sirotica kukavica
A brez tebe mila majko!

Navijala je nika Suićuša na anđeoskon sprovodu za svojin zaručnikon, koji se utopija u Cetini:

A ti, mili moj anđele,
Kada iđeš priko gore
S onu stranu 'ladne vode,
Naći 'oćeš momka mlada,
'Di privrće voda 'ladna;
I reci mu, moj anđele,
I da san ga pozdravila,
A ńegova ja divojka
A do brzo i ļubovka.[1]

Od kuće, 'di je mrtvac, pa sve puten do crkve, a opet do grobišta uvik se plače i naviju ženske, a muški gologlavi iđu i molu Boga. Ne dadu, da pas, mačka prođe ispod stola, 'di mrtvac stoji, ni ispod kapsila, u kojin se nosi; kažu, da će bit ukodlak. Pronese li se mrtac kroz ovce, nesritno je, zato čobani gonu ji' ća s puta, kad vidu, da se nosi mrtac. Učitaju, da ne vaļa za nikoliko iza mrca ni kuću pomest, jer da bi domalo i drugi mrtac u kući. Kad dite, to će reć anđela, dignu sa stola, vaļa ga tri puta okrenit naoposun, da se majci ne svrgne porod.[2]

Mrtac se postavi nasrid crkve, žalbenice pristanu plakat, a pop reče mrtaški ovicij, pozatin misu, ako je sprovod ujutru, udili odrišeńe i dignu mrca iz crkve. Priko ovicija i mise goru bratimi sviće, koje rodbina kupi u gradu ili uzoblasti crkvu, da ona užge toliko i toliko svića, pa se plati. Za mison u crkvi sinovi i ukućani stoju uz mrca nasrid crkve podvijenin rukan i naslońenon glavon na kapsil. U nikin selin ne kopaju odma' mrca nego ga stavu u mrtvaricu, kako je baš

[1] jer se imala vinčat do malo vrimena.

[2] Pripovida se o nikoj ženi iz Srijana, da joj se zaustavija porod, a dite joj na dvi godine dana prije išlo u raj. Ona se pobojala, da ne će bit okrenili anđela tri puta na stolu, išla na greb, digla ploču, pribrala kosti i obrnila ji' tri puta, da joj se povrati porod.

i naredba od zakona, a u nikin mistin odma' ga iza sprovoda pokopaju. Odigne se ploča od greba, pop poškropi i reče molitvu za one mrtve, koji ukopani pod onon pločon, izvadi se mrtac iz kapsila, jedan čovik sađe u greb, primi mrtvoga na ruke, drugi mu ga ozgor spušćaju, položu ga dužimice ka' da spava, zlamenuju ga njegovon mrtvon rukon, poškropu vodon, zatvoru ploču i omažu japnon. Kad se zatvori ploča, reku svi: „Bog ti da' pokoj višńi!“ i uputu se kući. U nikin selin stavu na greb mladiću ili divojci jabuku, kitu cvića, a anđelu stavu u greb i na ploču.

Različiti su običaji za jiće iza ukopa. To jiće zove se u Poļicin *sedmine*. Dok je mrtac u kući, ništa se ne sprema, nosi bližńa rodbina za večeru i obid: mesa, manistre, kruva, vina. Stavi se sve na jedno misto, pomolu se zajedno Bogu i počmu jist. U molitvi vaļa svakako da naminu tri ili pet očenaša za onog umrloga, pa na poslitku oni, koji moli, prikriži jiće i reče: „Mrtvin pokoj višńi, a živin zdravļe, koji stvorija, ti i blagoslovija, u ime Oca, Sina, Duva svetoga, amin.“ Oni ukućani tužni za pokojnin, nećkaju se, ne mili jin jist, osobito ženske se rasplaču i uznećkaju, a muškići se brzo razaberu.[1] I onin, koji čuvaju mrca, vaļa dat priko dana i uvečer vino a ujutro rakiju.

U nikin selin obredu se sve kućne starišine od cilog sela i dolazu za tri ili za sedan dana svaku večer na molitvu, a vaļa jin dat pit. U Sitnomu i anđelu dolazu za tri večeri iza kako se pokopa u kuću molit Boga, većemu za sedan dana, a kuća daje pit. U Tugarin iznese se brašenica kruva (u Sitnomu zove se: pokvasnica), maštelo vina, a kad je ujutro, smokava i rakije bratimin, rodbini i svakomu,

---

[1] Ženskon plaču malo svit viruje. Ženski plač, kažu, ka' i lański snig, za mało. Pripovida se o nikoj Katuši, da se je jednog jutra rasplakala za mužen, dok bija na stolu, a bila žestoka zima. One drugarice okolo ńe napile se i bome dobro rakije, pa će jedna ponudit i ńu rasplakanu, koja navijala:

A moj druže, dušo moja,
A moj druže, 'rano moja!

— Ma uzmi, bona, samo kapac rakije, da se malo razabereš, i nas se je dojedna napila — reče joj susida turajuć u ruke čašicu. Ona sve razbacuje, da ne će, sve slidi navijuć. — Ma srkni, bona, samo kap, evo ti dvi čaše, ako ne ćeš iz veće a ti iz ove mańe gucni, pomest će te led, — opet će ona oko ńe i uzimļe bocu da će nalit. Nato će ona narikuša:

A ti ulij u tu veću,
Jeda bi me raskinila,
A, moj Petre, dušo moja,
Jadna li je Kate tvoja!

ko dođe na sprovod. To se zove *napojnica.* U Podgrađu oni, koji nosu mrca, dođu na obid. U Gatin svaka muška glava dođe molit Ruzarij u kuću, 'di je mrtvac, pa se napiju, do tri puta obredu bocon. U dońin Poļicin činu sedmine odma' onog dana, kad se ukopa mrtac, a to ako je mrsetan dan; ako li je postan, ostavu za u nediļu, koja prva dođe. Nosi se manistre, obišno makaruni, mesa goveđega, bravļega, vina i brašenica kruva. Na sedminan ne jide se nikad pečenog mesa, jer pečeno je zlamen samo veseļa a ne žalosti.

Korut. Za mrcen sva se kuća i bližńa rodbina stavi u crno; to se zove korut. Muškići nosu crnu kapu, crn krožet i kanparan, crn pas, bičve i terluke crne, a žene šudar, tkanicu, preglaču, čarape sve otangaju u crno. Muškići se ne briju za puno vrimena, dolazu u crkvu u kabanin, pa makar bilo u pučini lita. Žena za mužen, a tako muž za ženon, sin za ocen, ćeron, tako dica za ocen i majkon, brat za braton nosi se korut za tri godine, za strine i stričeviće 1 godina. Nike udovice nosu korut za mužen sve do smrti, samo tkanica malo je svitlija. Ko je u korutu, ne iđe u svate ni u nikako veseļe; ako ima sina za oženit ili ćer udat, čeka, da izađe vrime koruta. Te godine kuća ne peče o Božiću zaoblicu a rodbina nosi na dar *stalo* (četvrt kozlića) i kolač u onu kuću, koja je u korutu. To se daje kućnom starišini. I o Uskrsu ne nosu kruv i jaja na blagoslov nego pošļu po drugon u crkvu. U Jesenican udovica, koja je u korutu, ne diže se na vanđeļe nego kleči, a tako ne iđe u precesijune (obašašće) okolo crkve.

U prvu nediļu poza sprovodon uputu se *narikuše* u crkvu, da oplaču pokojnika. To su ženske iz kuće ili rodbina, ka' recimo udane ćeri u tuđu kuću ili strićevišne. Ogrnu se u kabane i od kuće do crkve naviju, da ji' svak čuje, ista žalovańa ka' i na sprovodu, tako i u crkvi za niko vrime, pa pristanu i molu Boga. I prve godine na iz'odńi dan smrti, kad pop napovidi s otara, ženske zaplaču u crkvi, ali odma' izađu vanka iz crkve. I prvi sprovod, koji bane u selu, iđu svi ukućani na ń, pratu mrca do grobišća, ali plaču za svojin mrcen i pođu na ńegov grob i naviju.

Napovidańe mrtvi' priko mise u svin je selin, i pop naredi, da se izmoli toliko očenaša za ńi'ove duše. Malo koja kuća — ako nije baš siromašna — a da ne će naredit popu misu na iz'odńi dan smrti oca, matere, vaļa da je misa kantana (pjevana) sa šekvencijon (odrješeńe mrtvim); koje kuće ne mogu dat 2 krune za misu, spomenu se molitvon. Za prvi' 8 dana moli se svaku večer Ruzarij, a u nikin kućan po cilu godinu. Niki ostavu na čas smrti *zaduž-*

Sl. 60. **Gorńa Poljica.** Narikuše.

binu, da mu se izgovori toliko i toliko misa. Ženske, koje umru brez ženskog poroda, ostavu, neka jin se iza smrti proda roba, pa sve što se u'vati novca, dâ popu za dušu ili odnese u manastir u grad. Svak se plaši zadužbine i nastoji, da se ispuni, jer mrtvi vapiju s onog svita. Više se je kuća, kažu, iskorenilo, jer ne ispuńali zadužbine. Rič je u puku: mrtvi iziše žive.

Grobļe je u nikin selin na osamļenu podaleko od kuća, a u nikin tik župske crkve, pa kad se dođe u crkvu na misu u nediļe i blagdane, poškropi se vodon. Stari su grobi slabi, rastreseni, a novi se radu „pod škatulu" od lipog braškog ili mosorskog kamena, nimalo ne odušuju. Nije sritno u svako doba prići priko greba, ka' usrid podneva. jer se „prizire", a obnoć se vidu niki plameni ogńa. Zbabnoj ženi nije nikad sritno za porod da iđe priko grobļa. — Dolazi se na grobļe o mrtvon dnevu, a i u nike zemane priko godine vas puk s popon, koji reče misu za mrtve, čini obašašće u pokopišću, škropi vodon i daje odrišeńe. U Jesenican iđe se četiri puta: na mrtvi dan. Sv. Antu opata (17. đenara), Pilipa i Jakova (1. maja) i Sv. Luku (18. otonbra). — Malo se na kojen grobu vidi natpisâ, nego da je od koje bogatije kuće umrlo koje mlado čeļade, pa mu se na ploči uriže križ, ime i prezime, doba života i bolest, od koje umra', osobito od nenadńe kužne bolesti. Na nikin starovirskin grebin viđa se udilan kosir, mašklin, ako je bija mornar, sidro, mrtaška glava, križ, zvizda. Grobe gradu i držu po plemenin, pa ne dadu se ukopat ko nije od onog plemena. Bude 'dikod i smutńe poradi toga; ako je koji dognanac od tuđe krvi priša' na ženistvo, opiru se, jedva jedvimice pušćaju ga u svoje grebe. Očev grob čuva se ka' sveta stvar, napravit, potrošit za ń vaļa svakako, pa makar gladan bija. O raspikući, koji ludo sve prodaje, kaže se: proda' bi za šoldu i grob očev.

Zabave.

Baš recimo po duši i istini, čovik, kojemu drago radit, nađe uvik posla, ali duga je godina, pa se opremu i posli. nije nagona, navale, nadođu opet zimni kišni dani, blagdani, sveci mali i veliki, ima čovik težak kad da i opočine.

Sastajališta. Kad se uneda vrimenu pa ne mo'š izać ni u poļe ni prid kuću, sastaje se svit osobito zimi po ogńenican, grije dlane uz ogań, puši se, razgovara, inglendi se mlađarija i zabavļa. Momčad sastaje se obnoć na silu u kući, 'di je divojaka za udaju, od sveca popodne u krčmi, 'di bude i stariji' ļudi, a niki bogobojeći i mirni

ļudi čuvaju se krčme ka' ogńa paklenoga, pa će sest na ulicu ili pod sinicu zimi na sunce, da se osunča, a liti u 'ladovinu, da se pro'ladi. Tu bude puno i ženskadije vrimenitije, zavrgnu se razgovori o poļu, o blagu i čobanstvu, o toj i toj kući, o pošteńu onoga mladića ili divojke, protresa se na sito i rešeto. Mlađe ženske a osobito cure, koje su za udaju, kad su bez posla, gonu blago na pašu, uvik su u društvu, javi se jedna drugoj u plemenu, kad se izađe na pašu, pa dođu k ńiman momci i tu se razgovaraju, popivaju i šale provađaju. Na bunarin, kad iđu divojke na vodu, sastaje se mlađarija i mladići, podižu moštela ili vučije vodarican na glavu ili prtu na živinče. Sastaju se puno puta priko godine i na dernecin; tu momci plaćaju divojkan kolače, kupuju šudare, daju jist, pit.

Razgovori i šale. Ženske postarije sastaju se zanajviše po ulican, guvnin ili pod kakvon goron liti u 'ladu i tu se razgovaraju obišno o prošloj dobi, o ńi'ovoj mladosti, prigovaraju mlađin, da su nepametne, line, o'le. — „Jesi l' čula, kuma Luce, započme susida Marija, kako ona utekla sa svojin mladin od oca, nikad se nije čulo onoga u našen selu, brez naredbe božjega zakona, joh, kako more izać prid svit, Bože moj, šta će izać od ove mlađarije dan danas". — „Zlo i naopako, moja Marija, odgovara stara Luce, izgubile divojke stra' božji i sram ļuski, nije toga bilo u naša doba, dr'ćala san ja ka' prut od mog pokojnog oca, bi li me samo vidija, da san progovorila s muškon glavon na putu! Ajo! danas na sila, na derneke, na igre, nije više svita". — „Ala, žene moje, pri'vati susida Ivka s kraja guvna, grijota je tuđe pošteńe protresat, ma san baš niki dan vidila na svoje oči, ne bi drugomu virovala, kako se Kate Petrova podbočila pa priko derneka s mladićin pod 'armoniku šetaj i pivaj, uh! zatvorila san rukan oči i okrenila na drugu bandu s mojon malon; bile smo išli na zavit, da ne vidin onu pogrdu." — „Pogrda joj je bila i mater, ozovne se stara Matuša ispod zida, kurbajska krv ne zna za pošteńe, pa svr' jedne pogrde sve cure sramotne". — „Dobra ti je, kuma Matuša, ozovnu se druge, miritalo bi (trebalo) potirat ono' gada iz sela".

Muškići se šalaju kakvin pripovitkan, igran, doskočican. Nađe li se između ńi' koji silen, koji se ne boji nikoga u šakan, dražu ga i podurcikaju, kako su isprid ńega bižali 'ajduci; i je li koji bija u boju u Italiji pod Šulveŕinon, koliko je Talijanaca poubija'; je li koji putova' po moru do Indija, Emerika, koliko puti zamalo da se nisu utopili; koji je putova' po goran i planinan, kako su se čuvali od vukova. Nađe li se koji drknut ili pijanac, uzmu ga na šalu,

doklen se ne počme ļutit. Najviše govori oni, koji je klapavčina, to je stupa, koja nikad ne pristaje radit jezikon, govori i klapa sve, šta mu pańe na pamet. Kad reče koju budalastu, anda mu se svi nasmiju. On anda reče: bome ne bi se ni nasmijali, da nismo koju budalastu bacili.

Na ovin sastancin i razgovorin okupi se i dice uz skuta materina, ali dite mala 'ajta na ta govoreńa; ako je malo jače od beside, malo pametnije, prisiče govoreńe i reče koju rič, da mu se drugi nasmiju.

Ožeńeni ļudi ne maru slušat te šale i pošurice, oni ne zalazu ni na ulice ni na noćna sila s momcin, to bi se zamirilo, ka' sramota je prama ńegovoj dobi. Kažu oni: naše je vrime prošlo, a neka se mladost zabavļa, sad je ńezino vrime. Niki roditeļi, koji držu čvršće majmuzu, ne dadu svojoj dici te uzobisti, da se sastaje na sila, šale i razgovore, nego neton mrak pane, zatvoru se vrata i ne ima nikomu izlaska ni šemluka ni u kući ni vanka. Pojdu li u grad ili na dernek, uvik ji' prati koje čeļade od kuće; rđava prigoda svud čeka na putu, a nije zla, koga se nije bojat.

Dječje igre.

Igre uopće. Mlada krv vrije, ne da se dici mira. Jesu li u čobanstvu u poļu ili u planini, nađu zgodno mistance, stavu se odma' igrat. Od sveca, kad su doma, neton slušaju misu i ručaju, izađu na ulice, podvornice, sastaju se, zameću igru na više različiti' načini: „lik — tak", „piļkaju se", igraju „na kraļe", „slipe miše", „carevo blago", „na prsteńak", „na końe". Za nike igre dosta je dvojica, trojica, a za nike 'oće ji' se više, u'vatu se za ruke i zaigraju po guvnu. Jesu li na paši za blagon, sastanu se u dva, u tri pa se „poplokaju" ili „potreskaju na kapicu". — Dica se igraju u mlađoj dobi od 6—16 godine prije, nego se počme svecim sastajat, ić u u poļe i radit veće posle. Vidi li se poveća divojka ili mončuļak odrasli, da se igra s malon dicon na putu, u vrtlu, kori se: nu ti ńega moga diteta, kako ga nije sram s malon dicon dat se na igru, nije ono ńegov par, 'di su ńegove godine a 'di ńi'ove! Stoga poveći monci, kad 'oće igrat, sakriju se u potočine, kad su u poļu, ili u pojate, kad su kod kuće, daleko s očiju svita, da ji' niko ne vidi i ne zamiri jin. Maloj dici niko ne zamira nit kara, kad brez grija i šćete prolazi vrime ovin igran, stariji gledaju, smiju se dičinoj šali i reku: blago ńiman, ńi'ova je doba. Kad ji' nađu, da igraju pod kapicu ili na ploke za novce, pokaraju ji', ošinu šibicon, plesnu

pleskon i rastiraju s igre. Užaju reć: kad izgubi dite na igri, dočepa li se u kući, ukrest će, vaļa ga odbacit od igre. Po selin, 'di je škola, dica se boju puno popa i učiteļa, neton ńi' ugledaju, pobignu, razbacu ploke, a kad dođu u školu, zgriju jin dlane šibican.

Igre za jačańe. Najdražje je dici *po'rvat se na ruke,* ko će koga privalit na tle ili uskočit se na noge, ko će daļe, da se vidi, ko je čvršći. Opruži se dite svon rukon dužimice, koliko je dugo i visoko; ako priskoči sam sebe, dobro je; reče mu se, da je čvrst ka' puce. Kad se u'vatu u ruke, jedan drugoga priko kostiju, prikrižu ruke priko rebara, stisnu i okreću amo tamo, upiru se u noge, nagińu na jednu i drugu stranu, dok oni jači privali slabijega na tle. Kad su dica malo objača, ubacuju se kamenon ili umeću na različite načine: *s ramena,* kad se desna ruka uzdigne i opruži povr' desnoga ramena, odapre se na palcu desne noge, i svon snagon baci kamen. U tomu se vidi, ko je jaka „pulca" (polso = snaga ruke). Ubacuju se *ispod ruke,* kad se desna ruka povije doli; *omaške,* kad se livicon i desnicon rukon obu'vati kamen, pa se okrene tilo, zama'ne i baci. Niki bacaju kamen *priko glave* ili *ispod sebe* između nogu, ali se more dogodit nezgoda, koga zamlatit u blizini. Namisto kamenon niki se ubacivaju drveton, baton (komad drveta na dnu zaobļena), a niki buton mesa. Odsiče se od brava pleće ili but mesa, okladu se u dva, ko će koga pribacit. Bacaju se samo jedanput: ko baci na daļe, oni dobije, drugi plaća vino i meso, očistu ga, skuvaju i zajedno ručaju. — Kad se igra *na kļuke,* vidi se, ko je jači u prstiman. Dvojica u'vatu se za sridńi prst, pokuču i stisnu prst ka' za kļun, potežu se amo tamo, ko je jači, pritegne, a oni drugi vaļa da popusti. Ako se u'vatu svin prstin od ruke za ruku, pa se natežu i i jačaju, ko će koga svladat, kaže se to *lomit pańe.*

Trčańe, skakańe i brzo gibańe Mala dica, neton na noge stanu, uvik trču po dvorištin, ulican. Sastane ji' se veliko jato iz više kuća, jedan baci kapicu ili komad kolača, jabuku, pa se svi zatrču, ko će prî doletit i ugrabit. Malo poveći monci zabiližu zid ili koje cablo, odmaknu se malo podaļe, pa na zapovid „jedan, dva, tri" svi poletu ka' vile, zatrču se, zapiju se u prsiman, opotu po čelu, ne bi reka' sad će jin duša na grlo, ali sramota je ostat zadńi. — Kad skaču, ko će boļe priskočit, stavu malu gredicu na dva tri pedļa visine i priskaču. Nikin zapne noga, pa se skoturaju na zemļu, bubnu o tle, zaplaču, a druga jin se dica ruga i smije. — Peńu se dica uz cablo, uz tavtinu, da se popnu na grane. Nikin omiču noge, puzu, ne mogu nikako da se uspnu, a drugi zapriču prstin od noge,

odapru se, pridržu čvrsto rukan i uspnu se u tren oka. Uz more dica se višaju ponajviše uz jarbole ili sartije od broda. Sve je to do okretnosti i gibaňa nogu. Mornarska dica utrkivaju se i kaićin (brodican). Stavu se po dva u kaić na vesla pa se zavezu, ko će koga pristignut ili doć kraju. Ko zna vozit na „gunduleru“ (s krme), utrkivaju se i na jedno veslo.

Vještina. Kad se igra *na ploke,* stavi se na jednu dalečinu oveći kamen, to je bȁk ili ciļ, a drugi mali kamen prama onomu. Na ciļ se stavi spona, kļunak, puce ili šolda; ko obori i približi se najviše plokon, da bude bližja šoldin negoli ciļu, onoga je dobiće ili partija. Igraju po redu, kako je čija ploka bila bližja baku. Bude više puti i riči, pripiraňa, čija je ploka bliža, pa se miri na dlane, pedļe, roguše, na šibice, ili ako je na veliku razmaku, otpaše jedan od igrača pȃs sa sebe, pa se rasteže i omira. Oni se zadňi rugaju prvin primećuć ploku ispod live noge, pļujuć u ňu i govoreć: „Šaralo, paralo, priko cika (ciļa) skakalo.“

Igraju se dica *na puškarice.* Odsiče se od trstike jedan kolinac, obdila se, pa u tu trstiku ili badalicu zadije se smrička ili se zgrize od karte, krpetine, ovlaži i umisi ka' mala balota, upre kundakon i puca ka' iz puške. 'Oće se znat umisit i uprit zgodno, da se čuje pucaňe. Take puškarice činu i od bazgovine, provrti se srč i obdila. Činu se puškarice i od drače žestice, pročisti se ona sridina, napuni pra'on, zbije zemļon ili kartušinon, na dnu se provrti i učini mića, zapali, prsne puškarica, poleti u ariju i rastriska se u malene komadiće. Isto tako zakopaju u drvo „patronu soldačku“, straga je provrtu, napunu pra'on, palu glavnicon i tako pucaju. Zabavļaju se niki i *štrcaļkon.* To nalič na puškaricu, učiňena je i ona od bazovine, na jedan kraj začepi se drveton, na sridi malo šupļe, kundak omota se koncen, potopi se štrcaļka u vodu, kundak istegne do polak, a voda ulije se u ňu, upre se zoron u kundak, koji potira vodu i zamuze u šta se omiri. Igra se dica i *pucalican.* Smota se makov list u tri prsta i tucne o čelo tuc! Dok je mlad list na gori, na lozi, skupu se na livoj ruci prsti prama palcu, pa na onu šupļinu od ruke postavi se mladi list i zamlati dlanon desne ruke, puc! čuje se ka' malo pucaňe iz puške. To se ne će svakomu čut s ruke, 'oće se višćine.

Kad se igra *na par i dišpar,* pušćaju se prsti od jedne ruke, ali se prije pogodu, koji će par, koji li dišpar, pa pušća prstiju, koliko koji 'oće. Kad izađu parovi, on daje dišparu „vrňok“ u glavu.[1]

[1] *Vrňok* je, kad se nokton sridňega prsta zapne u jagodicu od palca, pa se omakne, tad nokat od sridňeg pogodi u što omiriš.

*

Kad *se piļkaju,* ovako se igra: nakupi se po šest pari sitni' piļaka, to je „lika"; drži ji' se na dlanu, baci gori, a dočeka (u Docu kažu: dočka) na ruku ozgar, neka panu. U'vati li svoju liku, dobro je, ako li više pa bude li lik, ńegov je i on; ako li je tak, ništa, isto tako. Ako li nije u'vatija liku, nego nikoliko piļaka na lik, uzme jedan a one ostavi, pa igra daļe, doklen mu ostane na ruci tak, a pozatin igra drugi. Ko prija i više izigra piļaka, daje drugomu vrńoke u čelo.

Kad dica poigraju *mace i miša,* u'vati ji' se nikoliko u okruga, a držu se rastegnutin rukan jedno za drugo, jedan je miš a drugi mačka, pa trče mačka za mišen, da ga u'vati. Kad miš 'oće da uđe u kolo ili vanka, pustu ga, a mački ne dadu, nego se primakne jedno drugomu.

Kad se igra *na kraļe,* u'vati ji' se pet šest za jedan šćap i stavu šaku povr' šake. Onaj najgorńi je kraļ. Drugi mu veli: „'Odi, bundi (buon di = zdravo!), kraļu moj!" a on odgovara: „Zdravo bija, sluga moj!" — „Ja niko vrime doša' u vas i sta'." — „I ja vas dragovoļno prija'." — „Koju artu (zanat) naučiš?" — „Koju mi zapovidiš!" — Anda mu zapovidi, da poļubi toga i toga, muško ili žensko.

Do višćine je, ko se zna utrkivat *batańen.* Uporedaju se dva tri, jednu nogu podignu s tleva do kolina a na drugoj počmu batat. Ko dobata do biliške prvi, daje onin šibice ili vrńoke. U utrkivańu niki odma' panu po tlevu, pa jin se drugi smiju i rugaju, a niki odletu isto ka' i na dvi noge, to je velika višćina.

Dica u primorju igraju se uz more malin okruglin pločicań ili škrļkan. To je mali glatki kamenčić, uzme se u ruku i baci s kraja priko mora. Ko ima laganu ruku i oko bistro, zavije rukon i baci ga po samon skorupu mora. Poleti, popuze ka' strila i čini sitne kolačiće, a nikin odma' utone, poduši val, ne imaju višću ruku za bacit.

Igraju se dica i *na vrcalo:* udila se od drveta, zašiļi dońa strana ka' na iglu ili se uzme zrno od želuda, pa tankon žicon od konca ili raščešļane preje šiba se, da se vavik vrti. Za vrcalo (niki zovu: trotul) 'oće se ravno misto, saliž (kaldrma) ili ubijena čista zemļa.

Pogađańe. Zimi uvečer igraju dica a i veća mlađarija na kominu igru *tovar gre.* Učini se šćapićen na lugu onliko crta ili pruga, koliko ji' igra. Jedan zatisne oči, a drugi gona šibicon po prugan i i govori: „Tovar gre (ide)." Oni odgovara: „Neka gre", a kad ga je god voļa, reče: „Sveži ga 'di i je!" — „Na koliko?" pita se, pa

koliko reče, recimo deset, petnest, toliko je „lanača“[1] onomu, na čijoj se crti ustavija, kad je reka': „veži ga“.

Na slipačke ili *na slipa miša* igra se obišno u zatvorenoj kući u pojati, 'di stoji blago. Jednomu se zavežu oči, pa on 'vata po kući druge, a koga napipa i u'vati, ńemu zavežu oči, i on traži, drugi se kriju isprid ńega. — Ima i druga igra *na slipe miše.* Zavežu se jednomu oči, okruži se komad mista, ako izađe vanka tog okruga, daju mu se lanče. Ako li oni zavezani' očiju u'vati koga i raspozna pipajuć po glavi i tilu, onda se ńemu odvežu oči, a utira se oni u'vaćeni u slipaču. To nije do nikakve višćine, nego kako se domisliš, pogodiš li, dobro je.

Kad se igra *divojaka,* igra se u više ji' na partije. Rascipi se komadić drveta ka' prst na pô, pa se iz visine kolina pusti na tle; okrenu li se obe crne stranice gori, to broji 60, jesu li obe bile, to će reć ravne, anda je 40, je li jedna crna a druga bila, to je 20. Jedan reče: „Prodat ću ti tu divojku“, a drugi odgovara: „Evo ti za ńu (na priliku) sto i osamdeset“. Oni će opet drugi: „Ja ću dvista“. Koji pogodi, igra; ako mu ne izađe broj, svaki desetak, što mańka, vrńok mu je ili lanča na ruku. Izajde li više, tad drugomu, svaki desetak tako se plati. Tu igru zovu u nikin selin *na tolore:* pogađaju se, koliko će dat tolora.

Kad se igra *pod kapicu* ili *na treskavicu,* stavu se u kapu dva šolda, potresne se kapon dva tri puta i reče se: „Marko ili Gospe“? Marko je jedna strana šolda a Gospa druga; ako se pogodi, dobro je, ako ne, plati se šolad.

Igra se *lik ili tak* na ovi način: zatisne se štakod u šaku, kamenčić ili zrno kukuruza. Kad je jedan, lik je, kad dva, tak, ili kako u nikin selin kažu: par i dišpar. Oni, šta je zatiska', pita drugoga: „Lik ili tak?“ Ako se domisli, anda zatiska on; ako li ne, tad mu je vrńok u čelo ili šta drugo.

Kad se igra *na končac* u više ji' je zajedno, stavi se više konaca između tri prsta, a veže se u dnu konac o konac, učini pekļa, pa se isteže. Svi potegnu u jedan ma', pa čija su konca s kin svezana, vaļa da se poļubu.

Igra se i *na prstenak* evo ovako: Sakrije se prsten u ruku, opruži se stisnuta šaka, pa se domišļa, pod kojin je prston. Ako pogodi,

[1] *Lanča* je šudar (rubac) zamotan u turicu, s tin se tuče u nikin igran po rukan, u nikin po glavi ili po plećin, a u nikin straga po debelu mesu. U dońin Poļicin ne zovu to lanča, nego reknu: davati *tabane.*

dobro; ako li ne, dâ mu se toliko lanača zavijenon maramon, šta se zove „tùra“. U nikin selin igraju istu igru, ali na drugi način: zamotaju u turu šudar, uzmu prsten u ruke i sakriju ga. Jedan od družine tuče s onin po kolinin ili po ruci i govori: „U koga je carevo blago?“ sve tako naokolo, doklen ga nađe i pogodi. To se kaže: igrat *na carevo blago.*

U pet, u šest igra se *eto lije*. Jedan skače na jednoj nozi, a zabiliži mu se misto, pa pogodi li i uđe u to misto te udari liju, smiju mu se; ako li lija udre ńega, anda on iđe za liju.

Pažńa. Momčad i divojke zabavļaju se zimi uz vatru a liti na paši izgovarańen niki' tamašni' (čudnovatih) riči. Na priliku, 'oće se puno pomļe, da se izreče 10 puta: „Proša' pop kroz prokop“, ili „drvo ralo javorovo“. Niki se smetu, zaleti jin se jezik, pa reku: „Poša prop kroz pokop“ i „drvo jaro ravolovo“. I ova je mušna izgovorit: „Klupko šupoklupko“, pa ova: „Stupe biju, mlini meļu, ispod kotlokrpove kuće, 'di kotlari kotle krpu; kotlokrpe, okrpi mi kotle“. Čuje se i ova: „Ja pojido' kruva krajca korice ispod piska gusnice, i moja guska dvanest jaja snila, svi' je dvanest za brdo zanila, uzmi jedno pa za brdo, uzmi drugo pa za brdo“ i tako izgovorit 12 puta brez pridušit.

Šale. Lipo je vidit, kad mlađarija zaigra *na końe.* Jedan iđe četveronoške, to će reć potrbuške na ruke i noge. Jedan ga ka' goni, drugi se sakrije za vrata i pita: „'Di ćeš?“ — „Iđen prominit końa“. — „A kakva bi želija? Iman i ja jednoga prominit, baš je dobar“. — „Izvadi ga vanka, da ga vidin“. Otvori tad vrata i vodi drugog čovika, koji iđe isto četveronoške. Pogađaju se, koji je boļi. Legnu nauznak, potuku se nogan; koji nadjača, oni je boļi. Sad dolazi red na onoga, koji gonija prve, i tako redon tuku petan od nogu, doklen se pogodu. Kad reče, da će mu dat 10 dukata, pruži ruku i turon udari po dlanu 10 puti. Bira se pozatin zaminik, koji će prodavat końe.

Igra.

Jedna jedina je igra u Poļicin *kolo*. Igra se na derneku, u brguļan i na piru. Nejaka dica ne pristupaju u kolo, nego mončići od od 16—17 godina, a tako i curice od te dobe, pa anda veći momci i divojke. Ļudi oženeni i udate ženske ne igraju osin 'dikoja mlada nevista, a to kad je dernek. U kolu na piru igraju svi svati ožeńeni i neožeńeni, a tako i žene udane, ako nisu odveć stare; nije jin zamire u toj veseloj zgodi. U kolu na derneku svak bi se

naruga', kad bi vidija staru ženu, da igra. Ima čeļadi, koja nije nikad ušla u kolo nit jin je drag, ko često kola. Čuje se od stare čeļadi, 'di prigovara mladin curan: „Lipe kolo vode, a grdne kuću stiču". Je li kola na derneku, nađe se 'di je ravno, ledina, utrven put, nasut sitnon gomilon. Kad je pir, igra se na guvnu ili u dvoru prid kućon. O pokladin i „didi" zaigraju u dvoru, ali samo malo vrime.

Kolo se igra naokrugo, držeć se muško i žensko za desnu ruku jedno drugo, pa mogu bit i dvi ženske i dva muškića zajedno. Tako parovi igraju jedan za drugin skačuć ili poskakujuć, podižuć ruke doli i gori. U kolu se i piva: dvoje a dvoje, osobito ženske; one vojkaju. U gorńin selin kod kola na derneku stoji diplač pa dipla, a u sridńin i dońin Poļicin čuje se 'armonika, osobito u Podstrani, 'di momčad s divojkan iđe na *ples* ili *bal.*

Ne ima redovitoga broja za u kolo, nego kad počme jedan ili dva para igrat, komu je drago uć u kolo, traži druga pa uđe i igra, dokle ga je voļa. Zato kad kolo počme i oni, šta su ga zametnuli, ako vidu, da ne će ji' više da igra, ono dvoje, četvero ili šestero, šta je, pristanu, jer u malon broju ne mari niko igrat, nit ji' ko gleda. Na mańin dernecin igra se na jedno misto, a 'di je veliki dernek, igra kolo na više mista, pa u kojem bude po 30 i 40 čeļadi.

Momci i divojke kad 'oće, da ji' ko vidi, ili oni želu s kin se sastat, iđu u kolo. Tut je prigoda, da se momak upozna s divojkon, more š ńon slobodno govorit, pozvat je, da š ńin zaigra, a ńezina je voļa, 'oće i ne će. Roditeļi, braća i rođaci zabrańuju 'dikad divojci, da ne igra s kin ńiman nije drago. Dogodi se, da brat ili otac isrid kola otrgne divojku, ne da joj igrat, pošļe je doma, a momak, i ako mu je ža' i sramota, dušu u se, muči.

Svirka.

Svirala. Ove su vrste u Poļicin, u što se puše za svirat: *diple* i *svirale.* Diple su s mijon, koji je od jańeta ili kozleći; zato niki i kažu: diplit u mišić. (U dońin se Poļicin zovu: *mišnice.*). 'Di su pridńe noge, zavezan je po jedan prašći velik zub okrenut gori; 'di je bila glava, zavezan je *kuta'* ili *bukin*; on je na dońi kraj užji, učińen je od drveta i ispisan svud, a naprid je glava čovičja, u ń su utaknute diple. To je komad drveta debela jedan dobar palac, a dug, koliko mogu svi prsti na ńe se metnit od obiju ruku osin palaca. Provrćene su dvi buže nizbrdo, a priko ńi' zarizano za prste i unda provrćano u one dvi buže, iz svake zarizotine. Na vr'u je po

prsta debeja izrizan obručić, nek se ne more u kuta' udit više nego škit prst; ti obruč zapre u kuta', a niže obruča diple su taňe. Gori u one dvi buže zadiju se pišćaci od trstike, začepļeni ozgar krpicon, ili je vrž. Gorňi kraj dipala, 'di su pišćaci, zadije se u kuta'. Straga u mij zavezana je zadňa daska, a nasrid mija, dakle na drobu, zavezana je maňa daska, šupļa, na sridini postavļena sa mezgron od sala. Tut se udije šupļe drvo, kroz koje se u mij puše, i to se zove *dudlac.*

Svirale su dvojstruko šupļe, široke obilata dva prsta, debele palac a duge do pô aršina (dakle 32 cm). Od polovice doňi kraj raspilan je, tako svaka je stranica o sebi; nike su na podanku sastavļene a nike nisu. Na vr'u su pišćaci, s desne strane imadu četiri buže, 'di se prstin udara, a s live tri. Buže kroz svirale su širje nego one kroz diple. Ispisane su svirale priko polovice ozgar na različite grane i zvizdice; u ňe se puše a doli prstin udara. Tako se puše u dudlac, doklen se napuše mij, iz mija stiskajuć ga rukon pišću pišćaci u diple, a u ňe se udara prstima, i tako se *dìplâ.*

Gusle su udilane od kļenovine, javorovine ili jasenovine. Pisma o ňiman najboļe kaže, od česa su:

Gusle moje drvo javorovo,
A gudalo drvo šimširovo,
Pa ste klete kožon razapete.

Na vamin je koža od jareta,
A na koži đogo od drveta,
Priko đoge struňa od ždribeta.

Doňi kraj iskopan je i zove se *varļača.* Gorňi dija zove se *držak,* nije debļi od dva prsta. Varļača podšivena je jaňećon, zečijon ili kojon drugon kožon tankon, koja je na sridi prožgana na nikoliko mista, neka boļe zvoni. Navr' drška je izdilan čovik na koňu; malo niže protran je kočić, za koji zamotana je *struňa,* a doli napodan varļače svezana za oputu, šta je nataknuta ka' na jedan repić iz varļače. 'Di se sveže struňa za oputu, metne se ispod struňe *koň* ili *koňic* udilan od komadić rasovata drveta, visok dva prsta a 'diki i maňi. Poteže se po struňi tamo i amo *gudalon,* koje je smotano do polak, amo je k ruci držak, od ňega do navr' metnuta je struňa, a da se struňa rastegnuta uvik uzdrži, metne se u gudalo raspor. Gusle se namažu pečaton, jelovon ili kojon kupļenon smolon, neka boļe zvonu.

U diple se *dipla,* u svirala *svirala,* u gusle *gusla,* a u 'armoniku *tuče* ili *zvoni.* Diple *razlažu,* svirale *sviru, ćurlikaju* i *žviždu,* gusle *gudu, odjekuju,* 'armonika *zvoni.* Kad su diplan na obe dvi strane odčepļene buže, imaju *jači glas,* to će reć glasnije su; a kad jedna stranica začepļena, *slabiji.* Gusle imaju *taňi* i *debļi glas,* to je naj-

više do pritezańa struńe, a tako i svirale; šta se žešće puše, glas jin je tańi.

Svirci. Ko umi diplat, zovu ga *diplač*, oni šta gusla, *guslač* ili guslar, a ko zna sviralat, kažu mu niki, da je *svirac* ili *sviralac*. Da ima baš ļudi od zanata za sviraŕe, toga se ne panti u Poļicin, niti ko uči koga, nego čuje jedan od drugoga, odnese oni glas u ušima, pa se nauči svak po sebi vižbańen. Malo se nađe guslača i diplača da jednako znadu diplat ili guslat, a oni, šta sviralaju, more se reć da imaju blizu svi isti glas i vrst udarańa. Ženska 'dikoja u gorńin Poļicin mogla bi se nać, da zna diplat, nu posve ji' je malo, a i stidu se prid svitom, muškićin to činit, ne pristoji jin se.

Ļudi guslaju obišno zimi sideć uz vatru, pa zabavļaju se oni i drugi, koji slušaju. Osobito je drago svitu čut pisme junaške o megdanin i 'anžarin. Diplańe i sviralańe malo se čuje u zimi, jer kažu, da nije lipo u zimi čut te glasove, kad ne ima zelene gore. Diplaju i sviralaju u derneku, kad iđu puten dańu i noću, 'di su sila, a kogod i kod kuće za zabavit se. Sviralaju i diplaju obišno momci, a ožeńena ili postara čovika ko bi vidija, da nosi diple pod rukon ili da je zadija za pripašńaču svirale, drža' bi ga za luda, to se ńegovoj dobi ne pristoji; nu ako uzme gusle, zagusla i zapiva uza ńe zimi, kad su duge noći, ne će mu to niko zamirit.

Sviraŕe. Uz gusle se pivaju pisme, pa pravi guslač kakogod riči pisme izlazu mu iz ustiju, tako i glas gusala zna prstin natrat, navlastito kad 'oće da prikine glas, ter niki čudni glas navije ustin i guslan, da je baš milo slušat, sļubi se zvuk gusle glasu pivača, ne bi reka', da je jedno grlo, jedna živa duša da progovara. I uz diple niki znadu isto pivat, ali nije jin glas pisme čist, ka' uz gusle kad se piva, nego bude nikako muka' i debeja. Glas od gusala a tako od dipala i svirala nije nikad baš tužan, sve da se i pisma tužna uza ńe piva, a strune od gusle, kako se ustegnu, nagińu malo na tugaļivo. Sve pisme, šta se pivaju uz gusle i svirale, to su narodne, starinske, a one, šta piva sad mlađarija po nikin selin uz 'armoniku, to su gradske iz libra naučene.

Pjevańe.

Pjevańe. Ko piva, o zlu ne misli, stara je besida, pa je ugodno svakomu čut lipo mladenaško grlo, kako popiva kroz poļe. Piva se mlogo u Poļicin. Čobanica prizajala ovce na pašu, pa kada se ispela na priplanak brda i pustila blago da pâse po dočićin i škrapan, uzme igle u ruke, sidne na kamen i popiva u vas glas, da se odjekuju

oberi, planine ispod ńe. Druga se divojka uputila u poļe, sunce ciklo povr' strane i obasjalo poļe, tice propivale, povitarce ćurlika po granan stabala, sve se veseli naokolo ńe, pa se uzveselilo i ńoj srce u nidrin, sama je, ne ima s kin razgovora, pa zapiva puten, da joj prođe prije vrime. Žetelica peče se na suncu, maše srpon, slaže stavi u snopove, znoj joj curi niz čelo, ako ćeš i umorna je, ali će zapivat, da nađe oblakšańa u pivańu. Malo koja divojka, 'di bila da bila za kojin poslon u kući, u poļu, na vodi, ne će proć dana, a da ne će zapivat. Momci ne pivaju često, jer jin nije dokad, u tešku su poslu, ali neton su malo lagodniji, čut će se i iz ńi'ova grla, 'di odjekuje glasna i jedra pisma. Eno putnika prolaznika, omiče kroz grebene i potoke, sumrak se u'vatija, nikoga živa pod nebon okolo ńega, gotovo ga spopada niki stra', a on prokašļe se pa zapiva na vas glas i čini mu se, da mu je pisma najboļi drug i razgovor. Istrudija se čovik u poļu na mašklinu i motiki, pa je u podne zeru pokripija se i opočinuja, život mu se malo povratija i opomenuja, eto mu pisma navre na usta ka' voda na potok, pa kad slatko zapiva, lagļa mu je i slađa rađa u poļu. Mornar se naklopija na bukovo veslo, koje se pod ńegovim dlanim uvije u moru, tvrdo je vozit, upire i popiva, pa u pismi i ne oćuti umora. Kad je čovik mlad, zdrav, veseja, ništa mu ne mańka, a osobito kad dobro pokripi tilo pićen pa zalije vincen, popiva u svakoj prigodi. Stoga o dernecin, o pirovin, o božićnin blagdanin, kad se ne štedi na jiću i piću, čuje se najviše popivańa. Na poļu puten iđuć i po noći čuje se više puta da pivaju po dva, to se more odma' pomislit, da je momčad. Sileno je momče, kad ga lipo tankovito grlo služi; drago mu je poradi divojke, na koju mu oči omiču, pa prolazeć isprid ńezine kuće on će zapivat što ga grlo nosi. Zapivaju i ožeńeni ļudi, ali samo u kojin veselin zgodan, ka' na pirovin i dernecin. Koga velike brige i nevoļe u kući taru, ne mili mu se pivat; je li ko u korutu ili žalovańu za kojin pokojnin, za cilu godińu a 'dikod i za tri, doklen je u crnu, nije lipo čut od ńega pivańa.

Kad pivaju dva zajedno, anda vaļa da slažu. Kada u dva po dva pivaju, kaže se, da je to *po kirigínsku* (kirijaši). U sridńin i dońin Poļicin piva mlađarija složno od početka do svršetka, dok u gorńin Poļicin zanašaju na cetinsku, to će reć jedan počme koju rič zgodnu od pisme, ka' na priliku: „Čujder, brate, da ga zapivamo!“ — „Bog nam dao zdravļe za nezdravļe!“ — „Moj brajane, eto me do tebe“ i tako na više načina, unda otegne na svršetku *ō*, a drugi tad ustresa *ò-ò-ò-ò-ò-ò-ò-ò!* i puno na dugo rastegne, sve dok se s ńe-

govin sklopi zgodno i postane jednako debeja ili tanak, pa sve tanča i tanča, dok se složi i slije u jedan glas, tako da ne bi reka', da pivaju dva grla, nego samo jedno. Oni, šta je prvi počeja, pristane prvo, drugi još malo drži glas pa priduši i pripiva odma' onu rič, koju je i ńegov drug ńemu, nu samo šta on ne oteže, nego posve kratkin glason izgovori, a niki namisto oni' riči reku koje druge onizin sličite. Kad drugi dušak zapivaju, oni, šta je kašńe prista', počme prvi, a drugi ustresa, pa tako po redu. Ovi način pivańa zove se *muško*, jer muškići najviše pivaju tako.

Drugi način pivańa zove se *vojkavica* ili *žensko* pivańe. Kad se piva pod vojkańe, pivaju se male pisme i to ovako: Jedan počme prvi redak:

„Tambur, tambur, vara, vara!"

a anda oba zajedno:

„Tambur, tambur, vara, vara!
Mile moja, vara, vara!"

Prvi tad otegne *ō*, drugi ustresa *ò-ò-ò-ò-ò*, a kad složu, anda oba jednako kažu pivajuć: „Mile moja, Mile moja!" Tako za svakin retkon.

Crni brci, baka! baka!
Ima žita od tri lita
I radkije sedmakińe.
Čuj, dragane, drago moje,
Drag mi jesi, mio nisi!
Čuj Milice, mila moja!
Mila si mi, draga nisi.

Šta mi nisi kazivajo,
Da moj dragi boļuje,
Da mu nosin ponude:
Od kučice surotice,
A u tikvi šećera,
Neka kuja večera!

Popijevke. (Iz gorńi' Poļica.)[1]

1.

Urodila sitna proja
Za vodom za gorom,
Za zelenom livadom.
Zavorońi, zagorońi,
Đunđerońi!
Đunder pade,
Sunce stade.
O đunbere, mile moj![2]
Žele su je tri divojke,
Među sobom govorile;
Najprva je govorila:
„Ja bi komoš najvolila."
A druga je govorila,
Da bi ćemer najvolila.
Pa je treća govorila:
„Najmlađa sam, najluđa sam,
Ja bi momče najvolila.
Komoš će se izderati,
Ćemer će se istrošiti,
A momče će sa mnom biti."

---

[1] Iz oveće zbirke popjevaka, što ih je u gorńim Poļicima zabiļežio J. Simunić, priopćuju se ovdje samo neke. *Ured.*
[2] Iza svakoga retka.

2.

Upitaj se ćakane:
Smim li leći pokraj ńe?
Ne lez zelen pokraj ńe,
Izgubit ćeš glavu s ńe!
Đulti, velti, neovelti,
Mišiš kovrļ povrļe!
Moj, voj! rode moj![1]

3.

Povr' jele čele lete,
Posrid sride medak teče;
Usrid sride soko sidi,
On mi sidi ter besidi:
Malog ćemo ženit Marka,
Al ne ćemo Dubrovkińom,
Jer su one ponosite:
One nose po dva vinca,
I imadu po dva vojna.
Čuj Miliću, mile moj!

4.

Vojni, vojni da vojnemo,
Da se dvoru posegnemo!
Jadno ga se posegnule,
Jer kod dvora zla svekrva,
Pak je mene potvorila:
Da sam muža glavńom bila.
Nisam ga se ni dodila,
Nego sam mu govorila:
Ajde, muže, peri sude.
Ne 'tio me poslušati,
A ja glavńom pa po čelu:
Puče čelo na četvero.

5.

Povila se zelenika,
Povr' sela Dubrovnika;
Pod ńom side Dubrovčani,
Pod ńom side pa beside:
Ajmo ženit vitez Marka!
Ne žen'te ga primorkińom:
Primorkińa, neļupkińa,
Voli ļubit stinu kamen,
Neg divera rođenoga.

6.

Ja posadi' vitku jelu
Pokraj puta na kamenu;
A uz jelu bilu lozu,
A uz lozu neven cviće;
Kod nevena divojčicu.
Lito prođe, zima dođe,
A ja toga ne obađo'.
Pa ja posla' brata moga,
Da otiđe i obađe;
Brat otiđe i obađe:
Vitka jela posičena,
Bila loza poguļena,
Struk nevena uvenija,
Divojčica obļubļena;
A ja bratu ne virova',
Nego odo' i obađo':
Vitka jela razresla se,
Bila loza urodila,
Neven cviće zeleni se,
Divojka se razgojila.

7.

O divojko, mile moja;
Što govori majka tvoja,
'Oće li te meni dati? —
Ol joj dati ol ne dati,
Bog joj dao bolovati
Kod ogńišća tri godišća,
Došla tańa nego dlaka,
A crnija nego bakra;
U lulu se uvirala,
A krov kamiš provirala,
Na luli se ogrijala!

8.

Urodila sitna resa
Prama selu na jasenu,
Trunila je sitna tica,
Ujkala je divojčica:
Ujuj! ujuj sitna tica!
Moj je bratac dobar lovac,
On će tebe uloviti,
Caru će te darovati,
Što će ńemu dare dati,

[1] Tako se cijela pjesma neprestano ponavļa, samo se u prvom retku mjesto *ćakane* redom govori: *majkane, brajkane, sekane, strikane.*

I Reševo i Kreševo:
Na Kreševu kremen kreše,
Na Reševu kolo igra,
A u kolu mlada Marta,
Na glavi joj zlatna parta
I svilena privezača
I srebrena pribadača.
Pu'nu vitar vijarina
I odnese Marti zlato
I svilenu privezaču
I srebrenu pribadaču.
Govorila mlada Marta:
Ko bi naša' moje zlato
I svilenu privezaču
I srebrenu pribadaču,
Dala bi mu lice ļubit.
To je čulo tursko momče,
Ditelinu pribiralo
Pa je zlato nalazilo
I svilenu privezaču
I srebrenu pribadaču,
Pa je Marti do'odilo
I ovako govorilo:
Dajder, Marto, dajder, dušo!
Što si rekla darovati! —
Ńemu Marta govorila:
I još da sam izgubila,
Ne bi lica poklonila;
Da ću zlato ne viditi,
Ja ti ne ću lice dati;
Nego sam se našalala
I odma' se pokajala:
Pak da sam se i kajala,
Kad ja nisam lice dala. —
Moje jańe, nema daļe.
Ko je čuje, eno mu je,
Ko ne čuje, daruj mu je.

9.

Jabuka se vitru moli,
Da joj grane ne polomi;
Da će rodom priroditi,
Svaka grana dvi jabuke.
Vitar joj se ne pokloni,
Sve joj grane on salomi.
O jabuko zeleniko!
Zelen ti si rod rodila,
Svaka grana dvi jabuke,
A u sridi soko sidi,
U sokola oči crne,
Š ńima gleda niz livade,
Sve livade nekošene,
Sama jedna pokošena.
Na ńoj momče końa kuje,
Divojka mu čavle daje
Iz rukava vezenoga,
A iz skuta svilenoga.
Singir puče, koń uteče.
Podrž' końa, snajo moja! —
Po čemu sam snaja tvoja,
Kad ja ne znam brata tvoga? —
Lako ćeš ga poznavati:
Za kapom mu do tri perca:
Jedno perce žarko sunce,
Drugo perce godinica,
Treće perce sjajan misec.
Žarko sunce za sirote,
Sjajan misec za putnike,
A godina za šenicu,
Šenica je za kolače,
A kolači za divojke,
A divojke za junake.

10.

Oj javore, zelen-bore,
Blago tebi pokraj gore,
I onomu ko te bere.
I ja bi te mlada brala,
Ali niman sada kada,
Priša mi se udavati.
Mladi sinoć s vojske doša'
A jutros mi u lov poša',
Vaļa mi ga pričekati,
Anda ću mu kitu dati.
Oj maleno za maleno,
Oj golemo za golemo.

11.

Naša seka cviće brala
Pa ga slala na zlatara,
Da jon vidi, šta j' u gradu.
Kad u gradu devet braće,
Među ńiman seka mila,
Pa su braća govorila:
Komu ćemo seku dati
Oli suncu ol misecu? —

Seku ćemo suncu dati,
Misec će jon svekar biti,
A vlašići diverići,
A danica jetrvica,
Zvizde svitle zave mile.[1]

12.

Ovce pase zlato materino
Po livadi Kraļevića Marka,
Pa je bilim ovcam besidila:
Pas'te, pas'te bile ovce moje!
Ako dođe Kraļeviću Marko,
Potuć će vas, bile ovce moje.
Još je mlada u toj riči bila,
U ta doba na końu delija,
Božju joj je pomoć nazivao:
Božja pomoć, čobanice mlada!
Čije l' ovce, čija li divojka?
Čija li je zelena livada? —
Bile ovce zlata materina,
A divojka, koji prvi dođe,
Livada je Kraļevića Marka. —
Oli voliš, da ti ovce tučem,
Ili da ti bilo lice ļubim? —
Ti ne tuci bile ovce moje,
Ļubi lice, koliko ti drago. —
Kad to čuja na końu delija,
Ļubi lice tri bijela dana
I četvrtog polak do podneva.

13.

Teče lipa kraj Solina rika,
Još je lipša Linkovića Ika,
Majka ju je u gori rodila
I čelica medom zadojila,
Bila vila za babu joj bila.

Dječje pjesmice. (Iz dońi' Poļica.)

1.

Evo kiša, pribi miša,
Dođe Reļa pa ga dera,
Dođe Stari pa ga vari,
Dođe Bili pa ga dili,
Dođe Marko pa ga zadije u p . . . .

2.

Evo iđe kiša veļača,
Na divojci pregļača.
Evo kiša grede,
Blitva reste.

3.

Oj Ivane, liļane,
Prodaj kozu i jare
I bugavo (gubavo) magare,
Kupi ženi papuče,
Nek ti boļe skakuće,
skakuće!

4.

Matiju!
Sve te žene vapiju,
Da jin platiš rakiju;
A Matija doma nije,
Već za kućon on se smije,
on se smije eh, eh —!

5.

Stupe biju, mlini meļu,
Ispod kuće stokrpe,
'Di kotlari kotle krpe.
Oj! oj! oj! ooo!

6.

Pase Mara bila brava
Po Mosoru, po Kosoru,
Po Bilaji, po Svilaji,
Zelenbući, đelenbući.
Oj, oj, ooo!

7.

Spasi, Kraļice,
Napas' kravice,
Stirat u dočić,
Pomust u lončić,
Salit ditetu u dropčić!
Oj o-o-o-o-o!

---

[1] Brojevi 10 i 11 jesu iz dońi' Poļica.

8.

Igrala bi, igrala,
Dok bi krava imala;
I boļe bi skočila,
Kad bi vino točila.

9.

Dok san bija kolik drin,
Bija curi u nidrin,
A kad bija kolik Mio,
Moga' spavat, 'di san 'tio.
Kad naresta' malo veći,
Ne da sobon niko leći.
Mili Bože, šta će reći,
Da ne dadu sobon leći!
sobon leći, sobon leći i i i!

10.

Oj momčiću na vrančiću,
Kad si skoro projašiva',
Ti si na me namigiva'.
Jabuke si donosija
Komu dvi, komu tri,
Meni mladoj divļakińu.
Mene tebi pokudiše,
Tri ti mane iskazaše:
Prva mana ja malana,
Druga mana tankovita,
Treća mana blidikova.
Šta san mlada ja maļana,
Dobru końu ja lagana;
Šta san mlada tankovita,
To san roda gospodskoga;
Šta san mlada blidikova,
Tuđe majke mene 'rane,
mene 'rane e e e e!

(Svršit će se.)[1]

[1] Na str. 11. vaļa da se „Svršetak“ popravi u „Nastavak“. *Ured.*

Igre na sijelu.

(Vareš u Bosni.)

Opisao Mijo Žuļić.

U Varešu u Bosni imaju četiri vrste sijela: a) momci idu curama preko sve godine na sijelo (t. j. u ašikovańe), b) ima sijelo bez rada, c) sijelo s radom i d) sijelo među rodbinom svecem i nedjeļom.

Sijelo bez rada za igru i zabavu sastaje se obično uz poklade; u pređašńa vremena mnogo više nego danas. Tako sijelo sazivaju cure i matere im. Cura rekne svojim drugaricama, da dođu na sijelo pa da se malo poigraju i zapjevaju. A neka cura dođe i nepozvana. Iza večere počnu dolaziti žene, nevjeste i cure, a djeca ostanu spavajući kod kuće, a kod djece ostane netko (neke žene ponesu i djecu na sijelo). Kad dolaze na sijelo, pozdravļaju se, za zdravļe pitaju. One žene, koje su iz komšiluka, sjedaju, gdje one hoće, gdje im je zgodnije; a koje su malo iz daļega te su mańe poznate ili su odličnije i pribranije, ńima se nađe mjesto u pročeļu. — Na sijelu se ne časti ničime, jer se mnogo svijeta sabere, da bude sve duša uz dušu, pače muškińe sjeda jedno drugome na krilo. Kad se dosta svijeta i mlađarije sabere, onda momci ili žene stanu vikati: „Hajdemo se malo poigrati!“ pa sad zarеđaju različite igre, a prvi je početak: „Hajdemo se (da s' igramo) **Đuđur-popa!**“ Svi se uhvate u kolo.

Jedna polovina pjeva: Hajdemo se (da s' igramo) Đuđur-popa,

Pripjev: {Ah, ah, Đuđur-popa,
Eh, eh, Đuđur-popa, eh![1]

Druga pola odgovara: Bor ubio Đuđur-popa,
Prva: Koj' završe ovu igru,
Druga: Ovu igru poigrušu.
Prva: Bor ubio Đuđur-popa,
Druga: Koj' završe ovu igru,
Prva: Ovu igru pocikušu.
Druga: Bor ubio Đuđur-popa,
Prva: Koj' završe ovu igru,
Druga: Ovu igru počepušu

i tako redom: „pošćipušu“, „poļubušu“, „zagrļušu“.

[1] Ponavļa se i daļe iza svake vrste, u kojoj se spomińe Đuđur-pop.

Kod riječi: „poigrušu“ poigravaju, kod riječi „pocikušu“ pocikuju, kod „poigrušu“ poigravaju žešće, kod „počepušu“ čepaju se nogama, a kod „pošćipušu“ i „poļubušu“ rade ono, što te riječi znače. Samo što momak, ako može, zagrli curu i poļubi, kad na to reda dođe, ama mu se djevojka ne da šale poļubiti, niti će ona ńega zagrliti ali poļubiti.

Ta pjesma, što je sad spomenusmo, ima svoj posebni napjev. A tambure u ovom kolu (t. j. kad se igra Đuđur-popa) nema. Ovo se kolo igra polako, samo se hoda, a kako se nadoda koja značajna riječ, onako se i radi.

Drugo se igraju na sijelu **Merim-kade.** Uhvati se kolo. Jedna cura stoji u kolu i zove se Merim-kada. Na poļu izvan kola stoji jedan momak, a zove se Alija. Ńih se dvoje mašu jaglukom pa ašikuju. Alija zapjeva:

Merim-kado, Merim-kado, otvor' begu dvorove.
Pripjev: Aman, nejman, otvor' begu dvorove!
A ona odgovara: Ajd otale, Derviš-golo Alija.
Pripjev: Aman nejman, Derviš-golo Alija.[1]
Nije mene moja majka rodila.
Alija: Merim-kado, otvori mi za boga,
Nosim tebi troje čizme gotove!
Merim-kada: Ajd otale, Derviš-golo Alija,
Imam doma i četvere gotove.
Alija: Merim-kado, otvori mi za boga,
Nosim tebi tri pesića gotova!
Merim-kada: Ajd otale, Derviš-golo Alija,
Imam doma i četiri gotova.
Alija: Upatit ću,[2] obļubit ću Merjušu.

Kad to ispjeva, onda se zaleti, da raskine gdjegod ruku curama, što igraju, a Merim-kada bjega od ńega. Ona zapjeva:

Ak' upatiš, i obļubi, Alija!
Alija: Merim-kado, otvori mi za boga,
Nosim tebi tri komada gotova!
Ona: Ajd otale, Derviš-golo Alija,
Imam doma i četiri gotova.

Napokon Alija silom provali kolo na jednom mjestu pa Merim-kadu poļubi. I s time je igra gotova, već ako će izabrati drugu Merim-kadu i drugoga Aliju.

---

[1] Tako se poslije svake vrste ponavļa „Aman nejman“ i zadńe riječi one vrste.
[2] = uhvatit ću.

Šajka-lađa morem vozi. Svi momci, djevojke i mlade žene posjedaju u liniju (suru) jedno drugome u krilo. Pred ńima jedno dva koraka stanu dvije cure. One uzmu muški pas u ruke pa jednako pasom mašu a pjevaju:

Šajka lađa morem vozi,
Ko je u lađi?

A oni, što sjede, odgovaraju:

Naša lađa, mi u lađi,
Šta nam 'oćete?

One dvije: Ńešto vam se zanijalo, potonut ćete
(a sve jednako mašu pasom).
Odgovaraju im: Među nam je grešna duša, izvrzite je.
One dvije cure: Ajd otale, grešna dušo, bor te ubio!

Kad to reknu, zalete se brže boļe, pa onoj prvoj, što sjedi u liniji, prebace pas preko vrata pa je prekovrče preko glave. A neka cura (žena ili momak), na kojoj je reda, da je iz linije izbace, ustane čas prije i sama izleti. A one dvije cure, što pas zabacuju, baš gledaju, da onoga, na kom je reda, baš prekobrče, pa stoga gdjekojoj (gdjekome) pas bace čak preko leđa.

Tako se pjeva i radi daļe, dok se svi iz one linije izvrše. — Oni, što su izbačeni, idu na drugo mjesto pa sjedu, a daļe se ne igraju.

Pjesma: „Šajka lađa morem vozi" ima istu onaku kajdu, kao kad se u svatovima pripijeva za sofrom.

Bibera. Momci, cure, mlade žene, a i djeca posjedaju unaokolo po podu kao da će ručati. Najvještiji igrač zove se *maistor*. On uniđe u sredinu, rukom po podu pokazuje i pjeva s jednom polovinom igrača: „Ovako se biber ore, jovako, jovako!" A ona im druga pola odgovara: „Nije tako, već ovako, jovako, jovako!" Svaki igrač mora rukama raditi ono, što se pjeva. Tko se zaboravi pa ne radi rukama, ńega maistor tuče turom, što ju je na početku igre svrnuo od uvijena i čvrsto zavezana jagluka.

Daļe pjeva maistor s prvom polovinom: „Ovako se biber sije, jovako, jovako!" pa redom daļe: „zubi", „žańe", „veže" i t. d., a druga polovica svaki put pjeva: „Nije tako, već ovako, jovako, jovako." — Kad izgovaraju riječi „sije", „zubi", „žańe" i „veže", onda pokazuju rukama, kako se radi, što ona koja riječ znači Kad izgovore riječi: „Ovako se biber veže", onda im maistor svima ruke iskrsti (sveže), a drugi igrači redom idu iza ńega, pa jedni ruke vežu, a drugi ih raskršćuju (razvezuju). Zatijem pjevaju daļe: „Ovako

se biber slaže, jovako, jovako", a drugi: „Nije tako" itd., a pri tome maistor poslaže igrače na kuk u liniju jedno na drugo, a drugi za ńim zađu, pa jedan družinu vrati tamo, a drugi ovamo. A koji se pomete, ńega maistor udara turom. — Po tome opet zađe maistor pa svakoga u leđa po tri puta grune šakom pa veli: „Ovako se biber tuče, jovako, jovako!" Za ńim se tako izređaju svi igrači, pa jedni pjevaju kao i maistor, a drugi vele: „Nije tako, već ovako, jovako, jovako!" Najposlije maistor igrače dlanom unakosice u vrat tuče a pjeva: „Ovako se biber bļuje, jovako, jovako!" A drugi isto tako rade svima igračima, pa i samome maistoru pjevajući jedni kao maistor, a drugi: „Nije tako, već ovako, jovako, jovako!" — I s time je igra gotova.

Peneza. Sjede se unaokolo. Maistor svrne turu pa ńom ošine po ruci prvog do sebe na lijevo, pa mu rekne: „Maj ti penez!" i preda mu turu. On šiba prvoga do sebe na lijevo, i tako tura ide daļe, dok se svi ne obređaju. Napokon zadńi igrač na desno udari turom maistora i preda mu je. Sad udara maistor prvoga do sebe na lijevo dva puta pa mu veli: „Maj ti penez, maj ti dinar!" I tura ide daļe redom kao prije, samo se sada udara po dva puta. Treći put udara se 3 puta i govori: „Maj ti penez, maj ti dinar, maj ti groš!" Četvrti put udara se 4 puta i govori: „Maj ti penez, maj ti dinar, maj ti groš, maj ti zolotu" (t. j. 30 para). Peti će ga put udariti četiri puta turom po ruci pa će mu se primaknuti te će mu reći: „Da ti ńešta kažem!" a međutim ga za uho ugrize. Ali on šuti, pa to isto učini i rekne svome lijevom komšiji; ovaj daļe svome, dok se svi ne obređaju. Šesti put metne maistor prvome do sebe na lijevo glavu u krilo pa plače; a onaj ga pita: „Šta ti je?" a maistor odgovori: „Ubila me máma". Onaj pita: „Zašto?" a majstor odgovori: „Za oni penez, za oni dinar, za oni groš, za onu zolotu i za ono, da ti ńešta kažem". Kad mu rekne ovu pošļedńu riječ, onda ga obode bašlijom (t. j. iglom s povelikom glavom) u koļeno; a onaj šuti pa tako isto radi i govori prvome igraču do sebe na lijevo, dok se svi tako ne obređaju. A bašliju uvijek dodaje jedan drugome. Ako koji igrač iskvari, pa onijeh riječi ne umjedne pravo govoriti, onda ga povale na srijedu, pa ga maistor udari pet šest puta i veli mu: „Slušaj boļe!" Tako mu i svi drugi urade i govore.

Másâ nederum. Posjedaju unaokolo. Maistor uzme turu pa pita prvoga do sebe na lijevo: „Masa?" On odgovara: „Nederum". Maistor: „Miči prstom pa ne stoj!" Kad to govori, i maistor, a za ńime i onaj, komu govori, brzo miču desnijem kažiputom. Tako isto

radi onaj prvi igrač prvomu do sebe na lijevo, dok se svi obređaju i dođe opet do maistora. Sad zadńi igrač govori onako maistoru. Kad se tko pomete, udaraju ga turom po glavi, po rukama i kudgod shvati. Ali ga ne smije nitko drugi udarati, već onaj, koji je na redu. Ako li bi ga tko drugi udario, onda ńega maistor povali na srijedu, pa ga svatko udari po jedanput turom. — Kad se igra obređala s desna na lijevo, onda se maistor obrati s lijeva na desno pa prvome veli: „Masa?“ On odgovori: „Nederum“. Maistor: „Miči i drugijem prstom pa ne stoj!“ (Sad obojica brzo miču i desnim i lijevim kažiputom.) Red je isto kao gore. — Treći put veli maistor prvome do sebe na lijevo: „Masa?“ On odgovori: „Nederum“. Maistor: „Miči nogom pa ne stoj!“ (Sad miču obojica s oba kažiputa i desnom nogom.) Sad opet dođe na red i lijeva noga, zatijem glava i najposlije cijelo tijelo. Uvijek se ponavļaju riječi „masa“ i „nederum“, a jedanput se zaređa s desna na lijevo a drugoč s lijeva na desno. Svi igrači moraju uvijek raditi isto onako, kao što pokazuje maistor. Sve se to dotle radi, dok maistor ne rekne, da je dosta. A one riječi svi pjevuckaju neprestano (masa, nederum, masa, nederum) i svi se vrte za viši ǵumbus.

Miša. Maistor svrne turu. Posjedaju naokolo na sobu, sklope noge, stope prislone i sastave se sve jedan uz drugoga, a koļena malo nadignu, kako može tura i ruke hodat ispod koļena. Sad će maistor izabrati jednoga, koji će turu tražiti. On okrene maistoru leđa, da ne može opaziti, na koju će stranu maistor tisnuti turu. Maistor obično turi turu jednome igraču ispod koļena na desno, a onoga, što će turu tražiti, prije toga udari turom po leđima pa mu veli: „Ajde sada traži!“ On čučne pa je stane tražiti ispod koļena. A igrači ga jednako udaraju, kud tko smjeri turom, pa turu brže boļe na svaku stranu zabacuju, da je ne nađe. A svi zajedno viču: „Miš, miš!“ Najposlije se pod jednim uhvati tura, pa sad mora onaj ustati tražiti, pod kojim je nađena, a onaj, što ju je prije tražio, sjede na ńegovo mjesto. A ako se koji igrač, što turu traži, dogodi smeten ili neotpravan (nespretan), ne će se šale muke kutarisati.

Ovako se slično igra i **Daj to, maj to.** Svi sjednu unaokolo, ali noge podviju. Maistor ima u ruci prsten pa ga doda desno ili lijevo, ali to onaj, koga odrede, da prsten traži, ne smije vidjeti, kud je dodan prsten. A svi igrači pjevaju:

Daj to, maj to,
Jadan ti si, ćorav ti si,
Kad ga ne vidiš!

A sve unaokolo jedan drugome prsten dodaje tako, da koji prihvaća, uzima onoga do sebe lijevom rukom za ńegovu desnu iza šake, a svojom desnom prihvaća ńega za prste lijeve mu ruke, kao da bojagi prima od ńega prsten. Ovoga će opet drugoga onaj ńegov s desnu stranu uzeti lijevom rukom i tako ide daļe. Tako je onome, što prsten traži, vrlo teško znati, u kojoj je ruci prsten, jer u isti čas svi ga kao bojagi primaju i dodaju. A maistor bije turom onoga, što prsten traži, ako ga veće za dugo ne može naći, pa se on veće siromah umori, ako nije otpravan. Napokon u nekog nađe prsten, pa će sad ovaj ustati, a onaj sjesti na ńegovo mjesto. Tako se igra daļe, dok maistor ne rekne: „Ajdemo se sad šta drugoga.“

Tamburâ. Posjedaju u četiri linije: dvije sure momaka, a dvije cura, a svi pruže noge. Maistor će se s jednom curom uzeti. Jednu svoju nogu metne među ńezine noge, a ona svoju među ńegove. Uzmu se za prste; maistor pomalo zavrće curine prste, biva kao da tamburu ugađa, a pri tom poslu pjevucka raznijem glasom baš kao što čine žice od tambure, kad se ona ugađa: can, can, can! Tako isto radi ona cura maistoru, a kako ńih dvoje rade, onako rade i ostali igrači i igračice. Onda će maistor posebnom kajdom zapjevati: „Cana, cana, canculeta, haha!“ a niz nogu prstima kuca baš kao terzijanom. A tako isto i u isto doba radi ńemu ńegov drug; a kako ńih dvoje radi, tako rade i svi ostali. — Iza toga će maistor reći: „Ja ću svoju tamburu razbit“, pa udari nogom o pod; a i cura mlati tako isto ńegovom. A kako ńih dvoje radi, tako isto čine i svi ostali, dok im ne dodije. — Onda će zavikati maistor: „Eto čuvadara!“ a drugi će odgovoriti: „Djeca varaju.“ Sad daļe opet kucaju isto onako kao prije. Najposlije rekne maistor: „Ja ću svoju objesit!“ pa u isti čas zavrne nogom u vis; tako i ńegov drug radi od ńegove noge. A tko je nejači, on se privrne natrag na leđa, a noga mu iskoči gori u vis; pa se tako boraju i drugi kao i oni, dok maistor ne rekne: „Dosta je!“

Ćiraka. Posjedaju unaokolo. Jedno drži u ruci čirak ili šta slično (n. pr. savijen rubac). Prvi, koji je ńemu na desno, pita ga: „Šta to držiš, druže?“ On odgovori: „Čirak.“ Onaj pita: „Što ga kome ne daš?“ Odg.: „Nemam komu.“ Onaj: „Podaj ga drugu kraj sebe.“ (Sad ga dadne prvome kraj sebe na lijevo.) A sada onaj, što je čirak predao, pita kao prije, a novi odgovara onako isto, kao što prije, i čirak predaje daļe na lijevo. Kad se svi obređaju, onda je igra gotova.

Prstena. Prstena se igra iz tri ruke: a) *na brašno.* Posjedaju svi unaokolo. Donese se pińgan dobro natrpan šeničnijem mlivom. Onda

se onaj pińgan iskrene na tevsiju pa se malo po tevsiji vrti, nek ispane onaj cijeli pińgan od mliva na tevsiju onako ukalupļen, a da se ne raspane. Sad se u to ukalupļeno mlivo metne ozgor prsten, da stoji usprav. Onda se uzme nož, pa jedan od igrača odreže komadić onoga mliva. Tako i drugi režu redom okolo. U koga dođe sreća, da mu prsten upane doļe na tevsiju, jer je veće okolo sve mlivo izrezano, ńemu zatvore jaglukom jal rukama oči, dok mu prsten sakriju u mlivo. Kad to urade, onda mu otvore oči, da traži prsten u tevsiji. Prsten su tu sakrili pologe u mlivo; tu ima malo poviše mliva, nego što je bilo u onom pińganu. On sad traži prsten jezikom, biva za kaznu, štc ga je soborio u pińganu. Kad ga nađe, počińe se igra iznova.

b) *Sideći* se igra prstena ovako: Svi su posjedali, gdje je tko sio, kako je došao na sijelo. Maistor svrne turu od jagluka. Ustane, uzme prsten u ruku pa ga svakom daje, a ostavi ga samo jednom igraču ili ga ostavi sebi. Zatijem maistor stane pitati redom ili preskačući: „Di je prsten?“ Tkogod ne pogodi, udari ga po jednoč turom po ruci i rekne: „Nije.“ Ako tko rekne, da je prsten u maistora, može maistor jednoč i slagati, da nije, pa makar i bio u ńega; ali drugi put ne smije slagati. A tko pogodi, u koga je prsten, ńega maistor udari četiri puta turom po ruci, a onda mu dade turu i prsten, da on onako radi, kao što je radio maistor od početka. A maistor sjede, gdje je bio prije igre ili na mjesto onoga, koji je ustao. Tako se igraju daļe, dok im druga igra na um ne pane.

c) Treće se igra prstena *potkrivača*. To je obična zabava za ļude osredńe dobi za dugijeh jesenskih i zimskijeh noćiju. Najprije se moraju razdijeliti, dva najboļa igrača izbiraju drugove sad jedan, sad drugi. Kad se podijele, pitaju: „U koliko ćemo końa?“ (biva koliko dobrijeh na broj). Odredi se obično u dvjesta końa. Onda se obično oklade po jednu oku rakije, jednu oku mesa i kruha (ili u više ili u mańe, kako ih više ili mańe igra). Sad uzmu deset čorapa (kapa) i jedan povelik jagluk, koji se zove svìta. Samo se još treba znati, tko će prvi da otpočne igru. Zato se natakne prsten na jedan kraj od svite, a druga tri kraja svite ostanu prazna. Sva četiri se kraja skupe u ruku, ćoškovi im se vide iz šake, a na jednom je od ńih prsten, ama u šaci. Jedan od protivne stranke odabere sebi i svojoj stranci dva kraja od svite pa ih izvuče. Ako na jednoj od ńih bude prsten, onda će onaj igru početi; ako ne bude, počińat će ona druga polovica. Odmah se donese kruh, meso i rakija. Svi popiju po jedan pińgan ili čašicu, zamezete kruhom i mesom pa počnu igru. Naj-

vještiji igrač s jednu i s drugu stranu zove se *oinģija.* Ona stranka, koju je sreća zapala da prva potkriva, odredi obično svog oinģiju, nek prvi potkriva. Neki potkrivač naslaže čorape na desnu ruku, u kojoj mu je prsten, a lijevom ih rukom ozgor pritište, pa po redu jednu po jednu potkriva, t. j. kao đoja pod svaku ostavi prsten i svaku metne na zgodno mjesto. Pod jedan će čorap ostaviti prsten, ili će ga ostaviti u svitu. (Pod mora bit prostrt, da se ne čuje, kad se prsten spusti.) — A neki potkrivaju tako, da čorape najprije sve poređaju pred protivnu stranku u krugu. Prsteň mu je u desnoj ruci, a lijevom rukom pritisne čorap, pod koji onaj čas potkriva. Iza leđa mahne brzo desnom rukom pod onaj čorap, pod ňime šaku otklopi i zaklopi tako, da protivna stranka misli, da je pod svakijem ostavio prsten. Tako obređa sve čorape, pa napošļetku ruke „opere“ u sviti, te iz ňe pokaže prazne ruke za znak, da je prsten zbiļa ostavio. Sad i cijelo vrijeme, dok se je potkrivalo, reda je protivnoj stranci, da išćile, gdje je prsten. Oni pitaju svoga oinģiju, gdje on misli, da je prsten, ali mu svaki kaže, gdje on misli, da je prsten. A da boļe prsten uišćile, sve gledaju onome, što potkriva, i u ruku i u lice, a prave oinģije najviše vade iz očiju onome, što je potkrivao. Stoga mnogi potkrivač, čim je čorape potkrio, namah sakrije oči rukom ili jaglukom ili se okrene na stranu, da mu očiju ne vide. Sad onaj oinģija od protivne stranke digne najboļi išćil: ako pod ňim bude prsten, zgrnu sve čorape poda se, pa oni stanu potkrivati onako isto, kao što gori rekosmo. — A ako pod prvom ne nađe, broje već oni. što su potkrivali za se jednoga koňa. A onaj, što je potkrivao, digne ruku s očiju, uhvati podignuti čorap i izvuče ispod kog hoće drugog čorapa ko đoja prsten pa ga potkrije tako, da su opet svi čorapi potkriveni. Samo ako je taj čorap, ispod kog potkrivač hoće da izvuče, išćil protivne stranke, mogu mu oni zabraniti pa reći, da vuče ispod kog drugoga. Tako ga mogu vratiti (odbiti) sa dva čorapa, ali ne sa trećega. Više puta se dogodi, da vješt igrač znajući išćile protivne stranke i znajući, da ni pod jednim tijem išćilom nije prsten, hotimice hoće da ispod takog išćila izvuče prsten, samo da protivnike utvrdi u ňihovu krivu mišļeňu. Ili ako je vidio, da mu je prsten na nezgodnu mjestu, a odbijen je sa dva išćila protivne stranke, zbiļa prsten izvuče pa ga potkrije pod onaj čorap, što je najprvi podignut, a onaj čorap, ispod koga ga je izvadio, ostavi na staro mjesto. — Kad je to učiňeno, ima protivna stranka opet među sobom zdogovor, koji će sad išćil dignuti, jer im se i ovaj drugi čorap broji, ako pod ňime prsten nađu. (Prvi i drugi

čorap zovu se stoga „puni“.) Ako pod ovim drugijem išćilom nađu, onda su dobili prsten, te oni stanu potkrivati; ako prstena ne nađu, počnu se zdogovarati, da pogode, koji su čorapi prazni. Sad stanu dizati one prazne čorape. Ako se dogodi, da od prve uvarišu od prazne na punu, stane ona pola, što je potkrivala, od veseļa vikati: „Patka, patka!“ A to je za one druge i gubitak i sramota tako, da oinģija, koji za cijele jedne igre dadne dvije — tri „patke“, izgubi svoje ime, te ga više ne zovu oinģijom, već za to postave drugoga. A oni, što su dobili tako zvanu patku, broje sebi, osim onog prvoga još jedanaest końa. A ako na prvom praznom čorapu ne uvariše na prsten, onda se dižu daļe čorapi, za koje misle da su prazni. A dotle ih potkrivač gleda zavarati, pa će n. pr., kad se jedan prazni čorap diže posve na drugoj strani od onoga čorapa, pod kojim je prsten, trznuti se i viknut: tu je! A kad se dignuti čorap prigledi i vidi, da pod ńim prstena nema, to se protivna stranka lako zavede u varku — već ako je dobro vješta — pa misli, da će prsten biti negdje blizu onoga pridignutog čorapa, i tako opet napusti pravi išćil. — I daļe se dižu prazne, a ako se dogodi, da prsten bude pod jednijem od tijeh „praznijeh“, broje se oni nedignuti čorapi za toliko końa, koliko ih ima, a ńima nadodaju još onaj prvi koń. Ako broj końa iziđe na 9, 19, 29, 39, 49 itd., gdje su jedinice 9, onda se još jedan koń dodaje po bučuku (suviše), da nikad ne ostane na devet. — A ako dignu sve čorape do zadńa 2, onda imaju pravo jednu od one dvije uzeti za punu, t. j. ako pod prvom od te dvije bude prsten, onda prelazi u ńihove ruke; ako pak ne bude, nastavi prijašńi daļe nanovo potkrivati, a sebi pribroji 3 końa. — Sad potkriva daļe ili onaj isti oinģija, ili preda drage voļe ili na zahtjev svojih drugova jednome od svoje stranke, da on daļe potkriva. Dogodi li se, da se prsten nađe u sviti, onda se protivna stranka od šale ruga potkrivaču, da se je upeksinio. Kadgod se prsten promijeni s jedne stranke na drugu, pije se rakija i mezeti, a tko igru izgubi, onaj trošak plaća (t. j. ona stranka podijeli trošak među se podjednako). Kad priđu sto (100) końa, onda se veli, da su „izišli iz cigana“. Svako 50 końa broji se jedna końska noga, tako se do 200 końa broje četiri końske noge. Ako se igra u mańe końa, onda su u polovici u ciganima, na $^1/_4$ imaju jednu nogu, itd.

Tevsija. Toga ne umije raditi ni pjevati svaka žena; u to se razumije samo malo žena: treba vrlo vješto i vrlo dugo vrtjeti oko ruke tevsiju na siniji, a da ne pane, a uz to pjevati posebnom turskom kajdom:

Rasla sevlija
Pripjev: Ibrelim ǵanum,
Begnum anađuzel![1]
Nasred Stanbula,
Debla srebrna,
Vrška zlaćena — i t. d.

Ili se pjeva sličnom kajdom pjesma: „Nasta ļeće primaļeće“, ili: „Izvor voda izvjerala“, ili: „Dvore mela mlada nevjesta“, ili: „Igrali se vrani końi“. — Pjevačica se sve sagińe i zaviruje u tevsiju pokazujući uz to smiješno lice, a pjesma joj sve odjekuje od tevsije, pa da pukneš od smijeha.

Guske. Igraju se momci, cure, a i drugi. Počučnu svi unaokolo. Maistor rekne prvome do sebe na lijevo: „Snese guska jaje!“ Onaj ga pita: „Koliko?“ Maistor veli: „Evliko!“ pa pokaže do šake. Onaj opet tako razgovara sa svojim prvim drugom na lijevo, dok se svi obađu. Drugi put maistor govori isto kao prije, a onako mu se i odgovara, ama sad pokazuje (na pitańe „Koliko?“) do lakta; treći put pokazuje do ramena. A kako maistor sa svojim prvim drugom na lijevo govori i radi, tak redom i ostali igrači. Četvrti put se podignu pa se rukama podboče na koļena. Peti put ustanu, sedmi put se uzmu za ruke, osmi put zametne maistor svoju lijevu nogu na desnu ruku prvome igraču do sebe na lijevo. Za ńim tako isto urade ostali igrači, pa na desnoj nozi igraju kolo a pjevaju: „Snese guska jaje.“ — „Koliko?“ — „Evliko.“ — Tako rade, dok svatko na svoje mjesto ne dođe. Onda se puštaju i posjednu.

Ćepila. Posjedaju unaokolo. Maistor veli prvome drugu na lijevo: „Šta ne ćariš?“ a uzme ga za desno uho. Onaj odgovara: „Nemam čijem.“ Tako radi sve par a par. Opet veli maistor istome: „Oćeš da ti ukarzim?“ (A jednako se svi drže za uho.) Odgovor: „Oću.“ Daļe: „Koliko ćeš? (Odgovori, koliko hoće.) — „Imaš li ćepila? (t. j. svjedoka). Odg.: „Imam.“ Maistor: „Drži ga za uvo!“ (Kako ńih dvojica govore i rade, tako iza ńih i svi drugi po redu.) Tako se isto radi i govori, dok se svi obređaju i na desnu stranu. Tako se najposlije drže svi za oba uha rukama. Sad opruže noge. Maistor nekoliko puta zapovijeda svima: „Ustanite! sjedite!“ a jednako se drže za uši. — Sad viču: „Ćari, ćari!“ a jednako ustaju i sjedaju. Najposlije ustanu pa igraju, dok svatko na svoje mjesto ne dođe, a sve viču: „Ćari, ćari!“

---

[1] Ponavļa se iza svake vrste.

Golubana. Maistor — goluban — ispita sve, koji se igraju, koji će koje drvo biti. (Jedno bude kruška, drugo jabuka, treće šļiva, četvrto višńa, trešńa itd.) Sad će goluban govoriti: „Letim, letim, padoh na krušku“ (na jabuku, šļivu itd.). Ali pri tom goluban zbiļa ne leti, već sjedi, samo ono drvo mora sa sebe ukidati na drugo. Tako će n. pr. onaj, koji je kruška, morati namah reći: „Letim, letim, padoh na jabuku.“ — Ako tko namah sa sebe golubana ne skine, daje svaki put štrop (kaznu): kutiju, prsten, nož, kļuč ili šta drugo. — Kad je dosta štropova, onda pita goluban one igrače, koji se nijesu prevarili: „Šta ćemo onom, čija je ova stvar?“ Jedan veli: „Nek zakukuriječe“, ili: „nek donese vode, nek poļubi u pod, nek ļubi u ruku tog i tog, nek laje, nek se ispovijeda“ itd. Osuđuju ga svi, ali presuđuje maistor. Osobito je zanimļivo, kako se ispovijeda: Okrene se leđima prema onome, koji ga pita različite grijehe, n. pr.: Jesi l' ovo? (a tude pokazuje rukama, očima, ustima i licem raznolike krupne šale, a onaj odgovori pogdjekad „jesam“, a na nekoje pitańe „nijesam“.) — Kad svi svoje štropove izvrše, onda je igra gotova.

Tikavâ. „Trgovac“ donese tikava, a to su mu djeca, cure i momci. Ńih je skrmadio nasred sobe. Jedno je od ńih trgovcu „prava tikva“: ńu je metnuo na srijedu. Tikve će kupovati „sakatin“ ili „banov sluga“. On ima štap u ruci, drvo u ustima, da kusa, a pogne se kao djed. Dođe trgovcu pa mu veli: „Poslo me ban i banica, da kupujem tikava.“ A trgovac se prodre na ńega: „Kakav ban i banica i pasija stražńica! Eto izaberi!“ Sakatin izabira štapom po glavama a govori: „Ova meka, ova tvrda“. dok dvije — tri izabere pa ih ukraj prebaci. A za plaću trgovac ga prišine dva — tri puta štapom otraga. Sakatin ode (ode samo do zavrata pa šapće) banu i kaže, kako psuje trgovac. Sad ga psuju i ban i banica: „Ne ćemo mi tijeh tikava, ajde kupuj ope'!“ Tako ga šaļu sve dotle, dok sve tikve ne donese, a najposlije i „onu pravu“ na srijedi. Sakatin svaki put ode do za vrata pa nešto ko đoja šapće s banom i s banicom. A kad već jednoč onu „pravu tikvu“ nađe, obraduje se i govori: „Ovo je moja prava tikva, a vi ste mene 'sovali, gonili i bili!“ Sad pravu tikvu miluje, ako mu se da, i odvede banu i banici.

Patke. Čučnu dvije a dvije žene. Rukama tašune i izdižu ih, baš kao kad patke krilma mlate, a jednako viču: „Pat, pat!“ Zatijem čučnuvši skaču unaokolo po sobi, zagrle se, puštaju se, polete pa rukama priudaraju, a jednako viču: „Pat, pat!“ Tako bude čitav gumbus.

Međe dijelit. Igraju dvije žene kao dvije sestre, da međe dijele. Na leđima ukrke dijete svaka po jedno. Djeca se sklope rukama ženama oko vrata, a nogama oko pasa. Svaka žena ima štap u rukama, pa ńime grèļê po gorńem i po dońem podu, biva dijeli međe. Te su dvije žene obučene u gaćama i u košuļi kao ciganke, a sve odskakuju, a djecu pokriju boščom jal čaršapom, da se ne vide. Sad se one počnu svađati greļeći i govoreći: „Nije dotle, već dovle!" Jedna drugu zatjera i bije štapom po leđima, t. j. po djetetu. Sad zatjera ona onu, sad opet ona onu vičući: „Nije to tvoje, dotle je moje!"

Bebe. Svežu rupcem djetetu jal odraslu čovjeku noge; doļe ga po nogama pokriju čime tako, nek se od nogu čini, da je iksan, a da mu se prava glava ni trup ne vidi. Dijete legne uznačice, a pošto mora rukama dohvatiti nogû, to mora noge nadignuti; stope poravni i uspravi. Noge mu povežu rupcem tako, da su kao prava glava. U ruke mu dadnu dvije kašike, koje uhvati rukama, a okrenute su na leđa, kako će boļe moći lupati. Na dijete obuku mušku košuļu počevši od nogu ko đoja kao s glave. Na ruke omotaju rukave preko kašika, da se ne vide ni kašike ni ruke. Onda tu omotaju kanapom, nek se košuļa ne razmota, da se ne bi vidjele kašike. Zatim mu obuku ječermu. Pod košuļom mu naprave sise od troļe ili od dva jagluka; jaglukom ga povežu; opašu ga; obuku mu sukńicu do pasa, nek se čini kao pravo dijete. Sad rekne maistor jednome tamburǵiji, koji se tu trefi, nek malo pokuca, da malo beba poigra. Sad počne dijete igrati: nogama (t. j. pravom glavom) faršće a kašikama priudara. Tko ne zna, rekao bi, da je prava beba. Maistor mu veli: „Pokažider, kako djeca iđu u crkvu!" Beba pokazuje, kako djeca trče. Maistor pita: „Voliš li ovu i ovu?" Ako voli, onda prigrli (t. j. prekrsti na prsima) kašike; ako ne voli, onda prebaci kašiku natrag preko ramena. Maistor mu veli: „Der se ogledaj!" Beba upravi obadvije kašike prinaseb kao majmun, a glavom (t. j. nogama) vrti i namješta se (ogleda se). A kad mu maistor rekne, da se zagladi, onda se gladi kašikom po glavi. Maistor pita: „Kako mlâde (gospoda, cure) k misi iđu?" Beba se kreće i obazira se, kako kad treba. Onda mu iznesu pravu crnu kavu. On iskrene kašiku, kako mu može pingan stati u ńu, pa potkuči kavu nekome do sebe, jer je on ne može piti (jer mu je glava zamotana), a maistor veli svijetu: „Podajte bebi po jedan krajcar, ne može kave!" Sad beba krajcare prima u kašiku, koju izvrne, a maistor ih vadi iz kašike pa će ih poslije obojica podijeliti. — A najļepše je, kad koga velika naprave

bebom, a on se počne gušiti te uzme pomagati i vikati, pa se vidi, tko je povezan.

Anuma udaje ćer. Stara sirota anuma udaje ćer: pokrije boščom i sebe i ńu. Udavači dadne anuma bašliju u ruku, pa je onda voda oko insana, da joj podijele šta za poļevačine. Netko joj dadne rubac, netko kutiju, nož ili šta drugo, a to će poslije udavača sve povratiti. A tko joj pruži para, ńemu ne vraća. Tkogod joj šta pruži, udavača ga poļubi u ruku, a bašlijom ga ubode u nogu ili u ruku. Samo onaj, koji je oboden, toga nikome ne odaje. Kad anuma s ćerim sve gledaoce obađe, onda udavača primļene stvari povrati, a pare sebi ostavi. Muškińe se podviruje pa hoće da vidi, je li udavača lijepa. pa dira i anumu i ćer joj. A stara govori kao turkińa: „Nemojte je, doga vam, dijerat, nemojte joj na obraz udarat! Nek iđe, kud je pošla, kad je sreća izišla. Duga ti, vidiš, da se udaje, već joj podaj sadaku!“ A mlâdâ šuti, stidi se kao cura pa gleda preda se.

Zanata. Igra se iz dvije ruke: *a)* Posjedaju svi unaokolo; svako sebi odabere ime jedne životińe. Svi po podu vrte desnijem kažiputom a viču: „Ževr, ževr, ževr!“ Maistor je svrnuo turu; ńome će jednoga udariti i upitati: „Šta si?“ a brže bolje pita drugog: „Šta jedeš?“ Prvi mora isti čas kazati ime svoje životińe, a drugi mora onaj čas kazati, šta ona životińa jede. Koji ne potrefi pravo, ńega maistor povali nasred sobe pa pita ostale: „Šta ćemo mu?“ Oni moraju odgovarati: „Šta ti, maistore, oćeš!“ Ako se koji prevari pa naredi kaznu, maistor digne onoga s poda pa povali ovoga i ńemu ono odvali, što je sam drugome naredio. Ako se nitko ne prevari, onda biju onoga, što je povaļen: maistor udara turom s kuka, jali s leđa, jali ispod pazuha, jal od uha, jali s nosa, jal ispod brade; a sve krije i brzo radi, da drugi ne vide, kako on radi. Iza toga će reći prvome do sebe na lijevo, da ga on bije. Ako ovaj ne umjedne pogoditi, kako je udario maistor, onda će ńega povaliti, a onoga, što je ležao, osloboditi. Sad će doći drugi, pa ako se i on prevari, povali ńega; tako se može desiti, da udaraju po petoricu. Svaki se na ńima obređa i udara ih onoliko puta turom po leđima, koliko je maistor.

b) Svaki igrač odabere sebi zanat i svaki radi svoj zanat. A maistor vrti samo kažiputom desne ruke a ništa ne govori. Onda počne posao od koga hoće, a onaj mora odmah vrtjeti rukom unaokolo. Ako namah ne počne vrtjeti, onda ga povale pa ga kazne kao pod a).

Vola. Ova je igra samo za muške. Maistor „kasap“ priredi se

baš kao mesar: pripaše kasapsku bošču, u ruci drži nekakovu cjepļu. što mu znači kasapski nož, i komadić gvožđa, što mu opet znači masat; i sjekira mu je nekakav komad drveta, n. pr. pratļača. A jedan čovjek leži svezan na podu: svezane su mu užetom ili pasovima i noge i ruke. I doveli su ga svezana pasom oko vrata, svezali ga, soborili (srušili), pa za vrat te zakoļu nožem. Kad ga kasap prikoļe, on se trza i hrče kao zaklan. Dotle ga maistor drži, dok mu se ko bojagi krv otoči. Kad se on smiri, onda maistor stane masatiti nož, zagrće rukave, namješta pregaču. Sad mu oguli glavu, noge i svu kožu, rasiječe ga pa drob izvadi, zatijem drvenijem nožem zabiļeži na četiri strane (biva rasiječe ga na četiri čereka). Onda sazove ļude, neka kažu, otkle će koji komad. Jedan hoće zarebnicu (među plećkama), drugi ište tarake (niže zarebnice), treći plećku, četvrti vita lebra; neki hoće od kuka, drugi bubrežńake, puc (t. j. but), grude ili kȍl, ili hoće pȕrdu (t. j. glavušu), pače, trbuške, crijeva, ǵigeru i srce. Najposlije mu proda i kožu. Tko je god kupio koji komad, mora doći na račun. A plaća se ovako: Dvojica drže debelu sohu. Onaj, što plaća, mora na ńu sjesti pa se dobro drži za sohu. Ali ga oni natrag privrnu, i već je pao, pošto se je prekobrčio. U taj ga čas treći pripucne daskom jednoč — dvač po dupetu ili po leđima. Tako se svi određaju. Tko je više mesa kupio, on više i plaća, jer je maistorov pisar sve popisao, koliko je oka uzeo i koliko je groša dužan. A sad kako koga prebace, onako mu pisar račun residi (pomrsi). A tko je uzeo kožu, onaj dvostruko plaća: ńega po dva puta premetnu i više puta okrpe.

Aǵijâ. Tko će biti aǵija, napravi se baš kao pravi aǵija: obuče staru anteriju, zagrne zelen ćurak; oko glave omota bijelu amediju, uzme veliki čibuk i veliku toļagu u ruci, opremi se lijepo, pa kaže svojoj četverici sinova: „Sinovi moji, već je zeman, da ja polazim na ćabu. Gledajte iza mene, kako ćete ovo naše imańe uzdržati, kako se boļe more. Ali sve kako vam drago, pazite mi anume i ona naša dȍbrâ, osobito goveda, ovce, koze, mline i sve ostalo. Sve je to opet ništa, ama nada sve mi pazite anume, jer Bog zna, ili ću doći ili ne“. — Sinovi su obučeni običnim lijepijem turskijem odijelom. Svaki ima svoje ime, obično je najstariji Omer; ostala se trojica zovu Mujo, Ibrahim i Hasan. Otac veli: „Omere sȉnko, ja tebi najboļe vjerujem, velim ti opet, da nam anume paziš! Ona je u karu (žalosti), što ja sad polazim. Svi su oni (t. j. sva tri ona mlađa brata) budalastiji od tebe. Ali ti gledaj, da je dobro paziš! Sad je vrime, da ja već polazim. Djeco moja, tako je Aktalah odredio, da

ja iđem. Hvala ńemu! Ja sam novaca našćedio. Gledajte i vi, pa čuvajte novac! Ostajte s Bogom! I ja polazim!" — Ustaše sva 4 sina pram ńim i ļube mu noge i ruke; s ńime se rukovaše, i aǵija uzjaše na końa. (Uzmu jednu veliku toļagu, a to je aǵijin koń.) Omer mu drži uzenǵiju. Aǵija zakorači pa uzjaše i ode. Ali odmah zaplače pa opet veli Omeru: „Stani Omere, ńešto sam zaboravio, da se uvratim anumi u alvat." Sjaše aǵija i ode anumi u alvat (u sobu). (On izide u kuću i tamo kao bojagi s anumom šapće.) Pa se odonud vrati plačan, opet uzjaši i pođe. Sinovi za ńim i još dosta svijeta. — Odoše. — Vratiše se sinovi natrag i ļudi do nekoliko satâ. Tri sina: Hasan, Mujo i Ibrahim, sjednu pa počnu piti (piju rakiju, t. j. vodu) i vesele se, što je aǵija otišao na ćabu. Oni misle, da ne će više ni doći, pa počnu ńegova dobra odmah prodavati: mline, ovce, koze, volove i kuće. Došlo je veće dotle, da su gotovo sve popili: sve u zdravļe svoga oca aǵije. Do nekoliko vremena dođe im Omer pjan kao zemļa pa ih počne psovati: „Šta ste radili vi tamo? Jeste l' čuli šta za aǵiju?" „Bogme", oni pjani govore, „šta ćemo ćut? Dabogda da ne dođe, jer smo mi gotovo sve uputili, što imämo. Ama ne će zar ni doći". Kaže im Omer: „Ma šta velite, tako vam dragoga Boga! Šta ste i šta prodali?" Odgovaraju: „Bogńa nam dragoga, sve osim anume i kobile." — Omer: „Ama nije zar istina?" — „Jest, Omere, tako mu dragoga doga! Di si ti dojako bio?" Omer: „Tako mi doga, i ja sam pio!" Pitaju ga: „Ja otklen ti novac?" — „Ńešto u naše anume bilo gotovine, pa sam ja ńekako izmako." Veli mu Hasan: „Ja šta ćemo sada? Ajdemo prodati aǵinu kobilu. Ama doga mi ne smijemo!" Veli mu Mujo: „Ma šta, više on ne će doći!" Hasan: „Ma more biti, doga mi, baš da će i doći." — Usta Omer pa ode i prodade kobilu. Donese im novaca i oni sva četvorica popiše. Onda veli Omer: „Šta ćemo sada, braćo?" Veli mu Hasan: „Hajdemo prodat i anumu!" Kaže Omer: „Ne smijemo, doga mi, braćo, more po nesreći doći aǵija, pa kud ćemo onda, da na toliki kar dođe iz tuđeg svijeta?" Veli Mujo: „Kako doći! Ne će, ne bojte mu se nikada!" Ustade Omer sa zdogovorom braće i ode i prodade anumu. (Anuma je obučena kao bosanske turkińe. Igra je koje muško ili koja slobodnija ženska.) Primi za ńu novce. Sjedoše opet sva četiri da piju, dok eto ti jednoga od stranaca. On viče: „Pošle su aǵije s ćabe!" Oni ostadoše sva četiri kao četiri kamena. Zašutješe, a veli najstariji sin Omer: „Ta bježi, Boga ti, šta ste zašutjeli! Nije to istina, to je laž. Nego pijte!" — Eto ti drugoga jednoga od stranaca. (Stranci su obučeni u obično katoličko

odijelo u Varešu.) On veli: „Eto ti aǵije u Sarajevo!“ Oni se prepadoše sva četiri; ali opet ih Omer najboļe razgovori: „Deder, braćo, da mi još po koju popijemo, pa il došo, il ne došo. More biti opet to nije istina“. Istom oni tako razgovaraju, eto ti i trećega suarije (t. j. momka muštulukčije) na vrata: „Pomoz Bog, Turci, sinovi aǵijini!“ — „Dao ti Bog dobro, momče. Otklen ti?“ — „Bome ja sam putnik. Trefio sam se s aǵijam iđući. I oni ostadoše na Koščićim.“ (Tako se zove jedno selo kod Striježeva, dva sata jugozapadno od Vareša.) A oni sva četiri taman zanijemješe: misle, baš je istina, pa momka priupitaše: „Boga ti, momče, da li je to živa istina?“ — „Jest, tako mi Bog nikad ne pomogo, ako nisam s ńima kavu pio u anu na Striježevu. Oni ostadoše, a ja odoh, da vam selam od aǵije donesem, da je zdravo putovo. Jeste l' vi zdravo i je li mu anuma zdravo? Za tijem se najboļe, kaže, u putu tamo kad je bio, brinuo.“ — „Ma baš, doga ti, ti veliš, da se je aǵija vratio dotlen?“ — „Jest turske mi vjere i dina mi, istina.“ Oni istom tako razgovaraju; eto ti vike ispod kuće: „Eto aǵije s ćabe!“ A oni sva četvorica skočiše na noge: „Istina je, tako mi dina i amana! Šta ćemo sad?“ — Na vrata jedan za drugim izlete doļe pred aǵiju. Dok su izišli pred kuću, aǵija doļe na końu. Poleti Omer, da prihvati końa za uzdu, pa pobode na nos od rakije: previše bijaše pjan. Dočeka ga Mujo te ga diže. Hasan priletje k ocu aǵiji te mu pridrža uzenđiju. Skidoše ga s końa i uvedoše u kuću i u alvat. Tamo ga posadiše na šilte (foteļ). Aǵija othukuje: „Kako ste svi koliki moji sinci? Jeste l' zdravo, veselo? Kako nam je ono imańa, što sam ostavio? Kako su nam ovce, volovi, koze i ostalo sve; mlini meļu l' sada, ko prija što smo radili?“ Omer jedva progovori, jer je pjan, pa ne umije ništa dobro govoriti, nego se pometa. On veli: „Ja sam bio tamo na selima našijem, Boga mi, aǵija! A oni su gotov sve uputili, dok sam ja došo sa sela, sve imańe, mlinove, volove, ovce i końe.“ Aǵija se vrlo okari, a onda veli: „Ko smije moje imańe kupovat, da ja toga vidim! Zašto su vidli, di sam ja otišo na ćabu, pa misle, da ne ću više doć! Omere, Boga ti, sinko, je li to istina?“ — „Jest istina, aǵija, tako mi dina i amana!“ — „E, a znaš li, ko je to kupio?“ — „Znam, aǵija, sviju ću ti ja pokazati!“ Onda se trgne sin aǵijin Mujo pa mu veli: „Šta ti govoriš, Omere, kad si ti gore uradio nego mi?“ Aǵija se u ńega zagleda, šta je uradio. Mujo mu veli: „Prodo ti je kobilu veliku, što je sve naše końe oždrijebila. Boga mi, aǵija, ne smijem ti sve ni kazati: prodo ti je i anumu.“ Kaže ađija: „Šta govoriš, Mujo sine!“ — „Jest, doga mi, babo!“

Onda se aǵija plesne rukom po koļenu: „Ama nije to, sine, zar istina?“ — „Jest, aǵija, turske mi vjere! Men' je bilo vrlo muka, kako ćemo tebe dočekati. A to je bilo.“ Aǵija ostane izvan sebe. Ništa im ne govori cijeli sat, a kad se malo razgali, onda othukne pa veli: „Ama tko smjede u to ubrazdit i kupit?“ Mujo veli: „Ja ću ti jih obadva kazati, koji su kupili anumu i kobilu.“ — „Leti, sine, i zovi jih amo sviju!“ Ode Mujo i Hasan i zovu one kupce, što su kupovali aǵijino imańe i kobilu i anumu. Dovedoše sve pred aǵiju. Stužili se: sad vaļa vraćat, a nema sada onoga, što je bilo mala: prodali. Nego još aǵinica ima živa, anuma i kobila. Stali ļudi pred aǵijom pa mu to kažu. Pita ih aǵija: „Kamo moje imańe? Ko smjede kupit? Zar vi ste moje miraščije? Vi ste misļeli, da ja ne ću doći? Beli ćete mi skupo platiti, pas vam majku greba!“ — Onda sinovi zavikaše: „Alali jim, aǵija, ćabe ti!“ — „Ne alali, dina mi!“ Sad ustane aǵija pa s onom sohom, što mu je prije kao koń bio, na ńih navali. A sinovi drže kupce na vratima pred ńim i viču: „Alali jim, aǵija, dina ti!“ A aǵija viče: „Ne ću, ćabe mi!“ Van gurne jednoga po jednog preko praga, da vrat slomi. Drugi ih opet aǵini momci dočekaju s pataricom (t. j. stope otrcak od metle pa u lug uprļaju) na vratima, pa im gore bude, nego što ih je aǵija gurnuo s praga. Kad je došlo do onoga, koji je anumu kupio, ńega pred aǵiju izvedu. Mujo zaviče: „Evo, ovi ti je anumu od tvog sina Omera kupio.“ Aǵija zaviče: „Ama je l', turske vam vjere, to oni? Pa zar se je on smio osudit kupit moju anumu?“ A oni sve trojica zaviču: „Jest. Ama alali mu, aǵija, dina ti!“ — „Ne ću, dina mi i amana, ne ću!“ Oni opet: „Alali mu, ćabe ti!“ — „Ne ću, tako mi turske vjere Muhamedove!“ Van ga ǵuri preko praga, a aǵijini ga momci dočekaju i najgore s pataricom tuku i zalijepe.

Ovna. Ovna se igraju ovako: Jedan se namjesti tako, da se nasloni na koļena i ruke. Druga dvojica igrača sjede mu jedan s jednu, a drugi s drugu stranu. Jedan će uletjeti pod „ovna“ (t. j. pod onoga, što se način se načečurio), a drugi se zaleti preko leđa onome, što se načečurio (što se naslonio na noge i ruke), pa će onog, što se pod ovna sakrio, udarati glavom u leđa i kudgod smjeri, baš kao ovan. Zatijem se onaj prvi izvuče, a zavuče se pod ovna onaj, što ga je bio, pa rade kao gore, dok im ne dodije.

Pekmeza. Posjedaju svi unaokolo pa miješaju prstom po podu, a viču: „Pekmez, pekmez!“ A maistor ih udara turom po prstima, da prionu (da pohite). Čim maistor rekne: „Zagorio“, svi za ńim

ponavļaju: „zagorio". Daļe viče maistor, a i svi drugi za ńim: „Slatko", potom: „Slano". Tko se prvi prevari, maistor ga povali pa mu nekoliko tura ošine po leđima. Kad maistor u koga igrača upre prstom i rekne: „Zu!" moraju to svi reći i vikati: zu! Tako onoga igrača zastide i privale. A maistor će (a za ńim i ostali igrači) sve igrače tako obređati pa će svakome vikat: zu! i prstom u ńega upirati. Tko ne sluša, udaraju ga turom u leđa.

Jagli-pite. Posjedaju kao gore, povale jednu curu ili momka, dignu svi ruke svrh ńega. Svako se jagmi, da što prije baci na ńegova leđa otvorenu desnu ruku. A svi pjevaju jednim glasom:

Kuvam pitu, jagli-pitu, — ejvala, šejduna![1]
Kazuj N., kazuj dušo, čija je ruka najozgar?
Marovića, krmkovića ruka najozgar.

Dok to pjevaju, svi ga rukama ļuļaju. A kad ispjevaju, onda ga maistor pita: „Čija je ruka najozgar?" Ako pogodi, povale onoga, čija je ruka bila najgorńa, pa rade kao gore, a prijašńega dignu. Ako ne pogodi, ide daļe isto, dokle ne pogodi.

* * *

Sve te igre prije su se puno igrale na sijelu, osobito uz poklade, a u novije ih doba sve to više nestaje i pomalo se zaboravļaju, otkako je osnovano hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo „Zvijezda". Sad mlađarija gotovo i nema druge zabave, već ako u „društvu" (t. j. u „Zvijezdi") zapjeva i poigra i ono što malo kod cura proašikuje. Ama koliko su narodu one igre, što sam ih opisao, drage, najboļe se vidi, što se pogdjekoje i sad uz poklade u „društvu" igraju, a i dandanas bude u zimi u gdjekojoj kući sijelo, na kome se mlađarija igra onijeh „starinskijeh igara". Samo to biva mnogo rjeđe, nego pređašńega vremena.

[1] Zadńe dvije riječi govore dva puta.

Narodne pripovijetke.

(Đevrske u Dalmaciji.)

Zapisao Vladimir Ardalić.

Kraļević Marko i ģid.

Jednom Kraļević Marko sastao se u gori sa ģidom, i pođu zajedno, da bi što ulovili. Ģid pita Marka: „Ali ćeš vatati, ali ćeš nagoniti?“ Marko kaže: „Ja ću vatati.“ Stane ģid plašiti i nagoniti: leti na Marka svaka zvjeradija, koji prepane se pa od stra uđe u šupļu bukvu; uleti ńemu đeto tica. Kad su sva zvjerad prošla, Marko izađe iz bukve i drži đetla u ruci. K ńemu dolazi ģid pa ga pita: „Šta si ulovio?“ — „Evo vidi, šta.“ Veli ģid: „Muke to uloviti“, a Marko onda pušti ticu đetla i reče ģidu: „Eno sad je ti, ako si kapac, ajde uvati.“ Veli ģid: „Ajde ti sad nagoni, Marko, i plaši.“ Ode Marko pa zakala vikati i revati, bacati se oko sebe i to sve od stra, da ne bi česova zvjerka na ń napala. Rašćera svaku zvjeradiju, i tako natrče bivol na ģida, koji ga ukeleči ka u gvožđa. K ńemu dođe Marko, te zaklaše bivola. Govori ģid: „Oli ćeš, Marko, derati oli sjeći ražań?“ Ode Marko sjeći ražań, a ģid osta derući bivola. Nema Marka nikad natrag, što ga ģid ode tražiti i nađe ga pa ga pita, šta više radi. On kaže, da mu se ne more nijedan smiliti. Onda ģid iščupa jelu pa reče: „Evo ražńa.“ Načiniše ražań i počeše peći. Veli ģid: „Oli ćeš, Marko, peći oli donijeti punu mješinu vode?“ Marko reče: „Ja ću donijeti vode“ i uze mješinu pa ode na vodu na bunar i nali punu, ali je ne more ni da cene od zemļe. Šta će da uradi, domisli se pa preli vodu i izvadi sabļu pa š ńom okruži oko bunara te leže spavati. Ģid je već ispeka bivola, a Marka nema nikad, pa ga ide tražiti. Nađe ga đe spava kod bunara pa mu veli: „Đe si ti, bolan Marko, što ne nosiš vodu?“ Marko reče: „Ja ne ću piti iz mješine, nego ću ponijeti sav bunar, pa kad jedemo, da se napijemo, i poslije kad nam ne bude trijeba, onda ću sav bunar

prevaliti, neka se prolije." Ǵid reče: „To ja ne dam", pa nali punu mješinu vode i zavrže je na se. Kad su došli, đe im je pečeńe, isjekoše pa stadoše jesti. Govori ǵid Marku: „Iz koga bude više kostiju ispadati, oni je boļi junak." Ǵid prekida ǵnate na dvoje, na troje, a Marko cijele oko sebe krije. Kad su pojeli to pečeńe, govori ǵid: „Ajmo, Marko, ti za jedan grm, a ja ću za drugi za viđeti, iz koga će više kosti ispadati." Ode Marko za jedan, a ǵiđ za drugi grm: iz ńega sitne kosti ispadaju, a Marko metnuo poda se cijele, i reče Marku: „Ti si, Marko, boļi junak, i kad si taki, ajmo mojoj kući: ja imam dva sina, jedan sam im kamen dobavio, pa se š ńime umeću vavijek; i ti ćeš se baciti s tijem kamenom." Kad su došli kući, onda zovnu ǵid dva svoja sina, da se bace kamenom, i baci se svaki po jednom. Uze i Marko kamen pa diže na rame i gleda oko sebe. Pita ga ǵid: „Šta gledaš, Marko?" — „Gledam, za koju ću ga baciti planinu." Onda mu ǵid svali s ramena i reče: „Nemoj mi ga bacati, molim te, s tijem mi se šale djeca; nego ajmo ko će višu jelu iščupati." Uzeše ǵid i dva mu sina svaki po jednu i iščupaše. Marko kad to viđe, uze tri uža i sveza dvadeset jela. Pita ga ǵid: „Šta ćeš to, Marko?" Reče, da će sve dvaest jela najedanput iščupati. Ǵid ga moli: „Nemoj, Marko, to je griota." — Osta Marko na konaku u ǵida, te ga legao u jednu kuću. Otalen se on diže a pod biļac metnu samar, što se tu nalazio. Eto idu dva ǵidova sina i svaki nosi po sikiru te tuku i sijeku ozgo po biļcu i po samaru, pa odoše kazati ćaći, da su ga ubili. Kad su otišli otalen, a Marko opet dođe i leže pod biļac. Kad je rasvanulo, ide ǵid gledati Marka, i Marko mu se javļa: „Ǵide, slaba konaka u tebe." Veli on: „Zašto, Marko?" — „Kako zašto, kad po meni velike buve skaču!" I Marko se diže, a ǵid ga opet zamami, da ostane na konaku. Legoše ga opet na drugo mjesto, i veli mu ǵid: „Tu će ti, Marko, puno biti ļepše." Legao je, a ǵid ode. Diže se Marko opet pa donese veliki snop ražine pa je metnu pod biļac. Eto ǵidovije sinova opet i nose pun kota vruće vode te poliše po biļcu, pa ala opet da se tuče oštrim sikirami. Kad su se natukli, odoše ćaći kazati, da su ga sparili i isjekli sikirami. Kad oni otišli otalen, Marko opet pod biļac leže u tu ražinu. Ujutru ga ide ǵid gledati pa ga zovnu. Marko mu se javļa, pita ǵid, je li slatko spava, on mu reče, da je u ńega spavańe slabo, da ga je obladala velika voda i buve velike da su skakale po ńemu. Onda ǵidi pitaju ga, kakvom bi se smrti oni mogli umoriti, jer da su mu radili nevjeru i da su ga ćeli ubiti. Marko im kaza, da je i on bio jednom pogan svome ocu i materi, te da su nalili

kacu pakline i metnuli unutra pa ga zapalili, i da je onda ostao u tom tvrdi prekaļenik. „Sad znajte, da me ne morete ni vi ubiti ni niko drugi.“ Oni ga zamolišе, da on i ńi tako prekali. On reče, da oće. Oni odma nališe kacu pakline te uđoše u ńu, a Marko ih zapali, i izgoriše sva tri ǵida: ćaća im i dva sina.

Pop i sv. Petar.

Bila nekad dva popa, jedan na Lici, drugi na Dalmaciji, te se treve na Otriću u ličkoj krajini. Jedan drugog upita, kako mu je Ovaj mu odgovori: „Bilo bi mi i boļe, da nije tebe“, a drugi, da nije ńega. Za to se pobiju, te jedan od ti ostane tu mrtav, i zato se Otrić odunda do danas prozove Popina.

Onaj, što je ostao, imao je poslije dobru parokiju, od koje ne bijaše daleko otići do jednog velikog grova, koji je imao jedno poļe za žetvu. Oglasi taj, ko bi došao žeti, da će raniti i plaćati. Kad to ču ovaj pop, što je ostao, naumi, da će i on ići tome na rabotu. Popadija ga je smotavala, da ne ide, da će mu se svijet rugati. On je ne posluša, nego ode. Kad je bio na putu, trevi ga sv. Petar, koji se ne poznaje, pa upita: „Đe ideš, pope?“ Reče on, da ide žeti u jednog grova, koji dobro rani i plaća. Reče svetac: „I ja ću, pope, s tobom“, i pođoše zajedno. Kad su došli jednom težaku na konak, pitaju ložnicu za leći đe; težak reče, da će biti. Sv. Petar viđe na tom, da je neveseo, pa ga pita i iskušeļava, što mu je. On reče: „Ne znam, je li Bog dao oli je slaba duša podbacila, te svaku noć mi krepava po desetero, kako kad, pa i više vuńači.“ Reče sv. Petar: „Podaj ovome popu što, pa neka ti moli Boga na blagu, te bi moglo stati krepavańe.“ Reče domaćin: „Oću makar mu desetero da zdravije, a samo da ne krepavaju sve, kao što su počele.“ Sv. Petar zapovidi, da moli Boga, ali ne poznavaju ga, da je svetac, ni pop ni domaćin. Kad je molio pop Boga, sv. Petar bi potajno prekriživa. Kad ujutru svanulo, digli su se. Pita domaćina pop, kako blago stoji. Reče: „Vala Bogu i tvojoj molitvi, noćes nije krepalo nikakvo“ i zapovidi popu, neka bira i uzme, ako će petero ili desetero. Sv. Petar reče, da nije potreba, nego samo jedno. Domaćin opet reče, da oni izabiraju, kojegod oće. Ne će de to sv. Petar, nego reče, da im on sreda uvati jedno dvizešce. Donese domaćin i dade, a oni pođoše. Kad su došli u planinu, reče pop, da je izgladnio. Sv. Petar će: „A da šta ćemo?“ Sad pop reče: „Ja bi ga zakla ovog dvisca.“ Sv. Petar će: „A ko će ga klati, ko

li će derati?“ Pop reče: „Sve ja ću.“ I tako sv. Petar ode da šumu kupi. Pop je već slandrio dvize pa posla opet sv. Petra u goru, da usiječe ražań i da natakne za odma pripeći. Kad su natakli i pripekli, pita sv. Petar: „Đe je ǵigarica?“ Pop veli, da je nije ni bilo. Kad se ispeklo, blagovali su i pođoše naprijed, koje trevi jedna velika rijeka. Sv. Petar reče: „Što ćemo sad? Ni mosta ni broda, pa da nas ko prebaci, nego ajmo se ispovijedati.“ Pop će: „Za što?“ Sv. Petar reče: „Za ǵigaricu iz dvizeta, što je bilo od ńe.“ Pop će: „Tako mi u telu duše, nije je ni bilo u ńemu!“ Onda sv. Petar prekriži, rijeka se rastupi, prijeđu otalen, produļili su put, i trevila ij je rijeka viša nego prva. Pop reče: „Petre, sad je naopako! Jednu smo prešli, a ova trevila grđa; sad prav ne ćemo ni tamo ni amo, izgubļeni smo.“ Sv. Petar reče: „Ajmo se, pope, ispovijedati.“ Pop će: „A za što?“ Sv. Petar reče: „Za onu ǵigaricu iz dvizeta, pri komu je.“ Pop će: „Tako mi brka i brade pa i duše, nije u ńemu ni bila“. Sv. Petar prekriži, rijeka se rastupi, oni prijeđu. U to dođoše onome grovu, đe će žeti, kome poče pop govoriti: „Gospodaru, ti nas ne pitaš, što smo došli, a mi ti ne kazujemo.“ Grov će: „Sramota je gosta pitati: šta si doša i kad ćeš kući.“ Pop reče: „Čuli smo, da imaš dosta žetve, pa smo došli, da bi i nas primio, i mi bi želi.“ A grov će: „Meni se oće toliko iļada duša, i jedva spreme, šta ćete mi vi, vas dvojica?“ Onda sv. Petar će: „E gospodaru, svi ti iz jedne kuće uma ne će doći, nego ovako đe jedan, đe dva, đe tri, i tako ćeš broj napuniti.“ Onda će on: „Ajde de, uzet ću vas; šutra rano sa mnom ćete otići na mjesto.“ Kad ujutru svanulo, uze tu dvojicu sobom u karocu i pokaza im sav svoj mal, doklen je i koliki je, i upre rukom u neke ladove, oklen će početi, i reče, da kogod dođe, da ga uzmu pomoći, i ode od ńi. — Počeli su ti žeti. Sv. Petar reče, da je zadrijema, da će malo prospavati, a da pop žeńe. Legao je, a pop žeo, ali zadrijema i on te ode Petra buditi; kad probudio, posla ga žeti, a on leže. Sv. Petar, dok se je pop probudio, sve je požeo, povezao i ugraničio. Pop se začudi pa reče: „Međer si ti junak, Petre, i što ćemo sade?“ On će: „Ajmo gospodaru na večeru i kazati, da je sve gotovo.“ Kad su došli gospodaru, pita ij, koliko će mu još otići žeteoca. Oni rekoše, da ne će ni jedan, da je sve poževeno, svezato i ugraničeno. Gospodar se ne vjeruje, da su ńi dva mogla sama toliku ordiju skrndijati, nego odma ode u kočija viđeti. Otišao je i vratio se pa im reče: „Kako sad da vas ja platim? Neka vas Bog plati, a platit ću i ja“, pa im uspe u bisage bez broja novaca.

Otišli su ća i treviše rijeku još veću, neg one prve dvije. Pop će: „Bogme, Petre, sad ni tamo ni amo!“ On opet reče: „Ajmo se, pope, jedan drugom ispovijedati.“ — „Ma za što?“ — „Za ģigaricu, što je bilo od ńe.“ Pop se opet poče preklińati u svake, da nije je ni bilo. Onda sv. Petar opet prekriži, a rijeka se rastupi, prijeđoše i odoše daleko naprijed, kad treviše opet strašnu rijeku i povodań, koji vaļa drvļe i kameńe. Pop se prepade, da jedva od stra izgovori: „Žalosna nam majka naša, sve gore i za goreg, niko nam za greb ne će znati!“ Sv. Petar će: „Tebi će tvoja parokija za greb znati, a meni za moj ne će niko; ali prije neg smo propali, ajmo se ispovijedati.“ Pop će: „Ma za što da se vavijek ispovijedamo?“ Sv. Petar će: „Bolan čoeče, za onu ģigaricu, što vali iz dvizeta.“ Pop se poče preklińati, da mu sve prokleto bilo, kogod bio ka i ja i ko bio od mene, ako je ona u dvizetu bila. Sv. Petar reče: „Bože, onda usliši!“ pa prekriži, rijeka utińa i rastupi se, te prijeđoše. Putovali su dugo i dugo naprijed pa dođoše onđe, đe su se sastali i najprvi put. Sv. Petar reče: „Pope, đe smo se sastali, evo nas ođe, vaļa da se i rastanemo i ođe vaļa da dijelimo naš dobitak od žetve, i ko će dijeliti?“ Pop reče: „Ti si ij zadobio, ti i dijeli.“ Sv. Petar razdijeli na tri rpe novce. Pita ga pop: „A kom će ja treća rpa?“ Sv. Petar će: „Ovu ćemo rpu treću za onoga, ko će kazati za ģigaricu, što je bilo iz dvizeta.“ Onda pop nije kud kamo, on i jest, a mile smokve a dragi dinari, te za imati i treću rpu novca, pritegnu ga pa reče: „Va istinu ja sam je izio još vrišku od gladi.“ Sv. Petar će: „A zašto si se toliko preklińa, da je nije ni bilo u dvizetu?“ Pop će: „Kad sam je ja izio, to za te je kao da je nije ni bilo.“ Onda sv. Petar turnu one sve tri rpe govoreći: „Eto ti ij, meni ne trebaju! Da Bog da, nikad vam ne bilo dosta!“

Pop i Jovan.

U nekog bogataša bijaše jedini sin Jovan, koga posla na veliku školu. Učio je osam godina i onda piše ucu, da je izučio sve. Otac mu otpisuje, da onda ide kući. Odma kad je došao, pita ga otac: „Šta si naučio?“ On mu reče, da nije ništa nego krasti i ajdukovati. Otac kad to ču, vrlo mu bijaše žao te mu reče: „Ako si to, to si slabo naučio“ i ode popu potužiti se, da je imao bio sina jedińka, koga je poslao na visoke škole i mnoge novce da je za ń potrošio, ali da nije ništa naučio nego krasti i ajdukovati. Pop mu reče: „Ajde kući i reci mu, neka dođe k meni.“ Ode on kući i reče mu,

da ga pop odma zove, da dođe. Misli otac, da će ga naučiti iznova. Ode sin Jovan popu, nazva mu „pomozi Bog“. Pop kaže: „Bog ti pomogao!“ pa ga upita: „Šta si, Jovane, naučio?“ On veli: samo krasti i ajdukovati. Pop mu reče: „Doveče ako mi ukradeš paripa mog iz štale, dat ću ti sto talijera; ako li ga ne ukradeš, onda ti toliko meni.“ Jovan mu reče: „To ćemo, pope, kušati“ i ode kući. Kad se uvati mrak, odma pop osedla paripa u štali i zauzda ga, uzja čoeka jednoga na ń, drugoga metnu da ga drži za uzdu, a treći za rep, dva da ga čuvaju baška u štali, a dva da svu noć po avliji stumče, i prikriči svima tijem, dogod sunce ne grane, da tako imaju čuvati. Jovan se preobuče na žensko i nali buraču jaka vina i vješak rakije i pečeno pleće srebri-mesa i pogaču, strpa to sve u torbu pa na leđa te eto ti ga pred štalu popovu. Čuvarima nazva dobru veče, on kao u svemu naličio je na žensko, a kad se preobukao, pogotovu, pa pita tije, bi li ga mogli puštiti na konak, da je pošla u rod k materi te da je zakasnila. Oni je puštiše. Kad ona viđe, kako čuvaju paripa, pita, zašto je to? Oni kazaše, da se je pop okladio s jednijem, da će mu ga noćes ukrasti. Ona im reče: „Ako je pop budala, nemojte biti vi; ko će paripa ukrasti, kad mi evo svi gledamo?“ pa izvadi iz torbe meso i kruv pa ih sviju pozva, da se večera. Oni je poslušaše te isjekoše meso, i ala da se večera muktiša. Popiše vino i rakiju i uvati ih bit će to za oči, te svi pospaše ka poklani. Jovan lijepo uzja na paripa ka na svoga i ode svojoj kući. Kad je svanulo, ide pop u štalu gledati momke, nađe ńi, a paripa nema. Pita odma, đe je parip. Momci svi u jedno grlo rekoše, da ni stisli oka nijesu a da ne znadu, što je od ńega bilo. Šutra dođe Jovan popu i reče: „Ja ti, pope, ukrado paripa, vadi sto talijera!“ Dade pop novce ka i vruće gvožđe i opet mu reče: „Ako mi doveče ne ukradeš prsten s ruke, moraš mi dati sto talijera; ako li mi ga ukradeš, ja tebi opet toliko.“ Jovan reče: „Pope, ćemo kušati i to“ pa ode kući. Kad se smrklo, ide popu, pop se zatvorio u komoru i nabio pušku, čeka vavijek na ponistri. Jovan načini čoeka od ražine pa ga natakne na drvo, da miga popu ispod ponistre. Opazi pop i vrže se iz puške, a Jovan baci ražinu pod ponistru. Pop otrča službenici pa reče: „Ubio sam onoga vuncuta, ajde ga uzmi pa zakopaj u bašču, i evo ti ovaj moj prsten, što mi ga je ćio ukrasti.“ Službenica uze prsten i metnu ga na svoj prst i uze onu ražinu pa je zakopa u bašči, pa onda ode u kuću leći, a Jovan za ńom: „Kako si ga ono zakopala, brže dovati mi prsten!“ Ona skinu prsten i dade mu ga. Jovan ode kući, a kad je svanulo,

ide pop službenici: „Jesi li ga zakopala?“ Ona mu reče, da jest. — „A kamo ti prsten?“ — „Ta jesi li došao noćes k meni, da sam ga slabo zakopala, te si mi oto ga.“ Pop opet reče: „Prevari me Jovan!“ Dođe i on popu, da mu dade opet sto talijera, pa mu reče: „Noćes ako mi štogod imam novaca ne ukradeš, onda mi sve te, što sam ti dosad dao, moraš vratiti.“ Jovan reče: „Gledat ćemo i to, pope.“ Kad je došao kući, uze vreću i nakupi punu spužalina pa ode crkvi i razmuti vreću gńile pa ispriļepļiva po zidovije. Kad je svukud i svu crkvu nazadijeva spužalinami, otvori crkvu, nali u ńi uļa i metnu stijeńa pa zapali kandele i sve ostale svijeće pozapaļiva, da se sva crkva zdvora i iznutra sjala, pa onda obuče najļepšu crkvenu robu na se kao pop. Šutradan osviće svetac, a pop posla momka, da zvoni večerńu. Kad momak došao u crkvu, ima šta viđeti: sva se sjaje ka raj unutra od Jovana. Momak misli, da je sv. Petar, imeńak od crkve, ne ćede zvoniti nego uteče kaz'ti popu. Kad došao, pita ga pop: „Što nijesi zvonio?“ On kaže, da nije mogao od stra, da oko sve crkve svijeće gore a u crkvi svijeće i kandele i da sveti Petar sam sebi služi leturđiju. Pop odma poleti to gledati i kad je došao na vrata od crkve, onda govori: „O sveti Petre, bi li ja smio ući u crkvu?“ On mu kaže drugim glasom: „Ne smiješ, jer si grešan.“ On ga moli: „Prosti mi, sv. Petre!“ Sveti mu Petar odgovara: „Ne mogu ti oprostiti, otići ćeš u muke paklene, jer si stekao, štogod imaš, crkvenijem novcem i pomiješao sa narodnim, te su ti jedni i drugi prokleti. Sve te novce pokupi i donesi, dok sam ja ođe, u kram Boži i moj! Pazi, da ti ne bi što ostalo.“ Pop reče: „Oću, sveti Petre.“ On mu reče: „Ajde i donesi vreću jednu čistu, pa ću te nositi pred gospoda Boga, pa ću moliti gospoda, da ti oprosti, i primit će te u carstvo nebesko.“ Pop brže boļe ode i pokupi sve novce i uze službenicu i momka. Kad su donijeli novce u crkvu, onda govori taj sv. Petar momku i službenici: „Ajte kući popovoj i uživajte ńegov mal (žitak), nemojte se dizati, dok ne grane sunce, a pop će sa mnom u carstvo nebesko.“ I zapovidi sv. Petar: „Ajde, pope, ulazi u vreću!“ Uđe pop, jedva dočeka, i taj sv. Petar š ńime se zavrže na rame pa ga nosi u ńegovu kuću. Kad je došao škalami, spušti ga na zemļu pa ga uze za noge kroz vreću i odvuče ga uza škale. Tuče popu glava od škaline do škaline i govori: „Ajme, sveti Petre, poginu!“ Taj mu odgovara: „Pope i gore će ti biti; visoke su škale nebeske, s pokorom se i mukom dolazi do gospoda Boga.“ Izvuče ga na tavan te ga baci s ponistre u govna, pa se vrati u crkvu i uze sve, što je god donio

bio pop. Kad se ujutru digla službenica, viđe popa u govnije mekije, pita, ko je to u vreći. Pop reče: „Ja sam, što me je sveti Petar nosio Bogu.“ — „Kako te nosio Bogu, kad si eto u govnije?“ Onda reče: „Brzo me vadite, prevari me Jovan!“ Izvadiše ga iz govana, a Jovan dođe pred popa. Pop mu reče: „Nemam više ništa, vuncute; kud si mi sve odnio napošićari (intrigom), tud si me najkašńe u govna bacio.“ Veli mu Jovan: „Ti si me pozva, da te prevarim oli da ćeš me prevariti, pa sveci voļeli meni nego tebi, eto ti si kriv svemu.“

Sv. Sisuļ.

Sv. Sisuļ bio u gori pustińi i ja' na końu vavijek i imao jedinu sestru Milevu, udatu u Salimsku goru. Ona je imala sa svojim drugom dvoje djece; došao neprijateļ i odnio obadvoje. Kad je bilo treće na rođeńu dijete, onda otiša anđel Boži sv. Sisuļu u goru kazati: „O sv. Sisuļu, eno ti se porađa sestra Mileva, ajde joj budi na pomoći, obrani je od neprijateļa, jer joj je odnio prvu djecu, pa će i ovo sad što ima roditi.“ Mileva je bila pripravila sve za godinu dana za svoj rođaj i zatvorila se, da nema ńoj niko dolaziti, jer se bojala jako neprijateļa. Kad se bila porodila danom u podne, a sv. Sisuļ k ńoj dođe pred počivańe u zavojke sunca, kad ona sve oko sebe zatvorila, da ne bi neprijatelj uša. Tada rupi ńezin brat sv. Sisuļ i zove: „Otvori vrata, sestro Mileva!“ Ona ńemu kaže: „Ja sam se zatekla, da nikom vrata otvoriti ne smijem.“ Govori on: „Ja sam ti brat sv. Sisuļ, otvori mi!“ Otvori ona vrata pa mu se poče tužiti, kako joj je neprijateļ djecu odnio, pa čuva, da ne bi i ovo sade, i da joj on nije brat, da mu ne bi nikako otvorila. Čim sv. Sisuļ uđe u avliju, odma tvrdo zatvoriše vrata sa sviju strana pa stadoše čuvati dijete. Prevari ńi san te zaspaše oboje. Uvuče se neprijatelj pa im ukrade iz kolijevke dijete. Kad se prene sestra Mileva, onda stade je plač i cika; prenu se i sv. Sisuļ pa govori: „Što ti je, sestro Mileva?“ Ona ńemu kaže, da je doša neprijateļ i da je ukra dijete; on ńu tješi: „Muči, sestro Mileva, ja idem potražiti neprijateļa.“ Sv. Sisuļ uzjaiva na końa i uzimļe zgode, kako će ga uvatiti: singire i kliješta, i uzimļe gvozdenu šibicu, s kojom će ga biti. Tako je otiša dvije tri miļe puta i tuka dvoje troje čobančadi. Pita ńi, da nijesu u zoru trevili neprijateļa, da nosi dijete moje sestre Mileve? Ńemu oni kažu: „E sv. Sisuļu, da smo ga viđeli oli trevili, mi bi ti kazali.“ Ide daļe sv. Sisuļ od ńi i tuka kraj puta vrbu pa joj reče: „Dobro jutro, vrbo!“ Reče ona: „Bog da dobro!“ — „A da

ti nijesi vidla ovda, da je u zoru neprijateļ pronio dijete moje sestre Mileve?“ Ona ńemu veli, da nije vidla ništa. Ode on daļe od ńe i prokle je, da od ńe ne bilo nigda roda ni sjemena. Tako je iša daļe i tuka je maslinu te joj reče: „Dobro jutro, maslino moja!“ — „Bog da dobro, sv. Sisuļu!“ — „A jesi li ti vidla ovda u zoru, da je neprijateļ pronio dijete moje sestre Mileve?“ Maslina ńemu kaže, da jest proša u zoru i da je pronio nekakvo dijete. Pita je sv. Sisuļ, što bi on od ńega sad uradio i đe bi se on sakrio? Maslina mu kaže: „O sv. Sisuļu, on je otiša u pučinu morsku i sakrio se od tebe u dubļinu.“ Sv. Sisuļ pozdravļa maslinu: „O moja maslino sveta, od tebe boļa mast bila nego od ikakve stoke i blagoslovļena bila!“ Pa ode u pučine morske tražiti neprijateļa i nalazi ga u morskije dubļina te ga singirma tvrdo veže a kliještima ga za nos vata pa ga iz mora izvukao na jednu ledinu, i poče ga biti gvozdenom šibicom. Pita ńega neprijateļ: „Zašto me biješ?“ Reče sv. Sisuļ: „Za djecu moje setre Mileve, i odma mi ij vraćaj!“ On mu govori: „Kako ću ti ij vratiti, kad sam ij proždro.“ Bije ńega sv. Sisuļ opet što ikad more gvozdenom šibicom, da mu vraća djecu, ali mu reče neprijateļ: „Ajde ti povrati svoje matere mlijeko, što si posao, ja ću tebi djecu.“ Sv. Sisuļ nađe se na muci te kleknu na gola koļena i zamoli majku Božiju, da mu dade da izbļuje svoje matere mlijeko, što ga je posao. Učini to majka Božija, te bļunu sv. Sisuļ mlijekom svoje matere pa onda boļe kliještima vata neprijateļa za nos i bije gvozdenom šipkom pa mu govori: „Evo ja sam izbļuva materino mlijeko, ala ti meni bļuj djecu moje sestre Mileve!“ Onda isprebijat neprijateļ izbļuva dvoje djece. Opet ga bije sv. Sisuļ, da mu i treće izbļuvava. Već ne more daļe neprijateļ, neg izbļuva i treće. U ta doba dopade majka Božija pa ij okupa i opra i zamota u svoje aļine te ij odnese u nebesa, a sv. Sisuļ uzimļe neprijateļa te ga presiječe na četiri pole pa ga baci u more, da više ne nosi naroda. Sv. Sisuļ onda uzja na końa pa odja sestri kaz'ti, da ne žali djece svoje, da ij je majka Božija odnijela u svoje krilo.

Kako je ciganin stekao batiće.

U jednom selu bijaše sam ciganin, imao je ženu i četvero djece, drugoga žitka nikakva ne imadijaše, a ńi za jesti i odviše, tako da nijesu mogli kraju nikako izlaziti. Jednog dana reče mu žena: „Miči se kudagod i providaj se za nas, jer ćemo avetno proći i skapati od gladi.“ Naćerat kukavac cigo od potrebe i gladi te jednog dana

zamarija se u svijet. Putujući srete ga sv. Petar pa mu reče: „Kud si trga, ciganine?“ Odgovori on, da je poša u svijet tražiti posla. Reče mu sv. Petar: „Vidiš li onaj gusti krš, nadomak ńega dolinu?“ Reče ciganin, da vidi to sve. Sv. Petar će: „Otidi k onoj dolini, usred ńe naći ćeš jedan veliki obli kamen, i na ti ovaj štap. Kad dođeš tu, kucni štapom u kamen obalac, on će ti se rastupiti, i iskočit će iz ńeg četri nečastiva, koji će te pitati, šta ćeš i ko te je namjerio tu, a ti im reci, da sam te poslao ja, sv. Petar, da ti odma dadu gvozdeni sto. Oni će ti ga odma dati, a ti ga uprti na se pa odnesi kući i kucni u ń štapom, pa se za ranu više ne staraj.“ Jedva to cigo dočeka i natoprļi se odma put krša. Čim je stigao, sve bi onako, ka što je sv. Petar rekao: kucne štapom u kamen, otvori mu se, iskočiše četri đavola, zapitaju ga, šta želi, a on im kaza, kako mu je sv. Petar naredio. Kad oni to čuše, odma mu dadoše gvozden sto te mu prikričaše, da ga nikom u ruke osim sebe ne daje. Zavrže se cigo stolom da će kući. Nesrećom svojom putujući svrne se kod jedne krčme. Upita ga krčmar, kud će sa stolom, a ciganin namjesto da odgovori, udari štapom u sto, a kad izađe iz tog stola svakojake manǵe. Ciganin zasije za taj sto te ala ga se da se jede ne misleći ni na što, nego kako će se nadrijeti. Kad je već sit se naio, upita krčmara, đe bi se mogao prevaliti, za malo sna prebaciti. Krčmar mu dade svoj krevet, ciganin se prevali. Kad zaspao i počeo rkati, a tvoj ti krčmar ukrade sto, te mjesto toga potisne mu drugi na onaj. Kad se cigo probudi, ne razabire, nego uprti sto na rame i ode kući misleći, da mu je onaj te onaj. Kad doša ženi i djeci, nakite se okolo ńega, da im da što jesti. On zakuca štapom u čudotvorni sto, ali iz ńeg ne izađe ništa. Uspuši se ciganin, što mu je sto zagluno, pa zakala ženi pripovijedati sve, što je i kako je. Kad žena razumjela, počme se žalostiti i ńega psovati, kako se je mogao oždrojati i zaspati, đe mu je glava bila, da ga natema snašla. Kukavi ciganin ne mogadijaše više podnositi ženin zulum, zamarija se opet u svijet. Tako putujući trevi ga opet sv. Petar, koji ga pripozna i upita ga, kud će. Kaza ńemu ciganin sve, što je i kako je dogodilo mu se. Kad ču sv. Petar, reče mu: „Ciganine, ajde opet u onu dolinu te udari štapom u onaj kamen obalac, otvorit će ti se opet i izaći će ona četri nečastiva, koji će te upitati, šta želiš, a ti im reci, da sam te ja poslao, da ti dadu onu žutu kozu. Odma će ti je dati, ma je dobro čuvaj, jer kadgod koza ta bude drečati, cekini će joj iz usta sipati.“ Jedva to opet kukavi cigo dočeka, te ala da se kasa u dolinu. Čim je došao, kucne štapom po

istom kamenu obalcu, koji se rastupi, i iskočiše četiri nečastiva pa pa pitaju, šta oće. On im kaza, kako je po naredbi sv. Petra opet došao, da mu dadu žutu kozu. Oni mu je odma dadoše, a on š ńom odma ode kući. Putujući pade mu na pamet, da se svrne u jednog znanca usput, pa mu uđe u kuću i zasjede, kozu metne preda se. Zakala ga taj pitati, ko mu je da kozu i kud će š ńom. Ćede mu on kaz'ti sve od ńe, ali u isti ma koza poče drečati, a cekini joj iz usta zakalaše sipati. Skoči se ciganin, brže boļe skine kapetinu s glave, za ńi vatati. Kad se ustaviše, pođe da će kući, ali taj ńegov znanac ne dade mu govoreći mu: „Kako bi ja tebe moga puštiti od ovije doba, ta vidiš li, da je priškrbalo sunce počitku i da ga nema ni za jedno kopļe, opet putom da te pomrčina zateče, pa da ti koji lupeža kozu ukrade, a tebe bi mogli još za ńu ubiti, jer je ti ne bi dao. Nego ostani kod mene noćiti; šutra kad ručaš, onda ajde, kud ti god drago." Oblada taj ciganina, a to sve sporadi koze, te ostane. Domala donesoše večeru. Kad su se nadrli, odu leći. Kukavi cigo, kako ga je koza odvalila noseći, bijaše se umorio te zaspe odma ka zaklan. Znanac toga, koji je pun poštеńa bio ka i samar svile, ne ćede mu san na oči, nego zdupi ciganu kozu te š ńom u jaru svoju, nosio je od koze do koze, kad naša jednu, da je vina vincata i nalik ka da si pļuno na ńegovu, anda tu ustavi a svoju podmetne ciganinu uz krevet, đe je drincao, pa onda leže i on spavati. Kad su se šutradan probudili, počasti taj znanac opet ciganina, koji mu zavali na dočeku i atoru, koga mu je pokazao, pa se zavrgne kozom te kući. Kad došao, pita ga žena, đe je bavrļa i ko mu je uklepa kozijače. Onda on počme pripovijedati od kraja pa do svršetka, što mu se sperilo. On taman dospio kazivati, a koza zadreča. Pripane ciganin kapom za cekine vatati, ali natrag veseļe, ne uvati ništa. Kad to viđe mu žena, koja se bijaše nadala u cekine kao i iže jesi, počme svakim rugom psovati pa mu reče: „Eto to ti se držati uza sv. Petra i u tvoje nekakve nečastive prijateļe, neka te tako, da ti je i gore, znala sam ja, da će se tvoje prijateļstvo izjaloviti držeći se sa svecima i đavolima i ostalijem sa što kime." Ne zna ciganin, šta da ženi odgovori, nego se zamarja opet i po treći put u svijet. Odmašio bijaše nekoliko, trevi se opet sa sv. Petrom pa ga upita: „Šta ti je, bolan ciganine?" Reče on: „Šta mi je, da mi je, u zo čes mi je, sv. Petre, nasadiše me i za kozu", pa mu sve kaza, kako je došlo i otišlo. Ražali se sv. Petru te mu reče: „Ajde opet u onu dolinu pa zakucaj štapom u onaj isti obalac kamen te reci đavolima, da ti dadu gvozdene one batiće." Odleti ciganin putom doline i počme se

misliti i sam sobom govoriti: šta će ovome batići, u drugu opet boji se, da ga ne bi đavoli batićma tukli po glavi, đe nije pamet ima za sto i za kozijače, što bi to gore bilo nego sve. Misli te na jednu smisli: kad doša u dolinu, kindisa kucnuti opet i opet štapom po kamenu, koji se rastupi iskočiše četri đavola, pitaju ga, šta želi, on od stra sve im po redu iskaže, šta mu se je sperilo sa stolom i kozom i najkašńe kako mu je sv. Petar zapovidio, da mu dadu gvozdene batiće. Đavoli mu dadu ih i reku mu, kada dođe u onu krčmu, da izgovori ubrzo: „Ala ti ga moji batići“ te će viđeti, šta će se speriti. Ode ciganin odma krčmaru, izleti, čim ga viđe, krčmar preda ń. U koji ga je ma ciganin očima šino, vikne: „Ala te moji batići!“ a batići se sami otmu iz ruku te krčmara ala da kucaju po glavi. Stane toga berjakańe i pomagańa: „Đe si, cigo brate, dat ću ti tvoj sto, samo me iskupi od napaki batića!“ Uze taj batiće, a on ńemu odma što dade, i tako se on uputi daļe stolom i batićma. Putujući tako nagiļa na onog poštenog znanca, što mu je kozu zanio i promijenio. Ciganin čim je i toga spazio, zavika: „Ala te moji batići!“ a batići otmu se te znanca po glavi, što ikada mogu. Pade na um tome, da je ciganin to ńemu naperio, đe mu je kozu šašińa, pa ga iz svije ramena počme moliti i zaklińati, da ga otme od batića, da će mu kozu istije stopa vratiti. Uvati cigo batiće, a koza dođe. Tako ciganin ostane sretan sa svojim batićma, s kojima se nauči kov kovati, i kažu, da i danas on uģa pouzdati se u svoje batiće, ako bi ko na ń najao, jer otkad su mu ih đavoli dali, da nikud bez ńi ne ide, da ih nosi uza se oli u torbi oli za pasom, da su suđeni da ti batići stoje uza ń i da na ńi dobija.

Za tri luića.

Jedan čoek bijaše neimal (siromašan) pa se naumi ženiti govoreći sam sobom: „Ništa nemam ovako, a kad se oženim, pogotovu; ali znat ću barem, zašto ne ću ništa imati ka ni sad: bit će mi kriva žena, a vako mi je kriv svak, đe sam sâm, pa što ima oli ne ima; daklen ću se oženiti, pa ću imati manko ženu, izgubiti ništa ne ću. Kad ostanem u samoj košuļi, onda sam uprav na svom.“ Oženi se taj pa se i pokaja, koji poslije neđeļe dana ostavi svoju ženu te zagladi u svijet. Namjeri se u jednog bega stati u najmu. Stoj danas, stoj šutra, namiri 20 godina i onda reče begu, da mu plati, da će ići, oklen je i doša. Beg mu izvadi tri luića (dukata), ovaj se snoždi i uze ij, muči, ne kazuje nikom ništa, nego ode na pazar, đe se je

birek sav svijet slegao i skupili se u rpu. Priđe i on toj zbijenoj svjetini. Kad tamo, a to neka stara turkesina prekrstila noge nasred tratine i vala svijetu dlane. Priđe tome i ovaj pa mu pruži dlan, ali taj stari i odrpani turkesina reče, da je svaka besjeda luić, i to prije u ruku dati. Misli se ovi i misli, što bi, a nema neg tri luića, pa kindisa pružiti mu jednoga. Uze valağija i zaviri mu u dlan te reče: „Uzalud vrane ne gaču.“ Drugo mu ne kaza. Odmaši od ńega teke daļe pa se opet povrati tome, da mu što iz dlana kaže, jer učini mu se malo, da mu je kaza, pa mu pruži i drugi luić, a on mu uze dlan, priviri još boļe i reče: „Ne prelazi mutne vode, dok ne vidiš, da ko prije drugi pred tobom ne prijeđe je.“ Stisnu se između svjetine te od ńega odmaši. Sumi opet u sebi: „Valaj ću pregoriti i ovaj još jedan treći luić, pa nek sam onda zazbiļ suv i čist, a i Bog čistoću ļubi. Moji nijesu ni bili; da sam i kod kuće staja 20 godina, mora bi raditi za prehraniti se, a u zali doisto ne bi mi se nikad sastala tri luića; daklen i ovoga ću trećeg pregoriti i onda ću biti na svom.“ Pa se protisnu kroz svjetinu do turkesine te mu pruža luić. Uze ga i zagleda mu se u dlan više neg oba prva puta te reče: „Promisli prije, neg što zakalaš činiti.“ Ode taj više od ńega i uputi se kući poslije 20 godina, a prazni ğepovi. Prešao je nekoliko krajeva i klanaca, kad opazi na jednom velikom brdu, đe se ka oblak navijaju vrane i gavranovi, koji grakte. Kao da vari, stane on pa gleda to čudestvo, pade mu i na um, što mu je turkesina valala u dlan, da uzalud vrane ne gaču. Onda on ne ćede to prebaciti, nego ala da se ide na to brdo vranami. Kad doša, nađe ajduka mrtva: oči mu vrane kļuju, a gavranovi ga načeli jesti, na ńemu srebreno pa pozlaćeno oružje i ćemera dva pripasata puna luića. Onda ovaj š ńega sve što vaļa otpaše a na se pripaše, te ovda mi je put u tabane, govoreći sam sobom „pomozi Bože i u dobri čas“ opuči naprijed daļe i daļe, te nagiļa na jednu mutnu vodu, što je pro puta trgla od kiša i slila se. Izu se, da će je pregaziti, ali uvati se po čelu te mu pade na pamet, da mu je valağija reka, da ne prelazi mutne vode, dok ne vidi, da drugi prije ne prijeđe, i tako ustuknu se, ne ćede pro ńe, nego osta ćuleći pokraj tog potoka. Nije prošlo puno, kad jezdri (!) silan turčin na końu ka vila pa reče osorno: „Šta, vlaše, ne ideš naprijed?“ Ovaj mu odgovori: „Čestiti efendija, ne smijem.“ On će: „A da kako ću ja evo!“ pa naćera paripa pro vode, a voda s talasom zamota ńega i paripa: otrže voda turčina pa ga odnese ka slamku, a parip ispliva nekako s mukom na kraj, a ovaj ne budi lijen, pritrče i uvati ga, kad na ńemu kožni

bisazi puni puncati marijaša, meģidija i luića. Obeseli se pa i kroz malo vremena voda se vrati i stiša, a ovaj se prebaci pro paripa te da se kasa naprijed. Iša je dugo i dugo, dok je prispio u svoj komšiluk. Kad je već stiga na mjesto, ne pokaziva se još nikom, nego odma ode gleti svoju kuću. Dođe do penģera pri zemļi pa zaviri, koji viđe, đe mu žena češļa jednog popa i ļubi ga. Sumi ovaj u sebi, da će odma iz oružja ajdučkog, kog ima uza se, ubiti obadvoje, ali mu dođe na pamet, što mu je reka valaģija, da prije promisli, neg će što uraditi, i ode konšija ispitivati za tu svoju ženu, bez da se je još pokaziva, što je. Oni rekoše mu, da je ńojzi muž otiša u svijet natrag 20 godina, a ona da je iza ńega ostala noseća te rodila muško dijete, koga je dala od svojije žuļa da školu izuči, da je dobro napretku išao i eto zapopio se. Kad on to ču, promisli se, što mu je turčin za tri luića zlatna sve pogodio na dlanu, što će mu kade biti i kako da se vlada, pa zavali Bogu i ode pokazati se svojoj ženi i sinu, koji se izļubiše, izgrliše i dobro poslije pasaše.

Vladimir Ardalić,
sakupļač folklorističke građe iz Đevrsaka u Dalmaciji.

Vjerovańa.

(Retkovci u Slavoniji.)

Napisao Ivan Filakovac.

Od starina verue se vode, da e na svetu stvorova, koi su ko ļudi, al ipak ļudi nisu, jer se moru našim očima ukazati i opet i nestat nevidim. U take stvorove verovo e svet u staro doba jako puno, verue i danas, no već mańe, kako e svet više pošo u škule. Taki stvorovi jesu: Vile iliti Nedobrice, Vukodlaci, Kuga, Nedeļa i Mora.

Vile. Za Vile, ko i' e vidijo, kazuju, da su to ženske jako lepog struka, sve u dugačkoj beloj odeći, a kika im ko zlato i vesi preko leđa skoro do nogu. Kada odu, ne vidi se da koracaju, no samo ko da po zemļi letu iliti ko sena, ko lad odmiču. Niko im još nie vidijo lice. Najvišjim se talim viđaju pred sumrak iliti jutrim rano na ľivada, na okrajku šume, na vode, na smetlištu i pepelinci. Po ńiovoj naravi sve su Vile ļudima rđave, pa im i ime Nedobrice. Nikim te nikim ļudima dadu se vidit, a nikim nikako. Koe čeļade nie Vilama po ćudi iliti koe ne će da bude š ńiove strane, to čeļade one svakako smlatu, da za celog svog života bolue, ostane nakazan iliti da domala umre. Ali koe čeļade one zavoļu iliti koe drage voļe ode na ńiovu stranu, to one učinu sretnim iliti da bude vidovito, kad izuči ńiove škule, znajuća vračat, bajat, lečit, spoznavat trave od smrte i života, pa i prorokovat i pogađat ļudske tajne.

O Vila se daļe pripoveda da igrae kolo ńi po više u kolu. U vilovskom kolu čue se, kako gajdaš svera, osobito kako rog od ńegovi gajda samo kaže: damu! damu! a one same da podvikuju: Ih! Ih! Sutradan e vidit vilovsko igrališće, osobito na još nepokositoj levade: vidi se u velikom krugu utapana trava, a u ńegovoj sredini isto tako utapano mesto, di e stojo gajdaš. Okolo kola (igrališća) vidi se na travi bela pena, što svet veli, da e to vilovska pļu-

vanka; kašta e vidit nikaka rđasta mekana izbluvina, kojoj svet kaže, da e to bluvotina vilovska.

Za Vile velu da i one ko i druge žene decu rađae, premda se ništa ne kazue, da imade vileńaka. Kad e kršćeńe malog vilovskog deteta, skupu se tad sve Vile iz nog kraja noću digod nakraj koeg sela pod kako veliko deblo, da tude otraču kršćeńe. Trista jada bude nom čoveku, koi bi i' poburijo ili pomeo u ńiovom veselu! Nea te kaštige, koju ne bi zle Vile na takog čoveka bacile!

Evo šta mi e moj pokojni otac pripovedo o Vila: — Ja i moj brat (moj stric još danas živući) bili smo momci za ženidbu. Ja bio svińar, on govedar. Pred mrakom smo na stanu pozatvorili marvu i baš u tave u kolebi na stanu metnili, da kuvamo sebe za večeru mleko. Mene se učini, ko da čuem tako preko našeg guvna spram sela gajde sverat. Izidem iz kolebe: zbila samo čuem od gajdi rog trubit i katkad neko pocikivańe: Ih! Ih! Ko mladom i poskočnom srce mi zaigra, da požurim u kolo. Srce me povuče pa ostaviv mleko u tave, poletim u selo, a brat za mnom. Ja trčim napred, brat za mnom. Mesečina ko u po dana. Popostavo sam, da bole čuem gajde, i šta bližje selu, činilo mi se, da to ni kolo u selu, no ko u Novi levada (levade odma ukraj sela Prkovci). Dotrčimo zaedno do Biđa (voda kroz selo Prkovce) i poslušamo: čue se rog: damu! damu! pa katkad pocikivańe: Ih! Ih! i to upravo preko vode u Novi levada. Odma se obadva setimo, da to nie pravo kolo, neg da mora da e vilovsko, kako smo čuli od stari pripovedat. I zbilam, malo dale od baera vode pod rastim igrae kolo neke bele ženske, jedva da se vidu, al gajdaš nikako. Od straja kape nam pospadae s glave, pa bež natrag na stan, dok smo čitavi. Drugi put odem ja obdan pod naj rast i vidim, da e trava ugazita ko kaki veliki točak, ko ajtaš od vodenice.

Kako e srado od Vila i ubit od ńi umro Joza Sibalić, rodom iz Retkovci, a kućanin moe mame, vako mi e ona pripovedala: — Bila sam mala, al se dobro sećam tog našeg seromašnog ded Joze. Te godine bijo ded Joza stanar na stanu u Nadiševci (atar retkovački oko retkovačkog groba, kako se ide u Ivankovo). Goveda pasla nedaleko groba, a kad već bijo sumrak, pojde ded Joza, da i' dotera u okol na stan. Kad nadomak grobu, vidi on dve bele žene sedeća pod grabim nuz drum. Čim on k ńima, spopadu ga i reknu: „Idi s nama!“ On sad vidijo, da to nisu nikake druge žene, no Vile. — „Ne ću!“ kaže ded Joza. Iznenada se tode stvorila kola i u ńima gajdaš, ciganin Mia iz Gradišća (selo kod Cerne). Vile ga

upregu pod kola, sednu u kola, pa teraj i šibaj prama Ivankovu. Mora ded Joza vozit, jer ga Nedobrice šibae. Kad se provezoše pokraj nekog križa, uvati se u trku Joza za križ i zamoli: „Isukrste moj preslatki, ti me obrani od vi Nedobrica!“ No mu ništa ni pomoglo, već ga dobro s kanģiama soširae, da e moro daļe kasat i rukom otkinijo komad križa. Iz Ivankova vozijo ded Joza Vile u Kovar na igrańe, a onda odanle, štagod e igda mogo, u Vrpoļe pod rast nakraj sela na kršćeńe vilovskog deteta. Kad e bilo tode gotovo, poterae ga Vile opet prema Ivankovu, sve ga šibajući, da e pod koli više letijo no kaso. Iz Ivankova krenu natrag u Nadiševce, di i' skoro zora uvatila. Čim petli sa stanova najaviše, da puca zora i da će svanit, od jedan dob nestade i Vila i gajdaša i kola, a ded Joza vidi, da na mrtvo izubian leži pred svom kolebom, di ga takog najde brat Bartol, moj ded rođeni. Ded Jozu doveze doma i ja sam ga vidila, kako e bijo svaj po telu modar i plav ko šļiva. Čimgod su ga nudili, da jede, sve su to Vile od ńeg poele, a da ńemu nisu ništa dale ni ostavile. Brat bi ga Bartol pito: „Brate Jozo, vidiš li ti zbiļa štagod?“ On bi odgovorijo: „Ta vidim, brate, eto dve Vile, kako kod mene stoju. Sve moe jelo poedu, mene ništa ne dadu. Uvek me zovu k sebe, da idem š ńima, al ja ne ću pa ne ću.“ Onda bi nako ležeća u krevetu sto-na glas govorit: „Nisam ja vaš, ja sam mog dragog Isusa i majke Maree. Evo vam, evo!“ pa bi s rukama sve pļesko po g . . . ce i pokazivo Vilama figu za figom. Osmi dan umre taj naš ded Joza.

Vukodlak. Nea vaļda strašnie sklate, no šta e po viđeńu sveta Vukodlak. Kazuju, da e svaj po telu rundav ko pas, ima krvave oče i zube, a iz usti mu sukļa plamen. Obnoć se do po noći diže iz grobļa pa oda po selu, di bi kog zagńavijo i krv mu posiso. Trag ńegov zańuše odma selski psi, koi onda strašno zavijae i urlae, da se čeļadetu koža ježi. Ako kogod obnoć digod zdrav zdravcat zaglavi, osobito digod ublizu grobļa, a na ńem se ne vidu ni razaznae nikaki trag ubića od ļudi, kaže svet, da e to čeļade Vukodlak zatušijo.

Kuga jest kod našeg sveta sama ženska čeļad. Stanue daleko i daleko na zemļa, u ńiovom carstvu, di e malo čia noga koračila. Svaka e Kuga žena ko i svaka druga žena, samo što mesto pravi kršćanski nogu ima pod sobom kozje noge s dva papka. Imadu svoe ļude i decu, pa svi zaugod živu u seli. Živu tako ko i drugi ļudi, jedino šta niko tamo ni s kim ne divani: svi šutu jedan od drugog. Kad Bog odredi, da makar digod Kuga mori svet, jedna

odredita ide tamo, da tuši svet. Na odlasku u selu nastane revańe i jaukańe, šta se va Kuga rastae od sela i svoi, koe višje nigda vidit ne će. O takoj jednoj zgodi pripovedo e pokojni ded Bartol Šibalić iz Retkovci, ded moe mame, a ona mene, kako e bežeća iz robļa (vaļda iz francuskog za Napoleona) natepo se u selo sami Kuga. Kazivo e: — Bijo sam zarobit i ne znam ni sam kud daleko u treće, deseto carstvo u robļe otpremit. Jednom mi se zgodi, da utečem iz robļa. Bežo sam, ni sam ne znam kud, i preko suve zemļe i preko morja, dok najpotle dojdem pred mrak u nekako nepoznato selo. Pojdem u selo da tražim konaka, di ću prenoćit. Unidem u prvu kuću, pa u sobu, di u sobe svima kažem: Faļen Isus! Unutra bilo puno družine: ļudi i žena i dece, al niko mi ništa nie odgovorijo. Zamoļim konak, al mi opet niko ništa ne rekne, već mi jedan muškarac, vaļda gazda kućni, pokaže prstim, da sednem na klupu. Ja sednem, sve se šuti, pa i ja. Kad e bila večera, opet mi naj muškarac prstim pokaže, da se primaknem k senie i da večeram. Ja učinim. Potlam večere sve se podizalo od senie i spremalo na spavańe. Mene naj muškarac pokaže opet prstim, da ću prenoćit u zapećku kraj peće. Bilo mi pravo. U taj par dojde iz kuće u sobu jedna omlada žena i zajauče iz sveg glasa: „A jaoj, ja moram odlazit!“ Svi kućani nato, malo i veliko, zarevu ko u paklu i stanu grlit nu ženu. Protrnem od straja, dignem se, upitam nog muškarca: „Kud mora odlazit ta mlada snaša i zašto se toliko jauče?“ Kaže mi on, da su sve ženske u tom selu same Kuge, oni ńiovi ļudi i deca, a noj mladoj žene da e došo red morit svet, odakle se nigda ne će vratit med svoe. Zaštrepim, ko da me sto groznica vata, i dobro progledam sve kućane. U svim telo ko i u mene, u muškaraca noge ko i moe, samo u svake ženske, male i velike, kozje noge s dva papka. Tu noć otide na žena, da mori svet, a doma opet sve zašuti ko i pre. Ja ujutru podranim u svu zoru i ostavim to Kugino selo. Svako će se čudit, šta me vidi živa, da me nisu Kuge zagńavile; al one ne će nikom ništa, dok im ne dojde red, da moru svet.

Nedeļa. I za nedeļu kažu da e žensko čeļade, sjajno ko sunce sa zlatnom zvezdom na čelu. Ukaziva se za mlade nedeļe lovcima, koi polazu u svu zoru u lov. Mlogi taki lovci već puno puta nasradali od svoe obesti, šta nisu poštivali Nedeļu. A veli i to svet, da se je Nedeļa ukazala i nome, ko bijo pošo rano u mladu nedeļu, da drugom sprevu (osvetu) uradi. Taki e mlogi čovek osto smesta iliti nem iliti štrepav iliti ćorav, jer ga e sprela (kaznila) Nedeļa.

*

Mora. Kad čeļade u snu oseća, da se na ńeg ništa teškog ko kamen navalilo, da jedva diše, iza sna škomuca, a ne more da glasno zaviče, a sutradan ga bolu sise, koe su i natekle; i kad to biva od noće na noć: kaže svet, da tog gńete i sisa Mora. Za Moru ne kazue svet, kaka izgleda, već znade, da e teška i preteška, pa da se u moru pretvarae neke žene, koe su ponajvišjim talim u licu žute ko vosak i upali obraza. Mora gńeči sve i svakog, al najvoļi nalipat na nejaku dečicu, dok im e mat još u babina.

Mora se more od kuće odvratit. Da ne gńeči odraslie i starie, uvečer se pre spanka za vrata sobna metne metla i u dovratak na vrati zabiu se vilice, pa su joj vrata zaklenita, drukčie unide u sobi kroz rupu od kļučanice, a da ni ne otvara vrata. Pod uzglavļe nejake dece u kolevke meću matere ogledalce i nožić britvicu, pa onda ne more Mora nalipat na dete. Koga Mora gńete i sisa, taj bude od dana na dan sve mršavii, a mala deca moru od tog i umrt.

Zmaj. Da e Bog stvorijo na vaj svet i različite straote, na priliku zmaeve, u to dobro verue svet. Niki ļudi kažu, da su vidili zmaja, kako pred ledenim oblakim šica ko muńa. Na takom zmaju jašu svi ni popovi, koi moru led napravit, da druge atare pobiu. Još danaske živići i lovac vaļda prvi Ferdo Čolaković iz Prkovci kazue mi, kako e, dok e mogo (danas e šantav u jednu nogu), jednom na lovu bijo, a navukli se gadni oblaci. On je pogledo na nebo i vidijo u oblaku napred zmaja, dugačkog ko kaki rast iz šume. Repom e švigo tamo vamo, a raļe razvaļijo, da ga e bilo straota gledat. Na zmaju, kaže, ni nikog vidijo, da jaši.

Pasoglavac. Svet kazue, da na zemļe nea pasoglavaca, al da se taka nagrda, nakaza more rodit. Tako danaske se pripoveda, kako e negda u Retkovci bila niaka baba Đurđa Stefanovića. Ko mlada snaša postane noseća. Je li bilo od Boga iliti od zloga, snaša Đurđa rodi dete muško, koe se od straote ni moglo gledat: imalo na sebe tela i pasjeg i svińećeg i telećeg. Mat je, kažu, dete utušila i za kaštigu najpre bila kańgiana, ponda odsedila rešta puno godina.

Za sve take ovdike nakaze veli svet, da su roditi od Božje voļe, da mater kaštigue, ako se noseća klela sa svoim porodim, iliti da kaštiga kog u rodu s detetim.

Raj. Svet verue, da izim vog sveta ima drugi svet, a kažu mu *raj*. Velu, *da e gore na nebu*. Propitkujuć, *je l' ko tamo išo i bijo i* kako e tamo, vo mi se reklo: — Bilo to davno. Umro bijo jedinac sin niake Jańe Gečića iz Retkovci. Spremili mrtavca i položili ga na daske ukraj zida. Najaukala se mat i rodbina i najpotle ušutili,

sedeća pokraj mrtavca. U jedan red se počme mrtavac komizat, uzdane, progleđe, sedne nako opremit i rekne: „Aha! . . . Šta jaučeš, mamo? — „Kako da ne jaučem, kad si mi, żeļo ma, umro?!“ zaplače još jače mat. — „Ne jauči, mamo“, kaže ńoj on. „Nisam ja, mamo, umro, već sam ti bijo u raju. O, kake su tamo lepote! Vrata mi rajska otvorijo neaki čovek ćelave glave i kaže mi: Unidi, slobodno unidi, drago moe dete! A unutri, mamo moja, kako e lepo, ne znam ti kazat! I taj me čovek odveo pred neakog lepog starca: ima dugačku kiku sve do ramena, bradu do pojasa. Nuz ńeg sedi drugi čovek lep i prelep, pa zagrlijo mladu neaku žensku neiskazate lepote. Stojo sam pred ńima popodugo i od lepote mi se pred očima maglilo. U jedan red ide k nama silni svet, u svakog se lice sja. Bacim okim okolo sebe i po tom svetu, al vriž nas sviu same krilate glave, sve te glave gleđu ko i mi. U neki par zapevaše sve te glave pesmu, kaku nikad čuo nisam ni ću. Pevalo se dugo i dugo, a kad svršiše pesmu, svaj naj svet okolo mene kleko na kolena i klańo se i klańo pred nim starcim, nim čovekim i pred nom ženom. Gledeća i ja to kleknem i ja i pokriem lice s rukama ne moguć višje gledat tu lepotu. Dokle sam tako klečo, ja ne znam; samo kad sam opet progledo, bijo sam kod ni isti vrata, a nuz mene naj opet isti čovek, šta me bijo pustijo u raj. Kaže mene on: „Kako ti se sve dopada?“ Kažem ja ńemu: „O lepo i prelepo! Ne bi marijo tude bit naveke.“ Kaže mene opet on: „Ne moš ti zasad još vode bit, ti moraš još ić dole na zemļu. Svima tamo kaži, da si bijo u raju, i sve, šta si gledo. Znadi, dete moe, ja sam ti sv. Petar. Naj starac s dugačkom kikom i s dugačkom bradom i naj prelepi čovek, šta zagrlijo nu prelepu ženu: no ti e, dete moe, sâm Bog Otac, Bog Isus i ńegova mat blažena Devica Marea. Naj silni svet i ne krilate glave, to su ti sveci i svetice Božje i anđeli nebeski. Šta si vidijo i kako se peva i pred Bogim klańa, to tako biva svaki dan uvek i bit će do veka. O, da znadu ļudi na zemlje, kako e vode u raju, oni bi se boļe bojali Boga i boļe bi ńeg poštivali! Idi sad, dete moe, dole i sve to kaži ļudima tamo; a ti ćeš opet umrt i vamo k nama, moe dete, dojt.“ Kad mi to, mamo, kazo sv. Petar, ja se probudim i to ti eto kazuem. Ne plač za mnom, ja ću živit kod dragog Boga u raju!“ — Kad e to sve iskazo momak, opet je lego, pokrijo se pokrovim i višje se ni poživijo, no sasvim umro.

Lan.

(Mursko poļe.)

Opisao Vid Habjanić.[1]

Setev. Zemlja se za lénovo setvo že v jeséni prpravi, to se reče, se pognojí in glóboko zórje (spraši); na sprótltje pa, dere se več ne treba bojáti mraza, te se njiva drgóč zorje, se semen poséja in potem povlači — nazadnje se z žegnanega lesa (iz présmeca od cvétnice — cvetne nedelje) naredi križ na njivo.

Pletev. Če se je prikazalo dosti plevéla med lenon, te se len prle kak cvete, čisto opléje.

Pípanje lena. Dere je len zrea, ka ma žute glavíce, te se popíple, zrihlá in se na travniki razpréstre, ka se spleha. To pa se tak dela: Pipáči (lenáči delavci) piplejo vsakši svoj ógon in devajo rókovati malo navzkriž položene, da se ne zmeša za soboj na zemlo. Dere je ves len popipani, te pa se pobére, na povrésla naloži, v snope zveže no na voz naloži. Lenači vsi grejo tűdi na voz. Med pótjoj domu se že med soboj špajsajo (šalijo, burke vganjajo) in veselo pojejo zmes. Dóma se len zlóži na škeden, da se zrihlá (se glavíce dol zesműkajo) na rihlih.

Rihlánje. Črez škeden se dene primerno visoko en tram, in v tistega so rihli nasajeni. Pr vsakšen rihli sta navadno dvo lenóča, vsakši od enega kraja. Dere so že lenači na škednji, te gre domača dekla ali hčer in prnése en bole ponóšeni (tűdi svilnati) robec. Tistega prvéžejo na dugo rahlo v podobi zástave, na konci pa pűšlc z raznih rož. Ta zástava se prvéže na kako vísoko drevo, ali na

---

[1] Brigom g. Vida Janžekovića, kapelana u Sv. Lenartu (Slov. Gorice).

slemen tiste hiže ali škednja, da je daleč okoli lehko viditi. Če je več lenačov v tisti, ali sósedni vesi, ki toto zastavo vidijo, si prizadevlejo na vse načine jo vkrasti (odnesti). In če se jin to resen posreči, te si prvéžejo tisto vkradjeno zastavo poleg svoje — in to je oškodovanim v posméh. Če pa tistega, ki skuša zastavo vkrasti, prle zgrabijo, kak je z zastavoj odbéžo, te se mu hűdo godí! Vsi lenači ga bijejo z lenon (se vé, da je to z glavicami precej občutliv vdarec). Za kaštigo more tan ostati in delati; med ten čason pa skuša vsaki trenutek vujti. Če se mu to posréči, ga itak njégovi tovarši, ko pride brez zastave domu, grdo zasmehűjejo in ga še za to z lenon tűdi nabijejo. Če pride mimo škednja, na keren so lenači, lűcki človek, posebno če je še čeh, te hitro bežijo lenači in ga z lenon nabijejo, to se reče, da mu bregűše no robačo zmerijo. Ves ostali čas pa pojejo lenači različne popevke, in se tűdi mlajši med soboj z lenon bijejo, no si bregűše, robače no janjke merijo.

Razprestíranje. Dere je len zrihláni, te se drgóč zveže v snope, naloži na voz, in vsi lenači se tűdi grejo pelat; zastavo pa vzemejo soboj na travnik — tan jo postavijo, dókič ne grejo domu. Zaj se snopi razvežejo in moški si vzemejo na roke lena — kak ga pač more obdržati, in méčejo rókovati ženskan na tla. Ženske pa len na tenko razprestirajo po vrstah eno za drűgoj. Dere je to gotovo, te vzemejo zastavo, robec odvežejo od rahle, rahlo pa ováči domu nesejo, al pa v kraj vržejo, če je malo vredna.

Pléhanje lena. Za tri ali štiri tjedne je len splehani (kakšno je pač vremen med totin čason). Če je lepo sűhi, te grejo domači in ga poberejo in drgóč v velke snope zvežejo in ga doma na sűhen kraji pod streho zložijo, dókič nega prilike, ka se otére.

Trlje. V vsakšoj vesi majo eno ali dve pečnici primerno oddaljeno od hramov, zavólo nevarnosti ognja, ker se len rad vűžge, — in pr tistih pečnícah se s cele vesi len otére. Pečníce pa so tak napravlene: V premeri dveh metrov se nabijejo močni koli v okróg in se med soboj s protjon zaplétejo in na debelo z blaton omečejo. Dno pa se izkopa v podobi kotla. Na eni strani se pistí znűbel (lűknja, skoz kero se nalaga kűrež). Góreh pa se poprék nadevlejo drogi, in na tote droge se te len razpréstre. Zato se more precej močno kűriti, ka se len goreh na drogih tak jako posiší, ka se da lepo otréti, to se reče, ka se predívo od pezdírja čisto loči. Poleg tote pečnice je napravlena klop z debelega brvna in poleg po dva tukača ali bata. Sűhi len, ki se vzeme s pečníce, se s totimi tukači najprle na klopi dobro stuče, te pa se v tŕlici otére. Tŕlice pa so

takše: Med dva močna stupa se na štric, kakšna dva palca narazno vsadíta dve z ójstrimi robi gor obŕjeni blanji. Med toti dve blajni se ena takša blanja, ki ma na konci ročnik (štil) z ojstrin robon, doj obŕnjena tak notri nasadí, ka se na klin natékjena včista na půhko lehko gible — to je gótova tŕlica.

Gospodínjina skrb je to, na gda se trlje naštelajo. Trlje so navadno bol mlade ženske, dekline, pa tůdi starše, kere so že od svoje mladosti od 17. leta naprej znane dobre trlje. Vsakša je tůdi ne dobra trlja. Ljůdski pregovor pravi: Če je kera ženska drgáči jako čedna no vrla, dere je trlja, te je nora. Trlje so navadno jako šalive no prevzetne; žalibog nekokrat celo preveč razposajene. — Kmetica, ki pridela več lena, more meti 10—14 trlj. Trlja, ki je na dobren glasi, gre celó v drůgo in tretjo ves trt. Tŕlico more meti svakša trlja svojo. Prejšni večer si jo že zanese k pečníci, ka jo domači moški postavi. V vsakšoj vesi je tůdi kakša stara ženkica, ki len siší. Pri nekih hižah gospodar sam toti posel opravi. Tistega, ki len siší, imenůjejo trlje „grofa“ ali „grofico“. Pečníca pa je „grad“. Trlje začnejo navadno že o polnoči trti in dobijo v čási žganico pa krůh. Okoli drůge ali tretje vůre dobiju kůhano mleko pa beli krůh. Dere se den naredi (zdení), te pa dobijo cvrtjé; pr bojših gospodinjah tůdi meso — žganíco pa tàk, samo, ka je mlade dekline navadno ne pijejo. Zmed vseh težakov, kaj jih kmet potrebůje, se trljan gledé hrane najbole postreže. Vse pač, kaj gospodinja najbojšega premore, to da trljan. Mlaci (mlatci, mlatiči) pravijo: „Štirnajst dni prle kak so trlje pri hiži, more že vsa držína no vsi drůgi délavci stradati; štirnajst dni po trljah pa je lokota pr hiži.“ Ováči pa so trlje tůdi jako šégave zavólo stroška (hrane) in se z mlaci, če so keri v bližíni, jako rade šalijo. Če se je gospodinja le malo zamidíla, da je ne dozdevno ob vůri prnesla jůžine k pečnici, te so joj (njej) že trlje napravile smešno nevólo. Najbol predrzna zmed jih smůkne hitro k tistoj hiži, postavi stolíco (klop) na cesti pred hižo, na stolíco dene eno šopo slame in to z beloj růhoj pokrije. To je znamenje, ka je jůžina vmrla. Toga se pač vsakša gospodinja bojí; zato pa se pašči, ka trlje o pravem časi dobijo jesti. — Trlje so tůdi jako nadležne vsakemi, keri pride blůzi pečníce. Če je voznik, ali pa drůgi človek, tů nega nikše izjeme. Vsakšega zasmehůjejo in mu pojejo, dókič ga vidijo: Toti (tota) lepo gre, toti lepo gre na finge . . . Vozníki pa pojejo: Toti se lepo pela, toti se lepo pela . . . In tote besede ponavlajo, dókič ga vidijo. Zato se vsakši tů mimo pašči. Gospodinji pa, ali domačoj ženski sploh, kera more (mora) priti

k pečníci, tistoj pa naredijo rep na janjki. Odzája njoj skrivomà prvéžejo z bol završenega prediva rep. — Če trlje dobijo za jűžino kvaseníce (pogáče s pšenične mele, péčene na ognjíši, ne v skledi), te krajič od kvaseníce odrežejo, ka se celi v kűp drží kak obroč. To denejo v locne (krpeli, v kerih so nosili listje no slamo). To nese ena za jűžino mlacon na škeden. Tű pač more gledati, ka na srečnen odide, ka je mlaci ne dobijo, (drgáči) te bi se joj hűdo godílo. — Med delon pa trlje vso noč in celi den glasno pojejo no húškajo tak, da človeki gre skoz vűha. Za plačílo jin da gospodinja vsakšoj en tučaj lena za noč, po 49 h penes pa za den. Po dokončanen deli pa „Jezusa zovejo.“

Kódile in predívo. Lep jesenski den, prle kak pride čas za prejo, te si gospodinja s pomočjój domačih žensk napravi kódile, to se reče predívo se razlóči, bojšo od slabšega. Rókovati, kak so trlje natŕle, se vglavljajo na grebéni. Tisto, kaj se dol potegne, so kodile za trjáčno prejo, kaj pa v rokah ostane, tisto pa je za tenko ali hódnično prejo.

Prelje. Kad hitro „se zápre“, to se reče, gda se delo zavólo zime vűni dokončá, te se kolóvrati prnésejo v hižo, ka prelje začnejo presti. Čéri no mlade dekle, ki še se komaj preti vičíjo, tiste predejo trjáče, ove pa hodnično ali tenko. Dobra prelja, ki cel den pr kolóvrati sedí, naprede dve špúli trjáčnega, hodničnega, ténkega pa eno špulo. Če nega za prejo domačih žensk, te si gospodinja lűcko preljo vzeme, tistoj pa vsakši den 20 h plati no je tűdi téčas z vsen preskrblena, tak kak domača. Prelje v dugih zimskih večerih predejo pr lűči navadno do edenajstih; v űtro pa začnejo o petih. Pred 40 leti, dere še je ne bilo pri nas petroleja, te smo mogli tűdi preljan s skálami svetiti. To blo pač nevarno delo, če je skala prišla preblűzi kódile — te blo tesno v hiži! Dere je mela prelja puno špulo, te si je vzela drűgo, prazno. Ova pa se je dol zmótala na motovílo. Dere je biló na motovíli pet špul, te blo eno prédeno. Predena se v lűgi skűhajo, kak najbole opérejo, dobro posišijo, te pa se vsakša posébi dénejo na gárnike. Potli se zvújajo v debele klopke. Klopke se napélajo na vožínec — pa se dajo tkalci.

Platno. Če je lepša preja, lepšo je te tűdi platno. S trjáč ali debele preje smo meli róbače, bregűše, fŕtošnjáče pa janjke za dum; z hódične ali tenke preje pa za svetéšnji gvant no za jakše rűhe. Prle, kak se je s platna kaj šivalo, smo platno na trati lepo spléhali, te pa oprali, pa drgóč v balo spravili. Za fŕtošnjače, za janjke gornje, pa za hlače smo dali v farbo — fŕtošnjače v čisto plave,

janjke pa hlače pa plavo z belimi pórtami. — Po dve ali tri bale platna je dobíla čer od svojih staršov, če se je oženila od doma. Skrbne vrle čeri pa so si tűdi svojega platna dosti spravile. Kera je duže časa dóma lédična ostala, pa je dobra trlja bila, si je dosti točajov v kűp nanósila.

Naj van še eno zapíšen od trlje no od tkalca.

Trlja.

1. Kaj ma koli svet meštrije,
Vsakša nekši hasek da;
Samo trlja naj se skrije,
Ona samo bŕbrat zna.

2. Kmet, ki trlje more meti,
Grozno njega to skrbí!
Vsega dosti more meti,
Da si trlje peredí.

3. Kak si ona k tŕlici stopi
Im malo ž joj zaškrebetá,
Že pravi drűgoj: Tű se skopi,
Še jesti dugo nič ne dá.

4. Gda len si na pečníci jemle,
Tan celi čas opravit ma.
In te po malen gre k stolici,
Da tuče len, še več brbrá.

5. Zaj pa se k tŕlici prbliža
In glasno ž joj zaropotá,
Se dere: To je srečna hiža,
Ki tak vesele trlje ma!

6. Kaj pač se dóma je zgodílo,
Da zajtrka gnes tű še ní.
To prí vas ne navadno bilo —
Se naj ta hűjša zareží.

7. Na to je gospodinja rekla,
In malo se je skrégala:
Pogáč za zajtrk nen van pekla —
Koláče bon van vrezala.

8. Le mejte, ženske, potrplenje,
Če žmetno zajtrk čakate;
To slabo bi bilo znamenje —
Eno vűro še ne delate.

9. Da trlje so na takšen glasi,
Ka samo jesti óčejo:
Pogáč, mesá ino klobase,
To vse si izgovarjajo.

10. Če trlja skoz je ne tak sita,
Ka s prston si dosegne jed,
Te skoz okoli sebe rita,
Vso sadje hoče zaj požret.

11. Če kmet en den te trlje hrani,
Štirnajst dni že za to skrbí
In vsen domáčin krűha brani,
Da lačne babe peredí.

12. Poštena si deklina bila,
In vsi smo radi meli te;
Pa gda si koli trlja bila —
Te vsakši se zogíba je.

13. Oh, bogi mlaci, kaj trpíjo,
Če trljan v roke pridejo!
Pa drűgi vsi se že bojíjo —
Da trlja vsakša nora je.

14. Me trlje smo vesele rade,
Pa site biti moremo.
Če tűdi nesmo same mlade,
Pa vséglih špajse delamo.

Tkalec.

1. Ah, moj palec, v njen je žalec,
Nit me je zaskálila.
Takše črge, kaj sn tkalec,
Takše nésn tka!
Tak, tak, tak.[1]

2. Cev mi nit s težavoj sűče,
Da je bátasta,
Pa za rűče al za onűče,
De se venda vméčila.

3. Ta vmajűha najč ne krűha
S prejoj si zaslűžila.
Najraj bi jo okol vűha
Vso spokűšiva!

4. Gladko prejo, če bi smeja (šteja),
Bi pohvaljá rad,
Pa mo raj z nogámi mleja —
To je lűštno tkat.

5. Krosna pač so kaj trpéle,
Dokič sn ba mlad.
Platno sköz sen v bale sűka,
Dela skoz sen rad.

6. Platno spravi! Me pozdravi
Ti nebeški pozavčin.
Delo zdaj na stran postávin —
Te pa iden ž jin.

7. Prelje, gospodinje, z Bogom
Še se poslovín!
Platna še en fálat v trűgi
S soboj v grob dobín.

---

[1] Ponavļa se iza svake strofe.

Mańi prinosi.

Varin dan u Konavlima.

Varin dan zove se u Konavlima dan Sv. Barbare, koji pada 4. decembra.

Rekla bih, da je to dječin svetac, jer mu se nitko baš tako i toliko ne veseli, koliko djeca, koja preko godine često propitkuju: „Kad će ono doći Varin dan?“

Desetak dana prije Varina dana male čobanice, što idu na pašu, kupe mrvice drva i slažu u tako zvane *Varine balice.* Pri tome se jedna s drugom inade, koja će skupiti više. To sve donose doma i spremaju za Varin dan.

Uoči Varina dana pođe domaćica pa izvadi svake vrste sjemena, najviše različna sočiva, pa golokuda, pšenice, raži i t. d.; jer je običaj, da bude svakoga sjemena, pa baš ako i jedno zrno, ali vaļa da bude za *zakon* ili *augurio.* Domaćica ponajprije sve lijepo otrijebi, da ne bi bilo kameńa, zemļe ili što drugo (kao sjemena od trave), onda sve zajedno pomiješa pak stavi u kačuo, ulije vode i objesi na komostre. To se zove *vara.* Male čobanice dođu pa podlažu drva iz Varinih balica i veselo pjevaju:

Ku'a se vare varica,
Da se koti jagńica;
Ku'a se vare varica,
Da se koti kravica;
Ku'a se vare varica,
Da se koti kozlica;
Ku'a se vare varica,
Da se koti prasica;
Ku'a se vare varica,
Da se leže koškica;

Ku'a se vare varica,
Da u poļu rodi šenica;
Ku'a se vare varica,
Da nama rodi lozica;
Ku'a se vare varica,
Da nama rodi bobica;
Ku'a se vare; Barbara,
Ne učini djeci skandala!

Svi oko ogńišta žele znati, s koje će strane vara provreti; jer s koje strane vara provri, sude o sutrašńem vremenu i o rodu buduće godine. Ako ona na pr. provri s istočne strane, sjutra će istočni vjetar „šilok," ako sa sjeverne, to će sjeverni vjetar „bura" i t. d. Ali najzanimļivije je znati o rodu godine. Ako vara provri od mora, rodit će more (bit će tu godinu dosta ribe, što Konavļani slasno jedu a kupuju u Cavtatu u ribara), ako od poļa, rodit će poļe.

Ranom zorom ide domaćica pa reče: „Koliko je ovdi zrna, rodilo uboraka do godine, ako Bog da!" Uzme pa dava svakoj živini, koju ima kod kuće, „za zakon": volu, kravi, końu, mazgi, ovcama, kozama, prascima, kokošima i svud blagosiļa i govori: „Koliko zrna, bilo uboraka."

Prije nego će čobani na pašu, domaćica im spravi svakomu po mali sud s varom i po malu pogačicu kruha i u tikvici vina, a tome se oni veoma vesele. Čobani pak sami uberu granu lovorike pak je oviju oko vrata i tako se upute veselo pjevajući na pašu. Ako koji susjed nema čobana, pak mu ovi prate živo na pašu, ńima on isto dava kako i kuća; tako čobani primaju dvostruko.

Od „vare" vaļa svako domaće čeļade da okusi i blagosovi govoreći: „Koliko zrna, toliko uboraka." Vara lijepo kuhana i obuļena služi im kao hrana za cijeli dan. Običaj je bio, da se taj dan i kruh ne mijesi, nego kao za neki zavjet samo vara jede. Da bi i prijateļ došao, opet bi ga varom gostili. Svi su to rado jeli, a djeci je išlo osobito u slast.

Lina Bijelić.

Ivański krijes.

Ivański je krijes jedina javna zabava u bedeničkoj župi, u kotaru Sv. Ivan Zelina. Počińe se na Đurđev dan. Usred sela na kakovoj livadi nalože vatru, oko ńe se uhvate u kolo četiri za to odabrane djevojke i četiri momka, dok se ostali — mlado i staro — sakupi oko ńih i slušaju pjesmu, koju pjeva to kolo:

Moderato.

Stipom perom pograđena,
Sve po strani po dve grane,
Na prluncu[1] po četiri.
Med ni sedi sivi sokol,
On mi gledi ravno pole,
De mu vojnić kojna kuje,
Devojka mu čavle dava.
„Daj mi, daj mi, ma divojko,
Ma divojko, ma nevesto!“
„Kak bi bila tva nevesta,
Kad ti braca ne poznavam.“
„Mojga braca lehko znati:
Moj ti bratec klobuk nosi,
Za klobukom troja pera;
Prvo pero: žarko sunce,
Drugo pero: svetli mesec,
Tretje pero: drobne zvezde.“

Kada otpjevaju ovu pjesmu, onda se ženskińe raziđe svojim kućama, a mladići ostaju, pa se još koje vrijeme zabavļaju.

To se ponavļa sve do Ivańa, a uoči toga dana na večer oko $7^1/_2$ sata naloži se velika vatra, da se vidi na sve strane u daļini; i to je „ivanski kres.“

Pastiri dobiju od svojih gospodara jaja, pa kada „kres“ dogori, onda ih na masti isprže i večeraju na garištu.

Na samo Ivańe idu četiri u stajaće obijelo obučene djevojke s vijencem na glavi; zovu ih „ladajnke.“ Ńih prate dva momka, također u svečanom ruhu; jedan nosi u ruci logožar, a drugi debeli štap, kao za obranu. Djevojke stanu zajedno tako, da se čelo dotiče čela, te pjevaju: Oj jabuka zelenika . . . Kad ispjevaju, darivaju ih jajima, koja momak meću u svoj logožar. Drugi momak, sa štapom, prima novce. Pošto obiđu sve selo, onda djevojke i momci među se porazdijele, što su pjevańem sakupili. *Anka Stipetić-Valka.*

---

[1] vrhunac.

Dvije narodne zdravice.

1. Boraveći god. 1870. kao „gemajndelerer" u *Trnovcu*, selu kraj Gospića, pribivao sam češće večerńim zabavama, koje su priređivali ponajviše čestiti penzionirci, i pri jednoj takvoj zgodi kod plovana Kosa nazdravio je tadašńi trnovački starješina Joso Vujnović ovu zdravicu:

„Svi zdravi i svim Bog pomoga. Ovu zdravicu za svu braću okolo sideću, koji se očima gledamo, ustima ļubimo. Ļubili se, ne mrazili se mnogo lita i godina. Iz ove boce, u zdravļe naše! Pa ovu punu za cesarevu krunu! Već je doba, da se probudimo, svoga kraļa okrunimo! Zdrav, brate i komšija! Prid kućom ti stog, na ńem sidi sam gospodin Bog. Nikom dili šakom, nikom kapom, nikom vrićom, nami okolo sidećim svakom dobrom srićom. Ispod kuće ti dugi dolovi, po ńima pasli zekasti volovi! Bile ti se iļadile ovce, vrane koze strane prikrile, a jarčine brda i doline! U plugu ti bučali volovi, a u turmi vrištali końi; bedevije ploče pogubile, med i vosak u Bag goneć, a iz Baga vince i rakiju, ženeć momke, udavajuć divojke. Zdrav, prijateļu! Svak se vere, da uvr stola side, ali kad dojde do beside, volio bi, da ondi i ne side! Za naši žena, ńiovi muževa dobro zdravļe, za našega gospodina plovana zdravļe, koji na nogu stajaše, crikvu otvaraše, bile ńige zaklapaše, Boga moļaše, da nam Bog da sveti maša i molitava, koje se mole po crikvam i kloštrim! Za naši prijateļa dobro zdravļe! Ko nam je prijateļ, Bože daj, da nam i ostane, a ko nije, Bože ga okreni! Ko se ne bude tija (hotio) okrenuti, Bože mu daj lojene noge, voštenu glavu; kad bi k vatri doša, rastopija se, kad nadvo iša, psi ga pojeli, a mi svi zdravi i veseli bili!"

* * *

2. Bio sam u *Metku* 1871. „k. k. unterlerer"; stanovao sam u gostionici Stipana Starčevića. „Štapsveļbaba" Krpan došao jednoć na večeru, a Stipan svomu kumu Krpanu nazdravi zdravicu evo ovako:

„Svi zdravi, svim Bog pomoga. Evo dođe izabrani kum u ovaj dom pod ovaj krov; pomoga ga gospodin Bog. Širokim putem doša, a još širim otiša. Na koli doveza, a na końi dogna, svega dosta a sriće za najviše. Zdrav, kume! Di se ovaj kru peka, ondi se Bog steka, di se on lomija, ondi se Bog molija; di se moli, ondi i pomaže. Bog pomoga, kume, dilo i delače, koji kasno liže, rano ustaje, još Boga moli, da mu šenica rodi. U dnu busa, po sridi gusta! Da mu Bog dade vole petoroge, końe filosope, u široko ovce, u visoko